

ТУЛАН НИЗОМ

ВАТАН СУРАТИ

Шеърлар ва дostonлар

ТОШКЕНТ
Ғафур Ғулом жомидаги
Адабиёт ва санъат нашриёти

Ўз2
Н57

Сўнгсўз муаллифи
ОЗОД ШАРАФИДДИНОВ

Н 4702620202—16
М352 (04)—96 режа 96

© Озод Шарафиддинов,
1996 й. (Сўнгсўз.)

ISBN 5-635-01552-2

*Ўзбекистон мустақиллигининг
5 йиллигига бағишлайман.*

Муаллиф

**Ўзбекистон гуллади чаман-чаман,
Ойдаи юзи кулади чаман-чаман.
Тўлан Низом қалби юрт била обод,
Ундаи илҳом келади чаман-чаман.**

**ЭЛ МАДОРИМ — АШЪОР БИТДИМ МЕН,
ДИЛДА БОРИН ИЗҲОР ЭТДИМ МЕН.**

МЕНИНГ ИШИМ

Менинг ишим недур ўзим сезаман:
Соғ қалбимни ўзим ҳар кун тиламан.
Оқ қоғоз бетига сўзлар тизаман,
Дам нимадир, тун бўйи иш қиламан;
Мен Ватаним юрагини чизаман.

Чеккада улғайган бир бўз боламан:
Ёзганим ўхшамас биров хатига,
Қимдир назар солар, ўйлаб қоламан,
Ярим кеча йиғлаб қоғоз бетига
Мен халқимнинг суратини соламан.

Ғафлат мени сўраб келса мабодо,
Шеърларимга беркинаман оҳиста,
Тополмайин ортга қайтар у аста,
Руҳим — ўлкам бўйлаб эсан шаббода,
Қуёш каби абадийман дунёда.

1990

МУЛОҚОТ

- Бахил қандай яшайди?
- Уткинчи дунё билан.
- Бўлмайин ким-ла сирдош?
- Забони бурро билан.
- Қимлар билан курашсам?
- Ёвуз аждаҳо билан.
- Аҳмоқ ўзин қай ўлчар?
- Энг қиммат баҳо билан.
- Болам қандай етишсин?
- Номус ва ҳаё билан.
- Нима билан фахр этай?
- Эл билан, маъво билан.
- Недан устод мукаррам?
- Зўр мазмун, маъно билан.
- Юрак нима билан ёш?
- Шеърият — дарё билан.
- Илҳом ким билан дўстдир?
- Яккаю танҳо билан.
- Қай бўлур изҳори ишқ?
- Гул билан, вафо билан.
- Нечун қуёш абадий?
- У-да ер, само билан.
- Ким билан қолсин Тўлан?
- Ёлғиз бир Худо билан.

1990

ЯНА НАВОИЙ ҲАЙКАЛИГА БОҚИБ

Ҳар тонг Сизга таъзим қилиб келаман, устоз,
Ҳар тонг Сизга сиғинаман, юрак айтар роз.

Сизга йиғлаб-сиқтайман мен қалбимни тўкиб,
Зориллайман беш асрнинг қатига чўкиб.

Сўнг шеър топиб югураман ўз замонамга,
Қудрат олиб миллатимга, ўз имонимга.

Армон тўла қақшаган ул ой-кунлар қани?
Ишқда содиқ Фарҳодлару Мажнунлар қани?

Лайли қани, Ширин қани, тимсоли қайда?
Сиз куйлаган ўлмас дўстлик мисоли қайда?

Лекин бугун қуёш чиқди, энг буюк савоб:
Бошимизга сўзингиздан нур сочур офтоб.

Ўзбек бўлиб сайраётир нурли тилингиз,
Ҳар ўзбекда мужассамдир ёрқин дилингиз.

Яна бугун пойингизда турибман танҳо,
Кўзларимда Сиз яратган абадий дунё.

1989

ЮРАК САДО ҚИЛДИ, КЎЗИМ НАМЛАНДИ

Армонларим, аламларим жамланди,
Зўр юк бўлиб руҳим ичра ғамланди,
Бугун бехос улар жонга ҳамланди,
Киприklarим ҳар биттаси шамланди,
Юрак садо қилди, кўзим намланди.

Мурувват не, билмас дунёи азим,
У асли кимга ғам, кимларга базм,
Унинг ҳийласига қилмасман жазм,
Ростгўй қалам — дўстим, юпанчим — назм,
Юрак садо қилди, кўзим намланди.

Ёлгон ҳаёт алдар, бошим айланди,
Кўрай десам уни кўзим бойланди,
Фироқ ели бўлиб борлиқ сўйланди,
Яратиб қўйгандан ер ҳам ўйланди,
Юрак садо қилди, кўзим намланди.

Дўстлар дўстман дейди, лек эътибор йўқ,
Садоқат бобида битта қарор йўқ,
Ишқда миннатдор йўқ, бир бахтиёр йўқ,
Ошиққа оламда ҳеч ғамгузор йўқ,
Юрак садо қилди, кўзим намланди.

Куйдим, ёндим, аммо барбод бўлмадим,
Таъна-дашномлардан озод бўлмадим,
Э риёкор, сен билан шод бўлмадим,

Умр ўтди, ҳосили мурод бўлмадим,
Юрак садо қилди, кўзим намланди.

Майлига, кўрайин, қошимга бир кел,
Ўзинг сарсон қилган бошимга бир кел,
Мард эсанг, мен урар тошимга бир кел,
Андижонга кел ё шаҳри Шошимга бир кел,
Юрак садо қилди, кўзим намланди.

Бас қил, юрак, отам сўзи қўлласин,
Устодларим азал рўзи қўлласин,
Мир Алишер, Бобур кўзи қўлласин,
Аввал Худо — Оллоҳ ўзи қўлласин,
Юрак садо қилди, кўзим намланди.

1991

ПУШКИН ҲАҚИДА ИККИ ШЕЪР

I. Куз

Қай меҳр кўзига қуёшни солди,
Нигоҳи тиф мисол, қараши порлоқ.
Қалбим кучга тўлди, руҳим кўзғолди,
Унинг ёнишига термулиб узоқ.

Гуриллаб турибди унда аланга,
Унда Россиянинг ўзини кўрдим.
Ҳақни сўйлагувчи бутун оламга
Жасур рус халқининг сўзини кўрдим.

Унда ҳайқиради қадимий Волга,
Унда шовуллайди чексиз ўрмонлар.
Унда шоир чиқар олдинги йўлга,
Русни рус айлаган марди майдонлар.

Унда зўр қудрат бор: топган таваллуд —
«Царское село»ни айлар бир дунё.
Унда буюк хаёл ҳеч билмас ҳудуд,
Унда келажак бор ва сўнмас зиё.

Ҳайрат-ла термулиб суратга чунон,
Шоир кўзларига қиламан ҳавас,
Менинг кўзларимга сиғади жаҳон,
Мен ҳам ўзбегимни кўра олсам бас!

II. Шоир жасади

Еру кўкка сиғмаган жовни
Ўз бағрига сиғдирар тобут...

Пушкин деб аталган виждонни
Руснинг ўзи айлади нобуд.

Оқ гул каби ястанмиш жасад,
Қўкрагида шеърини китоби.
Кимдир дейди, тобутни ясат,
Шоир умрин ҳақиқий боби.

Суратдаги тобутга боқиб,
Афсус билан шуни ўйладим:
Мен ўтгапман дўмбира қоқиб,
Бир туп гулдай мен ҳам гулладим.

Мен ҳам бир кун кўзимни юмсам,
Қўярларми кўксимга шеърим?
Тобутимни ясатиб, қўмсаб —
Кузатарми туғилган ерим?

Қанчалар соз, тумонат одам,
Тобутимни олса елкага...
Яна қайтиб келардим мен ҳам,
Ўзбекистон — мушфиқ ўлкага.

1989

ҚҰНГИЛ ДАФТАРИ

Сен дарди йўқ кўзингдан ёш тўкмагил,
Йиғлатмагил, сен ёшимга чўкмагил,
Нолон кўнгил чок-чокидан сўкмагил,
Таъна қилма, эр бошимни букмагил,
Варақлама, дафтаримни кўчирма.

Бир дард ўртар, жисмим аро изтироб,
Қуйилганми ўювчи ўткир симоб,
Ой ўтар, йиллар ўтар айлаб хароб,
Шўх шамол янглиғ чопар умрим шитоб,
Жон қушим — бу, каптаримни учирма.

Кўз ҳам толди, кута-кута мен ҳамон,
Интизорлик ошдию қийналди жон,
Дўст деган душманимдан кўрдим зиён,
Душманимни менга дейсан меҳрибон,
Дўстларимга душман захрин ичирма.

Суйганимга жафо қилсам мабодо,
Дўстларимни кўролмасам дамо-дам,
Ҳам узатган қўлим қолса ҳавода,
Ва имоним бут бўлмаса зиёда,
Оллоҳ, шу дам жонни олгил, кечирма.

1990

МЕНИНГ ЖАВОБИМ

Дўстлар, бўлинг менга суянч,
Ешим ўтур, ҳолим аянч,
Юз ажини минг битта ранж,
Кўрган азобимдир менинг.

Юракда ғам, кўнгил таранг,
Осмон узоқ, ер ҳам заранг,
Дарёга ҳам кўлга қаранг:
Кўзи селобимдир менинг.

Балоларга нишон юртим,
Балогардон Турон юртим,
Меҳнатдан бағри қон юртим,
Дили хунобимдир менинг.

Аждод руҳи қайтиб келсин,
Майин еллар каби елсин,
Аҳволимиз улар билсин,
Ҳоли харобимдир менинг.

Ислом қани, иймон қани?
Виждон истар инсон қани?
Ҳалол топган бир нон қани?
Бағри каобимдир менинг.

Жумҳурият озод бўлса,
Оролимиз сувга тўлса,

Эътиқод ҳам кушод ўлса,
Топган савобимдир менинг.

Умрим узоқ қилсин Худо,
Малҳам бериб Ибн Сино,
Юрагимдан чиққан нидо,
Чалган рубобимдир менинг.

Ватанга бир сўзим айтсам,
Ғафлат элин мен уйғотсам,
Евга алам тошин отсам,
Қилган жавобимдир менинг.

1992

Ў Ј И М

Шамол елгандай бўлди,
Меҳмон келгандай бўлди,
Майса билгандай бўлди,
Ўтиб кетди надомат.

Осмон тўкмади бир ёш,
Қуёш ҳам эгмади бош,
Шунчалар қаттиқ бардош,
Ҳеч бўлмади қиёмат.

Изини ер кўрмади,
Кимсан, дея сўрмади,
Сочларини ўрмади,
Тингламади адолат.

Бор эди унда ҳам тил,
Атиргулдай нозик дил,
Япроғи эди яшил,
Ҳаёт қилди хиёнат.

Кетдию ўчди-қолди,
Йўқлик аро йўқолди,
Йўқлик қаърига олди,
Тамом бўлди ҳикоят.

Умр савдоси шулдир,
Яшаш ғавғоси шулдир,
Уйқу рўёси шулдир,
Бу қандайин аломат?..

1991

АДИБ УТҚИР ҲОШИМОВГА

Юбилей кунларида

Юзлардаги сонсиз ажинлар,
Дил эзувчи ёлгонлар, чинлар,
Эл бузувчи фасодлар, кинлар,
Қас қиёфа алвасти, жинлар —
«Ўзбек иши» эмасми, дўстим.

Пок яралган асли мавжудот,
Иллатлардан бўлмади озод,
Ҳар кимда бор эди бир мурод,
Ҳар юракда отилур фарёд,
Чин ҳақиқат ҳеч бўлмагай мот,
Ҳа, «Нур борки, соя бор», дўстим.

Ёмон кўпдир, йўқдир чораси,
Тузалурми кўнгил яраси,
Битарми деб юрак пораси —
Гинглаб ўтур одам боласи,
Дунё — «Икки эшик ораси»,
Мунча «Узун кечалар», дўстим.

Қадри букар бўлди армонлар,
Кўзга тўлди аламли қонлар,
Ўзбекфуруш бўлди қай жонлар,
Уйғонсин Туркистон, Туронлар,
Энди отилур деб вулқонлар,
«Шамол эсаверади», дўстим.

Жанг гирдобига киролмадик,
Темур йўриғидан юролмадик,
Улуғбек юлдузин кўролмадик,
Чўлпондек биз собит туролмадик,

Ўигитлик шаштини суролмадик,
Энди «Баҳор қайтмайди», дўстим.

Она кўз ёшлари муқаддас,
Кўз ёшларга замин ҳеч тўймас,
Чиқмас онам мазоридан сас,
Сўзлашайини десам-ла бирпас.
Онажоним пойнда мен хас...
Бу «Дунёнинг ишлари», дўстим.

Қисматим — ёлғизлик, дил ярим,
Бўлурми бегона жигарим,
Меҳримдан томгучи шакарим —
Шеърим — қалбим ичра малагим,
Минг шукр, соғломдир палагим,
Шу-да «Виждон дориси», дўстим.

Боболарнинг руҳлари қани,
Руҳлар доим қийнади мани,
Бу Туронюрт кимнинг Ватани,
Хазон бўлиб булбул чамани,
Эшитилар қуш йиғлагани,
Кел, «Қалбингга қулоқ сол», дўстим.

1993

БОБУР ТУҒИЛГАН КҮН

Заҳриддин Муҳаммад Бобур туғилган кун...
Андижонда қор ёғади эртадан то кеч,
Андижонда қор бўралар тиним билмай ҳеч,
Андижонда мўрилардан дуд чиқар печ-печ,
Тўлан Низом, кел, дилдаги тугунларни еч.

Заҳриддин Муҳаммад Бобур туғилган кун...
Андижонда шамол турар тонгдан токи шом,
Андижонда қорбўрон ҳеч билмайди ором,
Андижонда қаҳратон қиш ачитар тамом,
Тўлан Низом, кўнгил гамин сўйлагил оқшом.

Заҳриддин Муҳаммад Бобур туғилган кун...
Андижонда қуёш чиқмас, ёнмас ой, юлдуз,
Андижонда осмон хира бир кеча-кундуз,
Андижонда дарахтлар муз, ариқларда муз,
Тўлан Низом, Андижонга келгайми Наврўз.

Заҳриддин Муҳаммад Бобур туғилган кун...
Андижонда халойиқ зич, кўчалар гавжум,
Андижонда қор ўйини тўхтамас бир зум,
Андижонда мард болалар билсайди тўзим,
Тўлан Низом, юзларингда аччиқ табассум.

Заҳриддин Муҳаммад Бобур туғилган кун...
Андижонда битилгандир Шоҳ деган Қисмат,
Андижонда яратилди улуғ Шеърят,
Андижонда ўша сўнмас Кун — Абадият,
Тўлан Низом, кўкракни кер, ўзлигинг кўрсат!

1990

ҚОЛГАН УМРИМ

Умрим яна борми, дея ўксинаман дилимга,
Армонимни битар эдим йиғлаётган элимга,
Бу муқаддас ерим учун тикка бориб ўлимга,
Қурашардим Темур каби камар боғлаб белимга,
Бугун дардим айтмас эдим чўғлар босиб тилимга,
Ёлбормасдим кунларимга, ойларимга, йилимга.

Саҳарларда жисмим аро бу ўтни ёқмас эдим,
Тонгда туриб хазон урган боғларга боқмас эдим,
Тумор қилиб вафо расмин бўйнимга тақмас эдим,
Минг пушаймон билан ўзни илондек чақмас эдим,
Бугун дардим айтмас эдим чўғлар босиб тилимга,
Ёлбормасдим кунларимга, ойларимга, йилимга.

Рўшноликни кўрмадим мен нобоп замон туфайли,
Мурувват не — сўрмадим мен вафосиз жон туфайли,
Ғайри ишга урмадим қўл оппоқ иймон туфайли,
Бош ҳам олиб кетолмадим еру осмон туфайли.
Бугун дардим айтмас эдим чўғлар босиб тилимга,
Ёлбормасдим кунларимга, ойларимга, йилимга.

Бир капалак интилгандек порлаётган шам-нурга,
Роз айтаман устодларим Навойга, Бобурга,
Ҳамон сўзда йўл қўяман хатоликка, қусурга,
Ва ҳўнгираб йиғлагайман шак келтириб сабрга.
Бугун дардим айтмас эдим чўғлар босиб тилимга,
Ёлбормасдим кунларимга, ойларимга, йилимга.

Яна қанча яшагумдир дўст билан, душман билан,
Босган изим тўлиб кетди гул билан, тикан билан,
Азиз Ўзбекистонни тақдир қилган менга тан,
Айрилмайин деб қўрқаман тўймаган Ватан билан,
Бугун дардим айтмас эдим чўғлар босиб тилимга,
Ёлбормасдим кунларимга, ойларимга, йилимга.

Кошки умрим бўлса онам алласидек ларзакор,
Минг бир кеча эртагидек бепоён ва мазмундор,
Бўлса дейман миллатимнинг меҳри менга ифтихор,
Улмас эдим, яшар эдим халқим каби барқарор.
Бугун дардим айтмас эдим чўғлар босиб тилимга,
Ёлбормасдим кунларимга, ойларимга, йилимга.

1991

ЖАҲОН ШОИРЛАРИГА

Эй жаҳон шоирлари,
Келинг менинг уйимга.
Бир дам қулоқ берингиз
Бу қишлоқи куйимга.
Келинг, таклиф қиламан
Илҳом тўла хонамга.
Азиз меҳмон бўлингиз
Менинг мушфиқ онамга.
Сиз келсангиз, қувончим
Сизмас эди дунёга.
Минг раҳмат айтар эдим
Қалбим тўлиб зиёга.
Дастурхонга қўярдим
Ой тимсоли — иссиқ нон.
Ва кўк чойдан қуярдим
Фидо қилиб Сизга жон.
Ялпиздан келтирардим
Чаккангизга таққали.
Бошлар эдим боғларга,
Гўзалликка боққали.
Сирдарёни ёқалаб
Кетар эдик йироққа.
Мирзачўлдан ўтардик —
Гўзал Фарғона ёққа.
Андижонда тунардик,
Бобур руҳин этиб шод.
Роса ғазал ўқирдик,
Навоийни қилиб ёд.

Сўнг жўнардик тонг сари
Самарқанду Бухоро.
Унда аждодлар иши
Гумбазда яшар аъло!
Келинг, оро кирайлик
Одамларнинг кўнглига,
Ортга қайтмас тарихнинг
Нур берайлик йўлига.
Тинчлик учун курашиб,
Оталарни алқайлик.
Қон-қоронғи дилларда
Қуёш янглиғ балқайлик.
Фитналарни супуриб
Она-Ернинг қўйнидан,
Зулмни итқитайлик
Келажакнинг бўйнидан.
Даҳшатли ўт — урушга
Қарши турсин қаламлар.
Инсоният бошидан
Мангу кетсин аламлар.
Эй жаҳон шоирлари,
Келингиз, кўз тутаман.
Мен ҳам Сиздай қалб ёқиб,
Тил сайратиб ўтаман!

1984

ДУСТИМ МУҲАММАД АЛИГА

Айни шўх бўлганимда,
Қувончга тўлганимда,
Тонгда отам узилди,
Фалак чархи бузилди.
Мен йиғладим отамлаб,
Сен йиғладинг отамлаб.
Остонага бош қўйдим,
Қаро ерга ёш қўйдим.
Қувончим қайда қолди,
Шўхликларим йўқолди.
Мен йиғладим отамлаб,
Сен йиғладинг отамлаб.
Тўхтади кўзда ёшим,
Ўзинг бўлиб ғамдошим.
Сўнг отанг узилганда,
Ер чархи бузилганда,
Сен йиғладинг отамлаб,
Мен йиғладим отамлаб.
Онам мени-да ташлаб,
Йигит кўзимни ёшлаб,
Ер қатига жойланди,
Бурро тилим бойланди...
Мен йиғладим онамлаб,
Сен йиғладинг онамлаб.
Сенинг онанг раҳматлик,
Эдилар кўп шафқатлик...
Қабрига гул ўтқаздик,
Етимликни ўтказдик...

Сен йиғладинг онамлаб,
Мен йиғладим онамлаб.
Отасизлик ёмон-а,
Онасизлик ёмон-а,
Ҳажри жондан ўтади,
Сенинг шеъринг ўртади:
«Биринг икки бўлсин
Нима ушласанг,
Йўлларинг оқ бўлсин
Тоғлар қорича...»
Улар кўп дуо этган,
Икки шоир яратган
Дўстлик ҳеч мунғаймасин,
Вафо ҳеч сарғаймасин.
Йиғлаганмиз отамлаб,
Йиғлаганмиз онамлаб...

1991

ОМОН ҚОЛДИМ

Дардкаш қалбим, сенинг билан зор-нолон қолдим,
Лек имон бут, руҳим тоза, мусулмон қолдим.
Бу кун билсин дўсту душман, пок виждон қолдим,
Танҳо эдим, то оқибат ёлғиз жон қолдим,
Яша, шеърим, сен бор, жаҳонда омон қолдим,
Минг шукур қилгумдир, ўлмакда осон қолдим.

Юзинг қуёш экан, чўғда, оловда ёндим,
Кўз, қош, хол ва лаб аталган қаловда ёндим,
Ғам яна ҳасрат қамради, таловда ёндим,
Рашку ҳасад алангаси — яловда ёндим,
Яша, шеърим, сен бор, жаҳонда омон қолдим,
Минг шукур қилгумдир, ўлмакда осон қолдим.

Ҳажринг тўлқин бўлди, қолдим гирдобиди мен,
Оламни кўролмам дийдам селобиди мен,
Қовурилиб ётибман ишқнинг чўғ — тобида мен,
Мажнун қолди доғда, ўтдим ишқ бобида мен,
Яша, шеърим, сен бор, жаҳонда омон қолдим,
Минг шукур қилгумдир, ўлмакда осон қолдим.

Фироқ дарёсида чўкдим, лойландим бугун,
Ишқнинг чигал ипларига бойландим бугун,
Қуюн эдим, бир саробга айландим бугун,
Чин паноҳ деб она-Ерга жойландим бугун,
Яша, шеърим, сен бор, жаҳонда омон қолдим,
Минг шукур қилгумдир, ўлмакда осон қолдим.

Мендек куйган, дили маҳзун оламда борми,
Қай девона шунчаларки аламда борми,
Гар аламда бўлса ҳамки, қаламда борми,
Бу садоқат пуштикамар боламда борми,
Яша, шеърим, сен бор, жаҳонда омон қолдим,
Минг шукур қилгумдир, ўлмакда осон қолдим.

Ул ёр дебон ўзлигимдан мен тондим, дўстлар,
Бир ёмоннинг минг заҳрига мен қондим, дўстлар,
Бир жафо домға тушдим, мен ёндим, дўстлар,
Хуснинг ақли қисқа, бунга нишондим, дўстлар,
Яша, шеърим, сен бор, жаҳонда омон қолдим,
Минг шукур қилгумдир, ўлмакда осон қолдим.

Ҳижрон билан ўлмас, яшар Тўлан Низомий,
Қаён борур, мудом шошар Тўлан Низомий,
Дарё кечар, тоғлар ошар Тўлан Низомий,
Ошиқлигин билсин башар Тўлан Низомий,
Яша, шеърим, сен бор, жаҳонда омон қолдим,
Минг шукур қилгумдир, ўлмакда осон қолдим.

1992

МОВАРОУННАҲР ФАРЗАНДЛАРИ

Малик Муродовга

Амир Темур руҳи уйғотган,
Фафлат уйқуларин отган,
Малойиклар дилин қўзғотган,
Улуғ сафар нашъасин тотган —
Азаматлар, мардлар, шоввозлар.
Бобом, дея дилни доғлаган,
Саҳарларда ўксиб йиғлаган,
Армон билан белни боғлаган,
Темур каби юрмоқ чоғлаган —
Беназирлар ичра мумтозлар.
Йўлчиларга бир омад ёрдур,
Ҳам йўлларда илонлар бордур,
Тоғ сўқмоғи жарликдир, тордур,
Ёнбағирда қурилди чодир;
Битикларга тўлди қоғозлар,
Кунга беткай қадим Самарқанд.
Аждодларга жон иплари банд,
Осмони паст, кўнгли-чи, баланд,
Улуғбекнинг руҳига пайванд —
Қалбингизда бордир минг розлар.
Ортда қолди не-не оч саҳро,
Ҳар қадамда азиз қадамжо,
Худо қудрат қилдими ато,
Тошлардан ҳам отилур садо,
Ҳар бирингиз чин навҳасозлар!¹
Шовуллайди Сайхун ва Жайхун,

---

¹ Н а в ҳ а с о з л а р — нола чекувчилар.

Орол бўлмас деб кунпаякун,
Тўлғонадир, тўлқинлари хун,
Оҳ бу қисмат шунчалар узун,
Тинмасмикан нолакор созлар.
Дунё иши оғудир бот-бот,
У Темурни олиб қочган от...
Динсиз замон йўқолсин, кушод —
Бўлсин бобом номлари озод!
Титраб чиқур бугун овозлар.
Бу изларда нур каби оқинг,
Бу излардан дунёга боқинг,
Бу изларнинг ғуборин қоқинг,
Бу изларга шамчироқ ёқинг!
Парвардигор Сизни эъзозлар.

1992

ОНА ҲАҚИДА ШЕЪРЛАР

ОНАМ РУҲИ

Онам ўлган. Бўлди неча йил.
Ҳаётимнинг шами-ку сўнган.
Чидаб келдим, оҳким, сағир дил,
Ҳижрон гами юракда тўнган.

Мозорига бораман гоҳи,
Тиз чўкаман, тизсамда титроқ.
Эшитмас у ўғлининг оҳин,
Орамизда сўнги йўқ қирғоқ.

Пойига оқ гуллар қўяман,
Қўнглим кўтарилар тоғлардай.
О, меҳрига қачон тўяман,
Онам эди тўкин боғлардай...

Пешонамни силаган у қўл,
Тирикманки, чиқмас эсимдан.
Мен онамсиз босдим қанча йўл,
Болаларим келар изимдан.

Тонгларимни ёритар у нур,
Мен-ла яшар ўша улуг руҳ.
Онажоним, минг бора шукур,
Менинг бахтим, Сиз буюк шукуҳ..

Онам ўтган. Бўлди неча йил,
Ҳаётимнинг шами-ку сўнган.
Уни қўмсар етим шоир дил,
Ҳижрон дарди кўнгилда тўнган.

1988

ИИҒИ

Қаро ерга эриб кетган, вой онам,
Оқ фотиҳа бериб кетган, вой онам.
Кўкрагида ардоқлаган, вой онам,
Бошим силаб хўп алқаган, вой онам.
Бу дунёдан кечар бўлдим, вой онам,
Чироқ эдим, ўчар бўлдим, вой онам.
Сенсиз дунё керак эмас, вой онам,
Сенсиз юрак юрак эмас, вой онам...

1988

ОНАМ СУРАТИ

Бугун яна термуламан, Онажон,
Сен томонга интиламан, Онажон,
Айтгил, энди не қиламан, Онажон,
Не ўтганин мен биламан, Онажон,
Садо чиқмас, соғинаман, сурат жим.

Шоир бўлдим ҳасратингни айтгани,
Армонингни мен боламга битгани,
Вақтим етмас ухлагани, ётгани,
Опам келар йиғлаб-йиғлаб кетгани,
Сиқиламан, ўкинаман, сурат жим.

Зиёратга бордим кеча қабрингга,
Зор йиғладим, киролмадим бағрингга,
Раҳминг сира келмасми сағирингга,
Биласан-ку, тайёр эдим амрингга,
Ёлбораман, ўтинаман, сурат жим.

Меҳнат билан элда топдим эътибор,
Бунёд, Озод ўғлим ва тўрт қизим бор,
Мен яшайман изларингга интизор,
Соғинганда Ўзбекистон менга тор,
Юрак босиб ютинаман, сурат жим.

Қўз ёшим — сув, боғ унар чаман-чаман,
Оқ сутинг деб илҳомимни ичаман,
Сен — Туркистон, Она-Ер, Она-Ватан,
Ўзингдадир, ўзинг берган жону тан,
Бош қўяман, сиғинаман, сурат жим.

1989

ШЕЪР АЙТГИМ КЕЛЯПТИ, ОНАЖОН

Қора тун тарқалур, нур яқин,
Жисмимни куйдирар бир чақин,
Соғинчдан юрагим зўр оқин,
Ларзага келтириб кўк тоқин
Шеър айтгим келяпти, Онажон!

Суратинг ҳеч кўзимдан кетмас,
Дод десам-да овозим етмас,
Ер-ку бориб хабарим айтмас,
Дардим битмас, шеърларим бятмас,
Шеър айтгим келяпти, Онажон!

Мозорингга ўтқаздим бир гул,
Эртаю кеч йнглаб турар ул,
Бош кўтаргил, унга қараб кул,
Шохларига қўнсайди булбул,
Шеър айтгим келяпти, Онажон.

Қолдим баъзан ғам ичра нолон,
Шунчалар ҳам тормикан жаҳон,
Кўнгил оғрир, жигарим ҳам қон,
Садо қилмас ер билан осмон,
Шеър айтгим келяпти, Онажон!

Отам ўтди кўрмай рўшнолик,
Ундан мерос — дўстлик, ошнолик,
Отасизлик — аччиқ ташналик,
Ота бўлиб йўлга бошладинг,
Шеър айтгим келяпти, Онажон!

Бола эдим, кетмонни олиб,
Далаларга чиқдим йўл солиб,
Кечда қайтдим чарчаб ва толиб,
Сўнг ром этди, шеър экан голиб,
Шеър айтгим келяпти, Онажон!

Навойи тушимга кирди неча қур,
Бобур кўз олдимда тик, мағрур,
Машраб деди: юр, мен билан юр,
Қўлимдан ушлади Миртемир,
Шеър айтгим келяпти, Онажон!

Қўп шаҳарлар кездим сарсари,
Андижоним эмасди бари,
Фарғона ҳам юртлар сарвари —
Деган эдинг менга илгари,
Шеър айтгим келяпти, Онажон!

Келин кўрсам, деб айтган эдинг,
Набиралар гамин ҳам единг,
Бош ўғлимни бу Бунёд деддинг,
Кичкинасин бу Озод деддинг,
Шеър айтгим келяпти, Онажон!

Сенга ўхшаш одам бормикан,
Она каби ҳамдам бормикан,
Она номли зўр ғам бормикан,
Онасиз ҳам олам бормикан,
Шеър айтгим келяпти, Онажон!

Сенсан мададкорим, Сен — кучим,
Эзгуликка тўлган бор ичим,
Ҳеч кимга йўқ ҳасадим, ўчим,
Шеърга битмоқ фарзандлик бурчим,
Шеър айтгим келяпти, Онажон!

1991

ТУШИМГА КИРДИ ОНАМ

Тушимга кирди онам:
Ҳассасига таяниб
Остонада турибди.

Сочлари оппоқ, тол-тол,
Ва боқади жовдираб —
Бир хавотир кўрибди.

Кийган либоси ғариб,
Индолмайман, забон йўқ,
Тилим қақшаб, қурибди.

Қўлингни оч, дер шу дам,
Қўйниғимга яширдим —
Билмам, недир берибди.

Сўнгра алқади роса,
Яна бир разм солсам,
Ҳовлимизда юрибди.

Чўчиб турдим, болиш нам,
Кўзларимда аччиқ ёш,
Юрак бежо урибди.

Қабрига бордим тонгда,
Атиргулга сув қуйдим —
Битта барги қурибди.

Кечиринг, деб, ёлбориб,
Сағанага тикилсам,
Мангулик ўй сурибди.

1990

ОНАМ-А

Сендан ўзга меҳрибонни кўрмадим,
Сенсиз ёруғ бу жаҳонни кўрмадим,
Сендан буюк ор-виждонни кўрмадим,
Сенсиз тўкис ер-осмонни кўрмадим,
Бугун яна ёдга тушган онам-а.

Кўришамиз, болам, қиёматда деб,
Йиғлайверма, бўтам, надоматда деб,
Сен яккасан, яша диёнатда деб,
Умринг ўтказ ҳалол, ибодатда деб,
Билдирмасдан мендан қочган онам-а.

Улушинг бор дастурхонда, ўзинг йўқ,
Кўз олдимда суратинг бор, сўзинг йўқ,
Кўзларимга қараб турган кўзинг йўқ,
Йиғламаган ўғлинг ҳамда қизинг йўқ,
Рўзгоримда шаъмдай ўчган онам-а.

Эртаю кеч ўғитларинг тилимда,
Ҳасратларинг кўзимдаги селимда,
Кўпга қилган оналигинг элимда,
Сен борлатган шоҳи белбоғ белимда,
Келмасликка қушдай учган онам-а.

Сендан қолган уйни обод айладим,
Сутинг ҳаққи, руҳингни шод айладим,
Ғариб эдим, ўзни кушод айладим —

Елғизингни уч паҳлавон айладим,
Юртга учта ўғил қўшган онам-а.

Кўрганингда бўлар эди — шу алам,
Дунё иши шундоқ экан, бири кам,
Шу боисдан йиғлаб ўтар эл-олам,
Армонларинг мана мен тутган қалам —
Шоир бўлиб қайнаб-жўшган онам-а.

Яратгансан пири имоним бўлиб,
Қаратгансан табиб инсоним бўлиб,
Яйратгансан боғу бўстоним бўлиб,
Сайратгансан улуғ Туроним бўлиб,
Ўзбекистон каби қучган онам-а.

1991

ОНА ТОВУС НОЛАСИ

Уч кун бўлди, она товус тиним билмай йиғлайди,
Ва-ёқ, ва-ёқ дейди қақшаб, бўғилиб-биғиллайди,
Ҳар томонга ўзин уриб, кетмоқликни чоғлайди,
Ҳовли ичра югуради, тўхтамай қоқоғлайди,
Чўғ кўзлари қонга тўлиб жигарини тиглайди,
Болам, дея нола қилур, юракларни доғлайди.

Уч кун бўлди ўлганига унинг учта боласи,
Қаҳратонда жон берибди уч маъсум зуволаси,
Ёмғир каби қуйилади кўзларидан жоласи,
Қулоғимдан кетмай қолди унинг аччиқ ноласи,
Дилим оғрир, яна борми йиғламоқнинг чоласи,
Оқарибди чаккамдаги сочимнинг бир толаси.

Уч кун бўлди фароғатим, роҳатим йўқ ўзимда,
Торлик қилур, туролмайман қучоғи кенг Бўзимда,
Боғимга ҳам сиғмай қолдим, шафқат ёши кўзимда,
Қалимага келмас тилим, тутиламан сўзимда,
Раҳмим дарё бўлиб оқур ҳар тонг янги рўзимда,
Кўз тегмасин, икки кўзим ўғлимда ҳам қизимда.

Мен томоша қилар эдим товусларим эрталаб,
Учаласи ўйнар эди онаси-ла эркалаб,
Ҳовлимда бир чирой эди, юрар эди ярқираб,
Минг товланиб ёнар эди, сайрар эди чулдираб,
Кўзим тўймай мен бир тараф, улар эса бир тараф,
Ё уларга ажал тегди, кўз тегдими кўп қараб.

Водариго, ишқ элига доимо азоб дунё,
Энди билдим чин, ростини, шу боис хароб дунё,
Муҳаббатсиз телбаларга беради шароб дунё,
Айрилиқ жомига қонмас, кўз ёшга селоб дунё,
Яхшилар бир омонатдир, ёмонга ниқоб дунё,
Товусимга мозор бўлди қушларга сероб дунё.

Уч кун бўлди, она товус тиним билмай қақшайди,
Уч кун бўлди, қичқиради, кўнгилларни ғашлайди,
Болаларсиз бу жонивор энди қандоқ қишлайди,
Болам, дея фарёд чекур, оналарга ўхшайди,
Шундан руҳим туғён уриб, танҳоликни хушлайди,
Товусларим менинг билан то умрбод яшайди.

Товусимни билурмикан, билмасмикан кўру кар,
Нодон киши билмас эса ҳар гўзаллик чанг босар,
Элдан ҳайдаб аждод руҳин, юртни вайрон қилдилар,
Интизорлик тортиб қушим тўкар бўлди болу пар,
Аҳволини кўрмаганлар, бағри тошлар беҳабар,
Оқибат шу бўлса агар мен кетайин дарбадар.

Товус каби товланур кўп аҳди йўқ, дўсти ёлғон,
Товуссифат минг ранг ила бизни алдайди замон,
Товус мисол аҳбобларим, бормикан сизда имон,
Тўғри йўлдан оздирурлар, эс-ҳушинг олиб шайтон,
Тўлқин уриб тўлғонади юрагимда бир уммон,
Жон оғриниб чиқди яна, бу кеча чақди чаён.

Бул Ватанни чоҳга тортур юртфурушлар басма-бас,
Айтгил бугун, қодир Худо, улар чин банданг эмас,
Бу бинони бор айладинг, қиммати шу, бўлди хас,
Бебақо тақдирни қўй, унга ҳеч йўқдир ҳавас,
Тўлан Низом, бўзлама, ҳей, мунча бўлдинг ўтнафас,
Қанчалар зорланмагил, дунё товусга арзимас.

1991

ФОТИМА

Бўзлик машҳур пахтакор-деҳқон Фотима
Исроил қизи Янги йил базмида
Ўқиб бериш учун шеър сўраганда ёзганим.

Айт, қандай шеър керак ўқимоқ-чун баамда,
Сен ўзинг зўр шеърсан, зўр қўшиқсан наздимда,
Сен туғилдинг меҳнат учун чўли азимда,
Марказий Фарғонаю Ўлка таъзимда:
Боболар руҳига сиғин, синглим Фотима,
Момолар изини соғин, синглим Фотима.

Сен эмасми оналарнинг тонгги ноласи,
Нелар кўрдинг, сен сўзлагил, меҳнат боласи,
Вза гулларида қолган кўзинг жоласи,
Эгатларга тўкилган қора сочинг толаси:
Боболар руҳига сиғин, синглим Фотима,
Момолар изини соғин, синглим Фотима.

Билакларинг тўлдиргандир зил бало кетмон,
Чеккан заҳматингда йиғлар минг йиллик армон,
Сен яратдинг бу дунёда энг баланд хирмон,
Сен — Фарғона, Сен — Наманган, Сендир Андижон,
Боболар руҳига сиғин, синглим Фотима,
Момолар изини соғин, синглим Фотима.

Қадди зеболар кўркига ишонмагил, қўй,
Хушрўй ҳаволар лафзига сен қонмагил, қўй,
Мадҳу санолар кайфига қувонмагил, қўй,

Юрт-маъволар меҳридан ҳеч тонмагил, қўй,
Боболар руҳига сиғин, синглим Фотима,
Момолар изини соғин, синглим Фотима.

Сен — Зухросан, Сенсан — Барчин, Сен — ўша Лайли,
Лек оздириб кетолмади ҳаётнинг майли,
Сенга қисмат бўлмиш ёлғон муҳаббат сайли,
Бас қил, ўксима, дунёнинг шу экан зайли,
Боболар руҳига сиғин, синглим Фотима,
Момолар изини соғин, синглим Фотима.

Ўзбек аёлсан, яша, ўзбек онаси,
Сен бор — фаришталик юртнинг ҳар бир хонаси,
Ҳар мусулмон ҳовлиларин сен парвонаси,
Меҳрингдан унади юз минг чигит донаси,
Боболар руҳига сиғин, синглим Фотима,
Момолар изини соғин, синглим Фотима.

Қўлингга санчилар кузда ғўза чаноғи,
Баҳордан қишгача йўқдир меҳнат адоғи,
Гарчи секин тузалади қўлнинг қадоғи,
Лекин эсдан чиқмас «Пахта иши»нинг доғи,
Боболар руҳига сиғин, синглим Фотима,
Момолар изини соғин, синглим Фотима.

Ойдин кеча пахтазорда ҳамроҳ бўлиб ой,
Тўрт юз кило пахта терган онам ўғилой,
Тошхон ахир эмасмиди далага чирой?
Лек давлат кўп кўрди, афсус, эл бўлмади бой,
Боболар руҳига сиғин, синглим Фотима,
Момолар изини соғин, синглим Фотима.

Бу кун Сен — сабрнинг тимсоли, синглим,
Бу кун Сен — дардкаш Туроним мисоли, синглим,
Бу кун Сен — Алпомиш элин аёли, синглим,
Сенсан буюк Навоийнинг хаёли, синглим,

Боболар руҳига сиғин, синглим Фотима,
Момолар изини соғин, синглим Фотима.

Бошингга бахт бўлиб келсин Янги йил,
Саодат шамоли бўлиб елсин Янги йил,
Фотима эканинг билсин Янги йил,
Сенга бир яхшилик қилсин Янги йил,
Боболар руҳига сиғин, синглим Фотима,
Момолар изини соғин, синглим Фотима.

1989

БОБУР ТАВАЛЛОСИ

Ишқ аро йўл қани, йўлдош қани,
Қўлламоққа қўл қани, қўлдош қани.

Дил лиммо-лим, сир қани, сирдош қани,
Бирман деган бир қани, бирдош қани.

Қонга тўлдим, шеър қани, шеърдош қани,
Қайга борай, ер қани, ердош қани.

Хунхор қани, зўр қани, зўрдош қани,
Менки ўлдим, гўр қани, гўрдош қани.

Ишқи хорман, гул қани, гулдош қани,
Бошни ёрган ул қани, ул тош қани.

Хокисорман, қон қани, қондош қани,
Бир ўзимман, жон қани, жондош қани.

1985

МЕН ЮРАКНИ ҚЎЗҒАСАМ

Маним таваллуд топганим ўшал Қубонинг ери,
Янгиқишлоқ аталмиш кент, Акбарободдан бери,
Отам Низомиддин деҳқон, нони — пешона тери,
Камолимни кўролмади, ёзилмади кўнгил чери,
Эсласам, тилга Қуръон — дуо, оятлар келур,
«Гар юракни қўзғасам, ширин ҳикоятлар келур».

Кўчиб келганда Бешгулга бешикда мурғак эдим,
Онам бағрида ёлғиз бир беғубор гўдак эдим,
Ерга қўймас эканлар ҳеч, эрка ҳам сергак эдим,
Икки чечан опамларга фақат мен эрмак эдим,
Ўйласам опамларни эртақ, ривоятлар келур,
«Гар юракни қўзғасам, ширин ҳикоятлар келур».

Дўппидек кичик қишлоқ, чор атрофи яйлов эди,
Қўлда қармоқ доимо, Сарижўғада ов эди,
Чиндан менга Муҳаммад «ўз», бошқалар «бирова» эди,
Табиатдан шеър дарди бизларга сийлов эди,
Хотиримга ўтлоқлару кишнаган отлар келур,
«Гар юракни қўзғасам, ширин ҳикоятлар келур».

Отам ўлгач, онам билан мунғайиб қолдим менам,
Етимликнинг сири қурсин, сарғайиб қолдим менам,
Тун-кечалар ақлим олиб эртақлар айтур онам,
Ой янглиғ тўлар руҳда ўзгача ёруғ олам,
Навойини тушда кўрсам, кўзга Беҳзодлар келур,
«Гар юракни қўзғасам, ширин ҳикоятлар келур».

Бир пари элтди ҳушим, асло оромим қолмади,
Вафо деб дод этмаган бир кеча-шомим қолмади,
Уз-ўзимни унутдим мен, эсда номим қолмади,
Жафонинг заҳри шул деб ичмаган жомим қолмади,
Сўнган муҳаббатни десам, арзу шикоятлар келур,
«Гар юракни қўзғасам, ширин ҳикоятлар келур».

Қай куни кўрдим уни, ёнган ўзим, куйган ўзим,
Энг гўзал, танҳо дебон севган ўзим, суйган ўзим,
Тақдирим қаҳр айлагач ҳам жонидан тўйган ўзим,
Шул сабаб сўзлайман, ёдга хиёнатлар келур,
«Гар юракни қўзғасам, ширин ҳикоятлар келур».

Жон десам, жон ўрнида бир омонат жонда дўст йўқ,
Энди билдим хешларимни, олам, жаҳонда дўст йўқ,
Ширин суҳан айтган билан ҳар дастурхонда дўст йўқ,
Шеърдан бўлак ҳамдард йўқ, паноҳ йўқ, ош-нонда
дўст йўқ,

Кимларнидир эсласам, аччиқ киноятлар келур,
«Гар юракни қўзғасам, ширин ҳикоятлар келур».

Пайхон қилур нокас эли ўрмонда шер бўлмаса,
Юрт харобдур ғурбатини енгмоққа эр бўлмаса,
Миллатим миллат эмас бир муқаддас ер бўлмаса,
Халққа умрим дафтарида бир муқаддас шеър бўлмаса,
Йиғлагайман, мен учун охир қиёматлар келур,
«Гар юракни қўзғасам, ширин ҳикоятлар келур».

Розимасман айтолмасам айтар сўзим элимга,
Дарё мисли ўтаётган кунларимга, йилимга,
Меҳнатимдан, ҳимматимдан белбоғ боғлаб белимга,
Аждодлардан улуг мерос — ниймон тугиб дилимга,
Дунё кезиб ҳажга бир кун сайру саёҳатлар келур,
«Гар юракни қўзғасам, ширин ҳикоятлар келур».

СЕНИНГ ЭРТАКЛАРИНГ

Т у р к у м

МОНОЛОГ

Севгимизнинг нишонаси деб,
Берган эдинг бир қўшоқ гилос.
Шунда бахтга офарин айтиб,
Тақдиримга севинганим рост.
Экмоқ бўлдим гилос кўчатин,
Сен сув олдинг,
Мен-чи, белкурак.
Жой кўрсатдинг,
Мен-чи, ковлайман.
(Билмам, ёки кўнглинг овлайман)
Энтикаман ва оламан тин...
Еҳу!
Сеҳринг элитса керак!
Экиб ҳам бўлдик.
Юз ноз ила
Кўзларимга тикилдинг шу вақт.
Ҳей ўпичлар!
Сен севгига аҳд!!!
Мана, уч йил.
Учар қуш бўлиб
Ўтди уч баҳор.
Ўша гилос,
У сирли гилос,
Эҳ, гуллаб қийғос
Мева қилди!
Сен қайдасан, ёр?
Юрагимга ўқ отган дилдор!

Бизнинг севги гулладийю,
Ҳатто мева қилмади бир бор!..
Менми гуноҳкор?
Йўқ!
Шундоқ..
Боларидай кўп гулни ўпдинг,
Ишқи жинчироқ!
Сендай,
Сендай қуруқ гўзалдан
Уша,
Уша гилос яхшироқ!

УПИЧ

Илк бўса!
Бевош лабларимда таъминг қолмаган.
Бевош кўзларимдан топмайсан сеҳринг.
Бевошлигинг қурсин!
Сендай бевошни
Фақат қарғамоқдан тилим толмаган!
Ҳой, сарсон қилди-ку
Лаззатинг,
Меҳринг!
Тутантириқ бўлдинг,
Ё бўлдинг учқун?!
Иннайкейин ишқим юксалди!
У кун
Муштдеккина қалбим сиғмай оламга!!!
Ахир,
Орзуларим бағри кенг эди,
Денгизмиди,
Сўз йўқ эди мадҳига!
Ахир,
Орзуларим бағри кенг эди,
Наҳотки,
Барини бир ўлич енгди?..

Йиллар ўтди қиё боқмасдан,
Тутолмадим этакларидан.
Тортиб олиб йигитлигимни,
Бериб кетди этакларидан.

Бу кўчалар
Уша кўчалар...
Ўпичларга
Ажиб хилватгоҳ —
Аҳдга гувоҳ —
Сокин кўчалар.
Бир севгидан
Оқин кўчалар.

Йўлим тушиб ўтяпман яна,
Сен қайдасан, сочлари сунбул?
Райҳонзорда кўринмас бўйинг.
Ўсма қўйиб, дурранг дол қилиб,
Кийиб олиб барқут нимчадан,
Човра ости шўх ариқчадан
Ишқим дея оқизмайсан гул!..
Қувонч тўла қўнғироқ куйинг
Эшитилмас отанг боғидан..

Ҳой, жон севгим,
Унутмам асло!
Сенинг дардинг
Ҳаёт ишқидир.

Шонли йўлдаман.
Қадамимда осмон
Мужассам!
Қадамимда —
Саҳроларга жон!
Ниятим зўр,
Қасбим яхшилик!

Элни севган
Эрларга дўстман!
Йиллар ўтди қиё боқмасдан,
Тутолмадим этакларидан.
Тортиб олиб йигитлигимни,
Бериб кетди эртақларидан!

КҮНГИЛ

Бевафо ишқини дейдилар шамол.
Юрагим қоврилди
Қалб қозонида.
Қалб ўчоқ эканми,
Куйдирди дилни.
Нафас тутун бўлиб кетар онид
Оғиз, лабларимда қолдирди қурум.
Аламдан кўзларим ёш тўкди юм-юм.
Сўнгра
Қотди
Икки қизиган тандир.
Мерган киприк — куйган косов демай тур.
Ахир,
У-чи,
Ўтга тушган қил.
Сўзлайин,
Бардош қил,
Инглама, кўнгил!
Бахтинг қаро бўлсин демаган онам.
Ҳайҳот!..
Олтин бўлсин ушлағанг тупроқ,
Дея пешонамни силаган отам,
Ўтиб кетди, воҳки, дунёдан...
Ҳасрат, қайғуларим замбил-зил,
Қўй, ўзни тўхтатгил,
Инглама, кўнгил!
Бевафо ишқини дейдилар шамол.
Шамолнинг қисмати:

Тортқилаш,
Очиш...
О, севги либосим у йиртиб, дарҳол
Яна бир гулшанга бошлади қочиш.
Кетди
У бевафо!
Унутдим.
Нетай?
Мен шундоқ ўтмасман,
Ўзгани кутай!
Эвоҳ!
Шамолдан сўнг келганда жала,
Чанг,
Тўзонларини юганда дала.
Булут орқасидан кулганда қуёш,
Ёрим деб кутиб ол!
Қалбимга қўл сол!
Бахтинг ёр бўлсин!
Шодлан!
Қувонгил!
Эй ошиқ кўнгил!!!

* * *

Ярим кеча...
Илҳом қайнарди.
Ярим кеча.
Хушчақчақ эдим.
Шеър етилиб зар кийинарди.
Ярим кеча...
Қўп чарчоқ эдим.
Уйқу келди тоғ ели мисол,
Уйқу келди вақтим ўғирлаб,
Уйқу келди.
О, мизғиб хиёл,
Туш кўрибман:
Сен ер бағирлаб,
Дод соласан,
Фарёд қиласан.
Синган эмиш вафо дарахтим.
Сочинг куйган,
Сочинг юлинган.
Юлинганмиш тақдиринг,
Бахтинг!
Зориллайсан..
Ҳеч парвойим йўқ!
Мен хиёнат майин ичибман.
Ер демоққа ҳечам ройим йўқ,
Онт ичибман!!
Сендан кечибман!!!
Чўчиб тушдим,
Юрагим потраб,

Шиддат забти билан шу маҳал
Тишга чиқдим:
Тун сочин тараб,
Тонг оқариб келарди ҳал-ҳал.
Ёритгичлар жилмайиб сирдан,
Йигит,
Бахтинг осмондай, дерди.
Қуёш олов итқитиб бирдан,
Ишқим тафтин кўрсатиб берди.
Сени хор қилиб қўяманми,
Сени зор қилиб қўяманми...

* * *

Синамаган йигитга
Синглим тушди, ёр-ёр.
Халқ қўшиғи

О, иқроор бўлдим,
Кўзларимда аччиқ ёш.
Эски дарддан,
Гўё ундан қутулдим.
Сенга унаштирди,
Бағрингмасми тош?

Қўша қариб кетмоқ
Осонмиди, ёр!
Ахир,
Умр йўли эмасдир яйлоқ!
О, бу йўллар
Зовур, чақир.
Минг жар бор.
Демак, бордир
Минг алам,
Туман — душвор!

Менга нотанишсан,
Нотаниш менга сеҳринг,
Нигоҳинг!
Билмам, ё парисан?
Мени асрайдими
Кўнглинг — даргоҳинг?!
Гумоним йўқ,
Кирасан ҳаётимга!
Оҳ, баъзилар

Таъна қилсалар майли!
(На чора,
Шу экан дунёнинг майли!)
Эликиб,
Қўникиб
Бору бисотга.
Бахт йўлидан
Юрамиз илдам!
Сенинг қалбинг тоза,
Иўқ зарра ғубор!
Меҳнатда ёқамиз оловли севги!
Ахир,
Нелар келмас
Одам қўлидан?!
Иқрор бўлдим,
Кўзларимда аччиқ ёш.

* * *

Учрашардик ўтли ишқ аро,
Гоҳо-ойдин, гоҳо қора шом.
Аччиқ-чучук сирли можаро
Саҳаргача этарди давом.
Сўнг уйингга кириб кетардинг,
Қайтар эдим қўшни қишлоққа.
Юрагимга гурур отардинг,
Ишонч сизмас эди ҳеч ёққа!
Йиллар ўтди...
Қайданам бу кун
Йўлим тушди маҳалланг томон.
Жув-жув этди баданим бутун,
Юрак-бағрим ачишди ёмон.
Жазманларинг менга қасд қилиб,
Пойлармикан бирор хилватда?
Ҳе майлига! Ғайратим — олам!
Мен қолмайман ёвга ғафлатга!

Вафо ботир қилармиш,
Жафо-чи, қўрқоқ!

* * *

Севишганда ёрнинг висоли ширин,
Сал йироқ бўлганда оҳ-воҳи ширин.

Қўни-қўшиядан ҳам сўргани севинч,
Ҳатто тушга кириб тургани севинч.

Бирдан ташлаб кетса оқим сингари,
Яна қайтиб келмас уларнинг бари.

Упичлар тилдаю, нигоҳи дилда,
Чеҳра рангпарлиги қолади гулда.

Алқисса, қалбингда ёнади армон,
У сира тугамас, у жуда ёмон...

УНУТИЛГАН КҮЧА

Умрим ўтди шу кўчани соғиниб...
Ишқ отида,
Умидлар қанотида.
Қанча юрдим
Шу кўчага сиғиниб...
Йиллар кетди қоча-қоча.
Қуюлдим,
Улғайибман,
Чиқди эсдан
Елғизгина
Жажжи қишлоқ кўксидаги
Бу кўча!
...Нечун, хаёл, шўхлигимдай учасан?
Қандоқ
Тагин юриб қолдим
Бу ердан?
Нечун
Йўлим тушди
Ўтган кунларга?
Нечун босган изларимга қайтпман?
Юрак!
Нечун
Ўқтин-ўқтин урасан?!
Қулоғимга эртақ айтпсан,
Тўп тол!
Кўзларимга сув беркитпсан,
Анҳор!
Чалдевор,

Қулоч кериб имляяпсан
Ухлоқ ҳисларимни!
Мен эмасман кечаги!
Ҳасратларим ол!
Ҳаётимнинг кулмиш
Сўлмас чечаги!
Йўлга чиқдим қуёш сари
Бахтим қасдида!
Сира алдаёлмас
Чирой бозори.
Сира энди, дўстлар,
Қирмасман унга!
Фақат ҳозир,
Фақатгина шул замон
Мен тўхтаб пича
Ҳўнграб йиғлайман.
Унутилган кўча —
Севгим мозори,
Бевош ёшлигимнинг
Қабри устида!

1963

ТАКРОР ЯШАЙМАН

Э ёр,
Рашкда бағримни куйдирдинг,
Куйдирмоқлик шунчами,
Улдирдинг...
Шубҳалар бекор.
Имоним пок.
Оқ қоғоздан оқ қалбимнинг осмони.
Ана, боғда гулу гунчалар
Тебранмоқда
Бугун қанчалар.
Улар шубҳа шамолида қолмасин,
Бир учқуни минг аланга олмасин...

Айт,
Қайдан келди
Бу шум рашку
Дард!
Э ёр,
Сен ишон,
Бошқаси бекор.
Яшайман такрор!

1973

ИНТИЗОРЛИК

Юрагида қайнаб севги илҳомлари,
Ўртанурман интизорлик оқшомлари.

Бор кезаман сизмайин ҳеч бу оламга,
Меҳрим тортмас ҳатто гуллар саломлари.

Қулоғимга майин еллар қанотида
Чалинади айрилиқнинг мақомлари.

Билганимда бу йўлларга кирмас эдим,
Бўлмас экан ошиқларнинг оромлари.

Ишқ қийнасин, майли, дўстлар, бу ҳам бўлса
Ҳар кишига табиатнинг инъомлари.

Юрагимда қайнар севги илҳомлари,
Ўртанурман интизорлик айёмлари...

1970

ТОҒЛАРГА ҚОР ТУШИБДИ

Тоғларга қор тушибди,
Кўнгилга ёр тушибди.
Қай куни тақдиримни
Тақдирига қўшибди.

Тоғларга қор тушибди,
Пастда баҳор жўшибди.
Сирлашайлик, кела қол,
Ваъда қачон пишибди.

Тоғларга қор тушибди,
Қалбга ўт туташибди.
Куз сўрасам, дебди ёз,
Баҳор десам, қиш дебди.

Тоғларга қор тушибди,
Юракка ёр тушибди.
Совчиларга кеча ул,
Бўлмайди бу иш дебди.

1970

ҚУНГИЛ ҚУШИ

Боғингизга бориб қўнсин
Дил қушим, қўнгил қушим.
Сайрасин ул таъриф айлаб
Бул кеча кўрган тушим.

Ул сўзласин қалб розини,
Сиздадир ақлу ҳушим.
На қилайки, сизни фақат
Уйламак бўлди ишим.

Севганим сиз, қолмади ҳеч
Сиздан ўзга ташвишим,
Айрилиқ бағримни ўртар,
Беҳаловат турмушим.

Мунча қаттиқ бўлмасангиз,
Фарқи йўқ ёзу қишим.
Айтингиз, мақбул эмасдир
Қайси нобоп қилмишим?!

Боғингизга бориб қўнсин
Дил қушим, қўнгил қушим.
Тилни тийсин ошиқ шоир,
Унга ҳам берсин тўзим.
1989

БУЗТҮРҒАЙ

Осмондаги Бўзтўрғай,
Бўзламасанг на бўлғай?
Дардларингни сен менга
Сўзламасанг на бўлғай?

Осмондаги Бўзтўрғай,
Бўзламасанг на бўлғай?
Тузалмаган бағримни
Тузламасанг на бўлғай?

Осмондаги Бўзтўрғай,
Бўзламасанг на бўлғай?
Ярим бўлган кўнглимни
Қўзғамасанг на бўлғай?

Осмондаги Бўзтўрғай,
Бўзламасанг на бўлғай?
Нишон каби кўксимни
Кўзламасанг на бўлғай?

Осмондаги Бўзтўрғай,
Бўзламасанг на бўлғай?
Куйган қул, деб сен мени
Изламасанг на бўлғай?

Осмондаги Бўзтўрғай,
Бўзламасанг на бўлғай?
Мен дардимни сўзласам,
Қуёш куйгай, ой куйгай.

1990

САНАМ

Жон Санам, жонон Санам,
Жонимда ҳар он Санам.
Сен учун мен ёнаман,
Мен учун сен ён, Санам.

Менга сен имон, Санам,
Бу бошим осмон, Санам.
Кўзларим йўлингда зор,
Қилмагил гирён, Санам.

Сен тоза виждон, Санам,
Чин башар, инсон, Санам.
Юракда ёлғиз ўзинг,
Қолмасин армон, Санам.

Сенсиз йўқ бу жон, Санам,
Дил бўлмас шодон, Санам.
Сенсиз менга на ҳожат
Бўзу Шаҳрихон, Санам.

Жон Санам, жонон Санам,
Жонимда ҳар он Санам.
Сен учун мен ёнаман,
Мен учун сен ён, Санам.

1988

АЗИЗ

Қ ұ ш и қ

Бир кўрдиму бўлдим фақир,
Усиз кечган умрим тахир.
Айтинг, дўстлар, не бор ахир,
Ёрдан азиз, ёрдан азиз.

Ишқ бўлмаса, адолат йўқ,
Висол етса, қиёмат йўқ.
Ҳеч қаерда саодат йўқ
Ёрдан азиз, ёрдан азиз.

Йигит борму ёрим демас,
Содиқ киши ҳеч панд емас,
Олам эмас, дунё эмас
Ёрдан азиз, ёрдан азиз.

Йиғлаб туриб дедим шу он:
Томиримда қайнаган қон,
Жон эмасдир бу ширин жон —
Ёрдан азиз, ёрдан азиз.

1987

БИР ШОДА ГУЛ

Чаман ичра силкинулур бир шода гул,
Ороланур, зеболанур озода гул.

Ёр ҳали юрган эди райҳон узиб,
Шул сабаб тўлғонадур хонзодагул.

Гул қўзғалур, ёр қўзғалур, офарин,
Е шароб ичганмикан мабода гул.

Ердан қуёшга интилулур оққуш мисол,
Чайқалиб иккиланур ҳавода гул.

Чўғ каби ял-ял ёнур кўз куйдириб.
Термулар эркалиниб шаббода гул.

Гулдан ортиқман деюр рухсора гул,
Термулар ул кўзлари зебода гул.

Қўй, Тўлан, мадҳ этмагил бофинг гулин,
Боғда гулмас, дилда гул, вафода гул.

1989

И Ш Қ

Тинчим тамом бўлди, ором йўқ танда,
Лабларимда қотди шодлик ва ханда,
Шундан буён оёқ-қўлим кишанда,
Қайданам, оҳ, сени кўрдим ўшанда:
Мен қаттиқ севибмен, қаттиқ суйибмен,
«Бошимни зўр ишга бериб қўйибмен»¹.

Ҳар лаҳза тегрангда парвонаман, гул,
Изма-из юраман, девонаман, гул,
Пойингда хоксормен, остонаман, гул,
Ҳасратинг туганмас, сўзонаман, гул,
Ғам юкин юракда шунча уйибмен,
«Бошимни зўр ишга бериб қўйибмен».

Эй ой, билгаймусен зарра мурувват,
Порлоқ кўзларингда йўқмидир шафқат,
Ҳижрон дафтарлари бўлди-ку қат-қат,
Ўтда ўлмас мендек оламда фақат —
Самандар дебману, ўзим куйибмен,
«Бошимни зўр ишга бериб қўйибмен».

Қай кун оқшом боғда юрганинг кўрдим,
Тўлиқиб хаёлда турганинг кўрдим,
Ағёр билан суҳбат қурганинг кўрдим,
Қайдан ҳам кўрдим-а, нега ҳам кўрдим,

---

¹ Чўлпон сатри.

Иккала кўзимни ўзим ўйибмен,
«Бошимни зўр ишга бериб қўйибмен».

Дил олган қора соч, қора қошларинг,
Кўзимни қул қилган кўз талошларинг,
Рашк ўтин ёқарлар дўст-сирдошларинг,
Кўнглимга урилур таъна тошларинг,
Не ёмонлик келса яхши йўйибмен,
«Бошимни зўр ишга бериб қўйибмен».

Қанча алам ўтди, чидадим роса,
Неча ғанимлар-ла айлаб муроса,
Сендан кечолмадим, палаги тоза,
Яна сени дедим кўнглимни эза,
Меҳрсизлик аро чўкдим нўйибмен,
«Бошимни зўр ишга бериб қўйибмен».

Умрим кечсун сени сўраб-сўроқлаб,
Ташлаб кетма энди юрагим боғлаб,
Майлига, маҳлиқо, Сен доғлаб-доғлаб,
Бир вафо қил, сўнгра ўлдир қийноқлаб,
Мен ошиқ жонимдан бугун тўйибмен,
«Бошимни зўр ишга бериб қўйибмен».

1990

ОЙ ҚИЗЛАР

Қонли уруш гирдобида бизнинг ой қизлар,
Рўмолчалар тўқиб кунда, йўл қараб муштоқ.
Этик кийиб, омоч суриб, ағдариб тупроқ,
Ширин сўзи мадад бўлиб тўплардан кўпроқ,
Хотирамиз ытобида қолдирди излар!..

Қонли уруш гирдобида бизнинг ой қизлар
Киприкларни киприк эмас, найза билганлар.
Қилич ушлаб, ғанимларнинг бағрин тилганлар,
Афсонавий Тўмарисдек мардлик қилганлар.
Ғалабани яқин қилган ул қора кўзлар!

Қонли уруш гирдобида бизнинг ой қизлар
Ёрларига сақлаганлар салоқат, вафо,
Улар Зебо, улар Доно, Раъно, Оснё,
Улар билан гўзал эрур бу кўҳна дунё,
Нозларига ҳавас қилур ойлар, юлдузлар!..

Қонли уруш гирдобида бизнинг ой қизлар
Мангуликдай кўз олдимда турарлар кушод.
Едга тушар унутилган қирғин хотирот...
Улар борки, хонадонлар, эл-юртлар обод,
Уларга минг ташаккурлар, энг эзгу сўзлар!..

1976

* * *

Мен гулхона бўлсайдим,
Ҳеч ким гулсиз ўтмасди.
Ишқ ойндай тўлсайдим,
Ошиқлар қон ютмасди.
Эрсам зангори осмон,
Бағрим турса мусаффо,
Жамики қушлар омон
Этсалар кайфу сафо.

Бўлсайдим бир нурхона,
Тун йўқолса бошлардан.
Она ватан боғлари
Порласа қуёшлардан!
Ё бўрондай толмасдан
Денгизларни уйғотсам.
Лоқайд тоғу тошларни
Титратсаму қўзғотсам.

Чопсам яёв, гирёна,
Изимда қолса йиллар...
Қўшиқ айтсам равона,
Бағрига олса эллар!
Яна дунё кезардим,
Топинардим тупроққа.
Юракларни безардим,
Кетар эдим узоққа!

Кошки бўлсам селхона,
Борлиқ ғуборин ювсам.
Иғво, уруш, кулфат, ғам —
Жаъми иллатни қувсам.
Қўрсам кўнгилларни оқ,
Қайта-қайта туғилсам.
Аллаким турса ғамнок,
Дардига малҳам бўлсам.

Замонамдай кулсам мен,
Олсам жаҳоний қудрат.
Орзуларга тўлсам мен,
Умрим билмаса сарҳад.
Сўнгра бахтим сўроқлаб
Икки кўзим порласа!
Ҳаёт мени ардоқлаб,
Курашларга чорласа!

1968

ҚИШ ҚУЁШИ

Қиш қуёши милтиллайди оқ булутлар ортида,
Заррин ёғду мусофирдир қорли тоғлар юртида.
Зарра-зарра олтин нурлар капалак қор оралаб,
Она-ерга етолмайди жигар-бағрин яралаб.
Бизлар эса ер фарзанди, ер меҳрига қонамиз,
Ғуруримиз, фахримиз шу — Ўзбекистон онамиз.
Нуримиз ҳам, қўримиз ҳам шу заминга, тупроққа,
Қуёш янглиғ шу ўлкадан кетолмаймиз узоққа.

1981

ЙИҒЛАЙДИ ЁРУҒ ЮЛДУЗ

Қора тунда хўрсиниб,
Елғизликдан ўксиниб,
Соч ёйиб, кўнгли синиб,
Йиғлайди ёруғ юлдуз.

Борлиққа туйғу бериб,
Уммонга қайғу бериб,
Тоғларга уйқу бериб,
Йиғлайди ёруғ юлдуз.

Шаббода қайга кетди,
Булбул гулни тарк этди.
Танҳолик жондан ўтди,
Йиғлайди ёруғ юлдуз.

Ўрмонлар туш кўради,
Тонг оқ рўмол ўради.
Энди қуёш туради,
Йиғлайди ёруғ юлдуз.

Десам: йиғлама, қўйгил,
Суйганингни сен суйгин,
Бир умр унга тўйгил,
Йиғлайди ёруғ юлдуз.

Десам, олам сеники,
Дарду алам меники,
Қисмат иккимизники,
Йиғлайди ёруғ юлдуз.

1989

ТИНГЛА, ДЕНГИЗ

Бир дам тўхта, қора денгиз, қора денгиз,
Борлиқ ичра сара денгиз, сара денгиз.
Қирғоғингда термуламан дардим айтиб,
Сен ҳам менга қара, денгиз, қара, денгиз.

Кимга дейин ҳасратимни, ҳасратимни,
Ерга сиғмас ҳайратимни, ҳайратимни.
Минг шукурки, берган экан табиат ҳам
Сендан ўзар ғайратимни, ғайратимни.

Сендек тошар тўфонларим, тўфонларим,
Кўкка сапчир вулқонларим, вулқонларим.
Ҳаёт менга шамол бўлди, довул бўлди,
Аччиқ келур забонларим, забонларим.

Тўхтамайди қиш-ёзларим, қиш-ёзларим.
Кўзимдаги юлдузларим, юлдузларим.
Ором бермас узун қаро тун, кечалар,
Ҳамда оппоқ кундузларим, кундузларим.

Дилда тинмас суронларим, суронларим,
Тиним билмас бўронларим, бўронларим.
Сендек нотинч, Ҳақ йўл истар эртақларда
Юзин очган Туркистону Туронларим.

Сенда тўлқин, менда тўлқин, менда тўлқин,
Тўлқин билмас ранги сўлғин, ранги сўлғин.
Кел, бағринг оч, бағрим босай тақдир учун,
Сенда ёлқин, менда ёлқин, менда ёлқин.

1991

КАКЛИК

Нола чекур симёғочда якбора каклик,
Ошёнига талпинади хунбора каклик,
Кенгликларга чиқсам дейди бир бора каклик,
Сим тўрларга бошин уриб овора каклик,
Йиғламоқни оширади тобора каклик.

Жуфти билан қувалашиб довонлар оша,
Баланд тоғлар, гулбоғларни айлаб томоша,
Орзулардан қанот қоқур кўп тўлиб-тоша,
Кеча-кундуз ўйнар эди тенг-ла, сирдоша,
Муҳаббатдан қувнар эди ошкора каклик.

Тоғда бир пайт қўшиғини тинглаган эдим,
Сайрашидан овозини англаган эдим,
Дил қайрадим, кўз ёш тўкмай занглаган эдим,
Уни англаб юрагимни тирнаган эдим,
Эркин-эркин чарх урарди Сайёра каклик.

Қай бир овчи тонг маҳали унга тўр солди,
Қанотлари қайрилгандан учолмай қолди,
Шиддатлари зое кетди, чарчади, толди,
Сайёд эса секин бориб қўлига олди,
Тутқун бўлди юрак-бағри садпора каклик.

Сўнг қафасга қамаб қўйди уни ўшал кун,
Шу соатдан руҳи синиқ, аҳволи забун,
Кўнгли оғриқ, кўзи боғлиқ, тақдири тугун,
Бу оламда йўқ экан-да иқболи бутун.
Етимлардек гирён бўлди зор-зора каклик.

Кун ўтказур катак ичра ўзи ёлғиз, тоқ,
Ақлу ҳушдан ул адашган келган куниеқ,
Айрилиқнинг ери қаттиқ, осмони йироқ,
Кўзи мовий, яноқ қизил, бағбақаси оқ,
Мотам ичра бўйинбоғи тим қора каклик.

Ҳей какликбоз, сен-ку ундан куйлашни ўрган,
Садоқатни, ишқ дардини сўйлашни ўрган,
То тириксан, ватанингни ўйлашни ўрган,
Қафасда ҳам қўшиқ айтиб курашни ўрган,
Бас қил энди, қолдирмагил душвора каклик.

Озод қилгил, ул қуш билан учиб кетаман,
Бошим олиб, йироқларга кўчиб кетаман,
Дўстларимни энг сўнгги бор қучиб кетаман,
Бир Ҳақни деб бу дунёдан ўчиб кетаман,
Менинг билан учиб кетсин бечора каклик.

1990

МУҚАДДАС РУҲ

Муқаддас руҳ, покиза хаёл,
Учмас севги, имон, эътиқод.
Сиз Гулисиз, қўл етмас ҳилол,
Сизни деди Алишердай зот.

Юракларни йиғлатган сизсиз,
Сиз эмасми надомат, армон.
Фурур нима, қийнатган сизсиз,
Сиз чеки йўқ ҳасрат ва ҳижрон.

Сиз мардона, нажотбарорсиз,
Лек билмайсиз заррача ҳиммат.
Улимларга тикка борарсиз,
Сиз жаҳонда голиб муҳаббат.

Бу дунёга келгансиз асли
Лайли бўлиб, Ширин бўлиб сиз.
Сизнинг билан яшнар ишқ фасли,
Сиз гўзаллик шоҳисиз ёлғиз.

Қора тупроқ бағрига олди,
Фарҳод, Мажнун қайда, эй оллоҳ.
Вафога зор, интизор қолди
Алишернинг буюк қалби, оҳ.

Мақониянгиз мангулик жойда,
Интилади Сизга бу борлиқ.

Сиз яшайсиз қуёшда, ойда,
Номингиз — Нур, энг олий Ёрлиқ.

Келинг энди, жон муҳтарама,
Навбат менга, беринг оғуни.
Умрим бўйи мен ахтараман
Сиздай Бахтни, сиздай Қайруни.

1661

САЙРА, ҚУШИМ

Сайра, қушим, сайра, қушим, тонг отди,
Еру кўкни эркалаган ел ётди,
У келмади, барримга ҳижрон ботди,
Икки кўзим ботган ой каби қотди,
Лола шафақ юрагимни қўзғотди.

Сайра, қушим, сайра, қушим, дил ёнди,
Шеърим билан ёруғ олам уйғонди,
Қаро кеча қаролиғидан тонди,
Интизор кўзларим ёшига қонди,
Гул ғунчасини зор булбулдан қизғонди.

Сайра, қушим, сайра, қушим, шеър битди,
Қийнаб-қайнаб қиёмидан у ўтди,
Ғолиб келган илҳомнинг ухлар пайти,
Еруғ чўлпон зангор кўкни тарк этди,
Армонларим янги кунларга етди.

Сайра, қушим, сайра, қушим, сайраб қол,
Дардларингни, кел, сен бугун куйга сол,
Хонишингдан қафас куйса эҳтимол,
Манглайингдан ариб кетса аччиқ ҳол,
Ғанимларинг қолса дейман ҳайрон, лол.

Сайра, қушим, сайра, қушим, олтин қуш,
Ҳавеланма, тупроқни ўп, ерга туш,
Назар солгил Она замин фаромуш,

Не фарзандлар йўқотмоқда ақлу ҳуш,
Тилларингда юз очсайди бу турмуш.

Сайра, қушим, сайра, қушим, эл билсин,
Эркам, десин, олқасин, дуо қилсин,
Дўст қувонсин, душман бағри титилсин,
Ҳавас қилса Ўзбекистонга келсин,
Кўрмак бўлса Андижонга интилсин.

Сайра, қушим, сайра, қушим, ғам кетсин,
Кетиб қолган улуғ руҳлар ҳам қайтсин,
Ғамнок найинг кўнгилларни эритсин,
Келажакка мендан саломлар етсин:
У қуш эмас, Тўлан Низом деб айтсин!

1991

ТОҒ ДАРАХТЛАРИ

Енбағирда эгри-бугри ўсган дарахтлар,
Сўқмоқларнинг йўлларини тўсган дарахтлар,
Ваҳимага бир ваҳима қўшган дарахтлар,
Шохларини ерга ташлаб жўшган дарахтлар,
Йиллар ўтиб қариб-чириб тушган дарахтлар.

Юксакликни сақлагувчи эй сен, мажруҳ тан,
Шамолларни ёқлагувчи эй сен, мажруҳ тан,
Шўх дарёни оқлагувчи эй сен, мажруҳ тан,
Қор уюмин тахлагуви эй сен, мажруҳ тан,
Еввойи юрт — тоғ қучоғи сенмисан, Ватан.

Термуламан бўйларингга, раҳмим келади,
Қулоқ тутиб куйларингга, раҳмим келади,
Қўшилишиб ўйларингга, раҳмим келади,
Ҳасратингни сўйларингга раҳмим келади,
Кўнглим овлаб чўққилардан шамол елади.

Сенга адл қомат бермай йиғлар табиат,
Чинор янглиғ омад бермай йиғлар табиат,
Тошлар аро илдизингни сихлар табиат,
Тош шаклида оқ танангни тиғлар табиат,
Салқинингда ўлтирибман, йиғлайман фақат.

Сен ҳам мендек дили снийқ, доим беморсан,
Ошиқлигинг бунда аён, очниқ, ошқорсан,

Тоғ ишқида умринг ўтар, интизор, хорсан,
Инсон қўли, муруввати, меҳрига зорсан,
Шоир борки, илҳом борки, шеър каби борсан.

Бор умрини тоғ қўйнида ўтказган дарахт,
Ер бағирлаб томир отган эй ошиқ, эй аҳд!
Тилсиз қоя қаршингда жим, ухлайди карахт,
Эътиқодинг буюк экан, буюкдир бу тахт,
Сен ҳам шоҳлар оламида ўзингча бир шоҳ!

1991

САЪДИЙ ҒАЗАЛИГА МУҲАММАС

Берк эрди дарвоза, берк эрди ҳарам,
Боғибондин ўзга йўқ эрди одам,
Ким кирибдур бу чаманга, билмарам,
Ким лабларинг тишлаб кетибдир, эй санам,
Ким кўрибдур боғи лутфингдан карам.

Эҳтимол, ул ҳусн элин султонидир,
Ё садоқат боғининг мардонидир,
Ё муҳаббат ичра бир мўлтонидир,
Бу қизил май ёки инсон қонидир,
Ё сиёҳ томган киши чакмони ҳам.

Чақиб кўргил бу ҳодисот мағзини,
Бошламасдан маъшуқ-ошиқ баҳсини,
Кимга келгуси ҳақорат «таҳсини»,
Гул у ҳафта очмаганди оғзини,
Пардасин ел йиртди бул кун субҳидам.

Эй муғанний, чалма танбур, бўлди, бас,
Бу қулоққа ёқмагай бир нағма, сас.
Бода тутма, ўз-ўзимдан мен-ку маст,
Қилмам энди шарбатин ичмак ҳавас,
Бу идишдан шарбат ичган ўзга ҳам.

Ул гўзални ёзғириб қилма сўроқ,
Нафратинг ҳам бўлмасин қайнар булоқ,
Сен, Тўлан, ёринг била бахтингга боқ,
Саъдий, ўзга ишқ эшигин қоқ, бу боғ —
Ичра ўтлабдир сурув қўйлар бу дам.

1990

БОБУР ҒАЗАЛИГА МУҲАММАС

Қуёш чўкур, ҳижрон тоғи қолди қонли манглай била,
Япроқ тўкур умрим боғи, кун ҳам ўтди ҳай-ҳай била,
Афсус чекур кўк чироғи, бош тебратур бай-бай била,
Соқий, эрур ишрат чоғи, афсурда бўлма дай ила,
Ўттек чоғир келтир доғи суҳбат туноттур май била.

Тийиб олгум кўзда хобни, чорла жаъми дўст-аҳбобни,
Дастурхонга қўй серобни — беминнат ул офтобни,
Бу кун дегил бир жавобни, сенга бердим зўр савобни,
Келтур шароби нобни, омада қил асбобни,
Хуш тут шаби моҳтобни, чун бордурур ул ой била.

Навоийдан ғазал ёд қил, менга янги жон бунёд қил,
Ағёрларни ўзинг мот қил, қайғулардан бир озод қил,
Ғолиблик не, бот-бот қил, тоза руҳим кушод қил,
Даврон ғамин барбод қил, ишрат уйин обод қил,
Жону кўнгилни шод қил овози чангу най била.

Хўп ўйнасин сўзи шакар, куйдириб кўзим жилвагар,
Ҳам куйласин тонгга қадар созин чалиб ул нағмагар,
Унга бергил азми шаҳар, ол минг тилло турса гар,
Мажлисида бордур сарбасар май нашъасидин шўру шар,
Борини масту беҳабар қил жоми пайдар-пай била.

Ишқи боре қониким, ул гирифторе қониким,
Умри озоре қониким ҳам беқароре қониким,
Низомий хоре қониким, мажнуншиоре қониким,
Ҳамдард ёре қониким, бир ғамгусоре қониким,
Абри баҳоре қониким, Бобур киби йиғлай била.

1989

МАШРАБ ҒАЗАЛИГА МУҲАММАС

Дардларимни шеърга битсам, билмайдурғон ўшал ёрму,
Аршу аълога сўнг етсам, Турон юртим бағри торму,
Фарғонани гар унутсам, Андижон ҳам менга зорму,
Наманган шаҳридин кетсам, мени йўқлар кишим борму,
Ғариблик шаҳрида юрсам, мени йўқлар кишим борму?

Фироқингда, қалам қошим, куя-куя ўтди ёшим,
Изтиробда ичу тошим, заҳар-заққум еган ошим,
Эй раҳми йўқ бағри тошим, қаёнларга урай бошим,
Қани қавму қариндошим, бу йўлда бўлса йўлдошим,
Кўзимдин оқизиб ёшим мени йўқлар кишим борму?

Номус либосини ечдим, рақиблардин нари қочдим,
Ёки ишқдин кафан бичдим, қиёматга бирам шошдим,
Қуш янглиғ баланд учдим, саҳрою тоғма-тоғ ошдим,
Муҳаббат шарбатин ичдим, қозондек қайнабон тошдим,
Бу фоний дунёдан кездим, мени йўқлар кишим борму?

Билгаймудир аввал худо, борми мендай қалби яро,
Бул заминдин чиқди нидо, йўқ, ўчмагай бу хил тамғо,
Муҳаббатдан келган бало — табиатдан менга савғо,
Тушубдур бошима савдо, рамузи ишқдин ғавғо,
Ўзига айлади шайдо, мени йўқлар кишим борму?

Сира фароғатим йўқтур, энди ижозатим йўқтур,
Динда ибодатим йўқтур, чеккан риёзатим йўқтур,
Фикру кароматим йўқтур, ўларга офатим йўқтур,
Турарга тоқатим йўқтур, юрарга ҳолатим йўқтур,
Юракда ишқ ўти чўғдур, мени йўқлар кишим борму?

Роҳатим йўқ сурай десам, жамолингни кўрай десам,
Кулиб хандон урай десам, гуллар билан ўрай десам,
Базми жамшид қурай десам, Шош шаҳрига борай
десам,
Қарорим йўқ турай десам, Намангонда юрай десам,
Жаҳонни сайр этиб кезсам, мени йўқлар кишим борму?

Оёқ остида бир хасмен, бировлар мени кўрмайдур,
Азал тақдирда ким ошиқ — вафо гаштини сурмайдур.
Ким, дегайлар Тўланбойни она Бўзида турмайдур,
Бу мискин зор Машрабни киши ҳолни сўрмайдур,
Бу ердан бош олиб кетсам, мени йўқлар кишим борму?

1990

АДИБ СОБИР ТЕРМИЗИЙ ҒАЗАЛИГА МУХАММАС

Ҳажрингда кўнгли тормен, боиси Сен,
Телба дебсан, иқрормен, боиси — Сен,
Хорлар ичинда хормен, боиси — Сен,
Сочингдай беқарормен, боиси — Сен,
Кўзингдек бадхумормен, боиси — Сен.

Соғинтирдинг, дилоро, жигарим— қон,
Сенсиз менга мотамсаро, кўнгул вайрон,
Ҳар сўзингдан дил яро, минг пушаймон,
Замонамдек эурсан аҳди ёлғон,
Замонда хору зормен, боиси — Сен.

Овозанг бор ошиқлар суҳбатиди,
Иззатинг бор кўнгилларнинг қатиди,
Мен яшармен кокилинг чимматида,
Юзинг васфи ҳисобсиз, ҳасратиди,
Ҳисобсиз ғамга ёрмен, боиси — Сен.

Югурдим қўяй деб бошинга кўксим,
Талпиндим босай деб қошинга кўксим,
Урулди меҳрсизлик тошига кўксим,
Тўлибдур кўзимнинг ёшига кўксим,
Кўрарга бир хумормен, боиси — Сен.

Не тақдирки, қалбимнинг чоки Сендан,
Кўзимнинг қорасию оқи Сендан,
Билгил, Тўлан Низомий хоки Сендан,
Хабарсизликда мен ҳаттоки Сендан
Хабарсиз бемадормен, боиси — Сен.

1988

ҲАЗИНИЙ ҒАЗАЛИГА МУҲАММАС

Соғиниб тинди кўзим ҳайрона тонг отгунча,
Кўксимдан қонлар сочиб ҳар ёна тонг отгунча,
Бу ёруғ жаҳон мисли зиндона тонг отгунча,
Ҳижрон ўтига бағрим сўзона тонг отгунча,
Уртаб юрагим, бағрим бирёна тонг отгунча.

Дил синди, қалбим яро, тунларни ётолмайман,
Фош ўлдим олам аро, ҳар сори кетолмайман,
Тақдирим, бахтим қаро, дафтарга битолмайман,
Мен Вомиқу сен Узро, васлингга етолмайман,
Ҳар кеча қароргоҳим остона тонг отгунча.

Дунё борича борсан, сен — қўйнимда туморим,
Сени деб кўз очганман, ўзинг аҳду қарорим,
Куяр ўтда бу жоним, ўзлгим, номус, орим,
Раҳм айла бу ҳолимга, эй кўзлари хумморим,
Ҳажрингда бу кўнгиллар вайрона тонг отгунча.

Ошиқ ўлдим, ишқ аҳли кўрмаган мисолимни,
Сенки, эй парвойи йўқ, билмайсан аҳволимни,
Юрак санчиб қоладир, тортурсан уволимни,
Ҳеч кимга деёлмайман арз ида бу ҳолимни,
Қонга жигарим гўлди гирёна тонг отгунча.

Оҳ урсам боғлар куяр ҳасратим аён айлаб,
Йиғласам, қон йиғлагай тоғлар ҳам забон айлаб,
Еткурса, изинг ўпсам қанийди имон айлаб,

Хилватда агар кўрсам, арзимни баён айлаб,
Сен бирлан бўлай анда ҳамхона тонг отгунча.

Келар бўлсанг, нигоро, Низомийга хабар қил,
Кел, жафога ғорат сол, сен ишқда бир самар қил,
Сочингни қўлга кишан, ё белимга камар қил,
Оқшомда жамолингни бир лаҳза муаттар қил,
Айтай сенга ҳолимни парвона тонг отгунча.

Сендек гули тожим йўқ, ҳар гўшада йиғларман,
Сенсиз дил хирожим йўқ, ҳар гўшада йиғларман,
Сенсиз, ёр, ривожим йўқ, ҳар гўшада йиғларман,
Найлайки иложим йўқ, ҳар гўшада йиғларман,
Тор ўлди Ҳазинийга Фарғона тонг отгунча.

1991

РУБОИЙЛАР

* * *

Дунё нима ўзи, сири қаерда?
Уша кам дейилган бири қаерда?
Тўлан Низом боши ердай айланур,
Уни биладиган пири қаерда?

* * *

Иймон, виждон қани, қайдан топамиз,
Эътиқод, ихлос деб қайга чопамиз.
Қандоқ яширамиз нуқсонни элдан,
Ойни этак билан қандоқ ёпамиз.

* * *

Улуғ саждагоҳдир бу азиз ерлар,
Биздан-да огоҳдир бу азиз ерлар.
Тўлан Низом, ўйлаб қадам бос, тўхта,
Кўп ўткир нигоҳдир бу азиз ерлар.

* * *

Э одам, одамга сунма ёмонлик,
Ёмонлик қилганга йўқдир омонлик.
Унда ҳам руҳ бордир, бир кўнгил бордир,
У ҳам бир мусулмон, бизнинг томонлик.

Мушкулот қилган чигални мен эмас, сиз,
Ким ечар ушбу масални, мен эмас, сиз.
Тўлан Низом ишқи бедаво деманг,
Малҳами бундай касални мен эмас, сиз.

Душманга душманлик кучини кўрсат,
Ғанимга ғанимлик ўчини кўрсат.
Номардга мардликнинг қудратин билдир,
Дўстинга дўстликнинг бурчини кўрсат.

Назмим менинг бағримдаги аланга,
Кўкка ўрлар сира сиғмай танамга.
Тўлан Низом, юрагимни эзмагил,
Умрим йиглаб ўтар бўлди қаламга.

Узи яратмайди, олиб сотади,
Ичига ҳийлани солиб сотади.
Бошига кун тушса, миллатини ҳам,
Эл-юртин ёмонлаб, нолиб сотади.

Ҳаромни гуноҳга ботиб ҳам ейсан,
Туриб ейсан, ҳатто ётиб ҳам ейсан.
Тўлан Низом дейди: жойнамозингни
Бир кун тўймасдан сотиб ҳам ейсан.

* * *

Баланд-баланд тоғларни кўрдим, кўп экан,
Чаман-чаман боғларни кўрдим, хўп экан.
Тўлан Низом, қочгил гумроҳ элидин,
Нодонлар кўп экан, ҳар ерда тўп-тўп экан.

* * *

Сўзлаб жонни олдинг, ширин забон экансан,
Ишқ кўйига солдинг, ошуфта жон экансан.
Тўлан Низом сени эркам, дея атади,
Кўп яхши экансан, жуда ёмон экансан.

* * *

Сенда чирой бўлсин, феълинг чиройли,
Кўнглинг чиройлидир, дилинг чиройли.
Ой каби тўла қол, сенинг туфайли —
Ватанинг чиройли, элинг чиройли.

* * *

Олимлар йиғини — пирлар йиғини,
Дунёда номаълум сирлар йиғини.
Сен унга бора қол, қулоқ тут маҳзун,
Бир дам қайраб олгил ақлинг тиғини.

* * *

Боғ аро гуллар узиб эсдинг, шамол,
Бандидан баргларни сен кесдинг, шамол.
Тўлан Низом деди: кўнгил оғриди...
Тошга тег, синсан-сенинг дастинг, шамол.

* * *

Парвардигор, қўлла, ёнимизни ол,
Меҳнатсиз яшасак нонимизни ол.
Тўлан Низом элдан айрилса ўлар,
Ватанни олмагил, жонимизни ол.

* * *

Хаёлдан учағон тулпорлар қани,
Кўкларни қучағон шунқорлар қани.
Тўлан Низом қўмсар: отда опичлаб
Олиб қочадиган дилдорлар қани.

* * *

Ҳамма нарса ўтди, қолмади ҳеч бир,
Тўплаган тажрибам оламга татир.
Елғон сўзлаяпсан,— дер Тўлан Низом,—
Сенга аён эмас ўзингдаги сир.

* * *

Телбаю алжироқ рости дунёдир,
Қашшоқ жим, бойлар-чи, қасди дунёдир.
Тўлан Низом ундар: шоир, кўкрак кер,
Нодонлар, золимлар дўсти дунёдир.

* * *

Ағёрларинг чақирса, тош била келай,
Ҳабибларинг бўлса, қуёш била келай.
Тўлан Низом демиш: ёр чорласа гар,
Ерга манглай босиб бош била келай.

* * *

Кел, эй, дўстга қўл бер, юрганда йўл бер,
Гар ҳовуз сўраса, сен унга кўл бер.
Денгиз бер, дарёларни бер, яна у
Нимани истаса, шуни бер, мўл бер.

* * *

Умринг бор, дунёни саёҳат айла,
Тўлиқсанг мозор бор, ибодат айла.
Кўнгил очилмаса, Туркистонга бор,
Аҳмад Яссавийни зиёрат айла.

* * *

Ана, ўтга тушди, ёнмади шоир,
Ҳақиқат дардига қонмади шоир.
Кўргил, Машраб ҳазратлари ўлмагай,
Чунки ўзлигидан тонмади шоир.

* * *

Юрак чироқ эди, пилиги куйди,
Қалбим қиймаланди, тилиги куйди.
Тўлан Низом дейди: ёр кетди, ишқ йўқ,
Овора оёқнинг илиги куйди.

* * *

Жафо ҳаддан ошди, жон чидаёлмас,
Ҳажрига хон, султон чидаёлмас.
Тўлан Низом ёнар, алангасига
Ер чидаёлмас, осмон чидаёлмас.

* * *

Инкор этолмайсан, севганим-севган,
Ташлаб кетолмайсан, севганим-севган.
Тўлан Низом дейди: югур, эй кўнгил,
Аммо етолмайсан, севганим-севган.

* * *

Тупроққа бош эгиб тургандим шодон,
Менга ато қилдинг деб ақлу иймон.
Кимдир шивирлади, нон ҳам берди ер,
Унинг эвазига сендан олар жон.

* * *

Дўстлик нима ўзи, ким яратади,
Дўстсиз ўтган дамлар тез қаритади.
Тўлан Низом, дўстлик энг олий неъмат,
Қалбингни қайғудан у аритади.

* * *

Менга фалак керакмас,
Суядиган ойим йўқ.
Олам тор, дилдан бошқа
Борадиган жойим йўқ.

* * *

Булбул, мунча мақтовларинг зўр,
Сени демас қўшиқ йўқ, шеър йўқ.
Булбул деди: сайрашларим кўр,
Нега менга дўқ урасан, дўқ.

* * *

Қимлар бадавлату ким яшар муҳтож,
Қимлар тубан, кимнинг боши узра тож.
Тўлан Низом йиғлар: тақдир турфа ранг,
Шул боис бу замин топмади ривож.

ИЛТИЖО

Менинг шеърим керак одам ўқисин,
Англамаса, ёлғон гапни тўқисин.
Бўхтон сели ёғдирса гар устимга,
Булбул келиб тилларидан чўқисин.

Йиғларимни чин ошиқлар тингласин,
Юрагимда муҳаббатни англасин.
Бу тентак, деб сўзларимдан кулса ким,
Унинг қалби ўтмас бўлсин, зангласин.

Фарёдимни эшитсин жумла-жаҳон,
Қўлда қалам, тилда шеърим, бағрим қон.
Ишқим — Ватан, Ишқим — тупроқ, Ишқим —

Халқ,

Дўстим эса дунёдаги Ҳақ Инсон.

1990

**ДАРД-ШОДЛИГИМ БЕШИК-БЕШИК
ТУЛҚИНЛАНИБ УММОН БУЛДИ,
БИР ЧЕККАДАН АЙТАВЕРСАМ
ҲАР ТУЛҚИН БИР ДОСТОН БУЛДИ**

МАЖНУНТОЛ ЙИҒИСИ

Лирик қисса

Мажнунтол тагига ўтқазинг мени,
Мен учун йиғласин, мен йиғлаб бўлдим.

Миртемир

I

Намозгарда содир бўлди шундай ҳол,
Намозгарда узилди чексиз хаёл,
Қақшаб келди ипакдек юмшоқ шамол,
Эгиласан, бураласан, Мажнунтол,
Юрагимни яралайсан, Мажнунтол.

Қаро ерга юзланасан мунча ҳам,
Новдаларинг титрайди тарам-тарам,
Яшил барглар тўкилурми бекарам,
Эгиласан, бураласан, Мажнунтол,
Юрагимни яралайсан, Мажнунтол.

Дардинг бўлса, дардкашингман, сўзлагил,
Ғамга тўлган жигаримни тузлагил,
Мен бўзлайин, сен ҳам мендай бўзлагил,
Эгиласан, бураласан, Мажнунтол,
Юрагимни яралайсан, Мажнунтол.

Вужуд билан товушингни тинглайман,
Товушингдан кимлигингни англайман,
Афсус чекиб кўнглимни мен тирнайман,
Эгиласан, бураласан, Мажнунтол,
Юрагимни яралайсан, Мажнунтол.

Қани, сўйла, мен-ку ёлғиз сирдошинг,
Ёмғир каби, сел каби оқар ёшинг,
Шоирмисан, метни экан бардошинг,
Эгиласан, бураласан, Мажнунтол,
Юрагимни яралайсан, Мажнунтол.

II

Кўрган эдим ёмон туш,
Тирик эди ул устод.
Тирик эди улуғ зот,
Эсласам оғади ҳуш.

Сўзламоққа йўқ журъат,
Хаёлларим тумтароқ.
Улиб қолганмиш бир чоқ —
Миртемир домла тўсат...

Борлиқ мотам тутганмиш,
Барча эмиш фироқда.
Бизнинг чекка қишлоқда
Дафн қилинар эмиш...

Йиғламаган одам йўқ,
Фарёд чекмаган бир жон.
Булутдан хира осмон,
Гўё ёруғ олам йўқ.

Ишонгим келмас асло,
Улмагани ахир рост.
Тобути гўё олмос,
Тавба, дейман, ё худо.

Қўзимдан ёш қуйилар,
Қуриб борур дармоним.
Қийналиб ёлғиз жоним,
Руҳ сўнгандай туюлар.

Овозим чиқмас эмиш,
Ичимни куйдирар ўт,
Умрбод бўлмас унут —
Бу ғамгин ғаройиб туш.

Оломон шахдам юрар,
Тобут кетар елкада.
Поёни йўқ ўлкада
Зўр аза ҳукм сурар.

Тобут кўтариб ўтдик,
Шаҳарларни оралаб.
Ва ўлимни қоралаб,
Баланд тоғларга етдик.

Қолиб кетди саҳролар,
Кенг чўллар ва довонлар.
Тобут тутган инсонлар
Босди қанча маъволар.

Йўл юрсак ҳам мўл юриб,
Орқада боғлар қолди.
Куйиб, ловуллаб олди
Қуёш ҳам тўхтаб туриб.

Аммо чиқмайди овоз,
Дардимни айтай десам.
Хўнгираб кетай десам,
Тилим айланмайди боз.

Сиқиламан, йўқдир сас,
Отам, деб йиғлай десам,
Онам, деб йиғлай десам,
Ғамнинг товуши бўлмас.

Халойиқ келган эди
Ям-яшил мозор томон.

Бир мўйсафид шу замон,
Ўғлим, кўзинг оч, деди.

Чўчиб тушдим ҳансираб,
Чорпояда ётибман.
Терга пишиб-ботибман,
Бош кўтардим гангираб.

Юракнинг ошиб шашти,
Тилларим ҳам қурибди.
Хотирамда турибди
Пиримнинг ўлмас байти:

«Мажнунтол тагига ўтқазинг мени,
Қушлар овозига қулоқ солайин.
Мажнунтол тагига ўтқазинг мени,
Хаёл оғушида ором олайин».

III

Қанча тоғлар қулади, қанча дарёлар оқди,
Шафқат билмаган дунё фақат дўмбира қоқди,
Билмади кимлар куйди, кимлар юрагин ёқди,
Буюк Миртемир кетди, айтинг, кимлар туюқди.
Армон қилади энди оғуга тўлган ҳаёт,
Одамлар юрагида йиғлаётир улуғ зот.

Юрак куйчиси қани, нафаси ўзбекона,
Қўлига қалам берган Биби Зайнабдек она.
Тилига чўғ ташлаган ҳам қилган ошиқона —
Қадим Иқон қишлоғи, Туркистонун Фарғона.
Армон қилади энди оғуга тўлган ҳаёт,
Одамлар юрагида йиғлаётир улуғ зот.

Ул дер: қай кун кўнгилга шеър севгиси илашди,
Танамдан олов чиқиб жисму борим туташди.

Дардманд кишига нечун енгил умрнинг гашти,
Менинг бу «Бошимга ҳам синоғлик кунлар тушди».
Армон қилади энди оғуга тўлган ҳаёт,
Одамларнинг қалбида йиғлаётир улуғ зот.

Эсдан чиқарми ўшал бадбахт кунларнинг захри,
Қуруқ туҳмат тошидан синсайди фалак чархи,
Миллатчи деган бўҳтон эди истеъдод нархи,
Чўлпон каби унга ҳам жаллоднинг келган қаҳри.
Армон қилади энди оғуга тўлган ҳаёт,
Одамларнинг қалбида йиғлаётир улуғ зот.

Сирдарё тўлғонади, Аму ҳам тўлғонади,
Орол дод-фарёдидан руҳлари уйғонади,
Она ернинг меҳрига шоир қачон қонади,
Шоирки икки дунё гулхан бўлиб ёнади.
Армон қилади энди оғуга тўлган ҳаёт,
Одамларнинг қалбида йиғлаётир улуғ зот.

Шоир ўлмас дердилар, нега келди бу ўлим,
Шеър излаб Чиғатойга тушади менинг йўлим,
Ундан нажот сўрайман, кўксимда икки қўлим,
Дуо қилган овозга тўлади ўнгу сўлим.
Армон қилади энди оғуга тўлган ҳаёт,
Одамларнинг қалбида йиғлаётир улуғ зот.

IV

Тонгдан сўрайлик қани,
Соғинчи қийнар мани,
Мангуликдир маскани,

Излашайлик, Мажнуитол,
Йиғлашайлик, кела қол.
Кундуз ошени — қуёш,

Ёғдуси оқизган ёш.
Борми сенда бир бардош,
Сўзлашайлик, Мажнунтол,
Йиғлашайлик, кела қол.

Оқшом чўкур, кўк тоза,
Юлдуздан ол андоза.
Сухбат қилайлик роса,
Юзлашайлик, Мажнунтол,
Йиғлашайлик, кела қол.

Ҳасад кўзи тешилсин,
Новдаларинг эшилсин.
Олам бизга қўшилсин,
Бўзлашайлик, Мажнунтол,
Йиғлашайлик, кела қол.

V

Ям-яшилдир Қоратоғнинг этаги,
Адо бўлмас Зайнаб она эртаги.

Кун ботарда жуда қадим Туркистон,
Утрор, Бойбалх — ой каби ботган макон.

Шундан ўтур Чингиз йўли — қора йўл,
Тарих айтур уни мотамсаро йўл.

Кўзни яроқлатур Кўктош¹нинг бори,
Кўринадир Яссавийнинг мозори.

Йўлбарсдек ариллаб Арис² оқадур,
Қирғоқлар бўйнига ялпиз тақадур.

---

¹ К ў к т о ш — тепалик.

² А р и с — тоғ дарёси.

Ҳў... Етимкўл, ундан нари Теранкўл,
Кўккўл ана, жимиллайди у нуқул.

Хил-хил мева, анорзор, шафтолизор,
Устоз юртин кўрмоққа мен интизор.

Бир ён ширин-шакар қовун пайкали,
Бўза бисёр тариқ пишган маҳали.

Шунчалар соз бунда ер ҳамда осмон,
Миртемирни шоир қилган шу Иқон!¹

VI

Қодирий қамалди, наҳот у маҳкум,
Бечора Кумушой йиғлайди юм-юм,
Усмон Носирга ҳам ўқилмиш ҳукм,
Фитратнинг тақдири шунчалар ҳам шум,
«Дунёдан хабар ол, оловли кўнгил».

Тун дедик тарқалди, тонглар ҳам отди,
Қайғу наштарлари юракка ботди,
Отажон Ҳошим йўқ, уни ҳам сотди,
Кимлар заҳар ичди, ким асал тотди,
«Дунёдан хабар ол, оловли кўнгил».

Ўзбекистон, айтгил, боғларинг қани,
Боғингга бўйлаган тоғларинг қани,
Кўплар нодон бўлса, соғларинг қани,
Озод қушлар каби чоғларинг қани,
«Дунёдан хабар ол, оловли кўнгил».

---

¹ Иқон — қишлоқ номи.

Пахта экиб охир тупроқ олган ким?
Билагон донолар тош ютгандай жим.
Чумоли сингари деҳқон бетиним,
Бободеҳқоним, деб ошади ғамим,
«Дунёдан хабар ол, оловли кўнгил».

Навойй, Бобурдек буюк миллатим,
Темур руҳи айтсин, недир зиллатим,
Ҳақ ўзи сўзласин айбу иллатим,
Шул сабаб ғанимга бордир миннатим,
«Дунёдан хабар ол, оловли кўнгил».

Бошимда яралди кўп сунъий уммон,
Алҳазар, қачондир бўлмасин тўфон.
Халқим деб фарзандлар доим қийнар жон,
Ватанни авайлаш эмасдир осон,
«Дунёдан хабар ол, оловли кўнгил».

Минг ризо бўлсин дебон аҳли туроб,¹
Қайси иймон доимо қилгай тавоф,
Қайси қалбким чашмадек эрур шаффоф,
Ер покдоман ҳамда ҳаво тоза, соф,
«Дунёдан хабар ол, оловли кўнгил».

Йиғлай-йиғлай кўзларда ёш қолдимми?
Ёш тўкмаган бир бағритош қолдимми?
Менга бир дўст бўлиб қуёш қолдимми?
Мажнунтолдан бўлак сирдош қолдимми?
«Дунёдан хабар ол, оловли кўнгил».

VII

Устод, дастурхонга карам қилсангиз,
Марҳамат айлангиз, деб дўст юзма-юз,

---

¹ Аҳли туроб — марҳумлар.

Оҳиста тутдилар бир коса қимиз,
Мунчалар фусункор қозоқ ўтови.

Ястаниб ётибди яшил яйловлар,
Оламни тутгандай молу уловлар,
Пастда баҳор кулар, тоғда қировлар,
Мунчалар фусункор қозоқ ўтови.

Қишнайдн айғирлар, бия, қулунлар,
Бўрилар увлаган кечалар, тунлар,
Қаҳратон қиш кетди тарқаб туманлар,
Мунчалар фусункор қозоқ ўтови.

Ҳар бир издиҳомда ёдланур ҳақли,
Жамбул термалари, Абайнинг нақли,
Эҳ-ҳа, чегарасиз бу халқнинг ақли,
Мунчалар фусункор қозоқ ўтови.

Бирдан жимиб қолди ёниқ Миртемир,
Барча диққат қилур, улар-да сезгир,
Сукутда ҳурпайиб ўтов ҳам дилгир,
Мунчалар фусункор қозоқ ўтови.

«Йиғла, қозоқ юрти, кўз ёшингни тўк,
Тобути ёнида нор сингари чўк.
Айрилдинг Мухтордан...» Йиғла, еру кўк,
Мунчалар фусункор қозоқ ўтови.

Қимизни қайтарди шоир қилиб ноз,
Мезбон дер: тотмаслар не учун устоз?
Ёки сув қўшилган шекилли бир оз?
Мунчалар фусункор қозоқ ўтови.

«Ичсак, қимиз демак, ичсак сув демак»,
Кўздан ёш оқизиб кулдирар андак,

Кулги билан йиғи ўртоқ, эгизак,
Мунчалар фусункор қозоқ ўтови.

VIII

Яхшига эш бўлинг, ҳамроҳ бўлинг,
Аҳмоқни кўрганда гумроҳ бўлинг,
Э бўтам, доимо огоҳ бўлинг,
«Ёмон юрган йўлдан илон юрмас».

Йигитга ўлим йўқ, чакки босманг,
Алжираб сўзламанг, кулдек тўзманг,
Шуҳратга интирманг, атай ўзманг,
«Ёмон юрган йўлдан илон юрмас».

Сизда бўлсин ихлос, тоза иймон,
Чин меҳнат қилсангиз, чин мусулмон,
Сизники мамлакат, давру даврон,
«Ёмон юрган йўлдан илон юрмас».

Душман шарбат берса, ичманг, ўртар,
Дарёлар суви бор, сизга етар,
Тўйган ҳам тўймаган барча ўтар,
«Ёмон юрган йўлдан илон юрмас».

Бировни камситманг, этманг парвоз,
Дерлар: «Чиранма, ғоз, ҳунаринг оз».
Фақирлик — балоғат, қанчалар соз,
«Ёмон юрган йўлдан илон юрмас».

Эл ғамидир ғами — шеър дегани,
Ҳар ўксик ҳамдами — шеър дегани,
Тоза руҳларнинг жаъми — шеър дегани,
«Ёмон юрган йўлдан илон юрмас».

Ўлмаганман, ҳамон фироқдаман,
Фақат Сиздан бугун йироқдаман,
Миртемир — тупроқ денг, тупроқдаман,
«Емон юрган йўлдан илон юрмас».

IX

На қилай, роҳатим йўқ, ишимда бир унум йўқ,
Соғинаман васлингни, йиғламаган куним йўқ,
Шеър айтмаган кундуз йўқ, шеър битмаган туним йўқ,
«Кўзим кўзингга тушди, мен ёнаман шекилли,
Девонаман шекилли, тўлғонаман шекилли».

Шул боис юзим сориг, боғлара келди хазон,
Дил куяр, иймон куяр, ўтлара тушди забон,
Навой ўқур эдим, Мажнунга бўлиб ҳайрон,
«Кўзим кўзингга тушди, мен ёнаман шекилли,
Девонаман шекилли, тўлғонаман шекилли».

Гул кўтариб ўтармен бу севги кўчасидан,
Садоқатда муқиммен ошиқлар нечасидин,
Етмасам, учиб чиқур юрак ўз гўшасидин,
«Кўзим кўзингга тушди, мен ёнаман шекилли,
Девонаман шекилли, тўлғонаман шекилли».

❦

Чироғингга урилган парвонаман шекилли,
Ишқингда тупроқ ўлдим, уйғонаман шекилли,
Шоирлигим не бўлди, мен тонаман шекилли,
«Кўзим кўзингга тушди, мен ёнаман шекилли,
Девонаман шекилли, тўлғонаман шекилли».

X

Қайга учди эркин қуш,
Ташлаб кетди аҳди бўш.

Хаёл бўлди фаромуш,
Дилда бир номи қолди.

«Кўзим кўзига тушди»,
Кўнгилга ўт туташи,
Эл бевафо аташди,
Берган саломи қолди.

Оқ сийна — оппоқ ойдин,
Юлдуз жилибди жойдин,
Бу қайғу келди қайдин,
Отмаган шоми қолди.

Алдамчи дили бирлан,
Кашмири тили бирлан,
Байтларин хили бирлан
Кўтарган жоми қолди.

Кетди ўшал муғомбир,
Мажнунтолдай йиғлаб бир.
Оллоҳ меҳрига асир —
Тўлан Низомий қолди.

XI

Юрагида кетди шоир армони,
«Оналик меҳрига қонмаган» жони,
Уни шоир этган ўша иймони.

Шу боис сўзларин ўзга жилваси,
Бетакрор туйғулар хўп силсиласи,
Ошиқликдир Она юртга шеваси.

— Миртемир — болам, дер бу Ўзбекистон,
— Болам, дер тирик руҳ — онаси ҳар он,
Шоир-чи, уларга дейди шул замон:

«Рози бўл, одам саналай менам...
Дунёга қайтиб келурман,
Лекин бошқа ўғил бўлиб».

XII

Тун оғмоқда, тонг яқин,
Учмас шоир чироғи.
Қўнглида битта чақин:
Яна қайси қароғи
Ёдидан чиқиб қолди?
Чуқур ўйларга толди.

Сирдарёга хат ёзди,
Ушбу хабар — Ургутга.
Сим қоқди Отаёрга,
Бир мактубни жўнатди
Андижонлик йигитга¹.

У ўзича пичирлаб,
Секин-секин очар лаб:
Эркиннинг машқлари
Қамолга етди бу кун.
Нақ юракка тегади
Абдулланинг ғам тўла
Дарди кўп қўшиқлари.

Муҳаммад эса битмиш
Машраб ҳақида достон.
Ҳалима, Гулчеҳралар,
Ойдин, Жамол ва Омон —
Эртанги Ўзбекистон.

---

¹ Тура Сулаймон, Барот Бойқобилов ва Олимжон Холдорлар назарда тутилган.

Устоднинг бағри тўлиб,
Илҳоми шунқор бўлиб,
Қаламга журъат берди,
Юракка қудрат берди.

Қиш ҳам кетди, қувон энди, баҳор кутган кўзларим,
Умидларим қуёш бўлди, такрор кутган кўзларим,
Армонларим кулди гулдай, хумор кутган кўзларим,
Кўзларига тушсин бугун зор-зор кутган кўзларим,
«Ўзбекистон тонгларини бедор кутган кўзларим,
Тенгсиз тонглар фалсафасин ташна ютган кўзларим».

Мен раҳматлик Миртемирнинг сўзларини сўзладим,
Аму ва Сир бўйларидан изларини изладим,
Унинг номи билан ўзни яхшиликка юзладим,
Шул туфайли ўлмас сатрин такрорлашга тезладим:
«Ўзбекистон тонгларини бедор кутган кўзларим,
Тенгсиз тонглар фалсафасин ташна ютган кўзларим».

Мажнунтол, устодни яна эсладинг,
Мен ҳам соғинганман, сўзига қара:
«Қиприқларим қўнғирмикан ё қора,
Қиприқларим юзтамикан ёки минг?»¹

Шогирдларга мунчалик меҳр,
Ташналик ҳам мунча сеҳр
Буюрмиш она табиат,
Миртемирга хос фақат...
Ўйлаб ҳайрон қоламан,
Бир қишлоқи боламан,
Қўла қалам тутқазган,
Жарльклардан ўтказган —

---

¹ Қўштирноқдаги сатрлар Миртемирники.

Мана шу шоир одам,
Шеърият водийсида
Устодлик қилган отам.
Умри чексиз эртагим,
Бир байтин айтгум ҳар дам:
«Оҳ, менинг ўзбакий юрагим,
Майлига, бўлинсанг юзга ҳам».

* * *

Кел, Мажнунтол, Мажнунтол,
Йиғлама мажнун мисол.
Қоматинг бўлмасин дол,
Кўзим ёши шашқатор.

Кел, йиғлама, Мажнунтол,
Йиғлаб эсади шамол,
Новдаларинг бир аҳвол,
Энди келади баҳор.

Кел, Мажнунтол, Мажнунтол,
Сен сўрагил мendan ҳол.
Сўзлаб бергумдир ҳалол,
Суҳбати қилур хумор.

Кел, Мажнунтол, чекма оҳ,
Рухларига бор паноҳ —
Ла илаҳа иллоллоҳ,
Ўлмас, мангулиги бор.

1990.

ЧУЛПОН

Д о с т о н

УЧАР ЮЛДУЗ

Учар юлдуз
Учди қаён...
Қаёңлиги
Кимга аён?
Ким ҳам кўрди,
Билди ким ҳам.
Қайга кетди:
Қаро кийган
Мотамсаро —
Ухлоқ кўкни
Ҳайрон этди.
Осмон билмас,
Само билмас,
Билармикан
Йиғлоқи ой.
Сонсиз юлдуз
Кўрмадими,
Кўрса ҳамки
Ким экан, деб
Сўрмадими?
Айта қолгил,
Бемаҳал тун,
Ахир, сенинг
Сирли бағринг
Ҳамиша хун.
Дарёлар жим,
Сойлар сокин,
Боғлар хазон,

Куз заъфарон.
Олам чексиз,
Сирларга кон.
Учар юлдуз
Учди қаён...
Қаёнлиги
Қимга аён?
Уни излаб
Юраклар қон...
Куяр имон...
Ер биларми,
Ер сўзласин,
Берсин хабар.
Билганлару
Билмаганлар
Ҳам бўзласин...

САДО

Мен вафо бўстонида севгувчи жон эдим, дўстлар,
Бир нузли рухсора деб жигари қон эдим, дўстлар,
Дилда ўт, қайноқ юрак, тоза имон эдим, дўстлар,
Миллатимга, тилимга шеъри қалқон эдим, дўстлар,
«Муҳаббат осмонида гўзал Чўлпон эдим, дўстлар».

Япроқ янглиғ узилдим, қаро тақдир эмасми бу,
Тилларимни кесдилар, менга таҳқир эмасми бу,
Боғланди оёқ-қўлим, доғули даҳр эмасми бу,
Виждоним бут ҳам ҳалол бир мусулмон эдим, дўстлар,
«Муҳаббат осмонида гўзал Чўлпон эдим, дўстлар».

Сен нега шодомсан деб кулгуларимни олдилар,
Ерга сифмас, оташин туйғуларимни олдилар,
Қаламимдан тўкилган қайғуларимни олдилар,
Юртга виждон, халққа руҳ, элимга шон эдим, дўстлар,
«Муҳаббат осмонида гўзал Чўлпон эдим, дўстлар».

Ғанимнинг ўзлиги не, кўҳна тарих бир сўзласин,
Мир Алишер шеър айтсин, жумла жаҳон бир бўзласин,
Темур келсин, лашкарлари ёғийни бир тузласин,
Аждодларим ким, дея бошим осмон эдим, дўстлар,
«Муҳаббат осмонида гўзал Чўлпон эдим, дўстлар».

Оталар ҳам оналар кўзларни ғамдан ёшлади,
Иффат боғин қизлари сочвонни ўтга ташлади,
Беҳаё, шармандалар, қузғунлар бунда қишлади,
Ҳақ шудирки, ўзимга бек, ўзимга хон эдим, дўстлар,
«Муҳаббат осмонида гўзал Чўлпон эдим, дўстлар».

То азалдан ифтихорим — эзгу гулни юлди улар,
Илму ҳунар бизда хўп, нодон экан, кулди улар,
Ўғри, қаллоб, фирибгар, чиндан гадо бўлди улар,
Ош серобу донга кон, донга хирмон эдим, дўстлар,
«Муҳаббат осмонида гўзал Чўлпон эдим, дўстлар».

Ишқ ичра мен адашдим-а, интизор қилди ўшал,
Ваъда айлаб нечалар, сўнг хокисор қилди ўшал,
Мажнун сиққан оламни бир менга тор қилди ўшал,
Шу боисдин йиғларам, унга қурбон эдим, дўстлар,
«Муҳаббат осмонида гўзал Чўлпон эдим, дўстлар».

Тўғри сўз айтсам агар, ҳар не ёмонга йўйдилар,
Кеча-кундуз доимо йўлимга қопқон қўйдилар,
Дўстларим душман экан, икки кўзимни ўйдилар,
Чунки мен мажлис аро аччиқ забон эдим, дўстлар,
«Муҳаббат осмонида гўзал Чўлпон эдим, дўстлар».

Юрагимга ўқ отган айниган бу замон бўлди,
Оқил¹ ҳамда Усмонхон² нега улар томон бўлди?
Ким ўзлигин истаса, рангу рўйи сомон бўлди,
Кишвар бу хил ишидан жуда ҳайрон эдим, дўстлар,
«Муҳаббат осмонида гўзал Чўлпон эдим, дўстлар».

---

¹ Шоир ҳақида бўхтон мақола ёзган кишилар.

АКС САДО

Қайдин келур бу мунгли садо,
Вужудимни титратур, эвоҳ.
Тилсиз ердан чиқарми нидо,
Тинчим олур безовта арвоҳ.

Чирпирайсам теграмда, э руҳ,
Қайда кездинг, сенки бемозор?
Қайда ўша жувонмарг гуруҳ?
Барин сўзла, не сиру асрор?

Қани Фитрат, Отажон Ҳошим¹,
Қодирийни кўрмадингми, айт?!
Оқар ёшим, тугар бардошим,
Едга тушса ўзинг ёзган байт:

«Эркин-эркин ҳаволарни қучғувчи,
От чопганда учар қушни тутқувчи,
Учар қушдай ёш йигитлар қаерда?
Тов эгаси — сор бургутлар қаерда?»

Чирогимга тикиласан бир...
Яқинимга келиб мунғайиб.
Наҳот, мендан топасан ҳузур,
Ахир, сенсиз қолдим сарғайиб.

Шеърингни ёд олганим учун
Қарздорман, узаман мен ҳам.
Кўз очасан сўзимда бир кун,
Тириласан, агар ўлмасам.

---

¹ Гуруҳ — халқ душмани аталиб қатағон бўлган адиблар.

Сени асло билмаганлар бор,
Кўзларига илмаганлар бор.
Чўлпонфуруш ҳаммаси ҳам хор,
Билиб туриб қилмаганлар бор.

Қулоғимда тугамас садо,
Юрагимни кемирар алам.
Ҳасратларинг бўлмайти адо,
Дунёда йўқ шоирга карам.

Овозингдан сесканиб, излаб,
Титкилайман йиллар қатини.
Кўз олдимда турибсан бўзлаб,
Кел, ўқийлик умринг хатини.

ЗИЛЗИЛА

Минг тўққиз юз иккинчи йил. Андижон.
Қаҳратон қиш оч бўридай увиллар.
Қора совуқ кезар, қутирар бўрон,
Чиннорлар ағнайди, толлар чийиллар.

Чошгоҳ. Булут босди ёруғ оламни,
Даҳшат гирдобида Бобурий шаҳар.
Мириқиб ухласин дебон боламни,
Она уйғонганди қировли саҳар.

Ота тишга чиқди, болалар ўйнар,
Иссиқ сандал узра қий-чув, тўполон.
Кимдир йиғлар, кимдир кулар-да қувнар,
Сулаймон¹ онласи жўжабирдай жон.

Абдулҳамид ухлар ҳужрада ёлғиз,
Чақмоқдай шиддатли тўрт ёшли бола.

---

¹ Сулаймон — Чўлпоннинг отаси.

«Бувижон, эртакни узоқ айтдингиз,
Қолди набирангиз уйқуси чала».

Шундай дея Ойша бир оз суйканди,
Шу он гумбурлади ва тебранди ер.
Қулоқ битди, кўз тинди, бош айланди,
Эр-хотин югурар, додлар, болам дер.

Гичирлаб қулади нураган ҳужра,
Ёш Ҳамид бошига йиқилди бир синч.

Қон кетар, ёрилди бош суяк ичра,
Болакай ётибди ўлик каби тинч.

Э аттанг, бу бошга наҳот синч тушди,
Э номард тасодиф, э аччиқ тақдир.
Яна кўнглим куйди, яна туташди,
Доно ҳам, нодон ҳам сенга бари бир.

Бу бошда нелар бор, биларми эдинг,
Оҳ, тақдир, тегди-я унга гавронинг.
Бу бош қисматида нималар кўрдинг,
Жароҳат еди-ку, борми виждонинг?!

Ана, азоб чекиб бола тўлганар,
Ота-онасига ўтадир қадри.
Хаёлин бошқадан ўзи қизганар,
Руҳида туғилар битажак сатри:

«Бошқада қанот бор, кўкка учадир.
Шохларга қўнадир, боғда яйрайдир.
Сўзлари садафдек... товуши найдек,
Куйи бор... уни-да деворлар тинглар».

Устма-уст қалдироқ бошланди яна,
Ерни безгак тутар, сиғмас дод-фарёд.

Чуқур-чақирларда қайнар пўртана,
Шаҳарда бутунлай бузилди ҳаёт...

Ер чўкди, дил чўкди, одамлар чўкди,
Бу қандай қаро кун, ўсди мозорлар.
Дуркун авлодларни тутдайн тўкди,
Тирикларга қолди ғамлар, озорлар.

Зирқираб ёрилди она ер кўкси,
Ютиб юборгудай имлар жарликлар.
Нодира арвоҳи йиғлайди ўксиб,
Йиғлар Қатортерак, қораёрликлар!

Чуқур ёриқлардан тошчалар отди,
Кўкда ўчи бордай бу кекса замин.
Мудҳиш манзарадан мавжудот қотди,
Ҳамидга паноҳ бер, илоҳо омин!

Неча кун, неча ой ўтиб орадан,
Абдулҳамид турди аста оёққа.
Ота хурсанд бўлиб умри боридан,
Етаклай бошлади у ёқ-бу ёққа.

Алғов-далғов бўлиб бола хаёли,
— Дадажон, не бўлди, дея сўрайди.
— Мунчалар харобдир Андижон ҳоли,
Одамлар кўз ёши дилин тирнайди.

Вайрон кўчалардан ўтаркан бола,
Таниш ҳовлиларга ташларкан назар,
Кўксидан отилар бир дод, бир нола,
Дўстларин топмайди излаб, алҳазар.

Кўз ёши симобдай кўксига оқар,
Ота дер: йиғлама, яхшилик тила.

Еш Абдулхамиднинг сўзига боқар,
Унинг юрагида кўрар зилзила.

Дадажон, кетайлик, ўйнамайман, йўқ,
Юрагим сиқилур, отилмоққа шай.
Дўстларимсиз энди қувнамайман, йўқ,
Йиғлоқи бувимдан эртак эшитай...

КАМПИР ЭРТАКЛАРИДАН

Бувижоним, келингиз,
Эртак айтиб берингиз.
Гўрўғли, Алпомишни,
Аваз ҳам Кунтуғмишни
Урганиб олдим роса,
Айтингиз яна қолса.
Мардлигу ботирликдан,
Ҳар ишга қодирликдан —
Тугамас бир ҳикоя,
Сўзлангиз менга, дея
Ҳамид хаёлга толди,
Кампирни гапга солди.

«Бундай бадбахт кунларда,
Қоп-қоронғу тунларда
Сенга не айтай, болам,
Ичимга сиғмас нолам.
Сен юпанчим, ўғлоним,
Сенсан жону жаҳоним,
Эртакни бошлай, майли,
Ғамимни ташлай, майли.
Бор экан-да, йўқ экан,
Оч экан-да, тўқ экан,
Анлижонда битта қиз
Улғудайим шўх экан.

Исми Ерқиной¹ экан,
Ун беш кунлик ой экан.
Сойдай шарқироқ экан,
Бахти ярқироқ экан.
Ширин экан тиллари,
Қора сочин қиллари
Белда тўлғонар экан,
Саҳар уйғонар экан.
Отаси Улмас² ботир
Ҳар ишга экан қодир.
Ўзи саркарда бўлиб,
Кучу-қудратга тўлиб,
Халқни азоблар экан,
Ҳаммани боплар экан.
Молу мулки зиёда,
Ҳовли-жойи озода.
Катта экан боғи ҳам,
Малайлардан бир одам —
Еш йигит — оти Пўлат³,
Ишларкан қилиб ғайрат.
Уни севар Ерқиной,
Ўзига бериб чирой.
Пўлат ҳам севар эди,
Улар бир кун панд еди.
Туришганда боғда шод,
Отаси кўрди, ҳайҳот.
Улмас қилиб хулоса,
Пўлатни сўқди роса:
«Сен ҳаромхўр, сен ифлос,
Иш қилмадинг менга хос.
Қизимга жазман бўлдинг,
Текин овқатдан тўйдинг».
Шунда Ерқин кўз ёшлаб,

---

^{1,2,3} — Чўлпоннинг «Ерқиной» драмаси қаҳрамонлари.

Ўзини ерга ташлаб:
«Дала, калламни олинг,
Танамни гўрга солинг,
Мени йўқотинг, майли,
Улай севгим туфайли».
«Ҳа, мен қотил эмасман,
Сенга бир не демасман.
Пўлатни ўлдираман,
Гул каби сўлдираман».
«Айт, кимни ўлдирасан,
Гул каби сўлдирасан?
Энди бўлдим кўп хуноб.
Ҳей, тўхта, бергил жавоб!
Айт, қайда менинг отам?
Қўлларимда ойболтам...
Топиб бер, ҳой одамхўр,
Хў ёнғоқ остида гўр
Кимники, сўйла, қотил?
Нега жимсан, борми тил?
Айт, бу суяк кимники?!
Отам ҳам акамники...
Гўр ичидан олдим, деб.
Бу халтага солдим», деб
Пўлат халтани очди,
Ботирнинг ақли қочди.
Шу он Ёрқин югурди,
Пўлат қошида турди.
— Пўлат ака, нима бу?
— Буми, бошимда ғулув.
— Сўзланг, аниқроқ билай?
— Айтганча бағрим тилай...
Дадангиз Ботир баттол
Оиламни бемалол
Қириб ташлаган экан,
Ҳунар ҳашлаган экан.
Отам бошлиқ ҳаммани,

Ҳатто қарн аммамни
Отган экан шу уйда,
Сўнгра ўзи қўрқувда —
Ҳув жойга этиб қўймиш,
Уни ўрага йўймиш...
Ерқин шунда тутоқиб,
Кўзларидан ёш оқиб,
Дер: «Не учун? Тез сўйланг?»
«Э Ерқиной, бир ўйланг,
Отам ёлғиз қизини,
Порлаган юлдузини
Бермабди, кирмай сўзга,
Қари амакинғизга...
Мен эсам қулман бунда,
Еган-ичганим шунда
Отам қони эмасми,
Онам жони эмасми?..»

Кампир тин олди пича,
Ой оғди ярим кеча...
Кампир сўйлолмайд қолди,
Шу ерда ҳоли толди.
Кўзларига ёш келмас,
Нима дейишни билмас.
Ҳамид дер, эна, эна,
Айтасизмидир яна?
Охири нима бўлди,
Ким қолдию ким ўлди?
Сўзлаб беринг ҳаммасин.
Йўқ, дер кампир олиб тин,
Уйқу хоҳлайди кўзинг,
Қолганини сен ўзинг,
Қанча бўлса ҳам қийин,
Тўқиб оласан кейин...

МУТОЛАА

I

Қунларни кўзга илмай,
Йиллар ўтади елдай.
Умр ўтганин билмай,
Сандал ёнидан жилмай,
Саъдийни ёд олади,
Тонгда ухлаб қолади.

Ҳофизни ўқир аъло,
Навоийга мубтало,
Фузулий зўр тасалло,
Мажнун ишқи бир бало.
Бедилни ёд олади,
Тонгда ухлаб қолади.

Низомийни билар у,
Ўз бағрини тилар у,
Худодан чин тилару,
Кўзига ёш келар, у —
Бобурни ёд олади,
Тонгда ухлаб қолади.

Олар Рўдакий дарсин,
Ҳайём рубоий тарзин,
Жомий қилар шеър баҳсин,
Узайин деб эл қарзин,
Машрабни ёд олади,
Тонгда ухлаб қолади.

Нодира, деб шону шаън,
Йиғлар Насимий билан,
Кулар Муқимий билан,
Фурқат билан жону тан.

Румийни ёд олади,
Тонгда ухлаб қолади.

Ой кетганида ҳориб,
Юлдуз ёнур қизориб.
Шеър битур юрак ёриб,
Нажот сўраб, ёлвориб,
Лутфийни ёд олади,
Тонгда ухлаб қолади.

II

Тонгда бир юлдуз учиб,
Хаёл андоза бичиб,
Юрак ўзидан кечиб,
Шеър ҳам битди қон ичиб...
Сўнг чиқди хаёл қучиб:

Учар юлдуз
Учди қаён...
Қаёнлиги
Қимга аён...
Осмон билмас,
Само билмас,
Билармикан
Йиғлоқи ой?..

Чуқур ўйларга ботди,
Юлдузлар бориб ётди,
Зухро карашма отди,
Юракда ишқ уйғотди,
Пичирлаб сўзлар қотди:

Мунча порлоқсан, Чўлпон!
Мунча чақноқсан, Чўлпон!
Ҳижрон, фироқсан, Чўлпон!

Сен нега тоқсан, Чўлпон!
Менга ўртоқсан, Чўлпон!

АРАЗ

I

Чўлпон эрта чиқиб кетди қаёққа,
Сойгузарми, чойхонами ё боққа?

То тонггача ухламади болажон,
Татар домла келган эди кўя фиғон.

Қаён кетди, деб ҳадикда онаси,
Ёш Чўлпондан аразлаган отаси.

Ўз ўғлини кўрарга ҳеч кўзи йўқ,
Қанча бўлди, унга ширин сўзи йўқ.

Бонси шу — Чўлпон халққа оғармиш,
Халқим, дея бағридан қон томармиш.

Ота тутган йўлдан у бормас эмиш,
Унга ҳамма ўғлингиз ўжар, демиш.

Отаси-ку шаҳарнинг чўнг баззози,
Чўлпон уни қилмоқчимас норози.

II

Халойиқ тўпланган. Кўрсатиб карам,
Ўрта ёш бир имом сўз айтиб қолди:
«Азизлар, ғайридин мана бу одам
Мусулмон бўлмоқни бўйнига олди.

Тушида кўрибдур Каъбатуллони,
Пайғамбар сўзини эшитган эмиш.
Пул тўплаб берайлик, йўли худони,
Ахир, осон эмас ҳажга бир борниш.

Уртада ўтирган бақалоқ киши
Аста разм солди зимдан барчага.
Бароқ мўйлов, кўк кўз, кемшик тиши,
Уйлар: мусулмон бўлдим-а ақчага.

Шул замон ўртага отилди Чўлпон,
Ёввойи куч билан ҳайқириб деди:
«Нега керак сизга янги мусулмон,
Ўша пулни эдга берсангиз эди?!

Оч-яланғоч ётар болаю чақа,
Аталага оғзи тегмаган қанча.
Шундай аянч ҳолда бу иш қанақа?»
Шеър ўқиб юборди қаҳри келганча:

«Сенинг қаттиқ сир-бағрингни кўп йиллардир эзганлар,
Сен безсанг-да, қарғасанг-да кўкрагингда кезганлар,
Сенинг эркин тупрогингда ҳеч ҳаққи йўқ хўжалар,
Нега сени бир қул каби қизғанмасдан янчалар?
Нега сенинг қалин товшинг «кет» демайди уларга?
Нега сенинг эркин кўнглинг эрк бермайди қулларга?
Нега тағин танларингда қамчиларнинг кулиши?
Нега сенинг турмушингда умидларнинг ўлиши?»

Шул замон анжуман бирдан музлади,
— Беодоб бўлибди,— деди аллаким.
Оғзига келганин ҳар ким сўзлади,
Сўнгра мажлис аҳли бўлиб қолди жим.

Ўртага чиқиб дер Сулаймон баззоз:
«Ўғлим хато қилди ҳам катта гуноҳ.

Афв этинг, улуғлар, тўхтанглар бир оз,
Бу менинг айбимдир, кечирсин Оллоҳ».

Уйда Сулаймонқул ўглини сўкди:
«Мунча аҳмоқ бўлдинг, шеър ҳам айтдинг боз».
Ота норози сўз-гапларин тўкди,
Чунки ўзлари ҳам шоиртаъб бир оз.

Шу пайт чақириб кимлардир келди,
Отага айтдилар, равшан бўлди сир.
Уй тинтув қилинди, Чўлпон ҳам билди,
Неки бор — дафтарга хатланди бир-бир.

— Буларга тегманглар,— деди рус одам,—
Уни-да ҳалироқ олиб кетамиз.
Биз ёзиб чиқайлик қўшнингизни ҳам,
Ҳаммасини тўплаб бир ҳал этамиз.

Ота дер ўғлига: яширсак, олмас,
Кейин яраб қолур бир коримизга.
Чўлпон дер: «Сўнг менга ҳеч ишонч қолмас,
Қўйинг, кун ҳам ўтар йўқ-боримизга».

Шунда Сулаймонқул деди ғазабда:
Ота сўзларини қилмаган ўғил.
Еш умринг ўтмасин яна азобда,
Умидим узилди, оғриди кўнгил.

Абдулҳамид кўзи ёшларга тўлди,
Барча дафтарларин халтага солиб,
Оналари билан хўшлашиб бўлди,
Уйдан чиқиб кетди бошини олиб.

УЛАР ҚИМДИР

Билиб-билмай йўл солғонлар,
Ноҳақликка ҳақ олғонлар,

Емонликка тақалгонлар,
Худо билсин, қўл олгонлар,
Эҳтимолки, сотилгонлар,
Билармикан отилгонлар,
Улар кимдир, улар кимдир?
Душманлардир, ғанимлардир.

Халқ душмани эмиш Чўлпон,
Мафкурасида бор нуқсон,
У миллатчи, хира иймон,
Дея жавлиб қапча нодон,
Зўр шоирни қилди қурбон...
Ўзлари ҳам сўнг пушаймон...
Улар кимдир, улар кимдир?
Душманлардир, ғанимлардир.

«Халқ денгиздир, халқ тўлқиндир, халқ кучдир»
Халқ исёндир, халқ оловдир, халқ ўчдир.
Халқ қўзғолса куч йўқдирки, тўхтатсин,
Қувват йўқким халқ истагини йўқ этсин».

Ушбу шеърки ўлка кезар,
Ўқигонлар бағрин эзар,
Асил орау гулни узар,
Дўст қувониб, ёвлар тўзар,
Тенгларидан ҳар кун ўзар,
Тухматчилар йўлни тўсар.
Улар кимдир, улар кимдир?
Душманлардир, ғанимлардир.

Меҳру шафқат айлаганлар,
Доим уни пойлаганлар,
Қир ахтариб лойлаганлар,
Рақибларни мойлаганлар,
Емон, дея сайлаганлар,
Оёқ-қўлни бойлаганлар —

Улар кимдир, улар кимдир?
Душманлардир, фанимлардир.

ОНА ИЛТИЖОСИ

Чўлпон уйга кириб келди ол саҳар,
Самарқандда, Шошда юриб дарбадар.
Ичга сиғмай соғинчлари жон қадар,
Дарвозани тез бориб очди падар.

Қайга кетди отанинг эътирози,
Бундан ортиқ бўлмас, ахир, жазоси.
Қисмат эрур парвардигор ризоси,
Қалбни тилди онанинг илтижоси:

«Вой, келдингми, Абдулҳамид, болам-а,
Сен кетдингму кўзимга тор Олам-а,
Бувинг ўлди, оқарди соч толам-а,
Йиғлай-йиғлай кўзда тинди жолам-а...

Бувинг кетди, қолавердик қоврилиб,
Бувинг кетди, мана, қолдинг айрилиб.
Жон берарда сени сўрди қайрилиб,
Қаерларда юрибсан-а соврулиб?

Бувинг сени парваришлаб ўстирган,
Эркалатиб чакканга гул қистирган,
Эртақ айтиб, устодликда рост турган,
Улганимда тобутимни тут деган.

Отанг кекса, сингилларинг ҳали ёш,
Уйлаб қўйгил, сен бўлмагил бағритош.
Йигит моли ерда дерлар, қил бардош,
Мол топилур эсон бўлса агар бош.

Ашъорингни ёза бергил сен шунда,
Икки қўлим эмас ахир кишанда.

Ош-нонингни ширин қилай мен кунда,
Сен бўласан чин ўғлоним ўшанда.

Жоним болам, кетма энди ёнимдан,
Агар кетсанг айриламан жонимдан.
Ошлар қилай, тўйиб егил нонимдан,
Қиз ҳам топдим сенга Андижонимдан...»

Она йиғлаб синиқ қалбин доғлайди,
Отаси ҳам ўғлини қучоқлайди.
Сингиллари акасин ардоқлайди,
Чўлпон яна узуқ кўнглини боғлайди.

ҲИЖРОН САТРЛАРИ

Солиҳа, эй кўзлари ўт,
Эй кўзлари аланга қиз.
Келгил, бу кун мени унут,
Кетар бўлдим менки сенсиз.

Шодлигим йўқ сендан бўлак,
Мен ўзгани ахтармадим.
Сенга қолур шоир юрак,
Ма, шёр тўла дафтарларим:

«Мен йўқсил на бўлиб уни суйибмен,
Унинг-чун ёнибмен, ёниб-куйибмен,
Бошимни зўр ишга бериб қўйибмен,
Мен суйиб... мен суйиб кимни суйибмен?
Мен суйган суюкли шунчалар гўзал,
Ойдан-да гўзалдир, кундан-да гўзал!»

Лабларимда «эркин бўса»,
У энди қаҳ-қаҳ отмайди.
Қошларингда учар ўсма,
Лекин мени у сотмайди.

Вафо сенда, ҳаё сенда,
Гўзалликнинг сен шоҳисан.
О, найлайин, жафо менда,
Сен — шеъримсан, дил оҳисан.

Эсда қолур кечган йиллар,
Сендан айру кетолмайман.
Ишқинг қалбим ичра йиғлар,
Лекин бахтсиз этолмайман.

Ёруғ кунлар кўрарсан сен,
О Солиҳа, мендан узил.
Мени мудом сўрарсан сен,
Тўнғич боланг бўлсин ўғил.

Мен эсам-чи, унутмасмен,
Бошга келса ҳар бало ҳам.
Хаёлингни тарк этмасмен,
Мени ютмас гар жаҳоннам!

СОЛИҲА ЙИҒИСИ

Ут тушди жонима, жаҳонима,
Қаролмам булутли осмонима.

Кўк аро юлдуз кўп, сайёра кўп,
Тенг эмас чақпаган Чўлпонима.

Найлайин, ул қуёшдан айрилиб,
Олам лол мен чеккан афгонима.

Не учун ўртага олди ғаним,
Дод қилай бу йўлда ҳайронима.

Ким дегай бепарзаиддир шоирни,
Уғилдир шеърлари Туронима.

Дерди у: мен халқимни яширдим
Қалбимга — бу тубсиз уммонима.

Чўлпонсиз энди умр йўқ менга,
Бағримни босайин Қуръонима.

ВИДО

Бешигимни тебратган,
Ҳаёт қўшиғин айтган,
Оқ сут бериб яйратган,
Шоир қилиб сайратган
Онажоним, хайру хуш.

Силаб ёлғиз бошимни,
Бериб иону ошимни,
Ҳам оқизган ёшимни,
Чақнатган қуёшимни
Отажоним, хайру хуш.

Солиҳахон, сайроним,
Мендан қолиб ҳайроним,
Қалбим ичра султоним,
Адо бўлмас фироним,
Ҳам ҳижроним, хайру хуш.

Ака, деган забоним,
Фозила — бағри қоним,
Гўзал Фоиқахоним,
Инглайдирғон сўзоним,
Ҳам армоним, хайру хуш.

Болалигим ҳамдами,
Ешлигимнинг малҳами,
Инситлигим шўх дами,
Енган умримнинг шазми —
Дўст-ёроним, хайру хуш.

Руҳимга бердинг зиё,
Еринг кўзга тўтиё,
Сен менга ёруғ дунё,
Сенга бу сўнги видо,
Анджоним, хайру хуш.

СУРОҚ

- «Ерқиной»ни ким ёзган?
- Мен ёзганмен.
- «Қурбони жаҳолат»ни?
- Уни ҳам мен.
- «Кеча-кундуз» сеникими?
- Албатта, меники.
- «Ҳамлет»нинг таржимони?
- Энг аввало мен.
- Пушкин ўзбекчасини?
- Мен қилганмен.
- «Она»ни ким ўгирган?
- Мен биринчи китобин.
- Ҳофизни ўқийсанми?
- Уқиймен.
- Машрабни ҳам биласан?
- Биламен.
- Айбдорсан, бўйнингга ол!
- Меҳнатим ҳалол.
- Ана, айтмадимми, сенсан қасоскор,
Асарларинг ғояси чатоқ.
Таржимангда зўр иллат бор,
У тескари, минг ямоқ.
Шулар бари сеникими?
- Булар бари меники.
- Бу жиноят, вассалом...
- Имзо чек, э нодон, бедод!
- Имзо қўйилди, ҳайҳот...

ОИБЕК СУЗИ

Чўлпон ўчмас ўтюрак,
Рост оламини кўради,
Рост оламини кўради.

Чўлпон руҳи кўп сергак,
Тун ва кунни улайди,
Унда тоғлар қулайди.

Чўлпон сатри қиличдек,
Теккан жойни кесади,
Евга ўлим эсади.

Чўлпонни аниқ билмак:
«Қурбони жаҳолат»ни,
«Ёрқиной»да ҳолатни...

Чўлпонни ёдланг андак,
Ул «Бузилгон ўлка»ни,
Кўтарайлик елкани.

Чўлпонни дилдан севмак:
Она тил, адабиёт,
Ҳам миллатдир барҳаёт.

Чўлпонни англаш керак,
Шеърини тинглаш керак,
У — буюк ўзбек демак.

ТУТҚУН

Бугун тунда қўлларингни кишанлабоқ,
Олиб бориб ташладилар метин қамоқ.
Тил уқмаслар сенга берур турли қийноқ,
Иложинг йўқ, замин қаттиқ, осмон йироқ.

Бир нафас ҳам сени тарк этмади Умид,
Сулаймонқул баззоз ўғли Абдулҳамид.

Бир хонага ташладилар — тор, зимистон,
Ётолмайди, туролмайди ҳеч бир инсон,
Бу хонада узилгандир қанчалар жон.
Деворида қотиб қолган сачраган қон.
Бир нафас ҳам тарк этмади сени Умид,
Сулаймонқул баззоз ўғли Абдулҳамид.

Одам бир йил тош устида қандоқ ётар,
Ташқарида қуёш чиқар, қуёш ботар,
Оқшом тушар, юлдуз кулар, тонглар отар,
Ичкарида дард қўзғотар, ғам уйғотар.
Бир нафас ҳам тарк этмади сени Умид,
Сулаймонқул баззоз ўғли Абдулҳамид.

Йил ҳам ўтди, сенга азоб ошди жуда,
Сабринг сели денгизлардай тошди жуда,
Кўзларингдан уйқу узоқ қочди жуда,
Емишинг йўқ, қорнинг эса очди жуда.
Бир нафас ҳам тарк этмади сени Умид,
Сулаймонқул баззоз ўғли Абдулҳамид.
Эшикларни шарақлатиб очди биров,

Девга ўхшаш бесўнақай, сариқ мўйлов,
Тур ўрнингдан, ивирсима, чиқ, дер, дарров,
Муз баданни эритворди шунда олов.
Бир нафас ҳам тарк этмади сени Умид,
Сулаймонқул баззоз ўғли Абдулҳамид.

Қора чодир ёпган мошин бир йўл олди,
Эл ухлагач, тун қўйнида тез йўқолди,
Кўк Чўлпонни — ўз кўзини ўйиб олди,
Жами юлдуз, тўлин ой ҳам ғамга толди,
Бир нафас ҳам тарк этмади сени Умид,
Сулаймонқул баззоз ўғли Абдулҳамид.

УҚ ОВОЗИ

Ўзбекистон, душманларинг қора иш режасин тузди,
Қўллари қон бу қотиллар неча йиллар сенда кезди,
Абдулҳамид номардлингни қайси номард боланг сездди,
Дўзах азобига солди, Чўлпон ўз жонидан безди,
Ўзбекистон, шоир ўглинг — Чўлпонингга ким ўқ узди,
Уқ овози ярим кеча ухлаётган кўкни бузди.

Пок иймонга ўқ отилди, бир мусулмон уйғонмади,
Туғилган юрт — ё Фаргона, ё Андижон уйғонмади,
Ҳар сатрида меҳри томган бу Туркистон уйғонмади,
Онам дея зардўб ютган Ўзбекистон уйғонмади,
Ўзбекистон, шоир ўглинг — Чўлпонингга ким ўқ узди,
Уқ овози ярим кеча ухлаётган кўкни бузди.

То жаҳолат кишан солди, бир қадам жилмади Чўлпон,
Қуруқ тухмат ичра қолди, кўзига илмади Чўлпон,
Кўкрагидан нишон олди, дол-фарёд қилмади Чўлпон,
Қўрқмади ҳеч, ўлим толди, ўлим не, билмади Чўлпон.
Ўзбекистон, шоир ўглинг — Чўлпонингга ким ўқ узди,
Уқ овози ярим кеча ухлаётган кўкни бузди.

Борса бўлур эди эрта, кутиб қолди онажони,
Ғазаб оти ҳоригандир, истаб келур отажони,
Қиёматга бирга кетди гўзал Солиҳа ҳижрони,
Дадам қани деб сўргали ё қизи йўқ, ё ўғломи.
Ўзбекистон, шоир ўглинг — Чўлпонингга ким ўқ узди,
Уқ овози ярим кеча ухлаётган кўкни бузди.

Пингит бўлмас ўз ёри йўқ, боғ бўлурми гулзори йўқ,
Минг афсуски, Чўлпон каби истеъдоднинг бозори йўқ,
Бу қандайин қора тақдир, наҳот унинг мазори йўқ,
Қай миллатда гурур бўлмас, виждони йўқ ҳам ори йўқ.
Ўзбекистон, шоир ўглинг — Чўлпонингга ким ўқ узди,
Уқ овози ярим кеча ухлаётган кўкни бузди.

Чўлпон, дея йиғлар мудом одоши — кўкдаги Чўлпон,
Қаро тунда ёшлар тўкур юлдузлардан тўлиб осмон,
Қўзда ашким тиёлмасман, «Кеча-кундуз»¹ юрагим қон,
Зориллайман неча кундир хотирига ёзиб дoston,
Ўзбекистон, шоир ўғлинг — Чўлпонингга ким ўқ узди,
Ўқ овози ярим кеча ухлаётган кўкни бузди.

СИНГИЛ НОЛАСИ

Неча йилдир, Чўлпон арвоҳи
Ўлка бўйлаб шамолдай кезар.
Тирик экан шоир нигоҳи
Тирикларни бутунлай сезар.

Бу кун унга қўйилди ҳайкал,
Гурас-гурас келди халойиқ.
Қуёш дейди бериб нур-сайқал:
Мангуликка бу шоир лойиқ.

Қайдан келди тумонат одам,
Уммон каби чайқалар тўлуқ.
Парвардигор қилдимни карам,
Елкасига келиб қўнди руҳ.

Шу он оппоқ кийинган кампир
Ёдгорликка юзини қўйди.
Диллар қақшар, юраклар зирқир,
Кампир йиғлаб йиғига тўйди:

«Онам ўтди, отам ўлди, билмадинг,
Ҳол сўраб ҳам бирор марта келмадинг,
Бизга ташлаб, ўғилликни қилмадинг,
Изсиз йўқолган акам,
Мозорсиз қолган акам,

---

¹ Чўлпоннинг «Кеча ва кундуз» асарига ишора.

Вой акам, Чўлпон акам,
Шоир — бағри қон акам.
Билмам, қайда қаро тунда отилғон,
Тирик бориб бир чуқурда жон берғон,
Қонсираган душманига қон берғон,
Қирчинлик ёшда кетган,
Миллатини йиғлатган,
Вой акам, Чўлпон акам,
Шоир — бағри қон акам.

Ҳасратимни одамларга айтайин,
Сени излаб бошим олиб кетайин,
Шу тошларга дардларимни битайин,
Совуқ тошлар сўзласин,
Сингилгинанг бўзласин,
Вой акам, Чўлпон акам,
Шоир — бағри қон акам.

Қуёш сиққан кўкка сиғмас фиғоним,
Ерга сиғмас ичимдаги армоним,
Ёлғиз акам, меҳрибоним, бийроним,
Гул териб қувнолмаган,
Ёр олиб ўйнолмаган,
Вой акам, Чўлпон акам
Шоир — бағри қон акам.

Фарёдим юракдан қайғунни қувса,
«Кўнгилинг мақсади кўз ёши бўлса,
Ризоман: кўз ёшим дунёни ювса»,
Бефарзанд ўтган акам,
Ноумид кетган акам,
Вой акам, Чўлпон акам,
Шоир — бағри қон акам.

Дийдорингни кўрай деб то қиёмат,
Сени қўмсаб кечар умрим надомат,

Сен томонга борадурман, бер навбат,
Тилар эдим худодан,
Кетойин, деб дунёдан,
Вой акам, Чўлпон акам,
Шоир — бағри қон акам.

Шогирдларинг сенга ҳайкал қўйганлар,
Ғам кўрмасин яхшиликка йўйганлар,
Хотирангни юрагига туйганлар,
Едлаганлар ўлмасин,
Сира сендай бўлмасин,
Вой акам, Чўлпон акам,
Шоир — бағри қон акам.

Алқисса, ўқилди дуои Қуръон,
Тирик қолганларни худо асрасин.
Кўзлардан ёш оқур элтиб ҳаяжон,
Кимдир ёддан айтди Чўлпон мисрасин.

«Кўнгил, сен мунчалар нега
Кишанлар бирла дўстлашдинг?
На фарёдинг, на додинг бор,
Нечун сен мунча сустлашдинг?»

Ҳақорат дилни оғритмас,
Тубанлик мангу кетмасми?
Кишанлар парчаланмасми?
Қиличлар энди синмасми?

Тириксан ўлмагансан,
Сен-да одам, сен-да инсонсан.
Кишан кийма, бўйин эгма,
Ки сен ҳам ҳур туғилгонсан».

Яна қулоқларга келди зўр садо,
Ҳамма бир жон бўлиб уни тинглайди.

Чўлпон! Бизга яқин ва таниш нидо,
Ҳар юрак, ҳар кўнгил уни англайди:

Тухмат тоши бош ёрур, ўчмас бўлиб қолган бу гап,
Ҳеч қачон синмас дедим бир тош билан дури садаф,
Кечди умрим жанг билан, гам бир тараф, шеър бир
тараф.

Кўп ёмоилик торта-торта дили вайрон эдим, дўстлар,
«Муҳаббат осмонида гўзал чўлпон эдим, дўстлар»¹

Юрт бошига тушса гам, бир ҳақ десун шоир эли,
Пешласин ҳар бир улус ақлу ҳушин шоир эли,
Енгсин бир сўз-ла ёвнинг юз мингтасин шоир эли,
Халқ учун бел боғлаган шоир ўглон эдим, дўстлар,
«Муҳаббат осмонида гўзал Чўлпон эдим, дўстлар».

Кўз тўймас тикилсам-да, муқаддасдир бу тупроғим,
Қалбимни баҳор қилган яйловларим, яшил тоғим,
Аллалаб йўрғаклаган ёруғ кулбам, шамчироғим,
Отам бунёд айлаган боғу бўстон эдим, дўстлар,
«Муҳаббат осмонида гўзал Чўлпон эдим, дўстлар».

Гуноҳим кеч, туққан элим, пешонаси хўп шўрлигим,
Курашда енголмадим, сенга аён кўп гўрлигим,
Эгилмадим, букилмадим, шоирлигим — мағрурлигим,
Ёвга мен қора довул, қора бўрон эдим, дўстлар,
«Муҳаббат осмонида гўзал Чўлпон эдим, дўстлар».

Кимга қилдим ҳасратимни, фарёдларим етмади ҳеч,
Дўстларим, жигарларим кўзларимдан кетмади ҳеч,
Жисмим ичра аланга — қўшиқларим битмади ҳеч,
Ўзбекистон аталган битта дoston эдим, дўстлар,
«Муҳаббат осмонида гўзал Чўлпон эдим, дўстлар».

---

¹ Қўштирноқдаги сатрлар Чўлпонники.

Билсангиз, менинг номим одамлардан сўранг энди,
Жувонмарг бўлди Чўлпон денг, бир янгроқ рубоб синди,
Бу кун руҳим қанотланди, ғойибдан оқ от минди,
Бир жону таи, бир Ватан — мен Туркистон эдим,
дўстлар,
«Муҳаббат осмонида гўзал Чўлпон эдим, дўстлар».

1991.

ГИРЯ

«Қирқ кун» достони

*Умр йўлдошим Ҳикматхон
хотирасига бағишлайман*

МУҚАДДИМА

Эй фалак, эй юксак сирли коинот,
Турфа тақдирларга ошиён олам,
Турфа ғамга тўла экансан бот-бот...
Мингдан ҳам бирини ёзолмас қалам.

Энг оғир кулфатни бошимга солдинг,
Қай тоғни қулатдинг менинг устимга?
Бахтим, қувончимни кимларга олдинг?
Қайғу лашкарлари тушди қасдимга.

Фурқат девонини токчага қўйдим,
Азага ғарқ бўлди илҳомрез уйим,
Кўзимдан навбаҳор жаласин қўйдим,
Устодим иккимиз йиғладик юм-юм.

Дод айлай, дўстлар, бу кун жону тандин айрилиб
қолдим,
Мардона эдим мен, ул шону шаъндан айрилиб қолдим,
Бу оламда мени суйган, куйгандин айрилиб қолдим,
Аламлик қумримен, бир гулбадандин айрилиб қолдим,
Назокатда қади сарви чамандин айрилиб қолдим.

Манга тор ўлди бу кишвар, хунбийрон йиғласам арзир,
Кўнгиел кўкида ойим йўқ, куйиб имон йиғласам арзир,

Сўтилди ер чокидин, синди осмон, йиғласам арзир,
Қафас байтул-ҳазон, Яъқубдек қон йиғласам арзир,
Ушандоғ Юсуфи гул пираҳандин айрилиб қолдим.

Соғинардим дам-бадам мен қалбга сиғмай тоза ҳис,
Тамоми ҳусн аҳли ичра ул эди одоби азиз,
Ҳам қомати расо эди, эл аро ҳар сўзи лазиз,
Хати райҳон, сочи сунбул, лаби ғунча, кўзи наргис,
Қабо гул, кўйлаги барги сумандин айрилиб қолдим.

Бу кун ишқим қилиб ошкор элга айтсам айб эмас,
Тонг саҳарлар нола айлаб шеърга битсам айб эмас,
Васлини қўмсаб ҳамиша юз дод этсам айб эмас,
Агар ҳижрон қоронғусида йиғлаб ётсам айб эмас,
Жамоли нури шамъи анжумандин айрилиб қолдим.

Ун чиқармай жисму борим ёнар шамъдир, куяр
шамъдир,
Азон чоғи қизил гулнинг барги янглиғ кўзларим
намдир,
Бу ҳолимдин бўлиб огоҳ ёнимда дўстларим жаъмдир,
Қаро тошлар уруб кўксимга фарёд айласам камдир,
Тиши дурру лаби лаъли ямандин айрилиб қолдим.

Қўзда жоланг тўхтатиб ол, бас қил, дея талаб
қилманг,
Азал рўзи битилган деб пешонамни сабаб қилманг,
Тақдиримдин фол очиб сиз халойиқ ичра гап қилманг,
Мисоли зар агар сорғорса рухсорим ажаб қилманг,
Ки ул дониш айёри сиймтандин айрилиб қолдим.

Низомий йиғлаюр зор-зор бугун ўтли нафас бўлди,
Унинг жони темирмас-ку, ғам-алам қасдма-қасд бўлди,
Тавба қилди, бебақо дунё иши унга бас бўлди,
Пару болим тўкилди, масканим охир қафас бўлди,
Муҳаббат йўлида, Фурқат, ватандин айрилиб қолдим.

Во дариғо, иқболим забунми чунон?
 Дунёдин юз буриб кулбамга чўкдим.
 Қоним сиёҳ бўлди, қалбим сиёҳдон,
 Қирқ кун мушкулотин қоғозга тўкдим.

БИРИНЧИ КУН

Минг тўққиз юз тўқсон иккинчи. Июнь,
 Ун етти. Чоршанба. Қелди қаро шом.
 Дарбадар чопдилар еллар тинмайин,
 Қушдек учиб кетди эс-ҳушим тамом.

Ертубан йиқилди гул сарвинозим,
 Содир бўлди наҳот бевақт шум ажал.
 Ичимдан отилди ўкраб овозим,
 Бу қандай бало кун?— деганим маҳал.

Товуслар қийқириб ҳар томон учди,
 Баланд деворларга урди бошини.
 Товуқлар потирлаб қўноқдан тушди,
 Итлар ҳам увлади ичмай ошини.

Какликлар бошлади аччиқ бир нола,
 Какликлар тошларга урди ўзини.
 Дарахтлар силкинди тушиб бир ҳола,
 Ҳеч ким эшитмади боғнинг арзини.

Самода юлдузлар тўкилди бир-бир,
 Ой туннинг бағрини йиртиб юборди.
 Даҳшат қучоғида қўрқинчли бир Сир
 Уйлардан уйларга югуриб борди.

Хилқатни чўчитиб чақнади чақин,
 Ер каби айланди ғамзада бошим.

Чанқадим, чанқадим, тил қурир тағин,
Ловуллаб куяди қалбда қуёшим.

Паришон бўлди-ку бу шоир хаёл,
Сўзимдан сирғанур ўтли қалтироқ.
Қирқ беш ёшда кетди энг гўзал аёл,
Замин заранг бўлди, кўк қочди йироқ.

Қулоғим чинқирди, кўрмасдан кўзим,
Бағримга санчилди айрилиқ тиги.
Қулундай бўзлади ўғлим ҳам қизим,
Борлиқни титратди қудратли йиғи.

ҚИЗИМ ИИҒИСИ

Оқшомлари суҳбат қурган,
Менинг бахтим тилаб юрган,
Сочларимни майда ўрган,
Вой онам-а, жоним онам,
Жоним онам, вой онам-а.

Қуёш кулиб тушди пастга,
Йиқилдингиз басма-басга,
Ўлганингиз ўхшар ростга,
Вой онам-а, жоним онам,
Жоним онам, вой онам-а.

Сўзларингиз хумор қилур,
Кўзларингиз зор-зор қилур,
Охир девонавор қилур,
Вой онам-а, жоним онам,
Жоним онам, вой онам-а.

Қўлларимда қора рўмол,
Қараб қоядим йўлга беҳол,
Онажоним бўлди увол,

Вой онам-а, жоним онам,
Жоним онам, вой онам-а.

Сариқ рўмолинг қўлимда,
Сарғайиб қолдим йўлингда,
Дод айлайин бу ўлимдан,
Вой онам-а, жоним онам,
Жоним онам, вой онам-а.

Учар қушга қил боғлайин,
Кўнгилларимни доғлайин,
Фарёд чекиб мен йиғлайин,
Вой онам-а, жоним онам,
Жоним онам, вой онам-а.

Баланд учган ҳой турналар,
Қанотларингиз — игналар,
Учолмайман, дил тирналар,
Вой онам-а, жоним онам,
Жоним онам, вой онам-а.

Қора-қора қалдирғочим,
Қаён кетди қора сочим,
Оташларга тўлди ичим,
Вой онам-а, жоним онам,
Жоним онам, вой онам-а.

Дарёга дардим солайин,
Гирдобларида қолайин,
Тоқатни қайдан олайин,
Вой онам-а, жоним онам,
Жоним онам, вой онам-а.

Лаҳад ичра қаро тупроқ.
Ёритолмас уни чироқ,
Ўтга солди аччиқ фироқ,

Вой онам-а, жоним онам,
Жоним онам, вой онам-а.

Бошим олиб кетайинми,
Етимнинг жойи тайинми,
Онасизлик кўп қийинми,
Вой онам-а, жоним онам,
Жоним онам, вой онам-а.

Бўйларимдан қувондингиз,
Жон қизим деб ишондингиз,
Бугун нега сиз тондингиз,
Вой онам-а, жоним онам,
Жоним онам, вой онам-а.

Онасизлик ёмондир-о,
Фарзанд ранги сомондир-о,
Ақли қочиб ҳайрондур-о,
Вой онам-а, жоним онам,
Жоним онам, вой онам.

Белимга қаро боғладим,
Жисми боримни доғладим,
Онам, деб айтиб йиғладим,
Вой онам-а, жоним онам,
Жоним онам, вой онам-а.

СИНГИЛ ЙИҒИСИ

Қоши қаро опам-а,
Сўзи сара опам-а,
Энди нима қиламан,
Сирингизни биламан,
Вой опам-а, вой опам.

Оқин сувлар қайнайди,
Юраккинам ўйнайди,
Устимда аза кўйлак,
Ғанимга бўлдим эрмак,
Вой опам-а, вой опам.

Онамдан сўнг онам-а,
Отамдан сўнг отам-а,
Дилим билган сирдошим,
Мунчалар бағри тошим,
Вой опам-а, вой опам.

Кўзим ёши сел бўлсин,
Дарё бўлсин, кўл бўлсин,
Ироқларга йўл бўлсин,
Мозорингиз гул бўлсин,
Вой опам-а, вой опам.

* * *

Кейин қуриб танда мажолим,
Ичим ёнди, бир ҳолда ранг-рўй.
Сўнг ўлтирдим етмасдан ҳолим,
Ихтиёрим олди чуқур ўй:

Шундаймиди аҳду паймонлар,
Қайда қолди у ширин онлар,
Айрилурми чирмашган жонлар,
Нега ташлаб кетдинг, гул юзим?

Сенга менинг боғим тормиди,
Сендан бошқа ёрим бормиди,
Ваъда шундоқ бўш қарормиди,
Нега ташлаб кетдинг, гул юзим?

* * *

Ипак билан безанди тобут,
Уни ёпди бахмал ва зарбофт.
Юрагимдан чиқар эди дуд
Ва нолалар чекдим телбатоб:

Қора қошим, қора кўзим-а,
Қора сочим, ширин сўзим-а,
Гулим-о, Гулим-о.

Лайли — Сен, Зуҳро — Сен, Ҳикмат-о,
Дунёда танҳо — Сен, Ҳикмат-о,
Гулим-о, Гулим-о.

Бахтимга сиғмаган санам-а,
Қизидай ўстирган онам-а,
Гулим-о, Гулим-о.

Фигоним-а, армоним-а,
Ичга сиғмас ҳижроним-а,
Гулим-о, Гулим-о.

* * *

Оҳ, тобутни олди оломон,
Мозор томон юрдилар шахдам.
Куя-куя қуригач дармон,
Одамларга эргашдим мен ҳам.

Элтишадур алвон тобутни,
Замин гўё ларзага келди.
Қандоқ узай ундан умидни,
Абадийлик лаҳзага келди.

Ҳой, тўхтанглар, қайга элтасиз,
Муҳаббатим, севгим, ишқимни.

Мунча жадал юриб кетасиз,
Қонга бўяб кўзда ашкимни.

Дод, тўхтанглар, қаён борасиз,
Гулдай ёрим керак ўзимга.
Юрак-бағрим нега ёрасиз,
Она керак ўғлим, қизимга.

Парвардигор, борми шафқатинг,
Нега қўйдинг рўзгоримга ўт.
Бир қулингга йўқми ҳимматинг,
Менинг билан йиғлаётир юрт.

Кўз олдимда бирдан жонланди
Никоҳ куни, оқшом, ёруғ кун.
Уша ўпган лабим қонланди,
Топди севгим эртаги якун.

Уша куни келгандим олиб,
Аравада қувончлар билан.
Бугун наҳот тобутга солиб,
Кузатяпман аянчлар билан.

Худо, ўзинг қилгандинг насиб,
Нега ўзинг этияпсан жудо.
Менга эди чин дўст, чин ҳабиб,
Шеърим каби юракка ошно.

Қуёш каби ясоғлик тобут
Қабристонга қўйилди аста.
Менинг севгим бўлди-я нобуд,
Лаҳад кутар чуқурда, пастда.

Ердан садо чиқмади асло,
Ва қўйнига олди мулойим.
Ҳамма ўйчан қилдилар дуо:
У дунёсин берсин худойим.

Совуқ шамол эсгандай бўлди,
Бир сесканди вужудим — борим.
Яна кўзим ёшларга тўлди,
Оҳ, тупроқда қолди гул ёрим.

ИККИНЧИ КҮН

Кенг осмонда туриб қолди баркаш ой,
Ўттиз йил ортига кетди мажруҳ ўй.
Ушанда бизларда эди гул чирой,
Кенг айвон саҳнида бўлган эди тўй.

Қишлоқ. Олтин кузнинг сўлим оқшоми,
Сахий ойдан фалак қўйни чароғон.
Баралла айтилиб Қуръон каломи,
Никоҳ ҳам ўқилди жимиб оломон.

Болалик меҳри-ла талпиниб қиз,
Ота оёғига йиғлаб бош қўйди.
Отанинг кўксига тегди гул юзи,
Ота оёғига йиғлаб ёш қўйди.

Қизнинг йиғисидан қалтиради чол,
Ендирди оқ кўйлак, зарҳал паранжи.
Ота кўзларида ёлбориш малол:
«Қиз бола чиндан ҳам бировнинг ганжи.

Бахтинг-тахтинг берсин, қизим, худойим»,
Бу садо қоплади коинот томин.
«Қўшганинг-ла қари, умр кеч доим,
Кам бўлма дунёда, илоҳо омин».

Ҳамма фотиҳага тортдилар қўлни,
Жадал жўнаб кетди қўқон арава.
«Ёр-ёр» жаранглари бошлади йўлни,
Сўнгра тиниб қолди карнай, ноғора.

Қиз кетди. Усган боғи йиғи қўзғотди,
Қарвонлари кўчган бир сарой каби.
Бояғи ҳаяжон тилларда қотди,
Ҳа, уй ободлиги бир қиз сабаби.

Тунда ҳамон ота қилади сукут,
Осмонда бесаноқ юлдузлар толди.
Тўлин ой юзини тўсди ёнғоқ, тут,
Отанинг ўйлари ойдаи уволди.

Оқ кийиниб кўзин очди тонг,
Қуёш тутди қизил пардасин.
Юлдузлар ҳам ўчдилар аранг,
Ойга суниб айрилиқ дарсин:

Кулманг ошиқ сўзига,
Унинг ҳолига йиғланг.
Қаранг селоб кўзига,
Тақдир фолига йиғланг.

Оқарибди, сўлибди —
Ранги олига йиғланг.
Севган ёри ўлибди,
Қаро толега йиғланг.

Ёрдан қолмасин ҳеч ким,
Қадди долига йиғланг.
Йиғланг, йиғланг, бўлманг жим,
Севги заволига йиғланг.

* * *

Отанинг руҳига қилиб илтижо,
Онам арвоҳига айладим зикр.
Ҳазрат Навоийга ёлбориб танҳо,
Яна ўз жонимга етказдим жабр:

Шод эмасмен, чўккан руҳим Сизки баланд этсангиз,
Хаддан ошур расволиғим, энди писанд этсангиз,
Қўлу оёғимни боғланг, розиман банд этсангиз,
Рози эрмасмен кўнгил чокини пайванд этсангиз,
Қолғонин ҳам кошки парканд-парканд этсангиз.

Не азоблар чекмадим, оҳ, ўшал парирўйдин,
Жафо ҳар дам адаштирди буюк бир ўйдин,
Сигар жойим билолмасмен кетиб дардли уйдин,
Итлари оллида солибким мени ул кўйдин,
Қовмоқ нстарлар дамн машғулу хурсанд этсангиз.

Кўзимга кўз солиб ўксир Фарҳод ҳам беун,
Мен томонга қучоқ очиб келур Тоҳир бағри хун,
Ғамим ошди, ҳолим хароб, борму ёруғ бирор кун,
Сўрмоғимга келса Мажнун нетти, эй аҳли жунун,
Ваъзу панд айтиб мени бир дам хирадманд этсангиз.

Билдим, охир ҳар киши қалбин вафо ҳушёр этар,
Мардни лашкарлар эмас, жабру жафо тор-мор этар,
Бўлса маъшуқ бекарам ошиқларини хор этар,
Телба итни демангиз мендек нединким ор этар,
Ақлу ҳуш аҳлини бир Мажнунга монанд этсангиз.

Пўлдан урманг, қайтмагаймен, энди кирдим ўтқа мен,
Нури покмен, қўшилурмен то қуёшга еткамен,
Ҳам гуноҳу ҳам алам, дардим била мен кетгамен,
Эйки, дебсиз пандингиздан бодани тарк эткамен,
Тарк этай аввал мени шоистаи панд этсангиз.

Низомий борса жадал пир олдиға, эй дўстлар,
Уч сатрин қўшиб устоди сарбандиға, эй дўстлар,
Ҳақ йўлини кўрсатур деб дилбандиға, эй дўстлар,
Ғар ачиғ йиғлар Навоий пандиға, эй дўстлар,
Нетти оллинда туриб бир дам шакарханд этсангиз.

УҒЛИМГА НАСИҲАТ

Үн бешга тўласан бу йил,
Сен ўн бешта баҳорни кўрдинг.
Ғамни билмай, қувноқ дил,
Қулундай ўйноқлаб юрдинг.

Менинг-чи, руҳимда тўлғоқ,
Йиғламоқни қўймадим мен.
Бугун тунда ўлтириб уйғоқ,
Сен ҳақингда ўйладим мен.

Онанг гўри силқидими,
Бир дақиқа минг йилча бор.
Кўзингда ёш қалқидими,
Кўз ёшинг-ла кетсин ғубор.

Истабмидим, мурғак қалбинг
Денгиз янглиғ бўлсин нотинч.
Кулгуни тарк этсин лабинг,
Юзларингдан ўпсин ўкинч.

Жон болам, яхшиям сен бор,
Сени кўп севаман жондан.
Сенга термуламен умидвор,
Сени деб кечаман жаҳондан.

Фақат сен ножўя юрма,
Кетмагил ўйнаб боғларга.
Эрта уйғон, бекор турма,
Меҳрим олиб чиқур тоғларга.

Юр, мозорга бирга борайлик,
Юр, онангга ўқиймиз дуо.
Руҳин ёд этмоққа ярайлик,
Уғлим, сендан шу илтижо.

Яна қуёш ботди секин, бепарво,
Борлиқни бўяди сўнгра қаро ранг.
Ёлғиз ўлтирибман, куйган дил бежо,
Хаёлим паришон ва аҳволим танг.

Наҳотки қолдим-а энди мен ёлғиз,
Танҳолик нимадир? Энг аччиқ тақдир.
Ана, само қўйни тип-тиниқ денгиз,
Тўлин ойга шунда айтдим битта сир;

Ой имлади: Мен гўзалман, ҳойнаҳой,
Зўр малоҳат ҳам нафосат менда бор.
Дедим ойга: Сенга бўлмам маҳлиё,
Олам фақат ёримга берган чирой.

Ана, сенинг жамолингда ёғдули
Доғлар кўрдим, завқим бир оз ўчди-ку.
Ой сузилди: Ёринг юзи қайғули,
Унинг доғи юрагингга кўчди-ку.

Дедим: Ойхон, дилимни сен эзмагил,
Эслатмагил, ҳижрон ғамин қувайин.
Қўзғотмагил, юрак чоҳин қазмагил,
Қандоқ қилиб ул доғларни ювайин?..

УЧИНЧИ КҮН

Ташқаридан отилди бир сас,
Ҳали қуёш уйғонмай туриб.
Қўшни кампир кирди ўтнафас,
Айтиб йиғлар эгилиб туриб.

Қирда тулпор боласи,
Боғда қушлар ноласи,
Вой қўшним-а, Ҳикматой.

Шовуллаган сой бўлди,
Йиғлаб турган ой бўлди,
Жон қўшним-а, Ҳикматой.

Ёмғир ёғса, қор ёғур,
Қаро булут кўп оғир,
Ён қўшним-а, Ҳикматой.

Яхши кунлар кўрганмиз,
Бирга-бирга юрганмиз,
Вой Ҳикматхон болам-а.

Изларингни топайин,
Райҳон билан ёпайин,
Вой Ҳикматхон болам-а.

Тоғу тошга йўл солай,
Қийикларга дўст бўлай,
Вой Ҳикматхон болам-а.

Кўлдан учган сўналар,
Бориб қайга қўналар,
Вой Ҳикматхон қизим-а.

Тунни ёриб тонг отди,
Дилга бир ханжар ботди,
Вой Ҳикматхон қизим-а.

ИТ ҲАҚИДА ГАП

Қўшним дер: «Арслон» йўқ,
Маҳаллани кезади.
Уни қувар халойиқ,
Ҳар уй ундан беади.

«Қоплон» бир қўзичоқни
Ериб ташлабди оқшом.
Кампир ўлган улоқни
Итқитибди деб ҳаром.

Итлар кўп: «Оқ», «Қора»,
Номи ўзига яраша.
Ит деб, бўлмай овора,
Беътибор қарашар.

Бизнинг «Вулқон», «Тошчайнар»
Неча кун — уйқу билмас.
Кўзларида ёш қайнаб,
Уйдан бир қадам жилмас.

Эртадан-кеч ўлтирар,
Қулоқ шалпанг, дум қисик.
Менга қараб мўлтирар,
Овозлари ҳам синик.

Овқат берсам қарамас,
Сув ичади гоҳида.
Дарди сира аримас,
Увлар саҳар чоғида.

Мен йиғлайман, у ҳам зор,
Мен билан йиғлар бирга.
Ит бўлса чин вафодор,
Алиштирмангиз шерга.

* * *

Итдайн қийналдим,
Оғзимга келди жон.
Хаёл қочди узоқ,
Тиззамда йўқ дармон.

Ичимда олов бор,
Куйдирар ўт — қуёш.
Йигитми шунча хор,
Дил эмас шунча тош.

Наҳот, йўқсан, Ҳикмат,
Бевафосан, рости.
Қайдан мунча кулфат,
Бир оғир юк босди.

Боғингни на қилай?
Кимларга ишонай?
Қўй, бағримни тилай,
Садоқатга қонай.

Келдилар халойиқ,
Фотиҳа ўқилди.
Менинг ғамга лойиқ —
Қанча гап тўқилди.

Кимдир наснҳат дер:
Ўзингни қўлга ол.
Болаларга меҳр бер,
Уларни йўлга сол.

Кун оғди. Тушди шом,
Уксиди бу олам.
Бир менда йўқ ором,
Уйқу ўрнида ғам.

* * *

Ярим кеча порлар чирогим,
Нурларида ёнур қайғулар.
Ўзлигимни қовурар ёғим,
Қаламимдан томар туйғулар:

Мени девона қилди шаҳло кўзинг,
Мени гирёна қилди подшо кўзинг,

Сўзларингдин шеър олурдим ҳар кеча,
Мени парвона қилди зиё кўзинг.

Бош олиб кетмоқ эдим қайларга мен,
Мени Фарғона қилди маъво кўзинг.

Анодин кўз очиб кўрдим кўзингни,
Мени мастона қилди фидо кўзинг.

Кўзларимда кўзларинг бебаҳодир,
Мени дурдона қилди баҳо кўзинг.

Сендан ўзга бойлигим йўқ, эл билур,
Мени ҳайрона қилди дунё кўзинг.

Низомийга ошно эдинг, оқибат —
Мени ҳайрона қилди вафо кўзинг.

ТУРТИНЧИ КУН

Ёш тўкиб кўзим хира,
Остонага бош урдим.
Таскин топмадим сира,
Гинглоқ шеъримни кўрдим.

Ишқи билан банд бўлган,
Ҳуснига пайванд бўлган,
Шод бўлган, хурсанд бўлган
Шеъримга бергил тўзим.

Ҳамиша уйғоқ эди,
Кечалар қайноқ эди,

Сен билан ўртоқ эди,
Шеъримга бергил тўзим.

Ичига қайғу сола,
Мажнундай қилур нола,
Мисоли етим бола,
Шеъримга бергил тўзим.

Фарзандларим оҳ урди,
Сатрларим куйдирди,
Улар бир сафда турди,
Шеъримга бергил тўзим.

Қай сатрим васфин деди,
Қай бандим аслин деди,
Қай мисрам таскин деди,
Шеъримга бергил тўзим.

Ез!— дер эди ҳар маҳал,
Ҳар шеър эди мукамал,
Илҳом эди энг гўзал,
Шеъримга бергил тўзим.

* * *

Пешин чоғи мизғидим пича,
Қиприқларим новдаси синди.
Ешларимни симириб ича —
Тўймас кўзим булоқдай тинди.

Кўз олдимда бўлдинг намоён,
«Чой дамладим, турунг, дадаси.
Тандир тўла пишар ёғли нон»,
Қайдан топай кўнгил далдасин?!

Фигон айлаб юзларим сўлғин,
Сўзларимда ловулар ёнғин,

Киприкларим қуяди ёмғир,
Уқтин-ўқтин юрагим оғрир.

Фарёд қилур ўғлим ҳам қизим,
Жисмим аро йўқолур сезим.

Кундан-кунга ҳолатим ёмон,
Сўзларимга ҳар инсон ҳайрон.
Наҳот йигит қаддим букилди,
Дўст эгилди, душманим кулди.

* * *

Қимдир деди: Не керак сенга,
Яқинроқ кел, қулоқ сол менга.
Ёшингни арт, йиғлама зор-зор,
Қаддинг кўтар, дўст бор, душман бор.

* * *

Қимга руҳи равоним керак?
Қимга ширин забоним керак?
Қимга аччиқ армоним керак?
Қимга гули райҳоним керак?
Қимга тубсиз уммоним керак?
Қимга ростгўй фармоним керак?
Қимга илму урфоним керак?
Қимга шеърим, дostonим керак?
Қимга тоза имоним керак?
Қимга жоним ҳам қоним керак?
Менга керак тенгсиз жаҳоним,
Покиза руҳ — ерим, осмоним.
Учмас шеърим — Ўзбекистоним,
Туркистоним, Она Туроним!

БЕШИНЧИ КҮН

Хурмо дарахти билан тиллашув

Айвоним ёнида ўсган ҳой хурмо,
Марҳумам — гулимдан қолган ёдгўрлик.
Ғуборларинг бўлсин кўзимга сурма,
Ёр кетди. Чорбоғим қилдими торлик?

— Менинг илдизимга берар эди сув,
Баргларимга қўндирмасди асло чанг.
Энди еллар кезар шохимда ғув-ғув,
Мажруҳ новдаларим тортилмиш таранг.

— Ҳали тирик экан, сен эдинг ғўра,
Меваларинг пишибди, қондек қип-қизил.
Қизил қон нимадир, бағримдан сўра,
Япроғингдек титрар интиқ бу кўнгил.

— О, менинг ям-яшил хурмо дарахтим,
Сен каби баҳорим наҳотки ўтди.
Қачон қайтар экан энди ул бахтим,
Шоҳ Бобур ғазали хаёлим элтди:

Бевафо ёр қучоқида айтурға зор-хуморим бор,
Ҳижрон баҳри ўйноқида ғам, аламдин озорим бор,
Оёғингни тупроқида энди жондин безорим бор,
Қаро зулфинг фироқида парншон рўзгорим бор,
Юзунгининг иштиёқида на сабру на қарорим бор.

Ҳажринг аччиқ забон қилди, каклик каби нолон қилди,
Ҳам боғимни хазон қилди, куйдирди хонумон қилди,
Тақдир мени арзон қилди, оқибат якка жон қилди,
Лабинг бағримни қон қилди, кўзимдин қон равон қилди,
Нега ҳолим ёмон қилди, ман андин бир сўрорим бор.

Пешонам бекарам бўлса, ғанимлар бари жаъм бўлса,
Бир жаллоди одам бўлса, қийноғи дам-бадам бўлса,
Азоби анча кам бўлса, ризоман минг ситам бўлса,
Жаҳондин менга ғам бўлса, улусдин гар алам бўлса,
Не ғам юз мунча ҳам бўлса, сенингдек ғамгусорим бор.

Агар девонамен, гар зобит, гар бургутмен, агар ит,
Агар телбадурмен, гар умид, гар пок дидмен, гар йнгит,
Агар ўткинчимен, гар собит, гар ўгитмен, гар таҳдид,
Агар муслиҳмен, ар муфсид, ва гар ошиқмен, ар обид,
Не ишинг бор сенинг, зоҳид, менингким ихтиёрим бор.

Сени асраб минг жоҳилдин, қасос олгум минг қотилдин,
Дил узмам қаро кокулдин, қаро гажжакли сунбулдин,
Низомий, кетмагай элдин, то қутулмас бу мушкулдин,
Фигоним ошди булбулдин, ғами йўқ зарра бу қулдин,
Басе, Бобур, ўшал гулдин кўнгилда хор-хорим бор.

ОЛТИНЧИ КУН

Саҳар қулоғимда янградн бир сас,
«Жон дадаси, Тошкент сари борайлик.
Қаранг, шундай туғилди ҳавас,
Яқин дўстларингиз бориб кўрайлик?»

Ер янглиғ оғирдир берган саволи,
Муҳаммад Алини яна ўйладим.
Абдулла Орифга учди хаёлим,
Наим Қаримийга дардим сўйладим:
Қаёққа бошлайди тақдир шамоли?

Нотаниш зўр ҳижрон отини айтди,
Боғимни тебратди, кўнглим тебратди.
Қайғусиз кўзларим тунда уйғотди,
Рухимга таскин деб тошларни отди,
Қаёққа бошлайди тақдир шамоли?

Йўлларим чангиди, бошим гангиди,
Умрки аёвсиз қонли жангмиди,
Йигитнинг аҳволи шунча тангмиди,
Қимнинг ҳам юраги тош — санг эди,
Қаёққа бошлайди тақдир шамоли?

Тоғларга бормаймен, чиққанман аввал,
Ул асрий тошлардан олмаймен сайқал,
Қоялар устида арчалар ҳайкал,
Арчалар бошида кун ёнур ял-ял,
Қаёққа бошлайди тақдир шамоли?

Дарёлар сузмаймен, ўтганман кечиб,
Дарёга сиғиндим, дарёдан кечиб,
Қуш бўлиб кетарман кенгликка учиб,
Бир кўрай, бир кўрай кафанни ечиб,
Қаёққа бошлайди тақдир шамоли?

Элма-эл кезмаймен мен девонавор,
Уз юртим ерида бир сиру асрор,
Отамнинг хоки бор, онам хоки бор,
Ёримнинг қабри бор, муқаддас мозор,
Қаёққа бошлайди тақдир шамоли?

РУБОИЙ

Қалбимда ишқ унди, ғам, озор дедим,
Эл аро Мажнунни хокисор дедим.
Эй бемор Низомий, сен умидвор бўл,
Дардингга зўр малҳам фақат ёр дедим.

ЕТТИНЧИ КҮН

Қулогимда қолган битта илтижо:
«Жон дадаси, келинг, хўп денг менга сиз,

Пайдо бўлди кўп ажойиб муддао —
Яна бир борайлик ул Қора денгиз?»

О, сеҳрли Қора денгиз бўйлари,
Қолганмидир сизда ёрим излари.
Шўх тўлқинлар бўлса агар сўйлари,
Тинглар эдим севгилимнинг сўзларин.

* * *

Ўзимча сўйланиб хонамга кирдим,
Алқисса, шеър ўқиб олардим ўчим.
Оппоқ қоғоз узра қаламим сурдим,
Муқимий назмига етарми кучим:

Йиғларимнинг боиси назми китобим ким десун?
Ғам кўкида тutilғон нури офтобим ким десун?
Ҳам сарсари ел мисол умри шитобим ким десун?
Ул тағофулпешаға ҳоли харобим ким десун?
Ҳажрида мундоқ мени кўрган азобим ким десун?

Менки ўлдим ҳам тирилдим, мунча бардош кимда бор?
Йўлчивиндек йўлда оздим, фироқида хокисор,
Тонг ҳам отур, кун ҳам ботур, мулки ўзбек менга тор,
Кундузи бир ерда бир дам олмай орому қарор,
Лаҳзае йўқ кечалар кўзларда хобим ким десун?

Ким ёнурки у билан бордурур кимнинг иши,
Ичга сиғмай отилади ҳар юракнинг ташвиши,
Жонга етди айрилиқнинг Азройилдек қилмиши,
Ўз кўмочиға, масалким, тортадур кул ҳар киши,
Бас, куйиб ишқида чеккан изтиробим ким десун?

Бевафони ўшатурлар ишқ аро бир тўтиға,
Қайси номард айланур номард кишининг мутъега,
Мен кўнмадим ҳийласига, неча ёлғон шартиға,

Куймаган бўлса биров меҳру муҳаббат ўтига,
Шаъмдек то субҳ ўртаб таббу тобим ким десун?

Бошим узра ёғдурур тош, меним ёмоним сўйлар,
Таъна қилгай, ҳасад бирла ўлчаб бўйимга бўйлар,
Садоқатим имонимдир, айтинг, буним ким ўйлар,
Ҳамнишиндурлар улуғларга хушомадгўйлар,
Йўлида жанонимни хайру савобим ким десун?

Гуноҳкор кўз билан кўрдим бу дунё баланд-пастин,
У жонимга бало бўлди, жонимдин олар қасдин,
Уйнатиб тақдирим отин, не тилар мен саркашдин,
Гар қилич бошимга ҳам келса дегаймен ростин,
Сўзки ҳақ бўлса, саволимга жавобим ким десун?

Низомийни то оқибат дунё иши қилди ҳеч,
Низомийни оҳи кўкда ўрламоқда печу печ,
Низомийни, парвардигор, мушкулотин ўзинг еч,
Дўстлар, сўрсанг ғизосидин Муқимий эрта-кеч
Қон шароб ичсам жигарлардур кабогим ким десун?

САККИЗИНЧИ ҚУН

Нонушта пайтида тушди ёдимга,
Бир куним қалтисроқ қилганди ҳазил.
Айтсам-да, ким етар энди додимга,
Гапларин оғири — тоғлар каби зил.

«Дадаси, яқинроқ келинг, бир ҳидлай,
Кўзимга Сиз қарангиз тўйиб».
Кетдим. Армон бўлди. Қаёқдан билай?
Термулардим ишимни қўйиб...

* * *

Энди ҳол сўргали битта забон йўқ,
Аҳволимни кўргали бир меҳрибон йўқ!

Булбулмен, сайрамоқ менинг ишимдир,
Боғим йўқ, ошён йўқ, ер йўқ, осмон йўқ.

Навбаҳор қанидир, ёз фасли қани?
Синиқ руҳим ичра доруломон йўқ.

Ишқимдан яралган битта кишвар бор,
Унга бир ҳукмрон йўқ, битта хоқон йўқ.

Мени англар киши қайларда бордир,
Бир шафқат қилгувчи чин мусулмон йўқ.

Ғамимни бўлгани, дардим айтурға,
Елғиз ўғлим, деган ул Отажон йўқ.

Ийғласам дастрўмол тутгувчи менга,
Оҳ, мени яратган жон Онажон йўқ.

* * *

Намозгар вақтида ўйларим толди,
Оҳиста ўлтирдим кечки овқатга.
Қай кунги гапини ёдимга солди,
Жон қуши кўнмайди энди тоқатга.

«Ҳой дадаси, тунда нима ёздингиз?
Келинг, ўқиб беринг битта янги шеър».
Шошиб чиқиб кетдим, ишим бор, деб тез,
Ҳой телба замона, энди жавоб бер.

РУБОИИ

Садоқат бобида бир улуғ калом —
Бутун ҳаётингни айларкан эҳром.
Сен унга ўзингни бахшида қилғил,
Маъниси шул эрур — ёрга эҳтиром.

ТУҶҚИЗИНЧИ ҚУН

Ана, тонг юзларин ювди,
Ой юлдузга ниманидир дер.
Расмин кўрдим, гафлатни қувдим,
Қогозга тўкилди икки шеър.

УЙНАР

Сўзлаганда лабингда ҳаё ўйнар,
Сен кулганда кўзингда зиё ўйнар,
Минг товланиб юзингда ибo ўйнар,
Қаддинг кўриб ер бирла само ўйнар.

Нигоҳингда менга бир ризо ўйнар,
Гар тикилсам, руҳимда ҳаво ўйнар,
Бир куч олиб, жисмимда даво ўйнар,
Табассум қил, тилимда наво ўйнар.

Қаён кетдинг? Жонимда жазо ўйнар,
Алам қилиб шеъримда садо ўйнар,
Дуо қилгум, тоату тақво ўйнар,
Низомийда садоқат танҳо ўйнар.

ҚОШИНГ

Бағримда ўт бино қилган камон қошинг,
Жисму боримни ёндирди ёмон қошинг.

Бу чаманда гўзаллик не, қаролмайман,
Тополмайман гар изласам жаҳон қошинг.

Энди асло роҳатим йўқ, қайдасан, ёр,
Ё бахтимни қаро қилди чунон қошинг.

Мажнунлигим элга маълум, тавба қилмам,
Ширин жонга бир жон эди, жонон, қошинг.

Ўсма экдим, япрогидан ўзим сиқиб,
Қошларингга ўзим қўяй, ларзон қошинг.

Қошларингни силар эдим тун кечалар,
Энди билдим, менга экан меҳмон қошинг.

Низомийнинг дилу жони бўлган эди,
Бугун япроқ орасинда арзон қошинг.

* * *

— Ҳой, ким бор, қарангиз,— чақирди биров,
Дарвоза томонга шошилдим илдам.
Тилим сўзга келмас, ё бўлдим соқов,
Ҳар ёндан келибди ёронларим — жаъм.

Ўгитлар ёғилди баҳор селидай,
Руҳимга бердилар таскин ва далда.
Юпанч ўткинчидир тоғлар елидай,
Лекин ҳажр чексиздир, ғам тунни — ялдо.

Бурчин адо этиб кетдилар улар,
Кўзларида кўрдим аянч ёшини.
Ахир, бўрон бўлиб келган қайғулар
Бошимга урди-ку ҳижрон тошини.

Яна йиғлай кетдим бағрим яралаб,
Юпанч, далдаларни шу дам унутдим.
Улуғлар бисотин аста саралаб,
Фузулий ғазалин кўзимга суртдим.

Ҳижрон ўтти ёнмоғини ғами бисёр ўландан сўр,
Лаҳза-лаҳза фарёд қилур, иши озор ўландан сўр,
Жон риштасин узилмоғин ҳоли афгор ўландан сўр,

Шифойи васл қадрин ҳажр ила бемор ўландан сўр,
Зулоли завқ-шавқин ташнаи дийдор ўландан сўр.

Қаро зулфин ҳалқасини мен кўрармен, сен сўрма,
Қиприкларин ўқларига нишонадурмен, сен сўрма,
Бир оловким, яллиғланур, парвона бўла юрма,
Лабинг сиррин гелуб гуфтора бандан ўзгадан сўрма,
Бу пинҳон нуктани бир воқифи асрор ўландан сўр.

Умрим елдай кечур, кўзим нури ўчур йилдан-йил,
Ҳажр тоши тегди, бўлди кўнгила ойнаси чил-чил,
Суйгилим шу тупроқ гули, Турон элинда дохил,
Гўзи ёшлуларинг ҳолин на билсин мардуми ғофил,
Қавокиб сайрини шаб то саҳар бедор бўландан сўр.

Ой юзингни беркит, юзларинг севдим деганлардан,
Қошинг яшир қаро қошинг севдим деганлардан,
Оёғинг узра гул сочса келтириб гар чаманлардан,
Хабарсиз ўлма фаттон гўзларин жаврин чеканлардан,
Хабарсиз мастлар бедодини ҳушёр ўландан сўр.

Мурувват не — билурмикан доғули ҳаёт — золим,
Унинг турфа ҳийласидан саркаш бўлди хаёлим,
Жафо ўти ичрадурмен, борми маним мисолим,
Ғамингдан шаъмтак ёндим, сабодан сўрма аҳволим,
Бу аҳволи шаби ҳижрон баним-ла ёр ўландан сўр.

Кезиб юрсам ерни саросар, элга келур малолим,
Қотиб қолмиш лабимда ғам, тилимда заҳар болим,
Жафо энди ўлдурур, кимни тутар маним уволим,
Хароби жоми ишқам, наргиси мастинг билур ҳолим,
Харобот аҳлининг аҳволини хуммор ўландан сўр.

Кел, эй банда, Низомийга тавоф айла, сиғингил,
Гар ошиқсан, ошиқлигинг охират саховат бил,
Аллоҳ ёзмиш пешонангга, ўзингни чин Инсон қил,

Муҳаббат лаззатидан беҳабардир зоҳиди ғофил,
Фузулий, ишқ завқин завқи ишқи вор ўландан сўр.

УНИНЧИ КҮН

Ажойиб туш кўрдим саҳар,
Чилдирманинг садоси таранг.
Карнай-сурнай элга солур жар,
Паранжида Ҳикматой, қаранг.

Эгнида товланур оппоқ шол,
Оёғида Анжон маҳсиси.
Кавишининг косиби ҳалол,
Тановарнинг сози, яхшиси.

Аравада шўх қизлар нчра
Сал эгилиб келин турибди.
«Ёр-ёр»дан гумбурлаб тун-кеча,
Бир ҳумо қуш кезиб юрибди.

Куёвнавкар ёнимда ҳушёр,
«Қарғалар»га ўйнар аллаким.
«Дучава»га хўп тушур Хумор,
Бунда ҳеч ким туropolмайди жим.

Аравадан кўтариб олдим,
Бўлди қий-чув, роса тўполон.
Сўнг... тобутни мен кўриб қолдим,
Дастасидан ушладим шу он.

Ва сесканиб уйғондим, бироқ
Қулоғимда «ёр-ёр»лар қолди.
Хаёлларим бўлиб тумтароқ,
«Илк кеча»ни ёдимга солди.

«Бошқасини севар экансиз?..»
«Бекор гап, сўзламанг қайта».

Ҳа, гул бўлмас асло тикансиз —
Дейилган-ку қайси бир байтда.

Алангага отиб ёшлигим,
Бир қизчани севганман, рости.
Ишқ танимай, ул бебошлигим,
Бу дунёнинг баланду пастин.

«Бўлди, дейман, севаман Сизни»,
Тун ёришди. Эслаш қийин-да.
Худо, дедим, асрагил бизни,
Тонг уйғониб зардан кийинди.

Шундоқ бўлди, дўстлар, йилма-йил
Меҳру вафо қўллардан тутди.
Ва бошлади бахтга муттасил,
О, ўпичлар муродга элтди.

Энди ундан чин вафо қолди,
Эртак қолди, дostonлар қолди.
Садоқатдан илтижо қолди,
Гул қизлару ўғлонлар қолди.

Ул кетдию, бир садо қолди,
Яхшиликдан битта шон қолди.
Кўксим узра бир яро қолди,
Аччиқ, лекин рост забон қолди.

Мен ўтурман зўр армон билан,
Далда бўлиб бир бардош қолди.
Ҳар кеч йиғлаб еяр нон билан,
Ҳар кеч йиғлаб ичар ош қолди.

Дуркун давраларда йўқ энди,
Ерга тўкилган шароб қолди.

Ҳаёт жоми дарз кетди, синди,
Шеърим бағри кўп хуноб қолди.

Қалбни абад зўр ҳижрон эзур,
Мозорида қора тош қолди.
Эл ичинда кўп сўзлар кезур:
Тўлан Низом яккабош қолди.

РУБОИИ

Она ҳам отангни берма тиллога,
Ватанни алмашма икки дунёга.
Ёринг — имонингдир, дўстинг — виждонинг,
Танҳолик ярашгай фақат Худога.

* * *

Дардим кўп, ёролмайман,
Тўйларга боролмайман.
Мен бошқа ёр ололмайман,
Йиғламоқдан толмайман.

О, қанчалар мардона
Ўтга тушар парвона,
Сўнг меҳри қона-қона,
Жисми қолур ардона.

Булбулга қилмам ҳавас,
Унга бир гул бўлса бас.
Нағма қилур ўт нафас,
Ва лекин шоир эмас.

ЯНА УН КУН

Яна ўн кун ўтди, афсус, умримдан,
Ерга қанча тўкилди кўз нуримдан.

Кун санайман, бор экан-да саботим,
Лочин эдим, қайрилди-я қанотим.

Давраларда маҳзун бўлдим, дўстларим,
Бир чеки йўқ ғамга тўлдим, дўстларим.

Жон қизларим кўзларига боққанда,
Ўғилларим сўзларига боққанда —

Аччиқ-аччиқ нола кўрдим, ўкиндим,
Шўрлик онам руҳларига бекиндим.

Мозор томон борар бўлдим ҳар куни,
Севгим қабрин бўлиб қолдим мафтуни.

Даста-даста гул қўяман бошига,
Манглаймни секин босиб тошига.

Мажнун мендай бўлганмикан чин ошиқ,
Тилларимдан тўкилади бу қўшиқ:

Мени ташлаб кетдинг, ёр,
Хор-интизор этдинг, ёр.

Суйганим — суйганлигим,
Куйганим — куйганлигим.

Гуллар узиб берайми,
Тўйлар тузиб берайми.

Онтим ёзиб берайми,
Жондан безиб борайми?

Суратинг менда қолди,
Қарай-қарай кўз толди.

Қайнашларим йўқолди,
Ғам қийин йўлга солди.

Хуфтон бўлди, кўнглимни
Илҳом билан доғладим.
Машраби девона Пир
Сўзига сўз боғладим:

Шод эдим, хурсанд эдим бир ғамгузорим бор деб,
Аҳдига кўнгил бердим, бунни қатъий қарор деб,
Ўкситди охир фалак сен ошиқи хор деб,
Ғам биёбонида қолдим, йиғладим кўп ёр деб,
Оҳ уриб, фарёд этиб, булбулдайин гулзор деб.

Зил-бало тақдир юкин бошима қўйди худо,
Ва ҳажр тошини урди кўнглима еру само,
Дарду ғам бўронида танҳо қолдим, беэиё,
Кечаю кундуз куярман ишқ ўтиға доимо,
Дарбадар излаб юрурман соҳибни асрор деб.

Шўр пешонам номукаммал дунёни тор айлади,
Шеърим ила йиғладим, мени зор-зор айлади,
Дўсту ағёр олдида, элда ночор айлади,
Лашкари ғам синиқ кўнглимни афғор айлади,
То давосиз дардга қолдим ожизу бемор деб.

Менга дерлар, қақшама, ҳасратингни ичга ют,
Кўз очиқ бўлса агар сен руҳин қилма унут,
Қабрига ёш тўкмагил, тупроқдан кўнглинг совут,
Гарчи осийман, эмасман раҳматингдан ноумид,
Ҳар не қилса эрки бор ул, бандаси ночор деб.

Жойинг беҳишт ародур, Низомий сендан ризо,
Суратинга термулармен, тонглари қилгум дуо,
Сўзлашурмен сен билан, ёдимдасан доимо,
Маърифатлик бир эгам деб бўлма ғофил, Машрабо,
Гарчи ғофурдирки, йўқдир меҳрибон, жаббор деб.

ИГИРМАНЧИ КҮН

Ҳовлига тун чўкди, тушди қоронғу,
Ҳар битта хонамга кирди зўр қайғу.
Хотинлар ҳу-ҳулаб тушдилар зикр,
Қўз ёшдан киприклар этади пир-пир.

Ёнур нигоҳларда ҳижрон қийноғи,
Тилларни қиймалар айрилиқ доғи.
Қишлоққа таралди ўксиган товуш,
Хаёл оғушида тўлин ой хомуш.

ГУЯНДА ХОТИН ИИҒИСИ

Биродарлар, ўлим ҳақдир деманглар,
Ёлғончи бу дунёдан панд еманглар,
У уммондир, фарқ бўлади кеманглар,
Вой мусулмон бандаси,
Қилманг намоз кандасин.
Вой жигарим, жигарим,
Қонга тўлди юрагим.

Дил боғламанг ҳою ҳавас ишига,
У оқибат жафо қилур кишига,
Лаҳад ичра киши келиб ҳушига,
Сўнг лушаймон бўлмасин,
Қайта-қайта ўлмасин.
Вой жигарим, жигарим,
Қонга тўлди юрагим.

Онасидан туғилганда Ҳикматой
Тенгсиз эди, унда эди бор чирой,
Қўзда қуёш, юзларида эди ой,
Қапалакдай учди-я,
Бир шаъм каби ўчди-я,

Вой жигарим, жигарим,
Қонга тўлди юрагим.

Баланд тоғлар қулаб тушсин, паст бўлсин,
Муҳаббатсиз молу дунё хас бўлсин,
Бу дунёда Ҳикматойдай кас бўлсин,
Қайларга учди қушим,
Оғади ақлу ҳушим,
Вой жигарим, жигарим,
Қонга тўлди юрагим.

Ёмон яшар, яхшиларга кун йўқмиш,
Олам ичра бир бағри бутун йўқмиш,
Қаро қулга кундуз бору тун йўқмиш,
Меҳнаткашим Ҳикматой.
Заҳматкашим Ҳикматой.
Вой жигарим, жигарим,
Қонга тўлди юрагим.

Гўзалларнинг сараси-ей, гул Ойим,
Улим чангалига тушган гўл Ойим,
Сафар қилдинг, мунча узоқ йўл, Ойим,
Йўлинг борса келмасдир,
Уни ҳеч ким билмасдир,
Вой жигарим, жигарим,
Қонга тўлди юрагим.

Ҳамма йиғлар, гоҳо ҳувласа бот-бот,
Қаро тун кўксига санчилур фарёд.

Хотинлар қурдилар ғамли анжуман,
Дарвоза ёнида Мажнунтол ўйчан —

Шохларини эгди ўксик ва ғариб,
Мунг билан ўқилди Мавлуди шариф.

Алқисса, бошланди Яссавийхонлик,
Дунё ишларидан кўп пушаймонлик.

Хувайдо, Ҳазиний бунда сўзлади,
Аёллар тўлиқиб роса бўзлади.

Тиниқ овоз билан ўқиди отин —
Сўфи Оллоёрнинг бир муножотин:

«Илоҳо, бандани соҳиб надам қил,
Сироти шаръ уза собит қадам қил.

Ҳидоят пирига топшир қўлимни,
Иноят йўлига кенг қил йўлимни».

Хотинлар тарқади, кўз юмди кеча,
Юлдуздан тўкилган нурларни ича.

Ҳов зангор осмонда ловулла Чўлпон,
Сен танҳо эмассан, шоирим, дебон.

Мен эсам марҳумам ёди билан банд,
Фалак сирларини қилмайман писанд.

Дунё ҳавасига бермайин деб тан,
Оёқ-қўлларимга соламан кишан.

КЕЙИНГИ ҚУНЛАР

Қунлар ўтур пайдар-пай,
Изларинг қайдан топай.

Излаб қайларга чопай,
Шамол тинса, мен тинмай?

Дунё керакмас энди,
Сабрим косаси синди.

Қалбим тўфони тинди,
Дийдам дарёни шимди.

Боғларда чирой йўқдир,
Тоғ устида ой йўқдир.
Оламда ҳумой йўқдир,
Сигарга бир жой йўқдир.

Булбулга наво қани,
Парвозга ҳаво қани,
Ул ақли расо қани,
Ўйнарга жоно қани.

Созанданинг сози йўқ,
Фунчаларнинг рози йўқ,
Баҳорнинг боз-бози йўқ,
Дил йиғлар — овози йўқ.

ОҚИН СУВГА РОЗ АЙТГАНИМ

Ҳой оқин сув, анҳордаги ўйчан сув,
Куз еллари юзларингни силамиш.
Қани сенда баҳор берган чўғ кулгу,
Хазон барглар сенда оқиб йиғламиш.

Мавжинг қани, авжинг қани, шўх эдинг,
Бешик-бешик тўлқинларинг тиндим.
Бир ўқсийсан, ё бўрондан панд единг,
Орзуларинг арча эди, синдим?

Мен ҳам сендек кўп ҳоридим шу кунлар,
Қайнашларим, завқу шавқим йўқолди.
Бағрим куяр, лек кўринмас тутунлар,
Мени ўтга ким ташлади, ким солди?

Кел, иккимиз бирга-бирга оқайлик,
Бизни кутар ҳў нарида кенг боғлар.
Далаларга, водийларга боқайлик,
Олқишласин яқинлару йироқлар.

Ахир, умр бир гўдакки, у хуноб,
Гоҳ кулади, гоҳ йиғлайди, не ажаб.
Тақдир хатин биз ўқиймиз телбатоб —
Гоҳо равон, гоҳ қийналиб, ҳижжалаб.

АЛЛА

Кўзларимни элтди тош уйқу,
Киприklarим бердилар бағир.
Хаёлларим учағон оҳу,
Тушга кирди: ҳў йиллар сағир —

Етимлигим бир нола чалар,
Ёлғизликнинг тилида йиғи.
Армонларим аридай талар,
Жондан ўтар отамнинг йўғи.

Қайси кунн онам бечора
Ёлғиз бошим ўксиб силади.
Алла айтиб, йиғлаб зор-зора,
Менга яна иқбол тилади.

«Тиниқ кўлга тушди ғоз,
Ўзига берур пардоз,
Чиқармагил сен овоз,
Боқмагил унга қиё,
Алла, болам, алла-ё,
Болагинам, алла.

Тоғда каклик сайрайди,
Мурғак дилинг яйрайди,

Ширин уйқу ўрайди,
Ором ол, ақли расо,
Алла, болам, алла-ё,
Қулунгинам, алла.

Оқшом бўлди, кеч бўлди,
Лабларинг майин бўлди,
Бағримга орзу тўлди,
Сени асрасин Оллоҳ,
Алла, болам, алла-ё,
Ёлғизгинам, алла.

Осмон тўла юлдузлар,
Соч тараб ўйнар қизлар.
Учарда қолур излар,
Сайра, булбулигўё,
Алла, болам, алла-ё,
Шоир бўлгин, алла.

Қай кунларга қолдим-а,
Ўзни ўтга солдим-а,
Йиғлай-йиғлай толдим-а,
Умрим тушмиди — рўё,
Алла, болам, алла-ё,
Сен — умидим, алла.

Қорадарё тўлғонди,
«Ёмон» бола уйғонди,
Она сутига қонди,
Алла, болам, алла-ё,
Шоввоз болам, алла.

Қуш қўшилур галага,
Ел учади жалага,
Мен кетаман далага,
Ухлаб қоласан танҳо,

Алла, болам, алла-ё,
Ботир болам, алла.

Отанг ўтди дунёдан,
Бу каромат худодан,
Тилим куяр нидодан,
Меҳринг юрагимга жо,
Алла, болам, алла-ё,
Етимгинам, алла-ё.

Алла айтиб тўлиқди онам,
Уксиб-ўксиб йиғи бошлади.
Онам билан йиғладим мен ҳам,
Дардларини сочиб ташлади.

Ва қўзғолиб, уйғондим аста,
Ёрим алла айтур ярим тун.
(О, у эди аллага уста...)
Кеча кўксин тутмиш мунгли ун:

«Алла, қўзим, ёруғ Юлдузим,
Манглайингни силайман ўзим.
Бунёд ўғлим, Гулбаҳор қизим,
Алла-ё,
Алла...

Бек боласи, бешик боласи,
Қўзларида кумуш жоласи,
Ухлаётир тоғлар лоласи,
Алла-ё,
Алла...

Гулдай кулди ойимим Гулшод,
Озодгинам ноладан озод.
Раъно билан боғимиз обод,
Алла-ё,
Алла...

Вой, уйғониб кетди дадаси,
Юрагимнинг ёлғиз далдаси,
У худонинг шоир бандаси,
Алла-ё,
Алла...

Кулгим келди: Қўп раҳмат,—дедим,
У хўрсиниб ёшлади кўзин.
«Нега»,—дедим. «Мен бола эдим,
Бугун эса...» Тўхтатди сўзин.

Жимлик чўкди. Кенг олам бўйлаб
Қаро туннинг хаёли кезар.
Она, дейман, пичирлаб сўйлаб,
Тўлғонганим ёрим ҳам сезар.

Йиллар кечди ширин туш мисол,
Алла тинглаб ётдим неча қур.
Алла айтиб кечалар беҳол,
Йиғлатарди ёрим тушмагур.

РУБОИИ

Ҳой бировнинг ширин қизи, қайдасан,
Юлдуздасан, қуёшдасан, ойдасан.
Уммонларда, дарёларда, кўлларда,
Ҳурлар ичра Ҳурлар турган жойдасан.

ГУРУНГ

Умрим эртақларидан

* * *

Паноҳ эди зангор чимилдиқ,
Етти қават кўрпа-ўриндиқ.

Бора-бора қизиди суҳбат,
Сўзлашурмиз навбатма-навбат.

Келинчагим ҳар сўзин тердим,
Мен ҳам унга гапириб бердим:

Сизни кўрмоқ қасдида саҳар,
Дўстим билан айладик сафар.

Ишқингизда Қувага бордик,
Кўчалардан Сизни ахтардик.

«Қаркидон»га¹ чиқдик тушдан сўнг,
Лек ишимиз келмади ҳеч ўнг.

Фарғонага аста йўл олдик,
Боғда ўйнаб чарчадик, толдик.

Сизга ўхшаш қизни кўрмадик,
Қўқонда ҳам бир кун турмадик.

Беговотга сўнг қилдик жазм,
Қурдик дўстнинг уйида базм.

Эртаси кун Тошкент жўнадик,
Икки кундир, унда тунадик.

Ортга қайтдик тоғ йўли билан,
Тожикистон Ашт чўли билан.

Наманганда боғда яйрадик,
Шеър ўқишдик, тилни қайрадик.

Балиқчидан Андижон ўтдик,
Ҳар сония биз сизни кутдик.

---

¹ Қ а р к и д о н — Қувадаги сув омбори.

Севги келди бизни етаклаб,
Асакага, сўлим Чўнтакка¹.

Кун оққанда бўлиб диллар қон,
Кириб келдик қадим Шаҳрихон.

Оразийга таъзим айладик,
Ҳайратийни устоз сайладик.

Бўзга келдик чарчаб ва ҳориб,
Ишқ ўтида юзлар сарғориб.

Шундоқ, Сизни топа билмадик,
Учрашмадик, сафо қилмадик.

Пешонамга сиққан экансиз,
Мени излаб чиққан экансиз.

Шукр, дейман, бир экан тақдир,
Бахт шамоли эсмоқда ғир-ғир.

* * *

Уша оқшом суҳбат чўзилди,
Кула-кула ичак узилди.

Эркаланди ҳунарим хушлаб,
Оқ ёстиққа салча ёнбошлаб —

Сўзлай кетдим келинга пийб,
У тингларди тилини тийиб.

...Отам менинг чин деҳқон эди,
Қўлда доим бир кетмон эди.

---

¹ Чўнтак — Асака боғидаги машҳур оромгоҳ.

Қамгапу камтарин, кўп ювош,
Урта бўй, қора соч, қора қош.

Аmmo қўли кўп қадоқ эди,
Қуёш каби у уйроқ эди.

Ой мисоли тунда ишларди,
Бу қишлоқда ҳалол яшарди.

Кейин қаттиқ дардга чалинди,
Жон қушлари менга илинди.

— Кампир,—деди онамга тунда,
/Қулоқ солиб тургандим шунда/.

Бу ўғилни тилаган эдим,
Уни дея кўп заҳмат едим.

Худо берди якка ўғилни,
Энди ундан узолмам дилни.

Неча кундир қовруламан-а,
Тутун бўлиб совруламан-а.

Бир илинжим — ёлғиз ўғлоним,
Кўнгил узиб кетолмас жоним.

Мен тугадим. Сен яша, кампир,
Бу боланинг кўзлари шамшир.

Шоир бўлур балки, кўрарсан,
Шафқати-ла даврон сурарсан.

У инграниб, сўнг жимиб қолди,
Икки опам дод-фарёд солди.

Қўрқиб кетдим ўсмир ёш бола,
Қўлда китоб, ётиб узала

Уқир эдим тарихнинг қатин,
Бородино жанг тафсилотин.

Иннайкейин етимлик тортдим,
Отам ишин елкамга ортдим.

Кетмон ушлаб далага чопдим,
Меҳнат қилиб кўп ташвиш топдим.

Баҳор чоғи чигит экардик,
Ола чиқса, уруғ тикардик.

Чопиқ нима, ягана нима,
Ўз нимаю, бегона нима —

Аста-секин англай бошладим,
Ғам кўрмаган кўзни ёшладим.

Қайси кундир, билмасдан бехос,
Тўрт ғўзани ўлдирганим рост.

Бригадир бошимга урди,
Партком келиб қошимда турди.

Ҳайдадилар мени колхоздан,
Кетдим, қутулдим, деб гап-сўздан.

Бир ҳафтами юрдим тентираб,
Онажоним раисдан сўраб —

Бригадага ошпаз қилдилар,
Қўли ширин бола, дедилар.

Тонг-саҳарда ишга кетаман,
Эрталабга чой қайнатаман.

Кейин... мактаб, яна далага,
Югураман, қолмай балога —

Деб, қиламан тушлик учун чой,
Кечқурунга овқат, ҳойнаҳой.

Унда ҳамма далада ётиб,
Чопиқ қилар эди тонг отиб.

Гўшт сира йўқ, пахта ёғи кам,
Дошқозонни қайнатиб ҳар дам,

Макарондан қилардим овқат,
Пашшазорда бўлиб бетоқат.

Бир кун бўлди қизиқ ҳодиса,
/Хўп куласиз, ростини десам/.

Қоронғуда қозон қайнарди,
Сув ичида шолғом ўйнарди.

«Чолоп» этди қозоним бир чоғ,
Кавлаб ҳеч не топмадим дилхоҳ.

Одамларга қўйиб бердим сўнг,
Кўки¹ қирғиз қиларди дўнг-дўнг:

— Ҳой одамлар, мана бу нима,
Семиз бақа? Берайин кима?

Шовқин-сурон, кимлардир ўқчир,
Тўланбойни ушлаб бир тушир!

---

¹ Кўки — исм.

Мен қочардим ёқалаб тутзор,
Ёш бу кўнгил топиб бир озор.

Мен ҳайдалдим яна ишимдан
Она хафа бу қилмишимдан.

/Келин шунда кулди қаҳ-қаҳлаб,
Мен ҳам кулдим сиримни сақлаб/.

— Давом этинг, уйқу ҳам кетди!
— Уқийвердим, еттинчи битди.

Шеър ҳаваси, ишқи-ла тўлдим,
Техникумга кирмоқчи бўлдим.

Рози онам, маҳалла аҳли,
Лек жеззамнинг чиқди кўп жаҳли;

— Кетса, онасин кўмиб кетсин,
Ишлаб кампир додига етсин.

Шундоқ, яна чиқдим колхозга,
Қулоқ бериб кўп ўғит, сўзга.

Қилар ишим эрталаб ҳам туш
Қатта бакда чойни қайнатиш.

Бир кун чўлдан тезакни тўплаб,
Ўтин йиғиб битталаб, чўплаб,

Сўнг тўлдириб бакдаги ўчоғ,
Ҳам устидан қуйиб қора ёғ,

Гугурт чақиб, ўтни ёққандим,
Мўрисидан бакка боққандим —

Бошимдаги дуррам лов этди,
Дўппим билан у куйиб кетди.

Қуйди сочим, пешонам ҳам сая,
Сувга тикдим бошни шу маҳал.

Тезак тўла қопга қўл солдим,
Шу заҳоти дод-войлаб қолдим.

Бир панжамни чаққанди чаён,
Чаён иши ҳаммага аён.

Яна йиғлаб уйимга кетдим,
Воқеани онамга айтдим.

Шу кеч тушим бўлди фаройиб,
Эшитинг-а, жуда ажойиб.

Кенг самода учиб кетяпман,
Еру кўкни қучиб кетяпман.

Қимдир мени суяб борадир,
Йўлларимиз юлдуз ародир.

Аста кўрдим, кўзлари ойдек,
Қанот бериб учарди Ойбек.

— Ғалати туш, сиз бегуноҳсиз,
Бургут мисол ўтли нигоҳсиз, —

Деди ёрим тўлиб ўпкаси,
Жуда сирли экан ҳаммаси.

Бир саволга беринг-чи жавоб,
Қишлоғингиз номи кўп хароб.

Нечун дерлар отини «Бешкал»?¹
Ё ҳар ишни каллар қилур ҳал?

---

¹ Б е ш к а л — Бўз туманидаги қишлоқ.

Қўшни қишлоқ номи «Бештентак»,¹
Ё атайлаб қилишар эрмак?

— Ундоқ деманг, «Бешкал»—«Бешгул»дир,
Олам аро танилган шулдир.

— Йўқса, кимдир Бешгулнинг гули?
— Биринчиси—Муҳаммад Али.

Иккинчиси Райимберди Зўр!
Учинчиси—Абдусалом ошхўр.

Тўртинчиси уста Шерқўзим,
Бешинчиси—мана мен ўзим!

Қолган гаплар бари ривоят,
Бизни калсан, демоқлик уят.

Бештентакда эмиш беш танги,
Қаттиқ экан уларнинг онти.

Улар кимдир: таниқли Асрор,
Назирхони Бўз ичра номдор.

Яна бири заҳматкаш деҳқон,
Қайси бири машҳур паҳлавон.

Охиргиси донишманд олим,
Тоғдай улуғ бошида билим.

Қани бунда битта тентак йўқ,
Ё бу ҳақда бирор эртак йўқ.

— Яна борми бирор саргузашт?
Кулишайлик, кулгида бор гашт.

---

¹ Бештентак — Шаҳрихон туманидаги қишлоқ.

— Бир иш бошлаб поччам бечора,
Қай асбобни излаб овора.

Қейин менга дер бўлиб пеша:
— Чорпояда қолибди теша.

Олиб келинг бориб сиз тезроқ...
Теша излаб кетдим мен узоқ.

Шолпояси далада эди,
Қайтиб келдим, у менга деди:

— Қани теша?
— Шолпояда теша йўқ, —
Дедим. Қилиб у кўзларни лўқ,

— Турибди-ку сўрида, кўрдим...
Англай олмай бир зум ўй сурдим.

— Ҳа, тушундим, анав исқоти —
Чорпоякан сўрининг оти.

Ҳеч ёдимдан чиқмас чорпоя,
Адаштирган ўша шолпоя.

Роса кулдик, тонг ҳам оқарди,
Боғ ортидан қуёш боқарди.

БИР ОЙ УТДИ

* * *

Бир ой ўтди... билмасдан қўним,
Кимларни-да айлай гуноҳкор.
Нола билан кечади куним,
Тунда эса яна шу такрор.

Ойга боқсам жамоли хира,
Карашма йўқ юлдузларда ҳам.
Чексизликдан кўз узмам сира,
Зангор осмон мунчалар мубҳам.

Ойбекни-да ўқийман такрор,
Қодирийга сирим айтаман.
Фитрат каби бўлиб хокисор,
Чўлпонимга яна қайтаман.

Дўстларимдан топай деб таскин,
Қайларгадир боргим келади.
Борми мендай дунёда мискин,
Юрагимни ёргим келади.

Фарҳод келсин, Тоҳир ҳам келсин,
Ишқ дардини ўргатур эдим.
Ханжар олиб сийнамни тилсин,
Гул ёримни тупроққа бердим.

Қора гўрда қолурми, ҳайҳот,
Оқ тонгларда ўтли сийнадош.
Усиз замин бўлмасми барбод,
Усиз чиқмай қўярми қуёш.

* * *

Тилла узук олиб берайми,
Марваридлар тақайинми ё.
Қора сочинг ўзим тарайми,
Ўпиб-ўпиб ёқайинми ё.
Тилла сирға олиб берайми,
Билакузук солайинми ё.

Ширин-ширин кулгу сўрайми,
То уйқусиз қолайинми ё.

Истагинг не, жаҳонда борми,
Қайда бўлса топиб келайми.
Кел, буюргил, амрингга зорман.
Ёш боладай чопиб келайми.

* * *

Дарёдай кетдинг оқиб,
Учиб ўтдинг ел мисол.
Кўксимга ғамлар тоқиб,
Ёғиб қочдинг сел мисол.

Тонгдаги шабнам қаби
Умр кўрдингми, санам.
Қува анорин лаби
Қонларга тўлди бирам.

Шаҳрихон сойи янглиғ
Шўхликларинг эсимда.
Водийлар ойн янглиғ
Кўҳликларинг эсимда.

Кетдинг бир эртак бўлиб,
Қўшиқ бўлиб ўтдинг, ёр.
Номинг дostonга тўлиб,
Чин дунёга кетдинг, ёр.

Зарҳал рўмол қолди-я,
Хил-хил атлас кўйлак ҳам.
Ҳижрон қилич солди-я,
Тақдир азал бекарам.

Молу мулк ҳам бевафо,
Қолди бахмал кўрпалар.

Ким қарар унга қиё,
Эгасиз бу тухфалар.

Нима қолди мен учун,
Аччиқ ҳижрондан бўлак.
Қайғу ўтида тутун,
Чиқмаган жондан бўлак.

* * *

Ҳаммасига ўзим гуноҳкор,
Киприкларинг силаб толмадим.
Кечир мени, ташлаб кетган ёр,
Умринг узоқ қила олмадим.

* * *

Бир ой нима, ошиб ҳам кетди,
Ўртамизда ўлим шамшири.
Ҳижрон юки телбалар этди,
Қор қилурми гапнинг таъсири.

Шоҳимардон отага бордим,
Нақшбандни айладим тавоф.
Қўз ёшимни тупроққа қордим,
Ал-Бухорий бермади жавоб.

Самарқандда тушнмда икков
Рақс этамиз қай бир базмда.
Одам гавжум. Ўт ёнар лов-лов,
Кимлар турар бизга таъзимда.

Кимлар бизга айтар офарин.
Қарсак чалур ўзга оломон.
Сўнг йиғлатиб уларнинг барин,
Шеър ўқийман, тилларимда қон.

Кўзим очсам соғинч куйдирар,
Борлиғимни ўртар чўғли тер.
Елғон тақдир аччиқ кулдирар,
Давраларда ўқиймайман шеър.

УТТИЗ ЕТТИНЧИ КҮН

Дўст уйда

Исмоилжон¹, шоир дўстим, шеърим улфати,
Уйим ичра неки кечди—бунда очаман.
Ерга сиғмас, кўкка сиғмас бугун кулфатим,
Бедаво дард ҳамласидан қайга қочаман.

Қаранг, битта олма олиб зарҳал табоқдан,
Ҳидлагандим, ажиб, иси қилди маст-аласт.
Назоқатда ўзни тийдим уни тотмоқдан,
Чуқур ҳисга ботиб кетдим шу асно бир пас.

Бу оламда атиргулнинг рангпарлиги бор,
Садарайҳон баргларида ухлаган шўх ел.
Бу гўзаллик бошқаларда бўлмайди такрор,
Бу хилдаги латофатни кўрмас энди эл.

Бу оламда Андижоннинг боғлари яшар,
Қорадарё мавжланади, уради тўлқин.
Шоир дилин пора қилган туйғулар тошар,
Ошиқларнинг қайғулари бунда олмас тин.

Бу олмада Ўзбекистон қуёши порлоқ,
Ҳур Фарғона боғбонларин сўзлари жаранг.
Унда ёнур Қувадаги энг азиз тупроқ,
Унда ёнур менинг қалбим, чўғлари қон ранг.

---

¹ Исмоил Тўлак Андижоний.

Бу олмада балоғат бор ҳам камолот бор,
Етилибди—оқи оқи қизили қизил.
У—айни ёз. У олтин куз. Қуёшдай дийдор—
Товланади, ёгдусида яширинган дил.

Унда ғазал, унда севги, унда муҳаббат,
Унда бордир юракка тил бахш этган илҳом.
Унда вафо, садоқатга айланган журъат,
Унда яшар айтилмаган энг олий калом.

Бу олмадан севгилимнинг бўйи таралди,
Жисму борим элтиб олди ажойиб атир.
У —оқ гулдан, қизил гулдан, Нурдан яралди,
Ҳар тарами тилларимдан тўкилган сатр.

Бу олмада мен ёримнинг пардозни сездим,
Тенгсиз гўзал юзларини қилдим томоша.
Сўнг йиғладим, о, тўлиқиб бағримни эздим.
Юпанмайман энди ойлар ва йиллар оша.

Бу олмага қарай-қарай кўзларим тинди,
Ва ёшларим ювди уни, қилди бокира.
Бу олмани мен қўйнимда сақлайман энди,
Бу олмани қўлларимдан қўймайман сира.

О дўстгинам, яхши қолинг, шеърим ошнаси,
Руҳим ичра неки кечди, мен Сизга айтдим.
Босилурми ҳижрон дарди, юрак ташнаси,
Ҳасратларим яширай деб уйимга кетдим.

ҚИРҚИНЧИ КҮН

Қирқинчи кун билмадим ором,
Тонга яқин туш кўрдим яна.
Дарвозаси очиқ бир эҳром.
Саҳна узра ажиб тантана.

Ичкарида, хона тўрида
Ҳикматхон ўлтирар ҳотам.
Ташқарида боғда, сўрида—
Ота-онам, қайнам, қайнотам.

Чеккароқда турибман ёлғиз,
Борлиғимни ўртамиш бир рашк.
Ҳикмат келиб чўкмоқчийди тиз,
Кипригимдан сачраб кетди ашк.

— Тўхта,—ледим,—тўхта, азизим,—
Кўзларимни авайлаб артди.
Юзин ювди ёшлари тизим,
Ғамларини елкамга ортди:

- Мунча сўлиб қолибсиз?
- Андак чарчадим мен.
- Овқат еябсизми, чойингиз қалай?
- Тузук.
- Рўмолчангиз борми, жойингиз қалай?
- Бор...
- Раъно қараяптими, жуда чаққон у.
- Ёмонлик кўрмасин дунёда.
- Дам олгани бордингизми Денгизга?
- Йўқ.
- Озод шўхлик қилмаяптими, қараб турибсизми?
- Ҳа.
- Бунёдни кийим-бошлари кир бўлмасин.
- Хўп.
- Опамга рўмол олиб беринг.
- Майли.
- Ўзингизга энди эҳтиёт бўлинг.
- Раҳмат.
- Нима ёзаяпсиз?
- Достон.
- Ким ҳақида?

— Сен ҳақингда. Улим ҳақида.
Вафо ва жафо ҳақида.

Жимлик чўкди. Иссиқ тер босди,
Энтикаман, куйдирар нафас.
Қуёш кулмиш—илҳомим дўсти,
Туриб қолдим ўйланиб бирпас.

Қулоғимда йўқолди садо,
Қўз олдимда сўнди оппоқ нур.
Бу қандай туш, қандайин рўё,
Жони дилим қилди-я ҳузур.

Тикиламан, ўйга толаман
Ул томонга қотди нигоҳим.
Юрагимни қўлга оламан,
Кетди. Унга етарми оҳим.

Ҳа, англадим ёрнинг сўзидан,
Ташлаб кетган аччиқ фироққа.
Айрилиқнинг сўнгсиз изидан
Ғам карвони жўнар йироққа.

ЯНА ҲАЖР

Қизорғон кўзларим аста уқалаб,
Саҳар турдим тақдиримдан ўпкалаб.
Ел мисоли етиб бордим қишлоққа,
Хастаҳол опамни ўпдим чўккалаб.

— Қалайсан, укажон, ўзингни тутгил,
Бўлар иш бўлди-я, ғамни унутгил.
Мен ҳечам ўлимдан қўрқмайман, лекин,
Лек... Сени яккалаб кетолмас кўнгил.

Уҳ, мушфиқ опангман, онангман, жоним,
Сен ёлғиз укамсан, бир паҳлавоним.
Бахтингга ўлмайин қолсам, пиширгум
Қозонда ошларим, тандирда ноним.

На қилай мен, навбат ўтди, йиғлайман,
Тузалсам, болларинг бошин силайман.
Бора қол, укажон, қўзларингни юв,
Худодан ўзингга бардош тилайман.

Орадан икки кун ўтдими ё йўқ,
Жисм аро тўкилди ёндиргувчи чўғ.
Опам ҳам узилди, дунё бузилди,
Юракка отилди, о, иккинчи ўқ!

Тақдирнинг қамчиси кўзимга тегди,
Дардкаш илҳом, яна баттар дард чекди.
Куйитлар беадад руҳимга жазо,
Эгилган бўйнимни яна ҳам эгди.

Оҳ, яна бир бора йиғлатди дунё,
Мен кетай. қайғулар гар бўлса адо,
Ўзиям оламда кетдим қийналиб...
Ичимда йиғлайман беун, бесадо:

Вой опажон, онажоним, опам-а,
Сени излаб қаёнларга чопаман.
Ваъданг қани, нималар деган эдинг,
Қисмат шунча, яратгандан хафаман.¹

---

¹ Изоҳ: қирқ куя ичида шоирнинг Омина исмли опаси ҳам вафот қилади.

ХОТИМА

РУБОИИ

Юрак парчаланди, сипқордим оғу,
Қаламдан қуйилди Оғриқ ва қайғу.
Сиз уни ўқиманг, тинглангиз узоқ,
Бу оддий дostonмас, дардли бир Чолғу.

* * *

Умрим кўпи оққанда,
Кўксига дур таққанда,
Фитратим шаъм ёққанда—
Кўзимдан уйқу қочди.

Гўё осмон пасайди,
Ер қариди, кексайди,
Тақдир нима тусайди—
Кипригимдан сув қочди.

Шумшайиб қолди боғлар,
Чарчади, толди тоғлар,
Яқин келди йироқлар,
Ўуркиди, сурув қочди.

Саҳроларда бўрон йўқ,
Дарёда тўполон йўқ,
Майсаларда ларзон йўқ,
Кўнгилдан ғулув қочди.

Гулларда минг ранг қани,
Қушларда оҳанг қани,
Ҳаётда жаранг қани,
Ойдан-да ёғду қочди.

Қуёшмиди нурга бой,
Нимада қолди чирой?
Тенгсиз эди-я... вой-вой...
Дунёдан сулув қочди.

Илҳомимни қайнатдим,
Оҳ, Сизни-да йиғлатдим,
Энди қандоқ юпатдим,
Бардошим мангу қочди.

РУБОИИ

Қачон бўлғайки то қиёмат-қойим,
Кўзим кўрса эди ул ботган ойим.
Ўзинг жуфт қилгансан еру осмонни,
Нечун айирасан бизни, худойим.

ОМИН.

Сентябрь—декабрь, 1992 йил.

РУҲИ РАВОНИМ

Д о с т о н

Сочлари патила, кўзлари махмур,
Давлати — қалб шеъри ва эски танбур.

Ойбек

Машраб бораётир савдойинамо,
Гўё кўзин тикиб турар мавжудот.
Муҳаммад Али

МУҚАДДИМА

I

Бисмиллоҳир роҳманир роҳим.
Уммон янглиг руҳимда туғён.
Машраб! — дедим, ўт олди оҳим,
Достон бўлиб туғилди армон.

Кўз олдимда авлиё шоир,
Тимсоли йўқ қадди-қоматин.
Ботин чуқур, энг гўзал зоҳир,
Унда кўринг нур аломатин.

Бола эдим ёлғиз ва етим,
Азиз номин дилга жойладим.
Ўтди умрим ва энди етдим,
Мен ўзимни унга бойладим.

II

Неча йиллар бўлиб интизор,
Умидларим улғайиб бисёр,

Афғонистон сари отландим,
 Учар қушдай мен қанотландим.
 Кеча-кундуз олис йўл босиб,
 Қайнашларим Амудай тошиб,
 Етиб, туриб ўру қиёда,
 Соғинчларим жўшиб зиёда,
 Балхга етиб келдим намозгар,
 Бир шаббода эсарди сарсар.
 Қип-қизориб кун ҳам ботарди,
 Ёлғиз даҳма... шоир ётарди...
 Даҳма усти қора лойсувоқ,
 Эски жанда каби жулдурвоқ.
 Сал нарида чўзилган мозор,
 Не одамлар ётур беозор...
 Ул қабрлар кўпи мрамартош,
 Ярақлайдур нур сочса қуёш.
 Хў кимларга қўйилган яна,
 Кўз олувчи рангин сағана.
 Ҳайратимга беролмасдан дов,
 Хароб шаҳар тиллари соқов.
 Бир шайхга дедим шу алфоз,
 — Машраб қабри шулмидир, устоз?
 Шайх ўйланиб бир сукут қилди,
 Ва сўз билан қалбимни тилди:
 — Қабре шоире қаландарме,
 Оташ нчра ул самандарме?
 Шайх тиловат қилмади бунда,
 Бир қисматни англадим шунда.
 Қабр узра эгилди бошим,
 Симоб янглиғ қўйилди ёшим.
 Сўнг руҳланиб ўқидим дуо,
 — Раҳматингни ёғдиргил, худо!
 Бир кафт тупроқ олдим тўкиниб,
 Ва ўйладим тўлиб, ўкиниб:
 — Энди кетдик Ватанга, Пирим,
 Сизни излаб тугади сабрим.

Нечун бунга келиб етдингиз,
Ўзга юртда қолиб кетдингиз?
Кимларни ҳам доғлайман, дея,
Кўнгилларни боғлайман, дея,
Қаландарлар либосин кийиб,
Парвонадек Сиз куйиб-куйиб,
Охир бунда маскан топибсиз,
Устингизга тупроқ ёпибсиз.
Сизни кутар она Туркистон,
Сизни кутар ҳар бир туғишқон.
Унда пайдо бўлган боғингиз,
Пориллайдур шаъм—чироғингиз.
Ўзбекистон эркин қуш бўлди,
Утган кунлар ёлгон туш бўлди.
Қани кетдик, бугун жўнаймиз,
Намангонга бориб тунаймиз.
Сўнгра боқдим бир кафт тупроққа,
У хаёлни элти узоққа:

Дардларимни шеърга битсам, билмайдургон ўшал ёрму,
Аршу аълога сўнг етсам, Турон юртим бағри торму,
Фарғонани гар унутсам, Андижон ҳам менга зорму,
Наманган шаҳридин кетсам, мени йўқлар кишим борму,
Ғариблик шаҳрида ўлсам, мени йўқлар кишим борму.

Фироқингда, қалам қошим, куя-куя ўтди ёшим,
Изтиробда ичу тошим, заҳар-заққум еган ошим,
Эй раҳми йўқ бағритошим, заҳар-заққум ичган ошим,
Қани қавму қариндошим, бу йўлда бўлса йўлдошим,
Кўзимдин оқизиб ёшим мени йўқлар кишим борму?

Номус либосини ечдим, рақиблардин нари қочдим,
Ёки ишқдин кафан бичдим, қиёматга бирам шошдим,
Қуш янглир баланд учдим, саҳрою тоғма-тоғ ошдим,
Муҳаббат шарбатин ичдим, қозондек қайнабон тошдим,
Бу фоний дунядин кечдим, мени йўқлар кишим борму?

Билгаймудир аввал худо—борми мендай қалби яро,
Бул заминдин чиқди нидо, йўқ, ўчмагай бу хил тамго,
Муҳаббатдан келган бало—табиатдан менга савго,
Тушубдур бошима савдо, рамузу ишқдин ғавго,
Ўзига айлади шайдо, мени йўқлар кишим борму?

Сира фароғатим йўқдур, энди ижозатим йўқдур,
Тавба-ибодатим йўқдур, чеккан риёзатим йўқдур,
Фикру кароматим йўқдур, ўларга офатим йўқдур,
Турарга тоқатим йўқдур, юрарга ҳолатим йўқдур,
Юракда ишқ ўти чўғдур, мени йўқлар кишим борму?

Роҳатим йўқ сурай десам, жамолингни кўрай десам,
Кулиб хандон урай десам, гуллар билан ўрай десам,
Базми жамшид қурай десам, Шош шаҳрига борай
десам,

Қарорим йўқ турай десам, Намангонда юрай десам,
Жаҳонни сайр этиб кезсам, мени йўқлар кишим
борму?

Оёқ остида бир касмен, бировлар мени кўрмайдур,
Азал тақдирда ким ошиқ, вафо гаштини сурмайдур,
Ким, дегайлар Тўланбойни она Бўзида турмайдур,
Бу мискин зор Машрабни киши ҳолини сўрмайдур,
Бу ердан бош олиб келсам, мени йўқлар кишим
борму?

УСТОД

- Бобораҳим, мана бу—«алиф»,—деди устод,
- «Алиф!»,—деди шўхчан бола кўз милдиратиб.
- Мана бун «бе» дейдилар, сиз айлангиз ёд,
- Аввал «алиф» маъносини берингиз айтиб!

Устод аччиғланди:—Денг, билай мен ҳам,
— Ҳа, менми... «Алиф» белгиси—бир деган маъно.

— Қайдан ўргандингиз сиз буни, болам?
— Бисмиллодан билдим, қўлласин ёлғиз худо!

Шундоқ. Кун кечур, ой кечур, улғаяр бола,
Кўнгил нағмалари қувар кўзлардан уйқу.
Мутоала қилур, ҳеч қолмайди чала,
Мулла Бозор дил тубига тушди бир ғулув.

Рабғузий, Румийни пирим, дея ушлади,
Хўжа Ҳофиз лафзи кирди жонига оро.
Паҳлавон Маҳмуд бола қалбин хушлади,
Навойни ёдлади, юраги қилди садо.

Бедов хаёллари кўкдай тиниқ, мусаффо,
Мурғак фикри ичра қудрат бир чақмоқ чақди.
Улуғлар тушига кирур, келур ажабо,
Аллоҳ муҳаббати ақлида чироқ ёқди.

* * *

Бобораҳим,—деди тенгдоши бир кун дафъатан,—
Юз ёшлиқ бобомга қойилман ва бераман тан.
Намоз ўқиб бошини кўп орға уради,
Йиғлаб ўтиради, яна йиғлаб туради.

Сўйланг, ердан бир нени у эшитмоқчими?
Машраб дер: бу бош хом-да, пишитмоқчидир...
Шунда тенгдош ҳайрат ила жилмайиб қўйди,
Машрабга термулди, бир чуқур маъно туйди.

Бобораҳим сизмай қолди Намажган ичра,
Саркаш бўлди деган миш-миш тарқалиб кетди.
Ороми йўқ, эрта туриб, ёгади кечроқ,
Бугун тунда илк бора у йиғлаб шеър битди:

Дили тиғи ситамдин пора бұлган халқни кўрдим,
Тани дарду аламдин ёра бұлган халқни кўрдим,
Кўзи вақти саҳар сайёра бұлган халқни кўрдим,
Муҳаббат даштида оввора бұлган халқни кўрдим,
Жунун тугён этибдур ҳар бириси беҳабар танҳо.

КЕНГЛИК АРО

Тонг ёришмай чиқиб кетди уйдан у ёлғиз,
Кенглик сари интилади, кезади ғиз-ғиз.
Кимсасиз чўл тун қўйнида ваҳима солур,
Бевош еллар янтоқларга тегиб йўқолур,
Чангалзорлар бошланади, тугайди яна,
Қари юлғун одамсифат кўринар, ана.
Қовжирайди оёқости бұлган хас-хашак,
Қуриб ётган қамишларнинг боши пир-пирак.
Хўп ёпасқни уюм-уюм оқвош, шўралар,
Қизил қиёқ оёқларга, белга ўралар.
Чигирткалар чириллайди навбат-бенавбат,
Чўзиб-чўзиб чулдирайди тўрғайлар фақат.
Тун тарқади. Осмон тоза. Бепоён саҳро,
Тиним билмай Бобораҳим кезади танҳо.
Элас-элас кўринади кўзига тоғлар,
Ёнбағирда ёнбошлаган қай бир қишлоқлар.
Заркент, Нанай, Жийдакапа, Уйчи ва Норин,
Пунгон томон тошлоғида эсар изғирин.
Тоғ эчкиси каби қочар кўзлардан нари,
Дараларда, жарликларда кезар сарсари.
Сочи ўсиқ, усти-боши йиртиқ, бир аҳвол,
Кўзларида пориллайди сўнги йўқ хаёл.
Оғзи тўла ўтли ғазал, тилида нола,
Юрагида буюк бир дард, бечора бола —
Неча ҳафта шундоқ юрар, оёқларига
Тикан тўлди, садо кирмас қулоқларига.
Жуда севар сокин чўлни, тилсиз саҳрони,
У излайди қайғу билмас бедард дунёни.

Мана, бир ой ўтди. Биби Салима
 Тинмай йиғлар, йиғлар тилда калима:
 «Яратган ўзингсан, ёлғиз худойим,
 Бу ўжар боламни асрагил доим!»
 Ахтариб юради кўчама-кўча,
 Ва унга ўхшаган болани қуча.
 Кўзидан оқизур кеч кузги селин,
 Дилини қон қилиб туғишган элин.
 Ҳамма сўроқлайди, ҳамма ҳам излар,
 Излайди ўғиллар, излайди қизлар.
 Интиқлик ортади баттар, кундан-кун,
 Ўт олиб онанинг аҳволи забун.
 Саҳар чиқиб кетди олиб бошини,
 Бошимга урай деб, тоғлар тошини.
 Неча кун довдираб саҳро йўлида,
 Ўғлон кўрди. Узун тасбеҳ қўлида,
 Ёлғиз ўлтирибди пичирлаб лаби,
 Ўзлигин йўқотган ул Мажнун каби.
 — Болам, Бобораҳим, қайдасан, ўғлим,
 Сени деб қоврилди, куйди бу кўнглим.
 — Онажон, онажон, қандоқ келдингиз?
 Бундай кенг уйимни қандоқ билдингиз?
 У сўзлаб дардини яна оширди,
 Она ўз кўксига ўғлин яширди.
 Она кўз ёшларин артди боласи,
 Саҳрога сиғмасди улар ноласи.
 — О, болам, вужудим парчаси ўзинг,
 Қонимдек қип-қизил, тўлишган юзинг.
 Бўйимда сақлагач сени тўққиз ой,
 Тўққиз кун, тўққиз соат, сўнгра худой
 Улуғ карам қилди, ёруғлик кўрдинг.
 Отанг исминг қўйди Раҳимбобо деб,
 Қўлласин ўзингни ёлғиз худо, деб.
 Бир кунни боргандим бозорга иш деб,

Битмаган рўзгорим, юпун турмуш деб.
Йўлакда бир боққол узум сотарди,
Ва икки донаси ерда ётарди.
Увол, деб мен уни оғзимга солдим,
Лек виждон олдида сендан уёлдим.
Юз берди ҳодисот: бўйимда эдинг,
Ичимдан бир нидо қилиб сен дединг:
Бирдан пайдо бўлди жонимда чақин,
Худодан қўрқмайин махлуқлар ҳақин,
Онажон, узумни едингиз нечун,
Оқчасин берингиз, йўқса мен бугун.
Жисмингиз тубида ғойиб кетарман,
Ёруғлик кўрмайин ўлиб битарман.
Мен уйда отангга буни сўзладим.
Кўп қўрқиб кетгандим, йиғлаб бўзладим.
Отанг шунда деди: «Ғар туқсанг ўрил,
У доно бўлади ё авлиё дил...
Ҳамиша ўзингни ҳўп покиза тут,
Руҳинг баланд бўлсин, ташвишни унут».
Рўмолим учига пулимни тугиб,
Боққолга узатдим бошимни эғиб:
«Бу пулни олингиз, сизнинг ҳақингиз,
Не учун демангиз, сўзга боқингиз —
Ерга тушган экан иккита узум,
Увол, деб олдимۇ кўрганда кўзим,
Тановул қилгандим, сиз бўлинг рози».
Шунда титраб кетди боққол овози:
«Олмайман, розиман, бўлгил саломат,
Сен қандай аёлсан, сахий, аломат».
Отанг-ку бандалиқ қилган, болажон,
Ғарибмиз Муборак синглинг икковлон.
Юр кетдик, энди ҳеч қўймайман сени,
Зор қилиб қақшатиб йиғлатма мени».

ОНА УКИНЧИ

Сен очилдинг қизил гулдек, жисмимда бор бўлган
болам,
Армонларим осмони кенг, янги ойдай тўлган болам.

Оқ сочимни ювар бўлдим кўзларимнинг жоласига,
Бу дунёнинг сиру корин, жафосини билган болам.

Сени покиза туғдим мен зарра гардни қўндирмайин,
Она сути оғзидаю юрагин қон қилган болам.

Хурлик сенда, келбат сенда, Юсуфдай ой жамолинг
бор,
Тили сўзон, дили вайрон, ўз бағрини тилган болам.

Ақлу идрок ато қилган худойимга минг бор қуллуғ,
Фалат дунё ишларига кўзни солиб кулган болам.

Тилим толмас сени алқаб «Ла илаҳа иллоллоҳ» деб,
Сен «Аллоҳу Акбар» дебон ер юзига келган болам.

МАШРАБ ИЛТИЖОСИ

Кўз ёшингиз артинг, онам, мунисим, жоним онам,
Бу оламда бахт кўрди ким, эй онажоним онам.

Совуқ бешик қучоқлаган алла айтиб тун кечалар,
Эрта-кеч парвона бўлган чин меҳрибоним онам.

Фироқимда куйибсиз, оҳ, ғизонгиз¹—қайғу, алам,
Умрингиз дард, кунингиз дард, қадди камоним онам.

---

¹ Ғизо — овқат, емиш.

Эртак айтиб, достон айтиб сиз бурро тил бердингиз,
Дилга шеър сеҳрини солган ширин забоним онам.

Елғиз паноҳим оллоҳдир, ундан ўзга юпанч йўқ,
Боғу бўстоним, жаннатим, жону жаҳоним онам.

Сизни деб ўздан кечурман, сиз ики жаҳон менга,
Сиз—Туроним, Туркистоним, Сиз—Намангоним онам.

Улар уйга келди тушганида шом,
Одамлар тўпланди йиғлашиб мудом.

Шаҳарга жон кирди, ёришди ҳар дил,
Самода ярим ой ёғдуси чил-чил..'

Она босолмайин ўз эҳтиросин,
Машрабга кийгизди янги либосин.

Насиҳат, ўғитлар сели ёғилди,
Ўй бунда бошқа Машраб туғилди.

— Бунда қол, қўй, кетма, бунда ризқинг е,
Қўз очган маконинг—шу тупроқни де.

Устод Мулла Бозор деди олмай тин:
«Алҳамдулиллаҳу раббил оламин»—

Онангни сира ҳам энди ташлама,
Хизматин адо эт, кўзин ёшлама.

Анога меҳнат бу—фарзу вожибдур,
Ғанимат бил уни, бир кун ғойибдур.

Машраб ҳўнграб деди: Э азиз устод,
Оллоҳ карамлари руҳим ичра ёд:

«Ғ. илоҳи, энди қилгайсан бу бандангга назар,
Жандами бир нўш этиб кирдим бу йўлга дарбадар.
Дашту саҳрову биёбонларни излаб сарбасар,
Топмади ҳаргиз бу Машраб ўз вужудиндин хабар,
Бир назар қилсангки роҳат топқуси жону таним».

Ярим кеча сирли туш кўрди Машраб:
Кошғарга йўл олмиш шамолга ўхшаб.

Нур мисол имлармиш ул Офоқ Хўжа,
Одам билан тўла ҳар ён, ҳар гўша.

Саҳар турди руҳи тоза, кўнгли бой,
Сезиб қолди синглиси Муборакой.

Машраб секин қабристонга йўл олди,
Сингил эса, қайга, қайга, деб толди.

Улар икков этиб келди мозорга,
Ул мозорга—ҳижрон деган озорга.

Кейин Машраб юзин қўйди тупроққа,
Йиғлаб деди, мен кетаман узоққа.

Ўзин билмай йиғлар эди Муборак,
Онасига қандай берсин у дарак

МУБОРАК ЙИҒИСИ

Бу тақдирнинг корини мен суймадим,
Ёруғ олам нима экан—туймадим.

Отам ўтди, онам билан йиғладим,
Ғам қайчисин олиб ўзни тиғладим.

Акажоним, қаён кетиб борасиз,
Мени ташлаб юрагимни ёрасиз.

Кетманг, ака, биз бўлмайлик энди хор,
Шаҳри азим Намангонми сизга тор.

Сиз кетсангиз, онам қандай яшайди,
Сизсиз ўзин очиқ гўрга ташлайди.

МАШРАБ ВИДОСИ

Жоним синглим, дийдамдаги сен нурсан,
Жаннатдаги булбуллардек сен ҳурсан.

Садоқатинг, аломатинг худодан,
Тилар эдим бир нурли ҳаёт қурсанг.

Суянчиғи бўлиб қолғил онамнинг,
Мен учун ҳам кўз олдида сен турсанг.

Бунда сиғмам, йўлим олис, йиғлама,
Бағрим тешур кўп соғиниб оҳ урсанг.

Офоқ Хўжам меҳри тортур, етишгум,
Дуо айлаб сен мени эслаб турсанг.

Хайр энди, азиз синглим, яхши қол,
Қандоқ кетай қаршимда йиғлаб турсанг.

САЙХУН БУЙЛАБ

Дарё жимирлайди, қуёш ловулар,
Ўксик оҳанг тинглар қадим Ахсикат.
Баланд оппоқ терак елда шовулар,
Унга тикилади Шоҳ Машраб фақат.

Умаршайх Мирзога ўқиб тиловат,
Тупроғин кўзига сурди хўрсиниб.

Бобурни ўйлади титраб шу соат,
Бир сирни сўзлади дарёга суниб.

— Кундуз шовуллайсан, тунда айқириб,
Ўнг қирғоқ лабларин ямлаб оқасан.
Амир Темур каби ёлғиз ҳайқириб,
Туркистон кўксига гуллар тақасан.

Дарё оқимига бериб хаёлни,
Кунчиқиш томонга юрди жадаллаб.
Қирғоқда тўлқинлар ёввойи толнинг
Шохларин тортқилар суйиб, эркалаб.

Ҳў нарида тўп-тўп мажруҳ қайрағоч,
Сувнинг зўр шаштига термулар чунон.
Баланд бўй қамишлар гўё яламғоч —
Эпкинда тебранар дарвишларсимон.

Тиканак боғлабди саҳройи жийда,
Қиёқлар ичидан интилиб кўкка.
Йўл йўқ-ку, йўл қани, сўқмоқлар қайда,
Машраб дадил юриб боради тикка.

Дарё чўзилади шоир ўйидай,
Кунчиқиш тарафдан кунботиш томон.
Армонлар ғамининг чексиз куйидай —
Уммонлар юртига кетур ул карвон.

Кечувда йўлиқди битта қайиқчи,
Машраб саволига берди у жавоб:
Бу қишлоқ қадимий, номи—Балиқчи!
Лекин одамлари кун кўрар хароб.

Қайиқчи, келинг, дер секин эгилиб,
Нон олинг, балиқ йўқ, қорин толгандир.
Машраб ҳазил қилди: Балиқ ейилиб,
Эҳтимол, бу ерда «чи»си қолгандир.

Қайиқчи кулворди гўё бир тошқин,
Кейин жимиб қолди икки нотаниш.
Баҳайбат дарё-чи, оқарди шошқин,
Бу пинҳон оламда билмайин ташвиш.

Машраб шеър бошлади борлиғи ўртаб,
Шилинди қайиқчи кўнгил яраси.
Оҳ, деди у ўзин бир ғариб атаб,
Мен ҳам бу дунёнинг бир овороси.

МАШРАБ

«Қи мен оввора ҳижрон илкидин фарёдлар қилсам,
Бориб ҳақ олдида дасти фалакдин додлар қилсам.

Агарки додима етса, чақибон ишқ чақмоқин,
Фалакнинг уйига ўтлар қуюб, барбодлар қилсам.

Мени бир дам халос эт, биродар, ғуссау ғамдин,
Анинг ёди билла ҳар дам кўнгулни шодлар қилсам.

Менинг ҳолим агар ишқ аҳли кўрса зор йиғлайдур,
Агар дарду ғамимдин заррае бунёдлар қилсам.

Ушалким ғарқи дарёи муҳаббат бирла Машраб мен—
Дилу жоним билан ҳар дам агар фарёдлар қилсам.

Қайиқчи бағрига босди Машрабни:
— Бу хилда ашъорни қандоқ ёзасиз?
Шоир сўзламоққа жуфтлади лабни,
— Бу асов дарёда қандоқ сузасиз?

Машраб жўнаб кетди дарё бўйидан,
Кун ҳам исир эди мисоли тандир.
Қизлар чўмилишар чиқиб уйдан,
Сув сочиб ўйнарди бир жону тандир.

Қизлар чорладилар ёш бу шоирни,
Уртага олдилар қилишиб ҳазил.
Дарёдан тутгандай гўё Тоҳирни,
Унга термулдилар шодон ҳам хижил.

- Қаёқдан келяписиз, чиройли бола?
- Қошларига қара, кўзлари ўткир.
- Мўйлаби яхшикан, соч тола-тола,
- Лабларида яшар битта ажиб сир.

— Намангандан эмиш барно йигитча..
— Бўй-басти ярашган Фарҳодга ўхшаб.
Машраб деди: Ҳой қизлар, беллари хипча.
Битта байт айтайми сизларга атаб.

Ҳамма бирдан: Эҳ-ҳе, дер тантанавор,
Ундоқ бўлса, бағишланг бизга ғазал.
— Сизларга яраша айтмоқлик душвор,
Ахир, ҳар бирингиз ғазалдан гўзал!

МАШРАБ

«Кокулинг анбар дурур, жон ичида жонон қиз,
Кўзларинг ахтар дурур, юзи моҳи тобон қиз.

Лабларинг эрур лаълдек, юзларинг қизил гулдек,
Барча сенгаким қулдек, хизматингга қурбон, қиз.

Тар оразинг гул, сочинг сунбулки, тишларинг дур,
Сарви қадлиғ, қош кўрунғ, офтоби даврон қиз.

Ой юзингни кўрганда, лабларингни сўрганда,
Машрабинг бўлуր банда, қилсанг ани меҳмон, қиз».

АНДИЖОН

Неча ойким, Бобораҳим Андижонда яшади,
Тугёнлари Иламишдай¹ қирғоғидан ошади.
Заҳириддин Муҳаммаднинг изларини ўпади,
У туғилган ўшал қутлуғ ҳовлини ҳам топади.

У кирмаган гузарлару бирор боғча қолмади,
Кеча-кундуз кўчаларни кезиб юрди, толмади.
У бўлган жой анжуманга ё мажлисга айланди,
Бунда ҳар бир андижонлик Машрабга чин бойланди.

* * *

Машрабдан сўради бир кекса оми:
— Бу дунё яхшими ё у дунёми?
— Ўзингиз айтинг-чи, қайсиниси соз?
— Бу дунё ёлғондир, у дунёси рост.

Машраб кулиб деди:—Нечун сиз унда
Имиллаб юрибсиз, кетмасдан шунда?
Қария жилмайди Машрабга қараб
Ва йўлга жўнади соқолин тараб.

* * *

Машраб кийган эски жанда бўлди кўзга тўтиё,
Ҳар сатридан кўз ёш тўкди бунда қанча анбиё.
Улус аҳволини кўрди, яна юрак доғлади,
Улуғ Бобур ғазалига бир мухаммас боғлади:

Қуёш чўкур, ҳижрон тоғи қолди қонли манглай била,
Япроқ тўкур умрим боғи, кун ҳам ўтди ҳай-ҳай била,
Афсус чекур кўк чироғи, бош тебратур бай-бай била.

---

¹ И л а м и ш — Қорадарёнинг қадимий номи.

Сөқий, эрур ишрат чоғи, афсурда бўлма дай била,
Уттек чоғир келтир доғи суҳбат туноттур май била.

Тийиб олгум кўзда хобни, чорла жаъми дўст-аҳбобни,
Дастурхонга қўй серобни—беминат ул офтобни,
Бу кун дегил бир жавобни, сенга бердим зўр савобни,
Келтур шароби нобни, омада қил асбобни,
Хуш тут шаби моҳтобни, чун бордурур ул ой била.

Навойдан ғазал ёд қил, менга янги жон бунёд қил,
Ағёрларни ўзинг мот қил, қайғулардин бир озод қил,
Ғолиблик не, бот-бот қил, тоза руҳим кушод қил,
Даврон ғамин барбод қил, ишрат уйин обод қил,
Жону кўнгилни шод қил овози чангу най била.

Хўп ўйнасин сўзи шакар, куйдириб кўзни жилвагар,
Ҳам куйласин тонгга қадар созин чалиб ул нағмагар,
Унга бергил азми шаҳар, ол минг тилло турса гар,
Мажлисида бордур сарбасар май нашъасидин шўру
шар,
Борини масту беҳабар қил жоми пайдар-пай била.

Тўлан Низомий қониким, ул гирифторе қониким,
Умри озоре қониким ҳам беқароре қониким,
Ишқ ичра хоре қониким, Машрабшиоре қониким,
Ҳамдард ёре қониким, бир ғамгусоре қониким,
Абри баҳоре қониким Бобур киби йиғлай била.

* * *

Саҳар йўлга бўлди равона,
Кулоҳ кийиб Машраб девона.
Тунаб қолди Хўжаободда,
Эрта кетди, чарчоқ ҳолатда
Ушга етди. Тахти Сулаймон¹

¹ Тахти Сулаймон — Ушдаги тор.

Тилга кирди, келди деб меҳмон.
Унга пешвоз чиқди Уш аҳли,
Ҳаммага мос ғазали, нақли.
Бунда шайхлар ёқа ушлади,
Қаттиқ диллар бирам юмшади.
Сўнг жўнади Кошғар сариға,
Нелар битиб ўз дафтарига.
Қанча баланд тоғлардан ошиб,
Довонларда йўлдан адошиб.
Очин-тўқин узун йўлларда,
Сув топилмас қақроқ чўлларда
Қолиб кетди бечора Машраб,
Ғазалларин айтарди қақшаб.

* * *

Машрабга деди чол: — Ҳей, эшак қани?
У қози бўлганмиш, сўрармиш сани!
Шоир кулгуси зўр, ошди тобора:
— Елғон! Эшагим ҳеч олмайди пора.
Пиқирлаб куларди тушмагур у чол,
Машраб жўнаб кетди дея: яхши қол!

* * *

Офоқ Хўжа бир сирдан огоҳ:
Битта йигит—бошида кулоҳ,
Изн сўрар қилиб илтижо,
Қирсин, деди, қани марҳабо!

М а ш р а б

Бо ҳидоят дастгирам, бош гумраҳ омадам,
Бар тавофи дарғаҳат имрўз бегаҳ омадам¹.

О ф о қ Х ў ж а

Сен шоирми, берироқ кел-чи,
Қаерликсан? Исмингни де-чи?

М а ш р а б

Келдим Мулла Бозор томондин,
Сизни дебон ул Намангондин.

О ф о қ Х ў ж а

Бали, ўғлум, булбулигўё,
Келганлигинг айни муддао.

М а ш р а б

«Юз меҳнату ғам кўнглима еткурди фироқ,
Жонимга балову дард ўқини урди фироқ.
Жисминни фано ўтиға куйдирди фироқ,
Чун куйди, кулини кўкка совурди фироқ².

О ф о қ Х ў ж а

Манглай шўрин тотади одам,
Тикон кирмас, ахир, бекарам.
Тақдирга тан бердинг, омон бўл,
Яқинроқ кел, мана, тутгил қўл!

---

¹ М а ъ н о с и — Ҳидоят йўлига бошлаш билан қўлимни тут, ҳузурингга гумроҳ сифатида келдим, даргоҳингни тавоф қилгани бевақт келдим.

² Навоий рубоийси.

М а ш р а б

«Ҳеч хат берун нест аз ғалат,
Хати тақдираст аз ғалат»¹.

О ф о қ Х ў ж а

Балли, ўғлум, яна ўқи байт,
Хўжа Ҳофиз Шерозийдан айт.

М а ш р а б

Онҳо, ки хокро бе назар кимё кунанд,
Оё, бувад, гўшаи чашм ба мо кунанд.
Дардам нуҳуфта беҳ зи табибони муддаи,
Шояд, ки аз хазонаи ғайбаш даво кунанд².

О ф о қ Х ў ж а

Ҳай бас қилғил, ман куйдим, ёндим,
Ўзлигимдан бирпасда тондим.
Ўқи ёзғон ўз ашъорингни,
Кўрсат шеърда йўқу борингни!

М а ш р а б

«Базми шаъмингдин замона ичра бир гирён ўзум.
Доимо парвонадек шамъ ўтиға сўзон ўзум.

Каҳрабо эрмиш жаҳон, даврида афгон айлаган,
Чун фалохун доимо саргаштаи даврон ўзум.

---

¹ М а ъ н о с и — ҳеч бир хат хатодан ҳоли эмас, фақат тақдир хати хатоли эмас.

² М а ъ н о с и — Назаринг тупроқни ҳам кимё қилади-ку, у кўзим қорачиғига маскан қурсин. Зора бедаво дардим даво топса.

Шоҳлик бирла гадолик, бил, баробардур менга,
Гоҳи ҳажрингда гадо, васлингда гоҳ султон ўзум.

Чин аро кўргач хаданги новаки қош ёсини,
Сиймачок ўлган шаҳиди тийри бепайкон ўзум.

Дарғаҳи васлинг тилаб, айб этма, афғон айласам,
Машраби саргаштан ғамдидан ҳижрон ўзум».

Етти йилки, Машраб бечора
Офоқхўжам дебон овора.
Роса уч йил ташиди ўтин,
Яна тўрт йил сув ташиб, бутун—
Умри ўтди бефойда, бекор,
Унинг мудҳиш сабаблари бор.
Аммо улус иззат қилади,
Ҳар ғазалин қудрат билади.
Қадрлайди уни халойиқ,
Шеър айтган-чун уларга лойиқ.
Гоҳо дерди Пир Офоқхўжам:
— Машраб кирсин менинг хос ҳужрам.
Оқшом узоқ бўларди гурунг,
Чақ-чақ кулгу, ғазалхонлик сўнг.
Тилдан тушмас муқаддас Қуръон,
Кейин мавзу — мавжудот... Инсон...
Шу ҳужрага сиғарди гўё
Жаъми ўтган шоири дунё.
Миллат, элат аччиқ тақдир,
Кўп шоҳларнинг қонхўр шамшири,
Алпомишдай эрлар аҳволи,
Пок севгининг сўнгги заволи.
Диёнат не, хурофот нима,
Пок руҳ нима, касофат нима?
Ватан номли эътиқод борми,

Халқ деганга саодат ёрми?
Бу хил гаплар, не-не муаммо —
Сухбатларда бўлмасди адо.
Офоқхўжам Машрабга ҳайрон:
— Бу қандай зот, бу қандайин жон?
Доно десам, у — девонавор,
Шоир десам, у — Мажнуншиор.
Тавба, тавба дейман, яратганга лол,
Оллоҳ, Машраб сен каби ҳалол!

РУБОИЙ

Билингиз, чин шоир девона бўлур,
Яхшилик шамъига парвона бўлур.
У — доно, авлиё, худога яқин,
Уни бадном қилган замона бўлур.

* * *

Гузарда Машрабни таниб дер биров:
— Эшагим йўқолди, кўрмадингми, ҳов?
Машраб унга деди: Яхшиям, ошнам,
Сен эшак устида бўлмабсан ул дам...
Шоир лутф айлади боплаб, баҳолаб,
Ул одам куларди яйраб, ҳо-ҳолаб.

* * *

Машраб жуда тегажоқ ўғлон,
Унга ҳавас қилар қиз-жувон.
Хизматкорлар ичида ёлғиз —
Фақат уни севади бир қиз.
Ул канизак хўп гўзал эди,
Тинглагани шеър, ғазал эди.

Офоқ Хўжам даргоҳида ул —
Ҳид сочарди мисоли бир гул.
У Машрабга бўлди маҳлиё,
Кўзларига бегона дунё.
Ҳар сония уни ўйларди,
Лек асрорин ойга сўйларди.
Машраб буни биларди, фақат —
Уни банди қилган шарият...
Кўнглида йўқ ул қизнинг сеҳри,
Юрагида аллоҳнинг меҳри:
Аммо унга бор эди душман,
Ушал қизга ошиқман, деган —
Шаҳоб эди, нияти бузуқ,
Сариқ майлов, тили сал дудуқ.
Кенг пешона, лек бурни пастроқ,
Феъли баъзи итдан яхшироқ.
Шоирни у кўра олмайди,
Ё ёнида тура олмайди.
Ғазаби — ўқ. Отмоққа тайёр,
Тилёғлама, беномус, беор.
Машраб шеъри етилди роса,
Ағёр ҳасад қилди. Хулоса —
Бошқаларнинг рашки қўзғолди,
Ғараз чўғи аланга олди.
Меҳнат қилиб бўлди у «ёмон»,
Бу даргоҳга келганмиш зиён.
Тухмат бўлди унга бир кишан,
Ҳамма дейди: Бу гапга ишон:
Ул канизак билан турганмиш,
Оқшом боғда бирга юрганмиш.
Офоқ Хўжам билармиш буни,
Яқин эмиш энг қаро кунин..
Фисқу фасод ҳаддидан ошди,
Шоир сабри тўлдию тошди.
Атадилар уни зинокор,
Офоқ Хўжам эмиш қасоскор.

* * *

Буйруқ шул: Қаландар шоир Машрабға
Юз дарра урилсин ул беадабға.
Машраб дер: — Ур ғанимга минг шапалоқ.
Дарра келгунича пишисин, хомроқ,
Соқи билан Боқи қилди масхара:
— Сен нима деяпсан, жинни, тасқара?
Назарга илмайсан, озми бу жазо?
Дарранинг ўзиям танангга даво!

* * *

Кимдир деди: — Яна бир фармон,
Бажарилсин тезда бегумон:
Машраб ахта қилиб ташлансин!
Эркак кўзи доим ёшлансин!
Икки норғул босди Машрабни,
Бир касофат билмай адабни —
Муҳр босди ўтда қизитиб,
Ванди гардон томирин ситиб,
Шаҳват жойин айлади маҳкум,
Зўр қабоҳат юз берди шул зум.

РУБОИИ

Ҳасад бу — қаро иш, қабоҳат қўли,
Рашку алам чиндан жаҳолат қўли.
Сенга ҳам навбат бор, тавба қил, солим,
Сени ҳам бўғадур адолат қўли.

* * *

Офоқ Хўжам англаб бу сирни,
— Ким бажарди қаро тадбирни, —
Добон бўлди жуда дарғазаб,

Вужудини куйдириб асаб,
Машраб ёвин келтиринг, деди.
Зўр шоирга ганим ким эди?
Мен иймонга боқолмайман тик.
Хонн кимдир, қолмас ҳеч тирик!
Дин кўкига кимлар сочди кул,
Шеър парисин хаста қилган ул —
Башарият наслиданму, ё
Инсон шаклидаги аждаҳо?!
— Пирим, — деди Соқи ва Боқи, —
Ёлгон эрса, кўзимиз оқи
Оқиб тушсин оёғингизга,
Бир дам қулоқ берингиз бизга:
Машраб ўзин айлади абгор,
Ахта қилди, чин сабаби бор.
Ўзни этиб қусурдан кушод,
Тарки дунё қилди у. Ҳайҳот!
Офоқ Хўжам ёқа ушлади,
Тиззасига битта муштлади:
Парвардигор, Машрабни рост эт,
Гуноҳлардан уни халос эт.
Қабул айла, шоир қолди тоқ,
Сендай танҳо ва сен каби пок.

* * *

Машраб кетди бошини олиб,
Эрлиги-чун элдан уёлиб.
У Ёркентга, Хўтанга ўтди,
Оллоҳ деди, ўзни унутди.

* * *

Ёркентнинг ҳокими жон берди кўққис,
Тобут ясатилди ипакдан тўкис.
Шул замон Машрабдан сўради имом:
— Марҳум неча ёшда, айтинг бир калом?
— Биламен, ёшимиз фарқи оз эди,

Мучалимиз чиндан кетма-кет, деди.
Бу бечора зотнинг феъли эди хит,
Ё мен — ит, у — тўнғиз, ё мен — тўнғиз, у
— ит!

Жаноза ўқилди, ул имом ҳайрон,
Тобут кетар эди қабристон томон.

* * *

Машраб уйғур боғларин кезди,
Тоғларида бағрини эзди.
Неча йиллар яшади ёлғиз.
Чўллар аро қолдириб бир из.
Тилларидан ғазал тушмади,
Руҳига ҳеч ғубор қўшмади.
Тун ва куннинг қолмади фарқи,
Терс айланди бу фалак чархи.
Қушлар билан гурунг қилади,
Шамолнинг ҳам тилин билади.
Юлдуз билан ҳамда ой билан,
Бахт бергучи ул Ҳумой билан
Дардлашади, кўз ёш тўкади,
Кундан-кунга қаддин букади.
Дунё кечди, бевафосан деб,
Ҳар шоирга сен жафосан деб.

* * *

Қашғарда шоҳ Машраб кирса гўзал боғ,
Ойга термулармиш кишилар узоқ.
— Уроқдай шу ойга мунчалар зорсиз,
Унга қарай-қарай шунча хуморсиз?
Бизнинг Наманганда ойга қарашмас.
Ойни ойна қилиб сочин тарашмас.
Қўқон араванинг ғилдирагин кўр,
Ушандай келади ойимиз базўр.
Бу гўзал ҳазилга кулдилар бир оз,
Девона шоирни аташиб шоввоз.

Олатовнинг кенглиги аро
Машраб кезди кўп мотамсаро.
Ўзган томон, Кўкшар яйлови —
Унга бўлди тақдир сийлови.
Йилқи боқиб чиқди хумори,
Ҳар кун унинг овқат наҳори —
Шифо берур илдишлар бўлди,
Овунчоғи юлдузлар бўлди.
Суянгани битта муҳаббат,
Парвардигор бергучи шафқат,
Унинг ишқи билан бахтиёр,
Унинг ҳусни энг нурли дийдор.
У мажнунлар ичра чин мажнун,
Фарҳод кўрса бўлади маҳзун.
Вомиқ келсин, Тоҳир ҳам келсин,
Ишқ нимадир, Машрабдан билсин.
Мансур Халлож тавба айласин,
Чин ошиқ деб уни сайласин.
Мир Алишер Навоий ҳайрон,
Низомийнинг тиллари бийрон.
Фузулий ҳам ушлади ёқа,
Саъдий кулиб Машрабга боқа —
Бу Оллоҳдан каромат, деди,
Ишқ ўтидин аломат, деди.
Машраб қалби урган сари барқ,
Аза тутиб дод қиларди Шарқ.
Эшитгандим битта ривоят,
Сўзлаб берай, жуда аломат.
Эмиш: Кўкшар яйлови аро,
Пайдо бўлиб диллари қаро,
Шум оёқлар тўпланиб бир кун,
Ўт ёққанмиш, самода тутун.
Зўр аланга кенгликни олмиш,
Алангага Машрабни солмиш.

Аста-секин пасаймиш ўт ҳам,
Ҳайрон қолмиш тумонат одам.
Машраб ўтда куймабди асло,
Оломонга боқармиш қиё.
Ўтдан чиқ, деб, шоири аъзам,
Ёлборибди кексаю ёш ҳам.
Лекин шоир ўт ичра туриб,
Чорлар эмиш қаҳқаҳа уриб.

РУБОИИ

Ана, ўтга тушди, ёнмади шоир,
Ҳақиқат дардига қонмади шоир.
Кўргил Машраб ҳазратларин, ўлмагай,
Чунки ўзлигидан тонмади шоир.

ТУШ

Кўкишар. Яйлов осмон янглиғ кенг,
Тоғлар боши булутларга тенг.
Ярим кеча. Кўкда ой сузар,
Сонсиз юлдуз зўр базм тузар.
Яшил олам, ям-яшил дала,
Хил-хил отлар гала ва гала.
Машраб ёлғиз тикилиб кўкка,
Ёлғизликдан қилади ўпка.
Ёнбошлади. Аста кўз юмди,
Кўз ёшлари юзини ювди.
Уйқу босди жуда ҳам юмшоқ,
Туш кўрди. Дер отаси шу чоқ:
«Раҳимбобо, кўзни оч, ўғлим,
Нима қилиб юрибсан, тўхлим?
Онанг бўлди жуда хокисор...
Уйғон энди, бор онангга, бор.
Бир кўриб қол, сенга айтаман,
Мен онангни олиб кетаман».

От кишнади, сесканди Машраб,
Жадал кетди яйловни ташлаб.
Қулоғида отасин сўзи,
Ё ёнида борами ўзи...
Илк бор кўрди ота жамолин,
Пичирлаб дер ота саволин:
«Онанг бўлди жуда хокисор,
Уйғон энди, бор онангга, бор».

КУЛБА

Аста-секин тушган эди қаро шом,
Олур эди шаҳри Наманган ором.
Ухлар эди баланд тоғлар хўрсиниб,
Фақат Норин оқар эди ўксиниб.
Боғлар бағри қаро бўлди кечада,
Оёқ тинди. Бир товуш йўқ кўчада.
Хароб кулба ўкинч чекур мунғайиб,
Она йиғлар ранги-рўйи сарғайиб.
Шарпа келди, кимдир турар эшикда,
Энтиккани сезилади тешикдан.
Кампир кўзи кўрмас бўлиб неча йил,
Борлиғини ҳижрон эзди муттасил.
Муборағи вафот этган ўтган қиш,
Бир бедаво, ёмон дардга чалинмиш.
Зор-интизор она юраги билди,
Наҳот, Бобораҳим боласи келди.

ОНА

Турай десам, куч-қувват йўқ, қолди сўнгги оним, бо-
лам,
Қаёнларга кетиб қолдинг, жисмимдаги қоним, болам.

Неча йиллар йиғладим хор, изларингга айладинг зор,
Ғаминг бўлди аччиқ ошим, ҳажринг бўлди ноним, бо-
лам.

Чироғим йўқ, сочим оқи бу кулбамни ёритарми,
Умрим ўтди, ажал етди, чиқар бўлди жоним, болам.

Ҳижрон ўти куйдирса гар тузалмайдур жароҳати,
Оллоҳ омонатин олсин, сенсан армоним, болам.

Билолмайман қайда қолган, отанг қабри сўниб битган,
Муборакнинг ёнига қўй, унда гўристоним, болам.

Боламмисан ё бегона, садо қилгил, Бобораҳим,
Тўн пешингни менга тутгил, келиб ўлтир ёним, болам.

МАШРАБ

Жаҳон кезиб паё-пай девона бўлиб келдим,
Ҳақни топмай эл ичинда афсона бўлиб келдим.

Қаён бордим — жафо кўрдим, жонима минг бало бўл-
ди,
Тупроқ ўпиб ёлборурман, остона бўлиб келдим.

Яратган — Сен, сайратган — Сен, руҳимга бериб қуд-
рат,
Шамчироғим, мен болангман, парвона бўлиб келдим.

Худо бирла сўзлашай деб, тилмочим ул Мустафо деб,
Офоқ Хўжам даргоҳидин ҳайрона бўлиб келдим.

Тақдир мени хўп доғлади, оёқ-қўлимни боғлади,
Ақлу ҳушим олди охир, бегона бўлиб келдим.

Кўп соғиндим ҳам сиғиндим, оч қучоғингни, онам,
Ҳасратларинг бош устига, гирёна бўлиб келдим.

Кейин Машраб тутди жандасин пешин,
Дунё бовар қилмас она йиглашин.

Сўнг оҳиста она кўзларин артди,
Ожиз кўз очилиб нурлар таратди.

Боласин бағрига сингиди она,
Иккиси йиғлади хўп қона-қона.

Машраб пешонасин она силади,
Ва унга Оллоҳдан нажот тилади.

Эрталаб тонг билан она узилди,
Машраб кўзларида ёшлар тизилди.

Оламни титратиб бир ғазал қотди,
Ғафлатни йиғлатди, элни уйғотди.

«Не ғурбатларни чекдим, чархи бебунёд, дастингдан,
Тамоми хонумоним ўлди чун барбод дастингдан,
Мудом мотамда бўлдим, бўлмадим дилишод дастингдан,
Хама обод бўлди, бўлмадим обод дастингдан,
Ки мен ҳар қайга борсам дод этармен, дод дастингдан».

Гурас-гурас келди тумонат одам,
Машрабни кўргали қари ҳам, ёш ҳам.
Шоирни ўртага олди муллолар,
Бошда оқ булутдай оппоқ саллолар.
Қанча уламолар, қанча эшонлар,
Сўзга зеб бергувчи хўп устамонлар.
Мулла Бозор келди, ўнқиллаган чол,
Унинг орқасидан қанча оқсоқол.
— Энди кеткизмаймиз, ушлаб қоламиз,
— Гар кетса, бошига муштар соламиз.
— Шаҳримиз тормикан битта шоирга,
— Бошқя юрт зормикан битта шоирга?!
Машраб кетолмайди, ғамга ботади,

Ота-оналари шунда ётади.
Сўнги сўз Машрабни айлади хароб,
Гўё дарёдаги ютоғич гирдоб.
У элга қаради, ғамларин тўкди,
Сўзамол кишилар бошини букди.

МАШРАБ

«Йиғламай найлайки, рўзимни сиёҳ қилди фалак,
Ошноларни менга ноошно қилди фалак,
Қавкаби бахтимни мундоқ безиё қилди фалак,
Охири умримда бахтимни қаро қилди фалак,
Подшоҳ эрдим, букун соҳиб азо қилди фалак.

Йўл адошиб ғамда қолдим ҳамсафардин айрилиб,
Мисли булбулман букун ҳам болу пардин айрилиб,
Модару ёру биродар ҳам падардин айрилиб,
Қолмасун ҳеч ким менингдек роҳбардин айрилиб,
Кўҳна дунёни менга мотамсаро қилди фалак».

Машраб ухламади, дард берди ҳалал,
Бомдод намозини ўқиб мукаммал,
Жандасин елгага яна ташлади,
Армони энг йироқ йўлга бошлади.
Туғилган шаҳрини айланди танҳо,
Ерга манглай босиб деди: Алвидо!

МАШРАБ

Шамол бўлдим, бўрон бўлдим, бир тошқин дарё,
Энди қайтмас йўлга чиқдим, гул маконим, алвидо.

Отам хоки бунда қолди, Муборагим ҳам шунда,
Мен сени тупроққа қўйдим, онажоним, алвидо.

Қўзимга нур, дилга шуур, қўлимга қалам берган,
Бу ер гарди жисму борим, киндик қоним, алвидо.

Йиллар ўтур, қолармикан бунда босган изларим,
Аждодларим, авлодларим, дўст-ёроним, алвидо.

Мен замонлар қатларидан сизга қилгайман садо,
Парвоз қил деб қанот берган ошиёним, алвидо.

Оллоҳ мени жунун қилди, унинг даргоҳига кетгум,
Сигдирсангиз руҳим келур, Намангоним, алвидо.

ЗИЕРАТ

Қадим Туркистонга келмиш айни куз,
Муқаддас шаҳарнинг ранги заъфарон.
Олмалар ғарқ. пишган, ҳў тоғларда муз,
Қечки ғунчаларнинг лабида армон.
Машраб ўтиб борар Иқондан¹ нари,
Бир қушча сингари талпинади дил.
Чопгиси келади елдан илгари,
Юк ташлар жандаси ҳам чориги сабил.

Узоқ йўлдан ҳориб келаётган кас
Машрабни учратиб мақтанди бирпас:
— Битта тақа топдим. Машраб дер: Ҳайҳот,
Яна учта топсанг, бўлур битта от.
Йўловчи жўнади қаҳқаҳлаб мамнун,
Тиккага келганда чўғдек ёнар кун.

* * *

Кун оғди, соя ҳам нақ белга тушди,
Тобора тугайди шоирнинг сабри.

---

¹ Туркменистондаги қадимий қишлоқ. У ерда устоз М темир туғилган.

Гумбаз чақмоғига кўзлари учди,
Хув Қул Хожа Аҳмад Яссавий қабри.

Машраб сағанага бош қўйди бир зум,
Тиловат бошлади равон, мукаммал.
Қабрни қучоқлаб сўради тўғим,
Минг тавба айлади йиғлаб галма-гал.

Даҳманинг гиштига юзини босиб,
Хўнгир-хўнгир йиғлар, юпанмас сира.
Уч-тўртта оқсоқол шоирни тўсиб,
Деди: Ҳой одам, сен худодан сўра —

Не гуноҳинг борки, кечирар ўзи,
Шак келтирма бунда, эй ожиз банда!
Манглайда ёзилган ул азал рўзи,
Иймон келтирмакни қилмагил канда.

Мақбара саҳнида одамлар гавжум,
Машрабни кўргали келмиш ҳар ёқдан.
Собир — ул Сифноқдан,¹ Сайрамдан² Қайюм.
Тошлон ва Саъдулла қадим Қарноқдан³.

Зўр ҳайрат Машрабни айлади потинч,
Беаёв бузилди бу чексиз хаёл.
Улуғ Яссавийдан сўраб бир ўтинч,
Оқшом ғойиб бўлди мисоли шамол.

РУБОИИ

Умринг бор, дунёни саёҳат айла,
Тўлиқсанг мозор бор, ибодат айла.
Кўнглинг очилмаса, Туркистонга бор,
Аҳмад Яссавийни зиёрат айла.

---

^{1, 2, 3} Туркистондаги қишлоқлар номи.

ҲАЖ САРИ

Машраб истар эди энг олий савоб,
Маккаи мукаррам қилмоқлик тавоф.
Бугун Хўжанд келди юриб дарбадар,
Сайхун қирғоғида ястанган шаҳар —
Шоирни зиёрат айлади чунон,
Унинг орқасидан юрди оломон.
Бир киши сўзига Машраб унади,
Битта чойхонага бориб тунади.
Кечқурун одамга тўлди чойхона,
Қанча қаландарлар, қанча девона.
Қўп зукко шоирлар, созандалар ҳам,
Машраб атрофида ўлтиришди жаъм.
Улар сўйладилар улус аҳволин,
Гап-сўзлар кўпайди: оралаб шаҳар
Бир азиз мусофир юрмиш дарбадар.
Бунга келган эмиш эвлиё Машраб,
Мозору бозорни кезмиш қадамлаб.
Халойиқ бир-кетин кела бошлади,
Кўп-ганлар сиғиниб кўзин ёшлади.
Дарёнинг лабида чертиб ул сетор,
Ҳазал айтур эди, ёши шашқатор:

«Эйки, сен ошиқ бўлибсан, мосуводин кеч сано,
Гар сўзим кор айласа, ўзни ўтқа ур сано».

Хабар топди ҳоким Оқбўтабий ҳам,
Меҳмонни чорлади юбориб одам.
Машраб унга деди: Бўлиб оввора,
Сен менга келдингми, айтгил, бечора?
Оқбўтанг ким эрур? Қайтиб сўзлама,
Унга мени элтай деб сен кўзлама.
Шул замон сеторни ерга урди боз,
Қимдир дер: Афв этинг, авф этинг, устоз!
Оқбўтабий демиш: Бу не турмоқлик,

Ахир, мендан лозим бориб кўрмоқлик.
Бир семиз қўй олди, яна сарупо,
Машрабга эгилиб қилди илтижо:
— Пирим, бу сизгадир, ҳа... баҳонага...
Шоир берди уни кўкнорхонага.
Оқбўта Машрабни қилди кўп эъоз,
Лек ундан эшитди аччиқ бир овоз:
Сен халқингни нечун яланғоч этдинг,
Ўзинг тўқу шўх, элни оч этдинг?
Сен-ла сўзлашмаймен, қиламан ҳазар,
Сендан қутулсайди дунё, алҳазар...
Оқбўта илондек бўлди дарғазаб,
Вужуди титради, ўт олди асаб.
— Жонинг керак эрса, ҳозир бундан кет,
Йўқол, дайди шоир, Шаҳарни тарк эт!

Машраб чиқиб кетди Хўжаиддан ночор,
Олдинда, эҳ, ҳали энг олис йўл бор.
Имом ал-Бухорий мазорин кўрди,
Нақшбанд жойида зўр суҳбат қурди.
Ҳар жойда чорасиз халқни олқади,
Қаму камбағални севиб ёқлади.
Эл дилин овлади кўп ҳазил билан,
Лек ўзин қийнади қайғу — эил билан.
Бир ойки, йўл босди чўлма-чўл доим,
Ҳар жойда у бўлиб қўлма-қўл доим,
Ҳазар уммонига етиб келди у,
Қалбини куйдирар эди бир туйғу.
Бошимни урай дер Каъбатуллоҳга,
Етай дер яратган ёлғиз Оллоҳга.
Кемага чиқдилар кўп аёл, эркак,
Биров кишандаю бирови сергак.
Яна бир кишининг қўлида тугун,
Сотмоқ учун мато, олтин бус-бутун.

Кемааниг кифтида ўтирган бир кас
 Тўлқинга термулиб оларди нафас.
 — Кимсан сен? Теҳронда кўрмадим сендай
 Қаландарни, — деди ўйланиб жиндай.
 — Отим Машраб, сен-чи, қайдан, сўйлаб бер?
 Меники Эрондан, савдогарман, дер.
 Кимдир сўраб қолди шоирдан бехос,
 Сизга бир саволим бордир, илтимос:
 — Нега бу денгизнинг суви ўта шўр?
 — Бунда балиқ кўп-да, ўзинг ўйлаб кўр,
 Айниб қолмасин деб тузлаб қўйилган,
 Туз сувда бутунлай эриб суюлган.
 Яна қандоқ бўлсин сенга бу денгиз,
 Ол, сувдан бир ҳўпла, лабингни теккиз.
 Қулгу кўтарилди кема ичида,
 Денгиз тебранарди тўлқин кучида.
 Бир шаҳарда Машраб кемадан тушди.
 Денгизга тикилиб, денгиздай жўшди:
 «Бу тани хокинию руҳи равонни на қилай?
 Бўлмаса қошимда жонон, бу жаҳонни на қилай?
 Ёрсиз ҳам бодасиз Маккага бормоқ на керак,
 Иброҳимдан қолғон ул эски дўконни на қилай?»

* * *

Ҳинд сори отланди сарсон-саргардон,
 Сўнг Эрон, Покистон ҳам Афғонистон.
 Йиллар чопиб ўтди бўронлар мисол,
 Ой янглиғ тўлишди ул шоир хаёл.
 Олпоқ қиров каби сочларинда оқ,
 Умр гузарони бунчалар узоқ...
 Белдан дармон кетди, кўзларидан нур,
 Жоли тош эканми, кўрмади ҳузур.
 Қарилик эзади, тириклик душвор,
 Лек тилда ғазалу қўлида сетор:

«Жаҳонни бевафо дерлар, қани ганжи сури Дороб,
Қани Жамшиду Искандар, қани Рустам, қани Сухроб,
Қани жумла паямбарлар, қани ул соҳиби меҳроб,
Қани Сиддиқ, қани Бу Бакр, Умар, Усмон дури ноёб,
Қани Ҳайдар, дер эрдиларки соҳибқирондурман».

Тоғдай ғамни янчур шоир девона,
Оёғин остида қолди замона,
Унга қанот эрур руҳлар суянчи,
Унга бардош эди Ватан соғинчи.
Машраб етиб келди ул қадим Ҳирот,
Интиқ вужудидан отилиб фарёд.
Навойи қабрида тунади бир кун,
Беором қалбига тушиб зўр тўлқин.
Суйиб сайр айлади «Боғи Бобур»ни.
Дийдамга сурма деб хоки шоирнинг...
«Мозори Шариф»га йўл олди кейин,
Кейин Балхга...: бунн ёзмоқлик қийин.
Машраб келганидан бўлди кўп шодон
Мулки Балх ҳокими Маҳмуд Қатағон.
Уйлади, битарми шаънимга доир,
Фарғона замини яратган шоир.
Балх — нотинч, нотавон, йиғлоқи шаҳар,
Халқи меҳнат қилиб, егани заҳар.
Кундузи қулликда инграйди ҳаёт,
Қаро тун қучоғи тўла дод-фарёд.
Бир ёнда Шибирғон, қолмишдир ғариб,
Бир ёнда муқаддас Мозори Шариф.
Ҳў нарида Аму тўлиб-тўлғонур,
Унинг нидосига қуёш уйғонур.
Қишилар феълида замонлар зайлн,
Бу тупроқ чарчаган зулм туфайли.
Мажруҳ қуббаларнинг синиқ оҳанги,
Бир тарих ўқийди гумбазлар ранги.
Юпун болаларнинг кўзида аянч,
Бойлар иморатин бари мармар, ганж.

Бунда гадолар кўп, қаландарлар кўп,
Дайдиган кимсалар, дарбадарлар кўп.
Нон дебон изғиган мусофирлар бор,
Мол олиб сотарлар — муҳожирлар бор.
Гузарлар тўполон, бозорлар тиқин,
Ҳар ким ўз молини мақтар олмай тин.
Қайрағоч остида бошланур қимор,
Бир-бирин алдайди, улар-да беор.
Кўчқор уриштириш, хўрозлар жанги,
Итлар келтирилди янгида-янги.
Олишув бошланди. Уртада пул бор,
Инсон ҳам сотилур, бунда кўп қул бор.
Машраб боққа кирди, боғ бирам гавжум,
Дарахтлар шохда қушчалар гужум.
Ям-яшил саданинг остида супа,
Кичик саҳна каби ердан сал тепа.
Шоир унга чиқиб ўлтириб олди,
Ва ғазал бошлади... Сеторни чалди.
Уни тинглар гўё бутун мавжудот,
Нола чекар эди бунда одамзот.
Кўкда булутлар ҳам бир-бир йўқолди,
Сўнг қуёш тиккада термулиб қолди.
Мажнунтол силкинмас, еллар бекинди,
Терак япроқлари ўйиндан тинди.
Ертубан йиқилди хилма-хил гуллар,
Бунга учиб келди жаъми булбуллар.
Шу замон бир булбул учиб потирлаб,
Сетор дастасига қўнди авайлаб.
Қай мардум чопқиллаб келди-да шу зум,
Булбулни қилай деб ўзига маҳкум,
Унга қўл юборди, ушлай олмади,
Булбулни қафасга ташлай олмади.
Бир бой кимса тутди табақда тилла,
Шоир халққа сочди уни шу палла.
У деди: улусга бермадинг нега?
Бу тилла уники, у бўлсин эга.

Шоир боғдам чиқди, ҳолати забун,
Дер: хайрият, булбул бўлмади тутқун,
Машраб кулоҳини қўлига олди,
Жисмида беаёв бир куч қўзғолди.
Қўзлари тош қотди битта пуқтада,
Сўнг одим ташлади оғир бир руҳда.
Бир маҳалла одам қилурлар жанжал,
Ўртада гуноҳкор новча, ўжар кал.
Машраб секин бориб қаторда турди,
Бу не сирлигини бировдан сўрди.
— Мана бу кофир кал, билар маҳалла,
Намоз ўқимайди, бошида салла.
Бундан кўчиб кетсин, имонсиз, беор,
Буни деб бўлмайлик дардга гирифтор.
— Ҳей, қандай кетаман мен ўзим бўлсам?
Мозор ҳам бўлмагай бир кунни ўлсам.
Машраб деди: Тўғри сўзламоқда кал,
Буни ҳам англам-да, ўйланглар-да сал.
Бу қолсин, сиз кетинг маҳалла бўлиб,
Ҳамма қаҳқаҳ урди. Кал турар кулиб.
Шу он кал келтирди битта оқ эшак,
Машраб миниб олди қилай деб эрмак.
— Ҳой, тўхта, исминг не, айтгил, қаландар?
— Сенларга не керак, мен бир пайғамбар...
Зоҳидлар ғазабга тўлди шу замон,
Уни худосиз деб қувди оломон.
Шоир қочиб кириб хон ўрдасига,
Туриб олди одамлар ўртасига.
Унга яқин келиб, таажжуб-ла қараб.
Маҳмудхон англади, бу ўша Машраб.
Бир эшон сўйлади: Эй улуғ ҳоким,
Сизни эъзозлайди дунёда ҳар ким.
Мен бир пайғамбар деб бу дарвиш қочди,
Улуғ дарвозангиз берухсат очди.
Машраб деди: тўғри пайғамбар дедим,
«Қул»ини айтганча адабим едим.

Улар калтаклашди сўзим эшитмай,
Бунга қочиб кирмай мен ахир нетай?
Мушук бўлиб қочдим, ортимдан улар
Ит бўлиб қувдилар, ит экан булар.
Маҳмудхон ёзилиб урди қаҳқаҳа,
— Хафа бўлманг, шоир, булар шунақа...
Ҳей шоир, тентаклик либосин ташла,
Яқин кел, менга бир ашъор бағишла!
— Эй шоҳ, сен беҳисоб бойлик уйибсан,
Ўткинчи дунёни мунча суйибсан.
Сен бугун шоҳию кимхоб кийибсан,
Қиярсан енги йўқ тўнни оқибат.
Домингга илинмиш не-не суманбар,
Ҳийланг кўп, қуюнга, шўх елга ўхшар,
Очофат назаринг тошни ҳам тешар,
Сен минибсан асов отлар сарбасар,
Ёғоч отга миниб кетгунг оқибат.
Амрингга шайланур эшитар қулоқ,
Оёғинг остида кўп шаҳру қишлоқ.
Сойга ҳам ҳукм шу: бой сари оқмоқ!
Уйингни ёритар сонсиз шам-чироқ,
Кирарсан қоронғу гўрга оқибат.

— Бас қил, ҳой бетавфиқ, овозинг ўчсин,
Сеп айтган қаро гўр ўзингни қучсин.
— Хўп майли, тахтингни бергил бир зумга;
Мен ҳам оро берай бирпас ўзимга.
— Мана, чиққил, шоир, сенгадир бу тахт,
Бир лаҳза бўлса ҳам сен учун бу бахт.
Чиққил, майли унга, ҳа, азиз меҳмон,
Биламан, сенда ҳам омонатдур жон.
Машраб тахтга чиқиб дадил туфлади,
Ва бавул қилмоқни зўрға эплади.
Ҳамма қараб турди, кўйди «ўтириб»,
Маҳмудхон бақирди итдай қутуриб.
— Ол тахтингни, аблаҳ, тож-тахтинг қурсин,

Сени Оллоҳ ўзи бундан супурсин.
Мен сендан ҳеч қачон рози эмасмен,
Сен халққа золимсан, одам демасмен.
Хон унга кесатди: Шоир аълам,
Менга керак энди шу бошинг шу дам.
Мана бу ош сенга, қилгил тановул,
— Ит ҳам емас асло, захри ҳаром ул!
— Бас қил, ҳей шоир, тилга эрк берма!
Тилни кесмоқ мандан, кўкракни керма!
Қимдир хонга деди: Бошига туйсин,
Ҳам ўтга ташлансин, бутунлай куйсин.
Фарғонадан келган битта қаландар
Хонимиз юзига туфласа магар...
Шоирга бердилар хилма-хил қийноқ,
У асло ўлмади, тоқатлари тоқ.
Гурзи билан урдилар бошга,
Билмадилар тегдими тошга.
Қилич билан чопдилар танни,
Тиғлаб бўлмас экан Ватанни.
Кўкси томон ханжар ҳам отди,
Лекин ханжар майишиб кетди.
Мўлжал олди юракни камон,
Найза учди кўк аро сарсон.
Сира зиён етмади. Шу чоқ
Машраб кулди. Деди хушчақчақ.
— Мунча юмшоқ экан бу гурзи?
Қиличингдан билмадим сезги.
Камон ўқи кепакданмиди,
Ханжар тиғи ипақданмиди?
Овоз келди: Осмоқ! Ҳа, осмоқ керак!
Маҳмудхон бир нафас тортибон сергак:
— Яқин кел, ҳей Машраб, беадаб жонзот,
Ажалинг қўлимда, бўлмайсан озод.
— Биламан, кушандам ўзингсан, ҳей хон,
Мендан сўнг уч кунда сен берасан жон.
— Дорга ос бадбахтни! Кўрмайин юзин,

Даргоҳимдан қириб ташлангиз изин.
Узи дор тагига келди-да Машраб,
Сиртмоқни бўйнига солди пичирлаб.
Осмон гумбурлади, қулади тоғлар,
Қий-чувдан, оҳ-воҳдан битди қулоқлар.
Сахро тупроқ сочди, қуёш уёлди,
Узоқда Туркистон ҳайҳотлаб қолди.
Машраб вужудида қудратли туғсн,
Кўзига кўринди онаси аён.
Отаси, синглиси бўлдилар пайдо,
Уларга ёлборди, қилди илтижо:
— Онажон, розилик берингиз, она,
Отажон, бу дунё менга бегона.
Сен, ғариб сингилчам, энди биргамиз,
Нур бўлиб сингамиз Турон ерга биз.
Онаси дод деди, олам қар бўлди,
Ота фотиҳаси оқ сафар бўлди.
Шу лаҳза қил чилвир тортилди таранг,
Шоҳ Машраб қийналиб жон берди аранг.
Аччиқ шамол келди, бузилди ҳаво,
Замин тошдай қотди, хўп қочди само.
Бу ердан бош олиб кетди қушлар ҳам,
Юлдузлар кўзида ёш тарам-тарам.
Кеч бўлди, тарқалди бутун халойиқ,
Дорда қолиб кетди Машраб осиглиқ.
Хон ярим тунгача куйманиб беҳад,
Туш кўрди. Мазмуни кўп-да беадад:
Маккадан келганмиш меҳмонлари хос,
Уларга Маҳмудхон аста сунди роз:
— Оҳ, кеча номаъқул юмушни қилдик.
Бир Машраб деганни биз дорга илдик.
Ғалат оҳанг билан деди бир меҳмон,
-- Йўлда кўрдик, Машраб кезиб биёбон,
Оппоқ кафан кийиб ҳажга кетадур,
У яқин орада бориб етадур.
Маҳмуд чўчиб тушди. Худодан қўрқиб,

Чумчуқдай сесканур ҳар недан ҳуркиб.
Учинчи кун эди, айни бир чошгоҳ
Ер қаттиқ силкинди, шунда баногоҳ
Қунпаякун бўлиб шоҳона айвон,
Харининг остида ўлди Маҳмудхон.
Эл аро қолгандир бир ривоят гап:
Подшоҳни кўммайин, тонгда — эрталаб,
Шоир жасадини олиб кетганмиш —
Азиз фуқаролар шаҳри — Ишконмиш.
Ўтса ҳам замонлар, ўтса ҳам йиллар,
Ул қаро қисматни унутмас эллар.
Дор эса турибди бўй чўзиб ҳамон,
Яна қай Машрабни қилсам деб қурбон.

ХОТИМА

Қаршимда оққина кичик бир тугун,
Кафтимда қуёшга тутаман бугун.
Оплоқ рўмолчамда бир сиқим тупроқ,
Унга тикиламан, ўйлайман узоқ.
Шоҳ Машраб пиримнинг хоки бор унда,
Покиза руҳларнинг поки бор унда.
Унда эътиқод бор, буюк ихлос бор,
Зангламас олтин бор, тоза олмос бор.
Унда Ватан яшар, бир миллат яшар,
Жайхун, Сайхун унда, шеърият унда,
Эрк созин тинглаган башарият унда.
Унда Темур тирик, Бобур барҳаёт,
Навонӣ то абад, Беруний озод.
Қул Хожа Аҳмаднинг ўзи бор унда,
Азиз Нақшбандийнинг сўзи бор унда.
Имом ал-Бухорий ҳикматлари жаъм,
Аларнинг ҳар бири ёруғ бир олам...
Қаршимда кичик бир оққина тугун,
Кафтимда қуёшга тутаман бугун.

Ўқувчим, сен уни кўрганинг замон,
Сенга садо қилур бу ўксик дoston.
Сен уни танийсан, бир дуо қилғил,
Тўлан Низомийнинг ғами деб билрил.

ОМИН.

1993 йил, март—октябрь.

Б У З

УЧ СЌЗ

(БОБУР)

Д о с т о н

Тамоми умрида Бобурға уч сўз айтибдур:
Бири сўкинчу бири қаттиқу бири ёлғон.
Бобур

МУҚАДДИМА

— Эй тарихчи, билгич Ватандош,
Сўйлаб бергил Бобурдан бир оз!
— Тингламоққа бормидир бардош?
Сенки шоир, ишнинг — эҳтирос...

— Бобур тенгсиз лашкарбошими,
Жаҳон ичра жасур саркарда?
Иўлбарс десам, йўқдир тошими,
Ҳарбий сирда зўр назаркарда.

— Сайёҳ десам, подшолиги бор,
Олим десам, нолакор шоир.
— Қуёш янглиғ номи барқарор,
Мангуликка шеърлари қодир.

— Сўйлаб бергил Бобурни менга,
Бу дунёда бормидир тимсол?
— Майли, айтиб берайин сенга,
Лек ёш тўкма, юрагингга ол!

БИРИНЧИ БОБ

I

Бир минг тўрт юзу саксон учинчи йил¹,
Иккинчи жума эди, оғи муҳаррам.
Тун бўйи қор тушди, ёмғир ёғди зил,
Тонг билан кўз ёрди Нигорой² санам.

Бир ўғил туғилди расо, мукаммал,
Тарихнинг тошига кўчди бу сана.
Гўдак киприк қоқди қуёшдан аввал,
Қуёш нур ёғдирди қилиб кўрмана.

Шодликка кўмилди Қўштегирмон³ хўп,
Уйма-уй югурди момо-кампирлар.
Чолдевол йўлида болалар тўп-тўп,
Томларда каптарлар ўйнар, потирлар.

Узгача тус олди Андижон эрки,
Ахсикат томонга кетди бир чопар.
Эсон Давлат⁴ бегим қай қавми борки,
Барига етсин дер қутлуғ хушхабар.

Шомда етиб келди Умаршайх Мирзо,
Болани қўлига олди шодумон.
Гўзал Нигорига дер ширин сазо:
«Қутулиб олдингми. онаси, омон?»

Ва умга тутқазди ял-ял дур-маржон,
Қайнома эғнига битта барқут тўн.

---

¹ Милодий 1483 йил, 14 февраль.

² Қутлуғ Нигорхоним — Бобурнинг онаси.

³ Қўштегирмон — Бобур туғилган даҳанинг номи.

⁴ Эсон Давлат бегим — Бобурнинг буvisи.

Энага аёлни сийлади чуном,
Унга туҳфа бўлди кийим бус-бутун.

Чақалоқ бошида ота ташлади
Унг ёнга шамширу сўл ёнга қалам.
Қутлуғ Нигор хоним кўзин ёшлади,
Қандайдир ҳис элтиб қалбини шу дам.

Қувноқ гурунг билан тун калта бўлди,
Тонг отди, шаҳарда ўзгача сурур.
Қўштегирмон ҳам Арк меҳмонга тўлди,
Ҳайқириб оқарди Иламиш¹ мағрур.

Қарнай садолари, жарчилар саси
Осмонни бузгудай ўткир, ларзакор.
Юнусхон² келяпти тўлиб ўпкаси,
Унга пешвоз чиқди Нор, Али, Аҳрор.

Болалар устидан сочди Хон бобо
Бир ҳовуч тиллони қўйнидан олиб.
Деди: «Умри узоқ бўлсин илоё,
Дунёда яшасин ҳамиша ғолиб».

Шул кунн гўдакка қўйдилар исм:
Заҳириддин, дея фотиҳа тортиб.
Фол очиб, шеър битди яна аллаким,
Тарих елкасига зил юкни ортиб.

Бола дуркун ўсди бир ниҳол янглиғ,
Кўзлари чақнайди ёруғ юлдуздай.
Сочлари қўнғироқ, киприклари тиг,
Қошлари қоп-қора, мисли қундуздай.

---

¹ И л а м и ш — Қорадарёнинг қадимий номи.

² Ю н у с х о н — Умаршайх Мирзонинг қайноғаси, Тиёншон ҳокими.

Қони тоза: Темур — ота авлоди,
Она насли эса шавкатли мўғул.
Шундай камол топди турки зурёди,
Андижон ерида закий бир ўғул.

Исмини жисмига келтириб монанд,
Эл ўзи атади уни Бобур¹ деб.
Унинг истиқболи нақадар баланд,
Мушкулни енгмоққа бўлур қодир деб.

Қиш ўтди, ёз ўтди, фасллар ўтди,
Йиллар қанотида улғайди Бобур.
Она чорбоғида уч ёшга етди,
Йўлбарс боласидай қўрқмас ва жасур.

Айни пишиқчилик, айни тўкин ёз,
Хатна тўй бошланди шаҳри азимда.
Тўй беш кун чўзилди, асли қирқ кун оз,
Қим ҳам яйрамайди бундай базмда.

Келди хил-хил машшоқ, не-не хонанда
Тошкент тарафлардан, Қеш² томонлардан.
Бундай зўр маърака, тўйни, чамамда,
Андижон кўрмаган кўп замонлардан.

Шойи-шалпарлардан кийдилар ҳамма,
Шароб дарё бўлиб оқди беминнат.
Қимлардир ҳасадда кулмади, аммо
Ғаразни пинҳона тутарди иллат.

Аҳмад Танбал шунда, Али Дўст шунда,
Узун Ҳасан ҳамда Қосим Қавчин бор.

---

¹ Б а б у р — Бобур — шер жинсидан, қоплон.

² Қ е ш — Шаҳрисабзнинг қадимий номи.

Джаме кешларидан беҳабар бушда —
Еш Бобур ёнида ўйнарди Сардор¹.

Эй Сардор, Бобурга эй содиқ тенгдош,
Сен вафо дарахтин яшил япроғи.
Бирга улгаюрсан, ўртада нон-ош,
Шаҳзода дўстисан, суйган ўртоғи.

Улар китоб ўқир, ҳар лаҳза пайдо —
Покиза руҳ ифра ёрқин юлдузлар.
Кундан-кун сир очур ер билан само,
Еш диллар орзиқиб бир юпанч излар.

Имом ал-Бухорий сунзди шиддат,
Форобий ўргатур ўткир зўр ақл.
Маҳмуд Қошғарийдан тилгадур ибрат,
Паҳлавон Маҳмудни этадир нақл.

Наршахий Жаъфарни қиладилар ёд,
Темур Соҳибқирон жанглари бир дарс.
Навой назми-ла қалблари обод,
Саъдийни ўқимоқ, дейди, бизга фарз.

Шоҳдан сўраб олиб ўқирлар такрор
Хожа Убайдулло Аҳро² хатларин.
Дилга жо қилурлар шомдан то наҳор —
Улуғ Баҳовуддин тариқатларин.

Бобурни етишсин дебон мукамал,
Устозлар боғлади Умаршайх Мирзо.
Воқиф бўлур эрди ундан ҳар маҳал,
Ҳам кўнгли тўларди ундан-да ризо.

---

¹ Ривоят: Сардор Бобурнинг энг яқин болалик дўсти бўлган экан. Бобурнинг биринчи шеъри ана шу дўстининг ўлимига бағишланган эмиш.

² Хожа Убайдулло Аҳро (1404—1490) — Умаршайх Мирзонинг самарқандлик пири.

Бир устод ўргатди кечаю кундуз
Қилич тутмоқликнинг сирру асрорин.
Бир мерган кўрсатди келиб юзма-юз —
Отмоқ санъатининг ўзида борин.

Намойиш этарди Бобур чавандоз
Жанглар майдонида елдай учмоқни.
Тулпор елкасида қуш каби парвоз
Ва от ўйнатмоқни, кўкни қучмоқни.

— Сардор, дўстим, юр, кетдик боққа;
Сўнгра айланурмиз дарё қирғоғин.
Нечун ҳаялладинг кеча сабоққа? —
Бобур койиб қўйди азиз ўртоғин.

Тасодиф юз берди, бемаврид ўлим
Сардор ёш жонига ташлади чангал.
Бобур зор-зор йиғлар, кўз ёши лим-лим,
Биринчи шеърини ёзди тонг маҳал:

Уچار қушдай қаён кетдинг, суйган ўртоғим,
Бирга ўсган содиқ тенгим, қалби қайноғим.

Оллоҳ амри билан кетдинг, рози бўл мендан,
Борса келмас сафар қилган йўли йироғим.

Соғинармен каломларинг, исминг тилимда,
Сени излаб билолмаймен қайга бормоғим.

Минг бир кеча эртақларинг тингладик икков,
Не қилай мен, ёқиларму ўчган чироғим?

Сен китобим, сен қаламим, қилич, ёйимсан;
Қувонч эдинг; энди эса ошди фироғим.

Қуёш билан, ойхон билан ўйнар эдик биз,
Таңгу тордир энди менга сенсиз чорбоғим.

Илк қофиям, илк байтимсан, сен илҳомимсай,
Сен эдинг-да ғазалларим, қайнар булоғим.

Раҳму шафқат қилолмадинг дўстинг Бобурга,
Мени эрта ташлаб кетдинг болалик чоғим.

III

Саратон сариғи. Ахсикат мудрар,
Қуёш чўғ сочади дарё устига.
Жиловсиз тўлқинлар соқов, ғўлдиарар,
Гирдоб чирмаб тортар сувинг остига.

Каптар ўйнатарди Умаршайх Мирзо,
Каптар ўйинини хушларди чунон.
Жарга қулаб тушди ва топди қазо,
Шўх сув ямлаб ютиб, мавж урди пинҳон...

Фарғона мулкига тарқалди шум гап:
Умаршайх Мирзодан айрилди кишвар.
Эшитди Тиёншон, Самарқанд тараф,
Буюк Турон бўйлаб кетди бу хабар.

Сайхун қирғоғида зўр аза, мотам,
Барча тилга олур марҳум отини.
Ахсига сиғмасди ўкинч ва алам,
Тасодиф емирмиш шоҳ ҳаётини.

Қутлуғ Нигорхоним айлади фарёд,
Шоҳбегим, Фотима тўкди кўздан ёш.
Ва лекин Улусой кўтармади дод,
Бетавфиқ бу аёл бағри эди тош.

Қора чакмон кийиб Бобур азадор,
Ғам ичра ўкинаар Жаҳонгир Мирзо.

Носир Мирзо дейди, бу қандай асрор
Отамдай подшога шулмидир жазо.

Шоҳ қизлари — Едгор ҳам Меҳрбону,
Шаҳрибону турар, қомати эгик.
Жигарин куйдириб аччиқ ғам-қайғу,
Отамлаб йиғлади Хонзода бегим.

«Бу дунё корига тўймаган,
Тақдирни ҳолига қўймаган,
Қизини йиғлатган, «суймаган»,
Шоҳ отам, хон отам, вой отам.

Шўх дарё сувига боқайин,
Замзама қилсину оқайин,
Оқмасам ўзимни ёқайин,
Шоҳ отам, хон отам, вой отам.

Шоҳ иши каптарми, қушмиди,
Подшолик қисматли ишмиди,
Отамнинг борлиги тушмиди,
Шоҳ отам, хон отам, вой отам.

Қимларга қолди-я ёш Бобур,
Улусга бўлурми бош Бобур.
Йиғидан толди-я ёш Бобур,
Шоҳ отам, хон отам, вой отам.

Руҳини шодмон қил, худоё,
Гуноҳин осон қил, худоё,
Ҳам жаннатмакон қил, худоё,
Шоҳ отам, хон отам, вой отам».

Дарё жимирлайди, қуёш ёнади,
Тошдай қотиб қолмиш қароргоҳ Аҳси.
Ўз навҳа чекади, ўзга тонади,
Сўнг шоҳлик талаши, жанжали, баҳси.

Хўқон қўзғалади, Марғунон ғамда,
Бобурни кутади пойтахт Андижон.
Темур руҳияти титрар мотамда,
Сукутда қаро ер ва мовий осмон.

Сайхун ёқасида танҳо ёш Бобур,
Сувга тикилади, жарга қарайди.
Вужуди изтироб зарбидан зир-зир,
Дарё эпкинлари сочин тарайди.

Лабларидан учган қуш каби сухан,
Оч, асов тўлқинга ўқ каби тегди.
Бобур отаси-ла сўйлашур руҳан,
Тилига сўз келиб, бошини эгди:

Отажон, бу қандай машъум кўргулик?
О, ўғлим, бир қаро тақдири қисмат.
Сиз билан бўйимни ростлар эдим тик!
Сенки шоҳ ўғлисан, унутма фақат.
Хатто мен жисмингиз кўролмам энди?
Лек сенга қолдирдим бир мерос — Ватан.
Наҳотки, суянган чинорим синди?
Амрингга мунтазир мен қилган чаман.
Ақлим бовар қилмас сўзларингизга?
Бир қўлингда қилич, бирида қалам.
Кўзимни тўкаман изларингизга.
Жаҳонгир Мирзони сен дегил укам.
Чин вафо ишига ўгайдир жафо.
Бош қизим — Хонзода опангни ёд қил.
Бизгами Ахсикат қароргоҳ — маъво?
Андижон ўз юртинг, сен уни дегил.
Мен билмас қадимий ғанимларни денг?
Аҳмад Танбал, Узун, Қосим, Қавчин ва...
Ҳасад бу итликдир, ҳа, итликка тенг,
Итликка ярашмас, ит — вафо — тавба...

Тўлқин ғулдиради, гувиллади ел,
Бола хаёллари тўхтади бир зум.
Ҳар жойда Бобурни кутиб ётар эл,
Андижон Аркида халойиқ гавжум.

Йўл узоқ, йўл тошлоқ, жадал отланди,
У билан жўнади жуда кўп одам.
Саман йўрғалади, ўй қанотланди,
Бобур от устида шеър тўқир ўктам.

Элга шоҳлик нимадир,
Уммондаги кемадир.
Ғарқ бўлурми эртага,
Ё бугун халқ ўртага
Олиб янчар тош мисол,
Отам эдими ҳалол?
Отам кимдир, қандай жон?
Унда бутунми иймон?
Тани темирдан эмас,
Қуёш билан басма-бас —
Сира билмади тиним,
Оёғида йўқ қўним...
Тавба, унинг юрти қай?
Гоҳ шаҳар, гоҳо тўқай.
Фароғати йўқ унинг,
Ҳаловати йўқ унинг.
Элга шоҳлик нимадир?
Уммондаги кемадир.
Тўлқинга бардош керак,
Чидайдими ҳар юрак?
Суронли бўронларин,
Ул қутурган онларин —
Умринг билан боғламоқ,
Маёкорликни доғламоқ.
Агар оқизса тўфон,
Қулаб тушса ҳам осмон.

Ўзинг қолиб елканда,
Даст кўтарсанг елкада —
Она Ватан шонини,
Ейсан шоҳлик нонини.
Мендаги олий ният —
Отам қилган васият.
Унинг руҳи — қудратим,
Яхшиликка журъатим.
Навойни кўрсам бир,
Қалам очар эди сир.
Сўнг шеър яратар эдим,
Элни яйратар эдим.
Қиличим айтса ғазал,
Шоҳлик бўлур мукаммал.
Ғазалим қилич бўлса,
Ғанимлар ундан ўлса.
Синса ёмонлик тиги,
Ватан қилмаса йиғи.
Аммо ҳали боламан,
Ўйлаб-ўйлаб толаман:
Элга шоҳлик нимадир?
Уммондаги кемадир.

III

Айни пешин чоғи. Андижон гавжум,
Қуёш тандирида аланга сўнар.
Жомеъ қуббасида қушчалар ғужум,
Арkning пештоқига кабутар қўнар.

Кўчада оломон, ғала-говур кўп,
Кимдир ҳайқиради, кимдир кулади.
Масжидга одамлар шошади тўп-тўп,
Бобурга Хутбани ҳамма билади.
Масжид деворлари вазмин уҳ тўкар,
Кунгура устунлар ўйчандир бирам.

Бунда кибру ҳаво қаддини букар,
Ични ёритади порлаётган шам.

Оёқлар остида қолди гиламлар,
Улуғ ҳиммат янглиғ кенгдир жойнамоз.
Бутун вужуд билан тинглар одамлар,
Меҳробда уламо ваъзни айтар соз.

— Мўмин-мусулмонлар, маълумингизким,
Умаршайх Мирзодан айридди кишвар.
Рост дунё сориға рихлати азим
Айлади тасодиф ели эфсунгар...
Ҳамма сукут сақлар, лаҳзалар оғир,
Шаҳиднинг руҳига бўлди гиловат,
Бир титроқ овоз-ла куйманиб дилгир,
Сўзда давом этур уламо фақат:

Бугун тарих: саккиз юз тўқсон тўққиз,
Рамазон ойининг беши. Сешанба.
Дуога қўл очинг, эй аҳли азиз,
Шаҳзода Бобурнинг номига Хутба!

Тангри таолонинг инояти бу,
Сарвари Коинот — улуғ ҳазратин —
Умаршайх ўғлига шафоати бу,
Заҳиряддин кўрмиш тақдир ҳимматин.

Бобур Мирзо кийсин шоҳлик тожини,
Фарғона элига айласин вафо,
Бошида кўтарсин юрт ривожини,
Бу ёруғ дунёда кўрмасин жафо.

Қуръон оятлари ўқилди равон,
Хўжа Аҳрор номи ёдланди такрор.
Баҳоуддин Нақшбанд қўлласин, дебон —
Хитоб бўлди: «Дил ба ёру даст ба кор!»

Андижон кўкида оқ булут, қора булут,
Ешгина шоҳ бола, гўё палопон бургут.

Ерга сиғмас шашти, парвози бор. парвози.
Турон замин қалби эрур донги, овози.

Ун икки ёш нима, капалак ўйнар бола,
Инглаб туради у уйқуси қолса чола.

Сенки Бобур Мирзо, болаликни гарк этдинг,
Оллоҳ қудрати-ла камолотга тез етдинг.

Қолди кўча ўйин, ойдин кеча бекинмачоқ,
Уйма-уй рамазон, эртақлару топнишмоқ.

Қолиб кетди қалмоқ дарёнинг қирғоғида,
Уйнаб, ҳориб-чарчаб келмоқ кун адоғида.

Қани боғлар ичра тилла қўнғиз ўйнамоқ.
Гулзорлар ораламоқ, тенглар ила қувнамоқ

Сардор йўлдош эрди, ёнингда бўлса қани,
Энди ҳар юмушда дўстинг Тоҳирни тани.

Еш бошингга тушмиш миллатнинг мушкулоти,
Қалбинг ичра кирмиш қонли тупроқ ҳаёти.

Сенга энди ўйин, шўхликлар ҳеч ярашмас,
Ўзлик билмаган халқ бола дебон қарашмас.

Ота мерос ўлканг кўзингга сиғар бўлди,
Туркнинг қайғу, ғами сўзингга сиғар бўлди.

Еш елкангга қўйди Ватан йиғлаб бошини,
Оёғингга ёйиб богин, тоғу тошини.

От миндирди, қилич берди, қалам ҳам берди,
Сендай бир мард эр ўғлонга кўп интиқ эрди.

Эҳ, бунда боғлар кўп, чўллариди зоғлар кўп,
Ноқобил ўғилларин юрагида доғлар кўп.

Ҳасад қийнар, эзар, ғараз ўти куйдирар,
Эҳтиёт бўл, ўсмир, ғийбат бўғиб ўлдирар.

Бобур, подшо бола, парвардигор ёр бўлсин,
Ғаним шармсор бўлсин, бобурлик ошкор бўлсин.

IV

Фарғона мулкида кечур зўр мотам,
Қутлуғ Нигорхоним тортур улуғ ғам,
Хонзода кўзида ёш тарам-тарам,
Дунёнинг ижоди—доим бири кам...
Сўзлагил, Андижон, нотинч Аҳси ҳам,
Нечун кўп қабоҳат, сирлар бор мубҳам?..
Етим Бобурингни сақлагил, Эгам.

Кундан-кун кўпаюр фитнаю игво,
Изғирин мисоли кезадур ғавго.
Ўгайлик қиладур ул Носир Мирзо,
Аҳмад Танбал номли қаро бир бало.
Узун Ҳасан кимдир, кўнгли кир, қаро.
Қосим Қавчин эса ундан эмас кам,
Ёлғиз Бобурингни асрагил, Эгам.

Эзилур, куйманур Бобур азадор,
Кундузи қийналур, кечалар бедор.
На қилсин, бу ишда борму мададкор,

Навкар етарлими жанларга тайёр,
Ахир нотавондир эл-улус, афгор,
Бу шоҳлик дарёсин тўлқини зам-зам,
Шоир Бобуринг сақлагил, Эгам.

Саҳар кириб келди демоқ-чун розин —
Хожа Мавлоний — Устоди қози:
— Шоҳим, сўзлайин, бўлсангиз рози?
Мулқингиз талонда, ғаним боз-бози
Авжга чиқди. Ишининг энг сози —
Кучли лашкар лозим, лашкарки—маҳкам.
Жасур Бобурингни пойдор қил, Эгам.

— Ғаним кимдир, айтинг, эй жондош устод?
— Отангиз тозиси — ул Танбал бедод.
— Қосим Қавчинни ҳам англамам бот-бот?
— Унинг иши эмас иллатдан озод.
— Носир Мирзони денг, иним-а, уёт?
— Кенгаш берингиз, сиз қози муҳтарам.
Подшо Бобурингни доно қил, Эгам.

* * *

Шоҳсиз йиғин бўлди ўқилгач намози аср,
Жами уламолар, донишманд Бобон Бакр.

Бунда ўлтирибди сокин дўст ҳам, душман ҳам,
Барча амалдорлар, вазир ва амирлар жам.

Олим Умарбию Дадаш, Солнвой ҳозир,
Тишда қаландарлар, дарвиш гадолар изғир.

Келди Азиз полвон, жасур чавандоз Обид,
Шукур Қори, Халил Эшон ва гўрков Зоҳид.

Барчанинг юзида гаму ташвишлардан из,
Чуқур ўйга ботмиш шаккок Эрали Ҳофиз.

Босиб ўлтирибди ҳатто Ғофуржон Раққос,
Фақат фолбин Мутал кафтлар ўқтин-ўқтин нос.

Қошим Қавчин пинҳон ҳаммага назар солди,
Ва билдирмай ерга қараб тез тиниб қолди.

Б о б о и Б а к р

Мавлоноғи, сўзланг, не сиру асрор экан?
Исломиий бу юртда қай мунофиқ бор экан?

Х о ж а М а в л о н о й Қ о з и

Азиялар, муҳтарам, эй аҳли мусулмонлар,
Элимиз ичинда пайдо турли гумонлар.
Еш Бобур бошига солмоқда кимлар соя?..
Аланга олдирмоқ учун учқун кифоя?

Қ о с и м Қ а в ч и н

Ростин денг, алжираб айтаяпсиз мавҳум сирлар?

Х о ж а М а в л о н о й Қ о з и

Виждон эгасими бунда бари амирлар?

Қ о с и м Қ а в ч и н

Тухмат тоши кимга тегур, англамадим ҳеч?

Ш у к у р Қ о р и

Дардга даво керак, фурсат бўлмасин-да кеч.

Х а л и л Э ш о н

Халқ ичинда айниш, бузилишлар кўп содир.

А з и з П о л в о н

Уйлар ёниб кетди, зарур юзларча чодир.

Ғ о ф у р ж о н Р а қ қ о с

Не-не гўзалларни мавҳ этдилар галма-гал.

О б и д Б о ғ б о н

Улус оч-яланғоч, кўпдур юқумли касал.

Т е ш а в о й М и р о б

Кечаги тошқинда бузулди кўп маҳалла.

Э р а л и Ҳ о ф и з

Чойхона, бозорлар, гузарлар тала-тала.

М у т а л Ф о л б и н

Энди ой тутилур, кўкда қуёш куядир.

З о ҳ и д Г ў р к о в

Каллакесарларга Ҳокан томон уядир.

Б о т и р Ч а в а н д о з

Қуваю Марғунон, Ахсикат аҳволи танг,
Гуғишқон ҳам душман бўлди, э аттанг... аттанг...:

Хожа Мавлоноий Қози

Аввало улусга нон беринг, Сиз ош беринг.
Раҳму шафқат беринг, раҳбар беринг, бош беринг.

Амирлар мард бўлса, юртни қилсун ҳимоя,
Лашкар пишиқ бўлсин, тўғри бўлсин ҳар гоя.

Ишрат, кайфу сафо тош қотсин, бу забунлиғ,
Аёлга эъвоз керак, зайфона зоти мунглиғ.

У ёну бу ёндин қилмоқчи ёғий хуруж,
Юртнинг тожу тахтин асраш, бу инсоний бурч.

Бобурга бу ҳолни тез англамоқ жонзидир,
Вақт ўтгач, ўнганмас, кейин шоҳ ҳам ожиздир.

V

Неча кунки нотимч Андижон...
Тўполондан тебранур майдон,
Қиличлар қон, ханжарлар қонхўр,
Ғанимларнинг қўллари қон... қон.

Ҳар бир уйда изтироб кезур,
Юракларни ваҳима эзур.
Мавлоноий Хожани бугун
Дорга осур, гўрини қазур...

Дор саланглаб тўкадур қаҳр,
Ҳар кўнгилда тўлғонур баҳр.
Мавлоноий Бобурга устод,
Жинойти—устодлик, ахир.

Ул Хожани тутиб келдилар,
Қасос майин ютиб келдилар.

Жар солдилар, ҳамма қўзғалди,
Кўчалардан ўтиб келдилар:

«Одамлар, ҳо одамлар,
Боғда битган бодомлар.
Эшитмадим деманглар,
Бобур ғамин еманглар».

Дор тагида Мавлоноий Пир,
Халққа қараб ҳайқирар бир-бир:

«Бобурни деб келдим мен дорга,
Ҳамма билсун сирру асрорга.

Ҳақ иш учун, офият учун,
Бошга тушди ушбу қаро кун.

Бобур-миллат, Бобур-ҳур Ватан,
Бобур шеъри мангулик чаман.

У журъатли буюк бир давлат,
Темурийлар кашф этган қудрат.

Уни бундан ҳайдаманг асло,
Бу илтижо — сўнгги тавалло.

Мени эшит, аҳли Андижон,
Бобур учун сенга бердим жон».

Шовқин-сурон. Тортилди чилвир,
Қўрқинч ели эсарди ғир-ғир.
Мавлоноий боши дордадур,
Уни осди қаро куч, қилвир.

Дорда қолди устоднинг боши,
Шунча қаттиқ кўнгилнинг тоши.

Нечун замин ёрилиб кетмас,
Куйиб битмас олам қуёши.

РУБОИИ

Дорга осилғуси донолар боши,
Тошға босилғуси донолар боши.
Ибтидо шундайдир, интиҳо шундай,
Лекин ер ёғдуси — донолар боши.

VI

Самарқанддан келди дарак,
Самарқандга ҳужум керак.
Унинг бўшдир салтанати,
Келмиш олмоқнинг фурсати.
Неча ой Бобур хаёли —
Самарқандни қилди толей...
Ул шаҳарни дер муқаддас,
Темур тахтин этган ҳавас.
Ёғийларни ундан қувса,
Шаҳар ғуборини ювса.
Обидалар кўтарса қад,
Уни этса метин пойтахт.
Турон юрти битга бўлса,
Душман келса, шунда ўлса.
Ватан улуғ, миллат улуғ,
Қўйни бўлса бахтга тўлуғ.
Қатъий фармон берди Бобур,
Лашкар тортди унга қур-қур.
Хилватларда чодир қурди,
Қадим шаҳар гирдо-гирди
Унга ошён — омонатдир.
Эрта-индин қиёматдир.
Илк бора у келганида,
Бўрон каби елганида,

Омад ундан қочган эди,
Жуда кўп қон сочган эди.
Яхши кенгаш қилмоқ керак,
Енгиш йўлин билмоқ керак.
У чорлади амирларин,
Ғалабанинг томирларин.
Келди жами лашкарбоши,
Навкарларнинг ичу тоши.
Разм солди Бобур аста,
Ва ўтирди келиб пастга.

Б о б у р

Самарқандни олурмизму?

Ҳ а м м а

Олурмиз, олурмиз, шоҳим.

Б о б у р

Неча кунда? Қим айтади?

Б и р и н ч и   н а в к а р

Уч ой даркор олмоқ учун.

Ҳ а м м а

Эҳ-ҳе, бекор, бўлмаган гап.

И к к и н ч и   н а в к а р

Икки ойда бўлса керак...

Ҳ а м м а

Уйлаб гапир, эй ноинсоф!

Б и р и н ч и   л а ш к а р б о ш и

Бир ой зарур, оламиз, шоҳ.

Б о б у р

Не дейсан, Нўён Қўкалдош?

Н ў ё н Қ ў к а л д о ш

Ун тўрт кунда оламиз, шоҳ!

* * *

Сукунат... Нега ўн тўрт кун?
Э тавба, бу қандай қонун?
Бобур секин бир қўзғолди,
Қўрган тушин ёдга олди.
Хўжа Аҳроп айтган муддат!
Оллоҳ, ўзинг йўлни кўрсат!
Тунда бўлди энг сўнгги жанг,
Шаҳар шоҳин боши гаранг.
Бобур чиқди эзгу тахтга,
Эришганди энди бахтга —
Оғир дардга чалинди у,
Худовандга ялинди у.
Қилмаган ҳеч эм қолмади,
Иситмаси йўқолмади.
Кундан-кунга ҳоли ёмон,
Ёнбошида тўрт парихон.
Ирим-сирим тўхтамас ҳеч,
Лекин ёниб боради ич...
Дору-дармон қилмади кор,
Заҳириддин қолди ночор.

Алаҳсирар, туш ё уйқу,
Кўзда ёши оқар бир сув.
— Ота! Отажоним қани?
Олиб кетинг энди мани.
Сардор, яқин кел, кел, ўртоқ,
Уҳ, орамиз мушча узоқ.
Кўзи сўник, олазарак,
Тамшанади лаби андак.
Зўрға келур сўзга навбат,
Али-шер-бек бит-ган ха-т...
Келтиришиб шу он секин,
Навойнинг ул мактубин
Қўйди Бобур кўксига,
Хўп тўлиқиб ўксиган —
Тоҳир кўз қирн билан
Бир қитъани кўрди чандон:
«Уч кишидин уч иш ёмон кўринур,
Сенга арз айлай аҳли дунёдин.
Шоҳдин тўндлуғ, ганийдан бухл,
Молға майлу ҳирс донодин».

Тоҳир қани? Лаҳад тайёр...
Андижонга мени юбор:
Тоҳир йиғлаб уради оҳ,
Оғзига сув томизар гоҳ.
— Мен ўлайин, болажоним,
Деди Қутлуғ Нигорхоним.
Оҳки, фалак, дарддир ишим,
Олиб қўйдинг ақлу ҳушим.
Ором недур, роҳат недур —
Билмади-я болам Бобур.
Менинг жоним тошдан экан,
Ҳеч чиқмади кирган тикан.
Мудом оғриқ билан ўтдим,
Бу дунёни мен унутдим.
Парвардигор, бергил шифо,

Бобуримга борми даво?!
Юз кун ўтди, дарди ариди,
Бобур бирдан тез қариди.
Юзларига тушди ажин,
Йигирма ёш экани чин.
Зўрға туриб ўлтиради,
Одамларни кулдиради.
Китоб кўрар, ўқир, ўқир,
Баъзан дарднок газал тўқир.
«Эшиттим илтифот айлаб демншсенким, дурур Бобур,
Фақире, номуроде, бесорупое, дусоғе».

Қўққис кирди бир хотини,
Баён қилди ўз додини:
— Бегим, энди у чақалоқ...
Тузалмади... бўлди адоқ...
Узингизни қийнамангиз,
Оҳ, бизларга сиз кераксиз!
— Нима дединг? У ўлдими?
Очилмасдан у сўлдими?
Ҳайҳот! Бу не синоатдур,
Дунё кори — хиёнатдур!
Оёқ-қўли қалтиради,
Кўзида нам ялтиради.
Шу он ходим кириб деди:
— Битта чопар келиб эди.
Андижондан бормиш хабар,
Дарҳол кириб деди чопар:
— Шоҳим, шоҳим, ул Андижон
Сизни кутиб бўлди вайрон.
Ёғий олди. Қонлар тўкди.
Одамларнинг бўйин букди.

Ҳў Узгандан Аҳмад Тапбал
Қирғин солнб кирди бу гал.
Узун Ҳасан шимол ёқдан,

Навкар тортиб кўп узоқдан,
Андижонга келди босиб,
Кўрингани чопиб, осиб.
— Бўлди! Бас қил! — дея шошиб,
Бобур кетди йўлга тушиб.
Юзлаб навкар билан кетди,
Марғунонга бориб етди.
Шу срада Шайбонийхон
Самарқандни қилди макон.
Бобурга ҳеч йўқдир илож,
Бошдан тушди кийилган тож.
Унда қилсин қанча оҳ-вой,
Андижонни берибди бой.
Шундоқ бу иш тугалланди,
Самарқанд ҳам эгалланди.
Бобур қолди Андижонсиз,
Самарқандсиз — гўё жонсиз.
Қадим Хўжанд йўлларида,
Фарғонанинг чўлларида
Сарсон бўлиб қолди Бобур,
Бошига ғам солди Бобур.
Самарқандда Шайбонийхон,
Андижонда Танбал ҳукмрон.
Марғунон ҳам кетди Ахси,
Юз кўрсатди омад акси.
Шўрпешона бўлди Бобур,
Бир девона бўлди Бобур.

VII

Битиб бардошу сабр,
Тонг билан туриб Бобур —
Намаңганга йўл солди,
Тўқайда из йўқолди.
Норин қирғоқларида,
Тошлоқ, қумлоқларида —

«Банди солар» сўқмоқда,
Узангиси аёқда.
Отлари терлаб-пишиб,
Жонин ҳалпига тушиб,
Беш жасур йигит бўлиб,
Улуғ ихлосга тўлиб,
Жадал юриб ёнма-ён,
Қайда деб шаҳри Косон,
Тоғли Чуст яқинида,
Намозгар салқинида
Етиб келди Пирига,
Бу ташрифнинг сирига
Косоний ҳайрат қилди,
Аҳволни сизди, билди.

К о с о н и й

Хуш келдингиз, Бобуршоҳ,
Сўзингиз бош устига.

Б о б у р

Азиз устод, соғиндик,
Тушдик кўрмак қасдига.

К о с о н и й

Отангизнинг руҳи шод!

Б о б у р

Мудом юрагимда ёд.

К о с о н и й

Биз дўст эдик жудаям.

Б о б у р

Хийла эслайман мен ҳам.

Қ о с о н и й

Мактублар йўллар эдим.

Б о б у р

Мен анча билар эдим.

Қ о с о н и й

Ҳа, энди келиб қолдим
Мен ҳам бу йил Тошкандан.

Б о б у р

Эшитиб, бир талпиндим,
Соғинчларим ошгандан.

Қ о с о н и й

Улуғвор мартабангиз
Ўзингизга муборақ!

Б о б у р

Шундоқ, Юз берди устод,
Қуллуғ ва лекин андак...

Қ о с о н и й

Сўзлангиз-да ҳаммасин?
Недир? Вужудим қулоқ?

Б о б у р

Авф этинг, ўғлингизни,
Дилда сизга иштиёқ...

Қ о с о н и й

Фарғона мулкида не?
Андижон осойишми?

Б о б у р

Отамнинг душманлари
Тинчимас ёзми, қишми?

Қ о с о н и й

Нечук улус аҳволи?

Б о б у р

Ҳар ердаги мисоли.

Қ о с о н и й

Ёнингизда кимлар бор?

Б о б у р

Олим, шоир, зиёкор.

Қ о с о н и й

Самарқандга не боис?..

Б о б у р

Унда бобомиздан из
Икки марта олишдим.
Ушал Шайбоний ила.
Самарқанд тахтинни-да
Олдим, эгалладим, рост.
Сиз-да биласиз, албат,
Она юртим — Андижон.
Ундан келмиш битта хат,
Ўқиб, қолмади тоқат.
Эртаси келди чопар,
Шум гап айтди сарбасар.
Кетдим. Дилим гаш, хуфтон.
Аниқ англадим йўлда,
Андижон кетмиш қўлдан.

Қ о с о н и й

Ҳозир қайдин келурсиз?

Б о б у р

Марғунонни билурсиз.

Қ о с о н и й

Қимга қолди Самарқанд?

Б о б у р

Еғий. Қилмадим писанд.

Қ о с о н и й

Ешликни олибсиз тан.

Б о б у р

Шундоқ. Қолдим беватан.

К о с о н и й

Ўғлим, булбул чамансиэ,
Инсон Ватансиэ бўлмас.
Лек Ватанни хор этган
Қаснинг омади келмас.
Дейлик, икки мусулмон
Қонин тўкса бир-бирин,
Улар кофир. Вассалом.
Ўзи туғилган ерин
Тулроғи унга ҳаром.
Улуғ Турон қайдадир?
Қонли жанглар тугатди.
Энди Ватан майдадир,
Темур Руҳин қийпатди.
Темурийзодаларнинг
Энг сўнгги авлоди — Сиз.
Дадангиз кўп нуқсонли
Эди раҳматлик, эссиз...
Бўтам, қонингиз тоза,
Қамдир бундай тоза қон.
Сизга шоҳлик меросдур,
Улуғлик ҳам ярашгон.
Адолат Сизга хосдур,
Жуда тиниқ шеър дарди
Қалбингизга чирмашган.
Сиз курашга отланинг,
Озод қилинг бу юртни.
Бургутдай қанотланинг,
Эл кўрсин Сиздай мардни.
Осойиш йўлни тутинг,
Нурдан дастурхон ёзинг,

Меҳр бўлсин ноз-неъмат,
Гиналарни унутинг.
Бу эса шариатнинг
Тўртта мазҳабига хос.
Ақлингиз чироқ бўлур,
Тилингиз қаймоқ бўлур,
Кўзингиз бўлсин олмос,
Душман ўзидан ўлур.
Мана сизга аталган
«Рисолаи Бобурия».
Идроким ила битдим.
Иўлдош бўлсин ҳамиша,
Дуо билан тугатдим.

Б о б у р

Бош устига Пирим,
Имон каби асрайман.
Бошимга иш тушганда
Шу битикка қарайман.
Дадам бир китоб берган
«Рисолаи Волидия»
Мен дунёга келганда
Хожа Аҳрор ёзмишдур.
Менга сазодат тилаб
Зўр ҳикмат дарёсини
Игна билан қазишдур.
Икки битикда отим,
Демак, икки — қанотим.
Пирим, этинг ижозат,
Чертилди дил рубоби,
Сизки айбга йўймангиз
Мана битта рубоий:

Кўнгил тилаган муродига етса киши,
Е барча муродларни тарк этса киши.

Бу икки иш муяссар ўлмаса оламда,
Бошни олиб бир сориға кетса киши.

Қ о с о н и й

Баракалло! Дард бу!
Дардки, яшайдур мангу!
Туйғунгиз бир бегубор,
Биллур каби хўн тоза.
Симоб янглиғ тан аро
Югурар тантанавор.
Илҳом имонингиздур,
Сўзки ўз жонингиздур.
Энг олий ниятингиз
Ато қилсун худойим.
Ҳар қандай мушкулотда
Ватанни тарк этмангиз?
Юртни ташлаб кетмангиз?
Биз билан бўлинг доим.
Оллоҳим ёрлақасун,
Паноҳида сақласун.
Ушбу сатрлар битган
Яхшилиқ кўрсин мудом.
Тотсин меҳнатин таъмин
Эгам қўлласин. Омнн.

VIII

Неча-неча кун ўтди, ойлар ўтди, йил ўтди,
Оқин сувлар ҳам оқиб охир манзилга етди.
Қалдирғоч учиб келди, қалдирғоч учиб кетди,
Деҳқон пойдевор қурган уйи-да кеча битди,
Бобур иши битмади, кўнгли сира тўлмади.

Андижонга боролмас, Аҳмад Танбал ҳукмрон,
Марғилонда қололмас, ул Али Дўст очкўз хон.

Носир Мирзо Ахсида, борса бўлмас ҳеч қачон,
Фитна унинг номини айлаган жуда ёмон,
Ёмонлар бўлди яхши. Бобур яхши бўлмади.

Чин содиқман, деганлар Бобур шоҳ бўлган чоғда,
Иброҳим Сору қани, Вайс Лоғарий қаёқда?
Хушомад экан бари, ҳалолликдан узоқда,
Башорат қилур улар Бобур энди тузоқда,
Бобур нечун аларни ул фурсатда тилмади.

Бўйин сиқиб борсунму, тоғойларга сиғинди,
Бу оғир кун келганда дўсту душман билинди,
Ғанимларнинг дастидан шоир қалби шилинди,
Бош олиб кетай деса, она ерга илинди,
Бобур бунда гул эди, лекин гулдай сўлмади.

У эрк юрак, довюррак ва лекин ёшлиги бор,
Енаётган шоирнинг қатъият, тошлиги бор,
Севгиси ерга сиғмас ҳам қаро қошлиги бор.
Дўстлик бор, садоқат бор, нони бор, ошлиги бор.
Бобур ҳаром емади, эл ризқини юлмади.

Шеърин ёзиб бир четда, қилсайди бағри қонлиғ;
Ё далада деҳқонлиғ ё соҳибни боғбонлиғ,
Эҳтимол кўрармиди халқидан меҳрибонлиғ,
Бошига тушмасмиди бу гадолиғ, сарсонлиғ,
Бобур тақдир коридин йиғламади, кулмади.

Ул Темурийзодалар шаънин ерга урсинму,
Боболарин руҳларин ҳолин хароб кўрсинму,
Волидасин арвоҳи уни қарғаб турсинму,
Ҳеч ярамас ёғийга бўйин эгиб юрсинму,
Бобур ҳеч пасаймади, чўкмади, эврулмади.

Елбормади ғанимга, тиз чўкиб қоврулмади,
Энди, куйди, тутади; кул бўлиб соврулмади;

Энди, мен кетдим, деди, аҳдидан айрилмади,
Темур қўлласин дебон ортига қайрилмади,
Бобур сири билмаган каккулар ҳу-ҳувлади.

IX

Баҳорий тонг отар. Гира-шира пайт,
Бобур, Тоҳир ҳамда Нуён Кўкалдош —
Оҳишта келдилар у мазори Сайд
Ваққосга. Бобур кўзларида ёш:

Ассалом, ўтганлар, Сизки огоҳсиз,
Қонли ер устида не-не маломат.
Бандамен, эмасмен мен ҳам гуноҳсиз...
Сиздан-да қарздормен токи қиёмат.

Тириклар шунчалар гуноҳга ботдик...
Сиз чеккан озорни дилга битяпман.
Мангу уйқунгиздан сизни уйғотдик,
Нетай, Андижонни ташлаб кетяпман.

Алвидо, аждодлар, эй улуғ мазор,
Шунда қолса девдим танам, тупроғим.
Ёруғ олам экан алдоқчи бозор,
Манглайда битилган қайга бормоғим.

Фотиҳа тортармен Оллоҳдан тилаб,
Жойингиз жаннатда топсин, деб қарор.
Хокингиз ўпармен ёлбориб, йиглаб,
Бунда из қолдирган Пир Хўжа Аҳрор.

Бир кафт тупроқ олиб Бобур авайлаб —
Иккала кўзига суртиб хўрсинди.
Забонсиз қабристон буни сир айлаб —
Оғир сукут ила бир ўкинч сўнди.

Бир шарпа тобора келарди яқин,
Дуонинг охирги сўзи бўлинди.
Валҳамду лиллоҳи раббил оламин...
Шу замон беш отлиғ кўзга илинди.

Бобурга рўбарў турарди Танбал,
Бобур ўзи берган қиличин ушлаб.
Бобур бир ташланди унга шу маҳал,
Танбал гурс йиқилди, қолди ер тишлаб.

Бобурнинг чап қўли бехос лат еди,
Битта бармоғидан оқди иссиқ қон.
Ўзи ҳадя қилган ул қилич эди...
Уни тутган эди одаммас, шайтон.

Қий-чув кўтарилди. Кўз очди шаҳар.
Бобур отга қўнди гўё учар сор.
Ортидан от солди қанча ёв-навкар,
Оломон қувлади бир душманшиор.

Сулаймон¹ тоғида Бобур пинҳона
Она Андижонга тўймай тикилди.
Деди: Сен шамсан, мен бир парвона...
Юракдан ўтганин бир Оллоҳ билди.

* * *

Баланд Ҳисор,
Эй пурвиқор!
Пойинг баҳор,
Бошингда қор.
Қолди диёр...
Қолди диёр...

Ул ёғингда
Ўзга юрт бор,

---

¹ Ушдаги Сулаймон тоғида Бобур кужра ҳурдирган экан.

Ўзга юрт бор.
Бобур сенга
Бораётир,
Қучоғингга,
Ул ёғингга.
Эй Ҳиндикуш¹,
Номинг нохуш.
Сенинг номинг
Улуғ Ҳиндга
Ўлим эмиш.
Дашти Морғо²
Шамоллари
Тўхтамас ҳеч —
Кенглик аро
Қолдириб из,
Учар йўрға,
Учар йўрға.
Кўҳи Хурд³ бор,
Кўп чўзилган.
Гармсир⁴ қум
Чўли бисёр.
Мурғоб бунда —
Азим дарё.
Ҳам Херируд⁵
Суви осо.
Буюк води —
Бадахшону -
Шаҳри Кобул,
Борур, Бобур,
Бир мард ўғил.

---

¹ Бу сўзнинг маъноси «Ҳинд ўлими» демакдир.

² Даштнинг номи.

³ Тоғ тизмалари.

⁴ Чўлнинг номи.

⁵ Дарёнинг номи.

Уни билгил
Тоғлар ошиб,
Чўққилару
Довонларда,
Жарликларда
Кўп адошиб.
Минг бир азоб
Ҳам андиша
Тортиб-тортиб,
Ўз бошига
Қайғу ортиб
Бораётир
Баҳодир шоҳ,
Бобур Мирзо,
Бобур Мирзо.
Баланд Ҳисор,
Эй пурвиқор,
Пойинг баҳор,
Бошингда қор¹.
Кел, бир йўл бер,
Қучоғингда
Бир йўлчи шер.
Ҳориб-толиб,
Юрагига
Бир ғам солиб,
Она юртдан
Бошин олиб
Борур Бобур,
Борур Бобур.
Унга йўл бер,
Қилма жабр,
Борур Бобур,
Борур Бобур.

---

¹ Бобур Ҳисор тоғларидан ўтар экан, айни баҳор, май ойлари эди (1504).

Юздан ортиқ навкар. От-улов, анжом,
 Қинғир сўқмоқларда Бобур неча кун.
 Баланд тоғ устига ёпирилди шом,
 О, чексиз кўк аро юлдузлар гулгун.

Бирдан қулаб тушди чўққидаги қор,
 Даҳшатли гумбурлаш. Бўрон қўзғолди.
 Ёнбағир ўраси бекилди такрор,
 Бобур ташқарига чиқолмай қолди.

Сўнги чодирлар ҳам кетди шамолда,
 Навкарлар изғийди юпун, қорни оч.
 Бобур қутқарилди ёмон аҳволда,
 Онани сақлади шох-шабба; оғоч.

Бир навкар от билан қулади жарга,
 Қалин қор остида йўқолди беун.
 Айримлар шайланди ортга қайтарга,
 Баъзилар чекинди умидсиз, дилхун.

Яна йўл. Изғирин.. Бир беғуборлик,
 Ана, осмон яқин. Юлдузлар ўчган.
 Гоҳ жарлик, гоҳ чўққи, кенглик ва торлик,
 Бу тоғлар ҳаёти — Бобурга кўчган.

Олдда пайдо бўлди қўрқинчли музлик,
 Унинг қирғоғидан ўтмоқлик керак.
 Шамси кал бошлади, эди бир сўзлик,
 Фалокат юз берди, чўкди бедарак.

Қаттиқ саросима босди карвонни,
 Ўзга йўл топилди — қоянинг орти.
 Ваҳима қоплади тоғни, довонни,
 Тобора уқубат ҳаддидан ошди.

Одамлар ва отлар толди-чарчади,
Қийноқ қафасида қолди ҳар бир жон.
Бир навқар Бобурга қаттиқ сачради:
Не бу кўргуликлар... Шоҳлик истабон?

— Бас қил, — деди Тоҳир шу дам мардона, —
Орият иши бу, Ватан дарди бу.
Кун келур, қайтурмиз мулки Фарғона,
Бобур — Темурийлар асил марди бу.

Жаҳонгашта Темур нияти — Бобур,
Унинг порлоқ ёди, унинг давоми.
Тоза қон одамнинг уёти — Бобур,
Унга жоиз эрур дил эҳтироми.

Барча дер: Ҳақ гапдир, йўл берур худо,
Олдинга, илгари элтинг, Бобуршоҳ!
Сиздекни кўрмабди бу қари дунё,
Сиз борсиз — биз бормиз, эй олампаҳо!

Тоғ йўли тугади. Ёлбағир кўм-кўк,
Яйловлар устида ям-яшил гилам.
Эй карвон, ёз келмиш. Кел, меҳрингни тўк,
Нурга чулғанибди Бадахшон бирам.

Бу қуёш парчаси, шунда қол бир оз,
Совуқда уюшган танинг яйрасни.
Сен бунда топурсан дўстона ҳамроз,
Бу эл қалбига кир, сен бўл ошнаси!

Бобур ўйга толди: Андижон, Аҳси.
Оғриган бу виждон. Топталган қадр.
Ниятим, тилагим эди-ку яхши...
Сира ҳам ўчим йўқ. Энди-чи, сабр... сабр..

Дунёнинг ишлари экан бир эрмак,
Шоирлик — шоҳликдир, йўқ унга ҳудуд.
Тилига шеър келди. Тўлиқди юрак,
Симобдай титради, ёнди бу вужуд.

«Бедард ҳабиб билмади дардимни,
Тупроқча кўрмади руҳи зардимни.
Мендан неча кўнгилда ғубори бўлғай,
Кетдим муна, эмди топмагай гардимни».

БАҒИШЛОВ

О, ўқувчим, шеърсевар, дostonсевар,
Жаҳонгир Бобурдан сўйладим пича.
Қирқ етти йил умри — қирқ етти асар,
Бир дoston бўлади ҳар кундуз, кеча.

Бетимсол болалик, ўт ёшлик они —
Дарёи бежилов, баҳри тўполон.
Ўткир нозик қалам, газал — иймони,
Кураш ила олур мулки Ҳиндистон.

Ўчмас воқеа кўп, жангу жадал кўп,
Юракни эзгувчи фожиалар бор.
Уни қўй! Сен шоир Бобур қўлиш ўп,
Шоҳлик салтанатин тушунмоқ душвор.

Менки шоҳ Болани зўрға юпатдим,
Киндик қони томган она тупроқда.
Ҳисор тоғларида уни кузатдим,
Афғон ерларида қолди фироқда.

Деди у: — Онча вақт тургумдир шунда,
Сўнг тақдир «хатида» нелар бор экан...
Самарқанд, бобо юрт! Илинжим унда,
Уни дедим, кирди бағримга тикан.

Қонли олишувлар юз берур ҳали,
Мағлубият. Зафар. Қўп нарса содир.
Сенга айтур барин бериб тасалли,
Тарихни билгучи устоди Қодир.

Мең эса Бобурни соғиниб дарднок,
Кўзимдан қон томур, қонли кўйлагим —
Юрак тешишдан йиртилур чок-чок,
Ва энди бошқача созда куйлагум.

Беш юз йил ўтдики, Шоҳ Бобур дерлар,
Унга адаш бўлиб яшар гўдаклар.
Оналар яратмиш қўшиқлар, шеърлар,
Қанча ривоятлар, қанча эртаклар.

Халқим куйларидан танладим оҳанг,
«Гўрўғли», Алпомиш» ўлчовига мос.
Достон давом қилур энди бошқа ранг,
Кела қол ва секин тингла, илтимос.

Малоли келмасин, азиз ўқувчим,
Бул бобни ўзгача иншо айласам.
Ажиб бир афсона йўқотмиш тинчим,
Сирли ҳақиқатни сенга сўйласам...

Мен Бобур ёнига борай, пайдар-пай
Йўлимда кўзлари интизор бўлди
Ундан мадад сўрай, унга ёлборай,
Илҳомим уни деб беқарор бўлди.

ИККИНЧИ БОБ

Баҳорнинг охириги кунлари ҳам ўтиб, ёз бошланган-
да, Афғон осмонида қуёш лов-лов ёниб, бесаноқ най-
за-найза ўткир ёғдулари ерга санчилур минг карашма-
да. Деҳқон далага чиққан, чўпон қирларда молию

қўйини боққан, сувлар ариқлар лабига ялпизлар таққан.
Қобул кўчаларида одамлар кўп, юпун болалар ўйнай-
ди тўп-тўп. Шаҳар ҳокими Жалол саксондан ошган,
у энди қарилик таъсир қилиб, сўзларидан адашган.
Кўзининг оқу қораси, ёлғиз фарзанди — Бубна кундан-
кун етилуру. Унинг ўн олти ёши тилларда мадҳ этилуру.

Бубна хароба шаҳар кўчасидан ўтиб борар экан,
бир қаландарнинг жавраб айтаётган каломига қулоқ
тутди ва ўзлигини бутунлайин унутди. Қаландар эса
сўзларди бемалол, унинг оҳанглари элитарди хаёл:

Ҳисор ошиб, ўтиб доvon, чўлу сэхро,
Яхшиликни дилга тугиб, бўлиб ошно,
От ўйнатиб, газал айтиб тили бурро,
Қадди зебо, ақли доно, кўзи порсо;
Шаҳри Қобул келар эрмиш Бобур Мирзо,
Фарғонадан кетган эмиш, во дарифо...

Амир Темур, Чингизхоннинг қонидап у,
Андижон дерди кўз очгани ондан у,
Самарқандни севар эди жонидан у,
Кечган эмиш подишолик шонидан у,
Шаҳри Қобул келар эрмиш Бобур Мирзо,
Фарғонадан қувилганмиш, во дарифо.

Унга қучоқ очар эмиш Қобул хони,
Тинчлик иши бўлган учун имтиҳони,
Уни кутмоқ истар эмиш Турк, Афғони,
Уни севмиш Бадахшоннинг ер-осмони,
Шаҳри Қобул келар эрмиш Бобур Мирзо,
Самарқанддан қувилганмиш, во дарифо.

Оллоҳ берган алағали шоир эрур,
Навоййдек сўз демакка қодир эрур,
Ҳар каломи ёғду эрур, нодир эрур.
Бир ёнда ёр, бир ёнида Тоҳир эрур,

Шаҳри Қобул келаётир Бобур Мирзо,
У Аҳсидан қувилганмиш, во дариғо.

Тўлишибдур Жаллхоннинг ёлғиз қизи,
Чарақлаган, ярақлаган тонг юлдузи,
Отасига малҳам эрур ҳар бир сўзи,
У — муштипар онасининг кўрар кўзи,
Шаҳри Қобул келаётир Бобур Мирзо,
Фарғонадан қувилганмиш, во дариғо.

Бубна қизнинг дили ичра унмиш ризо,
Уни билса, пайқасайди ота зеро,
Она сезур: қиз юраги ишқдан яро,
Турли миш-миш хаёлига солур ғавфо,
Шаҳри Қобул келар эрмиш Бобур Мирзо,
Ўз юртидан кетган эмиш, во дариғо.

Бубна кўрмиш ўз тушида шоҳ Бобурни,
Юлдуз, ою қуёшдан ҳам ёруғ нурни,
Ул ўғлонни, ўшал Юсуф каби ҳурни,
Онасига сўйлаганмиш бундай сирни,
Шаҳри Қобул келаётир Бобур Мирзо,
Марғунондан кетган эмиш, во дариғо.

Шунча барно бўладими йигит қомат,
Лаблари ол, юзи ял-ял, кўз қиёмат,
От устида қийғир мисол, эҳ аломат,
Шундай жонга бўлибди-я кўп маломат,
Шаҳри Қобул келаётир Бобур Мирзо,
Андижондан кетган эмиш, во дариғо.

Шеър битганда тўхтаб қолур қайнар булоқ,
Шеър айтганда боғда булбул солур қулоқ,
Ҳар каломи жонга ором, зўр иштиёқ,
Завқинг бўлса томоша қил, кел, унга боқ,

Шаҳри Кобул келар эрмиш Бобур Мирзо,
Фарғонадан кетган эмиш, во дариго.

Эр юракли, шер юракли марди майдон,
Унга қучоқ очиб чиқсин халқи Афғон,
Ҳирот, Ғазна, Хуросону ҳам Шибиргон,
Дўсту душман ёқа ушлаб қолур ҳайрон,
Шаҳри Кобул келар эрмиш Бобур Мирзо,
Ўз еридан кетган эмиш, во дариго!

Қаландарнинг бу хиргойисини Бубна охиригача тингламади. Қаландар эса бу қизининг Бубна эканлигини англамади ҳам. Қиз чопганича боғ ўртасидаги сўрида ёнбошлаб, оҳу боласига термулиб ётган, чуқур хаёлларга ботган онасига қараб югурди. Она ҳаяжон шамолида қолган қизини бағрига олди, нелигини билгач, ул қаландарни ҳузурига чорлади. Бубнанинг шаҳло кўзлари юлдуздай порлади.

Қаландар онага бўлган бор гапни айтиб берди. «Мен Бобурни хос йигитлари ва анча-мунча анжомлари билан йўлда кўрдим. Ул кишининг шундоқ ёнида уч аёл ҳам бор. У ҳар қишлоқ, маҳалладан ўтганда эл уни олқишлаб кутиб олмоқда», — деди. Бубна онасига, мен ҳам Бобур Мирзо қаршисига чиқаман, деб туриб олди.

Алқисса, она қизига қараб бу сўзни айтиб турибди

Қайбир куни айтган эдинг тушингни,
Қизим, энди йиғиб олгин ҳушингни,
Худо етказибди ўнглаб ишингни,
Айтма сирни, ёрма сира тишингни,
Ишқ боғингда очилибди гунчалар.

Отанга кир, рухсат берсин, қарши ол,
Зар қуёшни кутган каби тонг мисол,
Манглайингда бор экан-а бундай ҳол,

Қирқ кокилинг устига қўнмиш ҳилол,
Қиз болага бахт бўлар-да шунчалар.

Мен розиман, майли, қизим, чиқ пешвоз,
Ота рози — худо рози дебдир, рост,
Лек дин, шарият бор боз устига боз,
Болам, севги бошқа, бошқа эҳгирос,
Қиз иффати эрур минг тугунчалар.

Ёлғизим, кундузим, Ойсан, Зухросан,
Кўзга тўтиёсан, бирсан, танҳосан,
Қошу кўзинг қаро, қадди зебосан,
Тушда кўриб сен шунчалар шайдосан,
Отангга кир, сўра, шошма бунчалар.

Онанинг бу сўзларини эшитиб қаландар ўз ихтиёрига эрк берди-да, Бобурнинг машҳур ғазалидан бир байт ўқиб юборди:

Жамолинг васфини, эй ой, неча элдин эшитгаймен,
Не кун бўлгай висолнингга мени дилхаста етгаймен.

Бубна кўзларига ёш олиб, туйғулар селида қолиб,
идрокин йўлга солиб, отасининг ҳузурига оҳиста кирди.
Бир оғиз сўз айтолмай, тиниқ, сокин кўлдай жимиб турди.
Жалолхон гўё қиз қалбига қулоқ кўчирди,
кўзларида чақнаган ҳайрат ўтини ўчирди:

Болам, сўйла, не сир бор,
Сени ўртар не асрор,
Мени қилгил хабардор,
Она қизим, ҳур қизим?

Ғам босибди кўзингни,
Тутолмайсан ўзингни,

Айтгил айтар сўзингни,
Она қизим, нур қизим.

Шунда Бубна қиз ерга қараб, кўп андишаю ибо
билан илтижо айлади:

Отажоним, рухсат қилдинг,
Илтижомни толе билдинг,
Майлига, бағримни тилдинг,
Бобур келур, йўлга чиқай.

Мен уни бир бориб кўрсам,
Кўз олдида кулиб турсам,
Суҳбат қурсам, гурунг қурсам,
Бобур келур, йўлга чиқай.

Йўлларига гуллар тўшай,
От жilовни бир дам ушлай,
Шодон қилиб кўнгул хушлай,
Бобур келур, йўлга чиқай.

Ўтиб кетмай армон билан,
Сиз амр этинг фармон билан,
Дил ўсадур осмон билан,
Бобур келур, йўлга чиқай.

Қизининг бу сўзларини эшитиб Жалолхон ғазаб
отиға минди. Бубна зор-зор йиғлай-йиғлай тинди. Ота
бир хўрсиниб шу маҳал, кескин оҳангда деди ул дан-
гал:

У эмас-ку сенга тоға ё оға,
Билмадим а, шундоқ дерму ақли соғ-а?
Ошёни йўқ, макони йўқ у бир зоғ-а,
Не кулфатга қўюрсан, қиз, шундай чоғ-а?
Йўқол дейман, йўқол, қўйма мени доғал!

Бубна отасининг оёғига ўзини ташлади,
Ёз ёмғиридай кўзини хўп ёшлади:

Отажоним, ундоқ деманг,
Қиз бола, деб ҳеч ғам еманг,
Онам деди: у ким, ниманг,
Бобур келур, йўлга чиқай?

Менки сизнинг виждонингиз,
Доғ тушмаган нймонингиз.
Пок ерингиз, осмонингиз,
Бобур келур, йўлга чиқай?

Сизнинг якка қизингизман,
Сақлаб қўйган тузингизман,
Эл олдида юзингизман,
Бобур келур, йўлга чиқай?

Ўғлимсан, денг, ўғлингизман,
Кучга тўлган тўқлингизман,
Юраги ўт, чўғлингизман,
Бобур келур, йўлга чиқай?

Гулдай тоза номус, орим,
Ватан ишқи — аҳд-қарорим,
Юрт тинчлиги — зўр шиорим,
Бобур келур, йўлга чиқай?

Душманни дўст қилмак ишим,
Ундан ўзга йўқ ташвишим,
Унг келибди кўрган тушим,
Бобур келур, йўлга чиқай?

Чиқар бўлсам, қон тўкилмас,
Элим қадди ҳеч букилмас,

Чок-чокидан дил сўкилмас,
Бобур келур, йўлга чиқай?

Менга беринг йигит жома,
Тузарман сулҳ — бир аҳднома,
Сиз деманг: бу бўш ҳангома,
Бобур келур, йўлга чиқай?

Уғлонга хос уст-бош беринг,
Қиллч беринг, ўн ёш беринг,
Беш оқсоқол, бир бош беринг,
Бобур келур, йўлга чиқай?

Гар мен чиқсам бўлмайдн жанг,
Юрт аҳволи қолмайдн танг,
Қоним ўтинг, сўзим жараиғ,
Бобур келур, йўлга чиқай?

Жалолхон қиз мақсадни англаб етди, хос кишиларни чақириб, уларга амр этди:

Бобур келур, қаршисига борилади,
(Сукут сақлаб Жалол секин ёрилади.)
Қизим Бубна, мен чиқай, деб зориллади.
(Хона ичра фонус яна пориллади.)

— Қиз бола-я, ё алҳазар, бу қандай гап?
Сандиқларда сақланадур дуру садаф.
Кўздан нари, чўлда бўлур сассиқ алаф,
Қим ҳам элтур, олиб борур уни матаб¹,
Ё хонимиз қиз ўстирган унга атаб?

— Бас! — дер Жалол. — энг аввало бизга уни
Бегона деб янглишдингиз, билинг шуни.
Амир Темур ҳам Бойқаро бир тугуни —

---

¹ М а т а б — эргаштириб.

Бизмиз ахир, бизким улар бир бўғини,
Мен Туркистон гардиданмен, гап мазмуни.

— Е Оллоҳ, — деди бир шайх, — сиз ўзбекмисиз?
Ал-Беруний, Навоийга ўздекмисиз?
Ҳа, денг шундан, Сиз ҳам доносиз, зақисиз,
Баҳовуддин Нақшбанднинг бу ердаги ҳақимисиз?
Заҳириддин Муҳаммаднинг палагидан, нақимисиз?

Хон ота ижозати ила Бубна ўнта ёш сипоҳ ва бешта оқсоқол ила йигитча, навкар либосида Бобур йўлга чиқиб кетди. Намозгар эди, улар келаётган карвонни кўрдилар.

Карвон ниҳоят чарчоқ эди. Қимдир отда, қимдир пиёда келарди. Тоҳир Қутлуғ Нигорхоним минган оппоқ отнинг тизгинига боғланган ишак арқонни тутиб етаклаб олган эди. Бобур Мирзо бир самаи тулпорнинг жиловидан ушлаб аста-секин одимлаб келарди.

Жалолхоннинг энг яқин хос кишиларидан бўлмиш шаҳри Қобул кадхудоси Бузург Шайх эндигина лабларини сўзга жуфтлаган эдики, ундан олдин Бобур кулимсираб: «Ассалому алайкум!» — деди.

— Ҳуш келибсиз! — деди Бузург Шайх.

— Ҳушвақт бўлингиз, — деди Бобур.

— Шаҳримиз хони Сизни хайрихоҳлик ила кутмоқда. Қаршингизда турган мана бу йигитча Жалолхоннинг ёлғиз фарзанди.

Бубна ўнг қўлини кўксига қўйиб, Бобурга юзланди, Бобур унга мамнунлик аломати ила назар солди. Бубна юраги тошиб доно-доно қилиб сўзлади:

Ҳуш келдингиз, азиз меҳмон,
Сизни кутиб кўз нигорон,
Қучоқ очур аҳли афгон,
Қадамингиз бош устина.

Тоғ еллари — сабо айтди,
Кўп маломат сизга етди.
Жафо чекмай ким ҳам кетди,
Гул унарми тош устина?

Қиличингиз ярақлайдур,
Кўзларингиз чарақлайдур,
Сизни худо кўп сақлайдур,
Дасторингиз қош устина.

Отам элда топган ҳурмат,
Мен ёлғизман, шудир қисмат,
Биздан бўлур Сизга ҳиммат,
Отам деди: ош устина.

Сизни қўллар улуғ Оллоҳ,
Сиз дунёга бўлурсиз шоҳ,
Турон ерга бўлинг паноҳ,
Самарқанду Шош устина.

Шаҳримизга бир жон бўлинг,
Отам кекса, Сиз хон бўлинг,
Бизга орзу, армон бўлинг,
Кўз устина, ёш устина.

Кунлар ўтди, ойлар ўтди. Жалолхон қариб, бандаликни бажо этди. Бобур Мирзо Кобулдаги ҳумкронликни қўлга олди, унга атрофдаги ва яқин-узоқдаги бошқа шаҳру қишлоқлар ҳам бўйсунди бошлади. Бобур Мирзонинг шоҳлик салтанати Афғон тупроғида гоҳ тинч, гоҳо жанглар билан мустақамлана борди. Ерли аҳоли Бобурга хайрихоҳлик билдириб, уни теурийзодаларнинг асил ҳукмдори деб тан олди.

Тоҳир ва бошқа навқирон ёшлар қаторида Бубна йигит қиёфасида Бобурга навқар бўлиб, садоқат кўрсатиб хизмат қилаверди.

Бобур уни яхши билар, эъзозлар, турли кўнгилоچار сайрларга, шикорга ҳам бирга олиб кетар эди.

Кунларнинг бирида қора ҳодиса юз берди. Ҳиндикуш тоғлари этакларида Бобур йигитлари билан ов қилиб юриб эди. Улар орасида йигит қиёфасидаги Бубна ҳам бор эди. Улар арчазорларни ортда қолдириб, жарликлардан ўтиб, бир ботқоқлик — овлоқ жойга чиқиб қолдилар. Овчиларга ёввойи тўнғизлар тўдаси тўсатдан ҳужум қилди. Жарлик лабига бориб қолган Бубна тўнғиз ҳамласидан ғор ичига ағнаб кетди. Унинг оёқ-қўли қаттиқ жароҳатланди, чап оёғи сонигача ёрилиб, ундан қип-қизил қон тинимсиз оқиб ётарди.

Кундан-кун Бубнанинг оёғидаги жароҳат газаклаб кетди. Табиблар чап оёқни кесиб ташлашни маслаҳат бердилар. Бобур ўзининг содиқ навқари, Афғон еридаги подшоҳлик салтанати асосини яратган бемор Бубнанинг бошида ўлтирар, унга ғамхўрлик кўрсатарди. Айниқса, сўнги кунлари шоҳ бу ердан сира ҳам жилмади.

Жарроҳлардан бири Тоҳир ёнида ғаройиб бир сирни айтиб қўйди: «Шоҳим, бир қошиқ қонимдан ўтинг, Сизга битта ғалати сирни сўзлайин. Бу ҳалиги бемор навқарингиз ўғил бола эмас, қиз бола экан». Бобур ҳайрат гирдобида қолди ва Бубна ёнига кириб, ушбу сўзларни айтиб турибди:

Бардош айланг, худо чидам берсин,
Дарднинг келмоғи осон, кетмоғи қийин.

Б у б н а. Қуллуқ, шоҳим!

Б о б у р. Оламдаги жами табибу жарроҳларнинг энг аълолари дардингизга малҳам ахтарур.

Б у б н а. Малҳам... Сиз... Сиз-ку энг аъло табиб!
Сиз ўзингиз.:

Б о б у р. Узр. Бефарқ қолибмен.

Б у б н а. Хизматингизни тўла адо эта олмадим.

Б о б у р. Миннатдормен...:

Б у б н а. Сиз...: Сиз...: қалбимга ғойибона кирган шоир
Заҳириддин Мухаммад Бобурсиз.

Б о б у р. Мард ўғлондек дўстликда вафо қилган аёл
золи олдида бир умр қарздормен.

Б у б н а. Сизни кўп ўқиганмен, газалларингизни ёя би-
ламен.

Б о б у р. Вафо ва жафо ҳақидами?

Б у б н а. Она юрт, Ватан ҳақида ҳам.

Б о б у р. Нечун ундоқ қилдингиз?

Б у б н а. Агар ўғлон қиёфасида қаршингизга чиқма-
ганимда эди, билмадим, Сизни кўролмас, озгина хиз-
матингизни қилиш ҳам менга насиб этмас эди.

Б о б у р. Ё Оллоҳ!

Б у б н а. Кўнгил дарди учун бир байт айтсангиз.

Б о б у р. Сен, эй гул, қўймадинг саркашлигингни
сарвдек ҳаргиз, оёғингга тушиб барги хазондек мунча
ёлбордим...

Бубна мадорсиз қўлларини аста ҳаракатга келтириб,
ёстиғи остидан бир қоғозни олди-да, Бобурга аста
узатди.

Бобур қоғоздаги сатрларга маъюс кўзларини қада-
ди, бирдан овози тутулиб, ичида ўтди туғди билан ўқи-
ди:

Тушда кўрдим Сизни бир қур, гадо ўлдим,
Онам билди, отам билди, эл билмади.

Ишқ шароби ёш жонимга оғу бўлди,
Умрим билди, руҳим билди, ея билмади.

Умидларим, армонларим, кўз ёшларим
Онлар билди, лаҳза билди, йил билмади.

Ҳижрон ғами тоғларча зил, вой вой дедим,
Булбул билди, нола билди, гул билмади.

Тунлар босди, қиш қаҳратон, баҳор қадрин —
Гозлар билди, ўрдак билди, кўл билмади.

Бош айланди, кўзим тинди, соғинч ёмон,
Кўнгил билди, юрак билди, қўл билмади.

Яхшиликдан, эзгуликдан уруғ сепдим,
Тупроқ билди, экин билди, дўл билмади.

Оқар дарё оқиб кетди, сув қайда бор,
Дарахт билди, илдиз билди, чўл билмади.

Юрмоқ мушкул, турмоқ қийин, вақт азобин
Қарвон билди, оёқ билди, йўл билмади.

Жангу жадал, ерга сингган қон касрини
Подшоҳ билди, султон билди, қул билмади.

Чин садоқат, чин муҳаббат соҳиби ким?
Ҳамма билди, олам билди, ул билмади.

Севгим менинг соқов бўлди, ё худоё,
Қалбим билди, юрак билди, тил билмади.

Бубна кўз қири билан Бобурнинг узун, қоп-қора
киприклари учидан бир дона марварид кўзёши дума-
лаб чиройли мўйлови устига тушганини кўриб қолди.
Бобур оҳиста бир қитъа айтди:

Муяссар ўлса агар ёр васли ғурбатта,
Ватанни не қилай, ўз диёр нега керак,
Йиборди ёр менга ёдигор деб хатини,
Манга ҳабиб керак, ёдигор нега керак.

Жарроҳлар қизнинг чап оёини кесиб ташлашди.
Дард авжга минди. У қонсираб ярим кечада жон бер-
ди. Шоҳ Бобур эса мамлакатда қирқ кун мотам эълон
қилди.

РУБОИИ

Қанча рост, билмадим, ушбу афсона,
Лекин Бобур ўтди аёл деб ёна.
Уни шундоқ қилиб, шундоқ туққандур
Қутлуғ Нигорхоним — муқаддас Она.

Қирқинчи кун эди. Шоҳнинг волидаси Қутлуғ Ни-
горхоним буйрак қон босими ошиб, оғзи-бурнидан қон
кешиб тўсатдан вафот қилди. Мотам устига мотам.
Бобур она тобутни устида зор-зор йиғлади. У ҳар куни
қабристонга борар, онаси ҳаққига дуо қилар эди. Бу-
гун тунда уйқуси қочиб, она сиймосини кўзига жойлаб,
фарёд чекиб шеър ёзди ва уни тонгда етиб келган То-
ҳирга ўқиб берди:

Сўнди шамим, ўчди чироғим,
Ингит чоғим нуради тоғим,
Хазон урди мевазор боғим,
Она номли буюк ардоғим
Қўлдан кетди. Фарғонам кетди,
Андижондек парвонам кетди.

Боболарим қонидек тоза,
Онам эди элга андоза,
Қайдин келди бемаҳал қазо...
Она номли буюк ҳаввоза
Қўлдан кетди, Фарғонам кетди,
Андижондек парвонам кетди.

Онам кўкси бир жаннат эди,
Бошим каби кўп қиммат эди,

Азиз меҳри бесарҳад эди,
Манглайимда нурли хат эди,
Қўлдан кетди, Фарғонам кетди,
Андижондек парвонам кетди.

Қани энди ул онаизор,
Анқов думё, сенда сир-асрор,
Онасиз шоҳ шоҳликми, Ғаффор?
Қўлдан кетди, Фарғонам кетди,
Андижондек парвонам кетди.

Садоқати шеъримда қолди,
Жисми ўзга сримда қолди,
Тақдир иши Афғонни олди,
Она ҳажрин бошимга солди,
Қўлдан кетди, Фарғонам кетди,
Андижондек парвонам кетди.

Пешонамда не бор, билмадим,
Мен онамга хизмат қилмадим,
Ўз-ўзимни нега тилмадим,
Лек ёнидан сира жилмадим,
Қўлдан кетди, Фарғонам кетди,
Андижондек парвонам кетди.

Оллоҳ, ўзинг ҳидоят айла,
Чин дунёсин иноят айла,
Етим қолдим, шижоат айла,
Мен ғарибни ҳимоят айла,
Қўлдан кетди, Фарғонам кетди,
Андижондек парвонам кетди.

РУБОИИ

Бобурни йиглатган замона доғи,
Дард бериб сайратган жонона доғи.
Ҳар икки ҳажридан батаррак бўлди
Жисмини яратган ул Она доғи.

БАҒИШЛОВ

Уқувчим! Бобурни севгучи эй жон!
Она ўлиmidан шонр дили қон...
Бобурни йиғлатиб йиғлади Афғон,
У энди отланур, қонда қўзғолон,
Кел, бирга жўнайлик мулки Ҳиндистон!

Бунда яратди у метин салтанат,
Меросхўр сен бўлсанг, қилмагил миннат,
Турон фарзандининг касбидир қиммат,
Кобулнинг тулпроғи Бобурга қиммат,
Онасин қабри бор... Кетолмас фақат...

Сўнгги кун келади, Бобур қайтарми,
Тақдир қисматлари буни айтарми?
Она мазориңи ташлаб кетарми,
Ҳижрон жароҳати, ҳайҳот, битарми?
Кечган уқубатлар энди етарми?..

Юр, кетдик, ватандош, бошлар Бобур шоҳ,
Оҳ, қонли жангларга бўлурмиз гувоҳ.
Қиличии тутмоқлик қанчалар гуноҳ...
Оқибат кун келур, Бобур дер ногоҳ:
Мушкулот экан-ку бу умр, э воҳ!

Унга вафо қилур фақат шеъринг,
Энг буюк дард ва энг покиза ният,
Ёлғиз қалам чекур чексиз азият,
Сенда бор, менда бор ундан ҳамият.
Ҳамиятсиз бўлиш қанчалар уят...

Сўнгги кун келади, энг ачкиқ жафо,
Бобур ўзи қолур оламда танҳо,
Бўлсак-да жигархун ҳам мотамсаро,

Қўзёшин артурмиз қилиб илтижо,
Юр, кетдик у билан, эй дўсти якто!

Сенга чалиб берай дард тўла оҳанг,
Сен эриб тўлгангил, юрак эмас санг,
Бобур тақдиридан асабим тараиғ,
Уқувчим, сўнгги бор жанглардек жаранг,
Уқи, янгиланиб қолса ҳам яранг.

УЧИНЧИ БОБ

I

Бобур жисми аро бир куч қўзғолди,
Эзгулик бўрони ақлини олди,
Мовароуннаҳрни ёдига солди...
Туғишган элидан уёлиб қолди...
Йирик давлат тузмоқ ва бирлаштирмоқ!

Бирдан чўчиб тушди: бу не кўргулик,
Узга днёрларда мунча тургулик?
Энди Ҳиндистонга қўшин сургулик!
Боғлару ариқлар, кўприк қургулик!
Йирик давлат тузмоқ ва бирлаштирмоқ!

Ҳиндистон тупроғин обод айласам,
Сўнг талон Туронни озод айласам,
Амир Темур руҳин мен шод айласам,
Улуғ мамлакатни бунёд айласам,
Йирик давлат тузмоқ ва бирлаштирмоқ!

Элу элатларнинг қисматли сирин,
Зулму зулумотнинг узиб занжирин,
Ота-боболарнинг муқаддас ерин —
Қора пешонаси бузиб тақдирин:
Йирик давлат тузмоқ ва бирлаштирмоқ!

Қўлга қалам олди, кўзи ўт, чақмоқ,
Уфққа тикилиб деди: Нурга боқ!
Зулму истибдодни ёндир, ёндир, ёқ!
Вужуди титради, тоқатлари тоқ:
Йирик давлат тузмоқ ва бирлаштирмоқ!

II

Тунда шаҳри Лоҳур уйқу билмади,
Баҳорхон¹ қўшини мўр-малах... сонсиз.
Улар Бобурни ҳеч кўзга илмади,
Бобур тамом! — деди. — Қолур имконсиз.

Қиёмат олишув. Бобур қўшини
Ғанимга рўбарў бўлди, ташланди.
Ёғий қонли ерга босди тўшини,
Баҳорхон юраги қаттиқ ғашланди.

— Ё тавба, бу қандай балойи довул?
Ҳиндикуш ағнади гўё устимга...
Лочин йигитларим тўкилди буткул,
Қим ҳам тушар эди меннинг қасдимга?

Баҳорхон асирга олинди дарҳол,
Қўшини Бобурга бошини эгди.
Ҳеч қонга тўймаган бошкесар баттол.
Чўкди, энди ерга кўкраги тегди.

III

Намозгар. Изғирин. Шаҳри Дибаллпур —
Ғолиб Бобур шоҳга бўлди хайрихоҳ.

---

¹ Баҳорхон — Лоҳур хоми.

Пешвоз чиқди улус, халойиқ қур-қур,
Хоннинг тазйиқидан қутулиб ногоҳ.

Бир ой Дибаллпурда турди Бобуршоҳ,
Элда пайдо бўлди интизом, тузум.
Бугун саҳар вақти қилиб уч огоҳ,
Панжоб султониға бошлади ҳужум.

Заҳру қаҳри келиб деди Давлатхон¹:
Келгинди ганимга қарши қўзғолинг!
Бобур черигини қилингиз гумдон,
Чўқмор ушланг, қўлга тушганни олинг!

Кўчаларда оқди қанча-қанча қон,
Панжоб кўксин қон-ла ювдилар бутун.
Давлатхон жон берди, у бўлди қурбон...
Уни иззат билан кўмдилар шу кун.

IV

Айни баҳор чоғи. Боғни гул безар,
Ҳинду замнининг либоси яшил.
Қушлар қўшиғини япроққа ёзар,
Кенгликка чиқай дер буида ҳар бир дил.

Бобуршоҳ отланди Деҳли тарафга,
Сўғд дарёсин ўнг қирғоғи билан.
Лўйдий¹ қўшинлари тизилди сафга,
Бобур ёриб борар байроғи билан.

Лўйдий чериги кўп, сиғмас оламга,
Жангчи филлар сонн қирқ мингга яқин.
Бобур лашкари оз, лек у — алашга,
Ҳар битта аскарнинг ўзи бир чақин.

¹ Давлатхон — Панжоб хони.

² Иброҳим Лўйдий — мамлакат шоҳи.

Унг қанотда борур жасур Ҳумоюн,
Чап қанотда Муҳаммад Султон.
Урқо-урдан чўчиб тушди қаро тун.
Юсуф Али, Тоҳир ва Хожа Қалон —

Шиддат камарини белга боғлади,
Форат солур эди сонсиз замбарак.
Бобурнинг ҳарб илми ёвни доғлади,
Ҳеч ўчмас зафардан берди у дарак.

Тўлғама¹ усулин қўллади Бобур,
Душманнинг ортига ўтди пистирма.
Энг асил шерларин йўллади Бобур,
Ҳарбийча ҳийлани қилди қистирма.

Булутдек тарқади Лўйдий чериги,
Алқисса, тўхтади, гангиди беҳол.
Ҳар учта аскарнинг ўлди шериги.
Қолганлар қочарди мисли қорамол.

Устма-уст берилди қақшатқич зарба,
Лўйдий ҳалок бўлди, қўшини тор-мор.
Бобурга тан берди ва қилди тавба
Ёвуз шоҳ аталган энг малъун, хунхор.

Охир тошдек қотди Панилат ранги,
Зангори Ганганинг замзами тинди.
Бошқача ёришди Деҳлининг тоғи,
Ҳиндистон тарихи қуёшга инди.

РУБОИИ

Бобур эл ўғлони, мардлиги — қанот,
Дўстга — дўст, душманга душмандир, исбот.

---

¹ Тўлғама — ёв қўшини ортига яширинча ўтиб олиш
(«ҳалқа ҳам дейилади»).

Сенга тақдир бўлиб, эй она Ватан,
Яна қачон келур ўшал каби зот?

V

Бобур кўзларидан раҳми ёғилди,
Дўсту ғаним билди, эл-улус кўрди.
Ёнига жуда кўп ҳинду йиғилди,
Юпун, бечоранинг аҳволини сўрди.

— Лўйдий онасини келтиринг бунда,
Унга айтар сўзим, менинг узрим бор.
Кўзидан ўт сочиб келди шум Байда¹ —
Ширин сўзлар деди, экан кўп айёр...

Б о б у р: Сиз ҳам она. Шу бўлди тақдир...
Б а й д а: Энди керак мурувватингиз.
Б о б у р: Шунда қолинг. Сизга бир умр...
Б а й д а: Бош устига бу... ҳимматингиз...

Байда кўзларини қадади ерга,
Оппоқ сочларидан алам тўкилди.
Кимнинг ақли етди бу қора «сир»га,
Бобур ҳам Байдага бир зум тикилди.

— Билмаймен, билмаймен. Ким қилди ишни?..
Ойболта кўтарди Байдага жаллод.
Бобур секин деди: — Бундай қилмишнинг
Бонсини билнинг, сўнг этинг озод!

Байда қотиб қолди ҳайрат ичида,
У кутиб турарди бешафқат ўлим.
Сўнг деди пичирлаб номус кучида:
Синсин заҳар солган мана шу қўлим.

¹ Б а й д а — шоҳ Иброҳим Лўйдийнинг онаси.

Ҳўнграб йиғлади: — Ўғлим Иброҳим,
Сени деб онт ичдим, ўзимдан кечдим!
Бобурнинг жонига етказдим заҳм,
Мен шундай орийат либосини ечдим.

Қуёшга қўл чўзди, ерга юз босди,
Нимадир, нимадир айтди ҳижжалаб.
Кейин қўли билан юзини тўсди,
Нимадир, нимадир деди ҳиндчалаб.

* * *

Байда, қаро ишни қилган онажон,
Қулоқ бер сен менинг сўзимга бир он.
Шоҳ Бобур жонига сен айладинг қасд.
Тубан кетдинг, тубан, сен экансан паст.
Сенинг ўғлинг — Лўйдий — болангдир, боланг.
Кўксингда етилган нолангдир, ноланг.
Бобурнинг онасин ўйламадинг-а,
Худога арзингни сўйламадинг-а.
Кимнинг ўғли аъло Ҳиндистон учун,
Аёл учун, сендай онажон учун?
Биламен, Бобурга сен оғу қуйдинг,
Қасосинг ва ўчинг заҳрига тўйдинг.
Ақлу заковатинг ҳасад измида,
Бобурга қасд қилдинг Ҳинду рамзида.
Сенга қийин, қийин, Байда, онажон,
Оҳ, сени ўйласам оғриб кетар жон.
Ҳа, она бор, шоир Бобурни туққан,
Оналар бор номус, орни унутган,
Она бор, ўғлига мардлик ўргатган,
Оналар бор, эҳ, қабоҳатни кашф этган.
Ҳа она бор, она Ватанни берган,
Дунёда эзгулик гулларин терган.
Менинг онам ажиб муштипар эди,

Пешонамни силаб у доим дерди:
Элга эл бўл, ўғлим, дўстнингга чин дўст,
Халқингни сева бил, ҳақ йўлида ўз!

Онам ишқ ўргатди, меҳр берди, ошиқ айлади,
Қалбимга шеърият ўтин жойлади.
Байда, эй қаҳри зўр, меҳри зўр она,
Сенинг қилмишингдан бўлдим ҳайрона.

Бош эгиб турибмен қаршингда — мулзам,
Ўйлаб Нигорхоним, ўйлаб сени ҳам.

VI

Бобур жисмида ўт, оғунинг асорати,
Кечалар уйқу йўқ, кундуз эса ҳеч ором.
Ўз ишини кўрсатур қасоснинг жароҳати,
Ғаним дер: Бобуршоҳ тугади энди, тамом...

Бугун чошгоҳ: Бобур чорлаб хос кишиларни,
Ҳумоюнга буюк мамлакатни топширди.
Сен қилурсан, деди, мен қилмаган ишларни,
Ҳиндистон шоҳлигин елкасидан оширди.

Бироқ ёш Ҳумоюн чалинди оғир дардга,
Кун сайин ҳол хароб, кетади қувват, дармон.
Бобур амал қилиб илоҳий, руҳий шартга,
Ҳумоюн бошида деди дод солиб гирён:

— Оллоҳ, парвардигорим, болам дардин олайин,
Менга бер! Менга бер, унинг бевақт ажалин.
Унинг қисматига мен ўзимни солайин.
Худойим, менга бер, бергил ўлим маҳалин.

Жоним ол, жонимни бердим азиз боламга,
Мен учун яшасин, кун кўрсин, мен ўлайин.

О эгам, ёлбордим, ижобат бергил ноламга,
Фарзандим Ҳумоюн учун қурбон бўлайин.

Бобур, болам, деб худога қилди илтижо,
Ҳумоюн кўзини очди секин маънодор.
Ёлғиз арзим сенга, кел, амал қилгил, худо,
Бир дуо ўқиди гир айланиб етти бор:

«Алоҳума, Анта-л Боису ва ана-л мабъусу,
Ядъу-л мабъуса илла-л Боису, ё Раббин».¹

VII

Йиллар жадал кетди карвонлар каби,
Юзга ажин тушди. Бобур қариди...
Кўзлар хира тортур, қуруқшар лаби,
Шоҳлик ҳавасидап кўнгил ариди.

Кундан-кун эзилур, умр арқоғи
Чўзилиб кетганга ўхшайди гўё.
Эсига тушар кўп яратган боғи,
Ташқари отилди, от минди, танҳо —

Жамна бўйларида айлади сайр,
Мана бу — Оромбоғ. Ўзи эккан гул.
Ўзи эккан дарахт. Мажнунтолда сир —
У Турондан келган, Ҳиндга ночор қул.

Мана бу оқ терак, осмон ўпади,
Андижон ерида ўсар беқиёс.

---

¹ Агар ушбу дуони етти марта ўқиб дам урилса, бемор худодан шифо топади. Агар топмаса, ул киши, дейди шайх Занжоний раҳматуллаҳу алайҳ, қиёмат куни менга даъвогар бўлсин.

Дедию юраги бежо тепади,
Вужудин куйдирар соғинч, эҳтирос.

Бобур секин чўкди бир мрамртошга,
Узук таққан қўлин манглайга қўйди.
Зўр аргувон соя соларди бошга,
Боғлар хосиятин юракка туйди.

Яна қўзғалди у, минди саманга,
Боғи Ҳишт Беҳиштга борди оҳиста.
Кўзи тўйсин дея гўё чаманга,
Товуслар товланур эди минг тусда.

Сўнгра етиб борди Боғи Назаргоҳ,
Зарафшон боғига. Боғи Хилватга.
Бобур келмоғидан эканми огоҳ,
Шоирни чорлашур қушлар суҳбатга.

Қуёшга қаради, бўлибди пешин,
Боғи фатҳ саҳнида ўқиди намоз.
Саъвалар тўхтатди бир дам сайрашин,
Бобурнинг тилида қироати соз.

Сўнгида Нилуфар боғига кирди,
Жилдироқ ариқча олди хаёлин.
Сувнинг шўх рақсига термулиб турди,
Қошки у аритса кўнгил малолин.

У сўнгсиз ўйларга ботди шу алфоз;
Мендан розимикан бегона тушроқ?
Хизмат қиллодимми ўз ўғлига хос,
Мен кўчат эккандим келган кунимоқ.

Қанча боғ яратдим Ҳинд авлоди деб,
Хил-хил мевалари Анжонда ҳам йўқ.
Лек қовун, узумни келинг ундан еб,
Қилган бу ишимдан кўнгил тўла, тўқ.

Ариқлар чиқардим, қурдим йўлларни,
Ўжар дарёларга кўприклар солдим.
Кўп обод айладим қақроқ чўлларни,
Ва лекин охири мунгайиб қолдим.

Мени чунон қийнар аччиқ бир армон,
Ахси, Андижонда эколмадим гул.
Айтсин тўнтарилган мана шу осмон,
Она Фарғонани унутмоқ мушкул.

Қуёш гувоҳ бўлсин куйганлигимга,
Севгимга шаҳодат берсин куну тун.
Ой, юлдуз тан берсин суйганлигимга,
Андижон қизига мен эдим мафтун.

На қилай, тақдирим шунчалар ҳам шўр.
Бир лаҳза ёруғлик — бахтни кўрмадим.
Шоҳлигим — қаламим, дилда ўчмас қўр,
Тенгсиз Ҳиндистонда тахтни кўрмадим.

VIII

Ҳинду бўлди Бобурга Ватан,
Дилинию тилини олди.
Тарихини ўрганди чиндан,
Руҳиятини қалбига солди.
Шеър айтадур, мусиқа чалар
Кекса Ганга қирғоқларида.
Ҳинд халқини топди қанчалар
«Рамайна» сабоқларида.
Қалам тутди, битди «Мухтасар»,
Назм аҳлига чин йўриқ дебон.
Бир алифбо тузганди яксар,
Фикрат уйи бўлди нурафшон.

От устида ёзилган ғазал —
Қалб уйидан учган каптари.
Улмаи туриб ўзига ҳайкал —
«Бобурнома» — умрин дафтари.

* * *

Бобур хуш кўради барча чолғуни,
Ғижжак енгар, дейди, ғамни, қайғуни.

Тинглайди танбур, уд, найнинг ноласини,
Дутор ёмғир қилур кўзлар жоласини.

Ғижжак ясаб келди санъат устоси,
Бобур балли деди, йўқтур хатоси.

Машшоққа тутдилар бир сайрат дебон,
«Ғижжаги Бобур»дир — номи ҳам осон.

Ғижжак қили билан роз айтди машшоқ,
Ғижжак тили билан сўйлади ушшоқ:

«Бобур, сени туққан она ер қани,
Андижон қанидир, у шеър чамани.

Ахси қайда қолди, Сирдарё қани,
Отанг хоки қайда, у рўё қани.

Сен ҳам бола эдинг, болалик қайда,
Бу дунё ишлари шунчалик майда.

Бошингга қулади олам ғавғоси,
Манглайга босилган шоҳлик тамғоси.

Бир он, бир лаҳзаки тинчинг йўқ сенинг,
Бисотда шеърингдек ганжинг йўқ сенинг.

Йиғладинг, кўз ёшинг дарё бўлди-я,
Ҳасратинг заминга тўлди, гўлди-я».

Бобур қўл силтади машшоққа бир пайт:
Мени гапиряпсан, бу ишингдан қайт!..

Машшоқ тўхтаб қолди, шоҳга ёлборди,
Учинг аҳволидан йиғлаб юборди.

Бобур, чал, дер яна бир ўкинч билан,
Машшоқ саз бошлади бир тўкинч билан:

Бобур, ўзга юрт ҳам юрт бўладими,
Юртиги ташлаган мард бўладими.

Ҳа, сенки ҳақсан, душмонлик бўлди,
Лекин авлодларга пушмонлик бўлди.

Бош олиб кетдинг-а, бу яхши эмас,
Миллатинг, элатинг фарзанди демас.

Сеинг бу хатоинг — болалик бўлди,
Андижон йиғлади, волалик бўлди.

Фисқу фасодларга бермадинг бардош,
Бағринг қаттиқ экан, бағринг экан тош...

Самарқанд сайқали кўзингда қолди,
Темур — бобонг сўзи сўзингда қолди.

Афғонда ясталди онанг мозори,
О, шундоқ экан-да қисмат бозори.

Бубна садоқати ғаройиб бўлди,
Муҳаббат кўкида у ғойиб бўлди.

Узи яратдню бевафо даҳр,
Тақдир хатин битди айлабон қаҳр.

Туҳмат тоши била бошингга урди,
Яна минг товланиб қошингда турди».

Бас қил! -- деди Бобур, силтади қўлни,
Худойим бошлайди эндиги йўлни.

Машшоқ ҳайрон бўлиб гиҷжакни қўйди,
Шоир кўз ёшларини яхшига йўйди.

IX

Бобур ётиб қолди. Тўқ сира мажол,
Барча табибларга аёндир аҳвол.
Бу — заҳар таъсири, оғунинг кори,
Эмланди, ичлди қанчалар дори.

Бугун тунда яна дард авжга чиқди,
Бурундан қон кетди. Юраги сиқди.
Ҳориб-толиб ухлаб қолди у,
Жуда ҳам гаройиб бўлди бу уйқу.

Тушида намоён Хўжа Аҳроп дер:
Шоирсан, дилингда энг оташин шеър.
Туркийда ёзғил сен менинг рисолам,
Соғайиб кетурсан, будир ҳаволам.

Бобур бир хўрсиниб ўрнидан турди,
Оппоқ қоғоз узра у қалам сўрди.
Уни маст айлади форсий забони,
«Волидия» битди. Ул — таржимони.

Неча кун термулиб шайх сатрига,
Дер эди, етсайдим Пирим қадрига.

У секин оёққа турди, дилда ҳис,
Кечаю кундузи такрорлаб Ҳадис.

«Дуръонни ёд олур, қилур қироат,
Охирда ўқийдур дуо, тиловат.

Ғазал ёзур тиграб, қуйилади сўз,
Ҳар мисра битганда ёш тўкади кўз.

Айрилиқ, ўт — ҳижрон, ғам-алам қийнар,
Ҳар ғазал соғинчдан либос кийинар:

«Ёз фасли, ёр васли, дўстларнинг суҳбати,
Шеър баҳси, ишқ дарди, боданинг кайфияти.

Ғар бу уч ишни мувофиқ топсанг ул уч вақт ила,
Мундин ортиқ бўлмагай, Бобур, жаҳоннинг ишрати».

Тонг ҳам отур. Саҳар. Уйғонди юрак,
Ўтли илҳом билан тўлғонди юрак:

«Фалак жавру жафосидин, ул ой дарду балосидин,
Чекармен нолаю афғон, қилурмен гиряю шеван.

Балои ишқу ёлғузлуқ дағи ҳижрону ғурбатда
Отим Мажнун, кишим меҳнат, ишим зору ерим гулхан».

Қуёш зарин сочди, кўзғолди Бобур,
Боғ сари бошлади товуслар бир-бир.
Кеч куз. Салқин ел. Боғда сукунат...
Шоир қадамлайди, руҳида қудрат.
Оёғи остига тушди бир япроқ,
Ол, сариқ, заъфарон, рангсиз — қовжироқ.
Бобур ўйга чўмди. Ел келиб ғужғон —
Япроқни учириб кетди шу замон.
Шоир қараб қолди унинг ортидан.
Япроқ қочиб борур ўз дарахтидан.

Бир тўнгатк устига ўлтирди Бобур,
Кўнглини бир армон ёндирди гур-гур:

«Хазондек қон ёшим, сориг юзумдин эл танафурда,
Баҳр ранги, бихамдиллаҳ, улусдин ўзни қутқордим.

Улуснинг таъну таърифи менга, Бобур, баробардур,
Бу оламда ўзумни чун ямон-яхшидин ўткардим».

Товус пардозланиб қилди карашма,
Шоир қалби бўлди илҳомга чашма.
Кетгиси келмади боғдан айрилиб,
Яна ғазал айтди гулга қайрилиб:

«Ўтти эл бўлмоқдин ул ёш, мен қаригум ишқида,
Ўлганим яхши бу навъ ар ўтса элликдин ёшим.

Дўстлар, кўнглимдагин қабрим тошига ёзғасиз,
Токи бирдек бўлғай ул ой ишқида ичим, тошим».

Фақат ҳафта ўтди, жума кун, пешин,
Бобур жонига дард қилди хуружин.
Энтикиб ётибди, кўз олазарақ,
Унинг назарида ёнар теварак,
Ҳумоюн ва Тоҳир, казо ва казо,
Аёллар, набира, хешу ақрабо.
Термулиб кўзлардан қуядилар ёш,
Ҳумоюн қалбида тугади бардош
Бобур қийналадур, жон бермоқ душвор,
Улимга бўйсунди, бўлди у иқроп.
Юрак учай дейди ўз қафасидан,
Дилларга ўт кетур ўт нафасидан.
Бирдан жимиб қолди, сукунат оғир,
Ердан топиб олиб бир байғни Тоҳир —
Ҳумоюн Мирзога узатди титраб,
У ичда ўқиди юраги питраб:

«Мардона бўл, эмди яхшидур иш келиши,
Таиграга сени, элни сенга топшурдим».

Уф! — деди ҳориган умр,
Шу дам жон чиқиб кетди.
Сўнди кўзлардаги нур,
Қуёшни-да тарк этди.

Энди унга фарқи йўқ —
Бу ерни-да, осмонни.
Йўқлик сари отган ўқ,
Толиб бўлмас камонни.

Шоҳона тўн турибди,
Биллур узук ардона.
Салла бир ўй сурибди.
Ҳайрон ётур остона.

Ханжар қолди қинида,
Қилич бежон ётибди.
Юрак қушдек иннида
Бир тош бўлиб қотибди.

Шунча йўл босган оёқ
Кесак бўлиб қолибди.
Ғазал битган иштиёқ,
Қоғозга из солибди.

Қиприklar найза янглиғ
Дийдага санчилибди.
Ҳар биттаси эди тиг,
Энди-чи, япчилибди.

Қани ўшал бурро тил,
Мардона овоз қани.

Қизил гунча эди дил,
Чаман энди кафани.

Энди унга бари бир —
Рост дунё, ёлгон дунё.
Савоблари эмас сир,
Гуноҳин билур худо.

Бобур ётур хотиржам,
Қайғу, ғамни унутиб.
У чарчади, олсия дам,
Маҳшар кунини кутиб.

Юзига парда ташланг,
Унга назар тушмасин.
Майли, йиғланг, кўз ёшланг,
Маййити туташмасин.

Ешсиз юрак юракмас,
Йиғига бир тўяйлик.
Унга озор керакмас.
Руҳини тинч қўяйлик...

* * *

Гуррас-гуррас халойиқ,
Бўлди жаҳоний мотам.
Бобур-да шунга лойиқ,
Бутун Ҳинду шунда жам.

Минг-минг елкада кетар,
Зарҳал шалпорли тобут.
Ноладан қулоқ битар:
Бобуршоҳ бўлди нобуд.

Олдинда борур Тоҳир,
Дўстимлаб, жигаримлаб.

Куйдириб ботин-зоҳир,
Ҳумоюн дил яримлаб.

Жамна қирғоғи сўлим,
Оромбоғ қайғу тўяр.
Бу қандай улуг ўлим,
Ой куяр, қуёш куяр.

Жамна қирғоғи яшил,
Оромбоғ ёнур ғамдан.
Сўниқ гуллар хилма-хил —
Чайқаладур аламдан.

* * *

«Хазон япроғи янглиғ» учди-кетди.
Йиллар бўронида шоир Бобуршоҳ.
Дунё иши шундоқ, ўткинчи, э воҳ,
Ором уйқусига у энди етди.

Сайҳун тўлқин уриб емирар қирғоқ,
Туронзамин осмонида ул юлдуз йўқ-да?
Туркистон соғиниб кўкайи чок-чок,
Темур Соҳибқирон руҳи безовта.

Ҳануз Жамна оқар тўлқинлаб, йиғлаб,
Ганга замзамаси қилур гирдибод.
Узоқда дод қилиб, кўтарар фарёд —
Андижон қола берди бағрини доғлаб.

ХОТИМА

— Эй тарихчи, узоқ сўзладинг,
Дарё-дарё ҳисларим оқди...
— Унда нечун йиғлаб-бўзладинг?

Дилинг ёнди, жисминг туюқди?
— Шундоқ, Бобур ўтди оламдан,
Қисмат қўли тупроққа кўмди.
— Нидо қилди ўлмас қаламдан,
Шеър баҳрига фарқ бўлди, чўмди.
— Хуллас, унинг чин душмани ким?
Ким айлаган уни беватан?
— Уни айтдим, яна тингла жим,
Қўмсагани Андижон бўлган.
— Дангал сўзла, донишманд Инсон,
Ким ўлдирди уни оқибат?
— О, Бобурни ўлдирди Ҳижрон.
Айрилиқ, Ғам, Қайғу, Хиёнат...
— Сўнги калом недур, айт, устод?
Дардли дoston топди ниҳоя.
— Сени қийнаб қўйди мушкулот,
Унинг ўзи бўлсин ҳамсоя:

«Мурод васлинг эрур, айла ёд Бобурни,
Унутмағил яна бу номурод Бобурни».

Феврал, 1993 йил,

май, 1994 йил,

январ, 1995 йил.

Андижон — Тошкент — Бўз

ҲУМО

Д о с т о н

Ўзбекистон муқаддас Ватан,
ота-боболаримиз хоки ётган ер,
Ўзимиз ётадиган ер

Ислом ҚАРИМОВ

I

Учиб келган Ҳумо қуш,
Кўчиб келган Ҳумо қуш,
Бошинг тилломи, кумуш,
Қушим, хуш келибсан, хуш!

Қанотларинг зангори,
Тилингда тақдир тори,
Сенга қалбимда бори,
Сенга шоир диёри!..

Кўзларинг чақноқ экан,
Доимо уйғоқ экан,
Ғам сендан узоқ экан,
Бахт сенга ўртоқ экан.

Тирноқларинг қиличми,
Думинг олтин хивичми,
Парвозинг улуғ бурчми,
Сен шуича қудрат, кучми!

Сенда ҳеч армон борми,
Сенсиз Хон, Султон борми,

Сени демас жон, борми,
Сенсиз ҳам жаҳон борми.

Кел, мангу боғларда қол,
Гул очур тоғларда қол,
Улкамга ошиён сол,
Қуёш мисол, ой мисол!

Кел, сени кўз-кўзлайин,
Шеър тулпорин тезлайин.
Айтар гапни чўзмайин,
Кел, бир дoston сўзлайин!

II

Тошкент қучоғига чўкур эди шом,
Кузнинг ипак ели тарқатур илҳом,
Нозли юлдузлардан тўкилур инъом,
Кўк ичра ой ташур элга эҳтиром,
Оташин севгидан тебранур майдон,
Ҳар дилни ўйнатур чексиз ҳаяжон!

Баланд супа узра Юртбоши турар,
Ўз халқин қалбини у ёрқин кўрар,
Ватан юрагидек юраги урар,
Ватан юрагидан у қудрат сўрар,
Оташин севгидан тебранур майдон,
Ҳар дилни ўйнатур чексиз ҳаяжон!

Қушдек учиб чиқди самога Байроқ,
Гулдирос қарсакдан коинот уйғоқ,
Ҳар битта кўнгилда ёқилди чироқ,
Байроқ бўлиб қолди бунда иштиёқ!
Оташин севгидан тебранур майдон,
Ҳар дилни ўйнатур чексиз ҳаяжон!

Байрам тўрисида бир-бир кўринур,
Яссавий, Бухорий, шаҳаншоҳ Бобур,
Беруний, Навоий ва Амир Темур,
Улар тилга келиб сўзлайди масрур,
Оташин севгидан тебранур майдон,
Ҳар дилни ўйнатур чексиз ҳаяжон!

Темур дер: Биз мулки Турон бўлуғимиз,
Амири Туркистон, Элнинг тўлиғимиз,
Қадимий миллатнинг энг улуғимиз,
Туркнинг бош бўғини, шудир йўриғимиз!
Оташин севгидан тебранур майдон,
Ҳар дилни ўйнатур чексиз ҳаяжон!

Улуғ ғазал айтиб деди Навоий:
Менинг авлодларим бу иш киройи,
Қутлуғ бўлсин Ҳумо — коинот бойи,
Сиз ила очилсин замон чиройи.
Оташин севгидан тебранур майдон,
Ҳар дилни ўйнатур чексиз ҳаяжон!

Янгроқ қўшиқ элтди арзу самони,
Яна тиниқ айлаб тоза ҳавони,
Ер ҳали билмаган бундоқ навони,
Оҳанг қанотида кўринг вафони!
Оташин севгидан тебранур майдон,
Ҳар дилни ўйнатур чексиз ҳаяжон!

Ҳур-ҳур раққосалар учади пир-пир,
Гўзаллик зарбидан юраклар зирқир,
Бунда ёр-ёр айтур туркона кампир,
Қадим қўшиқларда о, қандайин сир,
Оташин севгидан тебранур майдон,
Ҳар дилни ўйнатур чексиз ҳаяжон!

Капалакдек қувнар буида ҳар бола,
Гўзал саҳна узра сочилган лола,

У — Алишер, Бобур, Нодир, Камола,
Миллатни мангуга қилур ҳавола,
Оташин севгидан тебранур майдон,
Ҳар дилни ўйнатур чексиз ҳаяжон!

Сал ўтмай бошланди ёғдудан ўйин,
Мушакбозлик эмиш — бошда нур қуюв,
Аланга ичида кўк деган қўйин,
Дейман, о, қалбим, кел, сен ўтга тўйин!
Оташин севгидан тебранур майдон,
Ҳар дилни ўйнатур чексиз ҳаяжон!

Чилдирма овози оламни тутди,
Карнай садолари бўшлиқни ютди,
Истиқлол бағрига армонлар етди,
Ул қаро кунларни Ўзбек унутди!
Оташин севгидан тебранур майдон,
Ҳар дилни ўйнатур чексиз ҳаяжон!

III

Ярим кеча. Шоир Абдулла Ориф —
Оқ қоғоз бетига ёзур дил ёриб.
Юз бора ўчирар, кўчирар ҳориб,
Ҳар сўзни туширар қонига қориб.
Шоир ўчмас гулхан, аланга экан,
Унинг ёғдулари оламга экан!

Минг йиллар қатига учди хаёли,
Уни сескантирди тарих шамоли,
Кўзига кўринди Турон аҳволи,
Кейин титраб қолди япроқ мисоли,
Шоир ўчмас гулхан, аланга экан,
Унинг ёғдулари оламга экан!

Юраги орзиқди кўпни билай, деб,
Аждодлар тирилди суҳбат қилай, деб,

Улуғлар йиғилди, мен ҳам йиғлай, деб,
Абдулла боламнинг бошин силай, деб,
Шоир ўчмас гулхан, аланга экан,
Унинг ёғдулари оламга экан!

Руҳида юксалди буюк бир талаб,
Бобур изларидан юрди жадаллаб,
Иўлда бошлаб кетди девона Машраб,
Шунчалар бўларми тақдири — Матлаб.
Шоир ўчмас гулхан, аланга экан,
Унинг ёғдулари оламга экан!

Шоир чўчиб тушди, қизил Инқилоб,
Қийғоч кўзларини айлади селоб,
Шўролар — қаҳратон қишдаги офтоб —
Улкани совутди, айлади хароб,
Шоир ўчмас гулхан, аланга экан,
Унинг ёғдулари оламга экан!

Икки дарё бўйлаб экилган пахта,
Поёндоз бўлганда «катта пойтахтга»,
Миллий зуғум деди: «Сен мени мақта!»
Чин виждон бўлмаса, чин шеър қаёқда?
Шоир ўчмас гулхан, аланга экан,
Унинг ёғдулари оламга экан!

Эркин нафас олди оғриган юрак,
Қонли курашлардан соғ қолди тилак,
Армон, армон эди: Истиқлол демак —
Шоир демак, шеъри рост, ҳалол демак.
Шоир ўчмас гулхан, аланга экан,
Унинг ёғдулари оламга экан!

Шахдам босиб келур дуркун бир авлод,
Орзу, ниятлари иллатдан озод,
Энди Ўзбекистон қураб зўр ҳаёт,

Шоир илҳомлари уни айлар шод!
Шоир ўчмас гулхан, аланга экан,
Унинг ёғдулари оламга экан!

Тонготар очилди шоир эшиги,
Мутал Бурҳон келди сойдаи тошиқиб,
Ориқ бармоқлари куйлар ошигин —
Қуёшга кўтарди Батан қўшигин:
«Улуғ халқ қудрати жўш урган замон,
Оламни маҳлиё айлаган диёр».
Шоир ўчмас гулхан, аланга экан,
Унинг ёғдулари оламга экан!

IV

Нақшбанд тупроги олий зиёрат,
Юртбоши кўксиди руҳлар тўлқини.
Фикрини тортади кумуш иморат,
Зарҳал ёзувларда кўнгиш ёлқини.

Садо келди: «Дил ба ёру даст ба кор».
Бир лаҳза ўйлади, юраги тошди.
Азиз саждагоҳни эъозлаб минг бор,
Обод айламакка паймони ошди.

Секин пичирлади: Бу чексиз мазмун
Авлод-аждодларга қилуркан нидо:
Тўрт мучанг соғ эрса, ақлинг ҳам бутун —
Қўлинг ишда бўлсин, дилингда Худо.

Кун ўтди, ой ўтди, ҳафталар ўтди,
Чаманга айланди Пир ётган бу жой.
Ул зотнинг уйлари, ҳа, энди битди,
Кундуз қуёш сийлар, кечалари ой.

V

Бирлашган Миллатлар Ташкилотида,
Ўзбекистон номи қарор — хатида.
Бу хабар тарқалди Нур қанотида,
Ҳилпира, Байроғим!

Бу хабар тарқалди, олам эшитди,
Неча Хондамирлар тарихга битди;
Қуллик занжирларини ўзбек итқитди,
Ҳилпира, Байроғим!

Ота-боболарнинг руҳи шодланди,
Ўзбекнинг ўчмаган номи ёдланди.
Соҳибқирон Темур яна огланди,
Ҳилпира, Байроғим!

Сирдарё бўйида бошланди тўйлар,
Ҳар дамда сўйилди ҳисорий қўйлар.
Ўзбекистон тенглар ичра бўй-бўйлар,
Ҳилпира, Байроғим!

Яна чилдирманинг тантанаси бор,
Ногора тинмайди, карнай ларзакор.
Меҳнат, қўшиқ билан халқим бахтиёр,
Ҳилпира, Байроғим!

Мен эса хонамга чўкаман шу дам,
Қоғозга қувончим тўкаман шу дам,
Тақдир манглайдан ўпаман шу дам,
Ҳилпира, Байроғим!

VI

Байроқ ҳилпирайди ниллий самода,
Уни эркалайди майини шаббода.

Унга термулади ҳар ўткир нигоҳ,
Киприклар найзаси намланур гоҳ-гоҳ.

Юрак дук-дук урар, қалбда эҳтирос,
Озод Ватан ўғлини нигоҳи олмос.

Эғнида либоси ярашган, башанг,
Ялангбош, юзлари тўлишган, яшанг.

Лабиди табассум, аъло кайфият,
Унга насиб этмиш энг Олий Ният.

Юртбоши тикилди юксак Байроққа,
Хўрсинди, хаёли кетди йироққа.

Байроқ ҳилпирайди, еллар ўйнатар,
Эркин қувнгар гўё мовий кабутар.

Мовий ранг — тириклик, ҳаёт тарзидир,
Беғубор оппоқ ранг поклик рамзидир.

Яшил ранг ҳамиша Умид тимсоли,
Ҳам қизил чизиқлар қондир мисоли.

Яримой тасвири — Истиқлол шони,
Ун икки юлдузда миллат иймони.

У ўйлар, ҳилпирар, ҳилпирар Байроқ,
Киприклар пирпирар, ҳислари булоқ.

Юртбоши кўзида Ўзбекистони!
Ҷисмидан яратган ўз Онажони!

Рўмолчасин олиб, у сал эғди бош,
Кўзларига келган эди ёш.

Муҳташам кошоно. Халқ фарзандлари
Заковат кўрсатар Олий Анжуман.
Унга зўр вакиллар — ўз дилбандларин
Юбормиш ҳар битта вилоят, туман.

Мадҳия куйланур: унинг садоси,
Муаззам бинога сиғмай кетади.
Ватан болаларин жўшқин навоси
Узоқ-узоқларга бориб етади.

Пойтахт қулоқ тутур баланд авжига,
Бахтлар водийсини қоплайди оҳанг.
Сир, Аму чўлғонур нурли мавжига,
Қулоқлар остида сўзлари жаранг.

Баралла эшитур далада деҳқон,
Ишчи юрагида ҳаяжон, ҳавас.
Қўшилиб куйлайди қирларда чўпон,
Менга-чи, бу қўшиқ менга муқаддас.

Ахир, эрк нимадир, озодлик нима?
Унинг ғуруридан бебаҳра ўсдим.
Мустақил бўлмаган юрт сувда кема,
Унинг замзамига мен ҳам фарқ тушдим.

Шеъримнинг мазмуни, шакли ўзгарди,
Ёлғон туйғуларга бўлдим-а асир...
Ҳатто ўз динимдан руҳим тўзганди,
Аммо виждонимга қилмади таъсир.

Ҳеч ўчмас ҳодисот: Миллий Истиқлол!
Унинг қўшиғини куйлайман жондан.

Юрагим ёнганда қуёши мисол,
Қаёққа кетаман Ўзбекистондан.

Бутун халқ куйлайди, унга жўр бўлиб,
Оташин Юртбоши куйлар мардона.
Миллат ўз қўшиғин айтади тўлиб,
Уни тинглар энди замин, замона.

Мен куйлаб, қувониб айтаман дoston,
Тилимда умрбод шу бўлур такрор:
«Улуғ халқ қудрати жўш урган замон,
Оламни маҳлиё айлаган днёр».

VIII

Қадимдан қадимий Шаҳри Туркистон,
Бунда покизадир Ер билан Осмон.
Аҳмад Яссавийнинг муқаддас жойи,
Бунда товланади руҳлар чиройи.
Ҳар бир тош, ҳар ғингдан тўкилур оят,
Ҳар бир кафт тупроғи қилур иноят:
Бунда яшамоқда ўлим билмас жон,
Кел, уни тавоф қил, бегуноҳ Инсон.
Улуғ зот қошида бир ўйлан, поклан,
Ғафлатни от, энди, тавба қил, оқлан.
Қабр теграсида Қозоқ ва Ўзбек,
Унга термулади гўё бир кўздек.
Оғир сукут сақлар пинҳон сағана,
Икки азим давлат бошчиси — ана—
Бош эгиб турибди хаёлга ботиб.
Ислом ака деди секин сўз қотиб: —
Нурсултон¹, биз киммиз, оғайни, айтгил,
Қўлни бер, имзо чек, Ҳақ сўзни битгил,
«Қуръони Қарим»га қўяйлик юзни,
Тез келсин, чорласак, туркман, қирғизни,

---

¹ Нурсултон Назарбоев—Қозоғистон президенти.

Бир таң бўлиб турсин Турон замини,
Бизни англаб қўйсин нймон замини.
Мақбара жонланиб кетгандай бўлди,
Қўзларга диёнат ёшлари тўлди.
Лабларга урилди енгил шаббода,
Икки миллий Байроқ ўйнар ҳавода.
Қуёш сочар эди зарларин мўл-кўл,
Тобора жипс эди икки Буюк Қўл!

IX

Тун оғиб бормоқда. Ишлар Юртбоши.
Қўп қават бинода ўчмайди чироқ.
Тинч ухлаб ётибди олам қуёши,
Юртбоши уйғоқдир. Истиқлол уйғоқ.

Завод, фабрикалар тун бўйи ишлар,
Ватан ҳудудида ўғлонлар сергак.
Ишчи Мурунговда олтинни ғиштлар,
Мустақиллик ила уйғоқ ҳар юрак.

Бул кеча қайси бир адиб ё шоир
Тўлиб ёзаётир ўлмас шоҳ асар.
Қай рассом эканки санъати нодир,
Истиқлол суратин қалбига чизар.

Бу кун республика солномасини
Қай олим элтадур абадиятга.
Қимки яратолса ўз номасини
Етадур муродга, эзгу ниятга.

Юртбоши тарихни секин варақлар,
Яқин ўтмишни у келтирар кўзга.
Шароф! Рашидовдан нени сўроқлар,
У мангу сукутда келолмас сўзга.

«Қодирий ой каби тугилганида,
Шеър кўкин чақнатди Чўлпон бир ялов.
Фитрат, Боту ўқдан титилганида,
Уртоқ Усмон Носир ёнарди лов-лов».

Юртбоши хаёли чўзилди яна,
Қалам ётиб қолди қоғоз устида.
Қайдан пайдо бўлур миллий пўртана,
Нималар пинҳондир унинг остида.

Ушнинг фожеаси, Қувасой иши,
Паркентда тўкилган бегуноҳ қонлар.
Бариси, бариси ғаним қилмиши,
Унга аёя эрур шубҳа, гумонлар.

Бир кун нажот тилаб келганди дарднок,
Одил Полвон деган ўзганлик шоир,
Уни тинглар эди Юртбоши чанқоқ,
Шоир дер ўртаниб ботину зоҳир:

«Ўзганга чўғ тушди, ёнур бир ҳафта,
Ху, Қорахонийлар бағри эзилди.
Мен Сизга интилдим, югурдим шартта,
Оналар кўзида ёшлар тизилди.

Етилган неча қиз оқди дарёда,
Отилган чолни-да ким ҳам сўрайди.
Шундай шафқатсизлик борми дунёда,
Бизга, Ислом акз, олам торайди.

Ут қўйди менинг зўр кутубхонамга,
Китоблар кул бўлди, чўғлар гул бўлди.
Тонгларда йиғладим марҳум онамга,
Дедим: отам, онам, ҳа, энди ўлди.

Оловга айланди «Қуръони Карим»,
Бухорий ҳадиси ўрлади кўкка.
Азиз Ғиждувоний кўнглидир ярим,
Яссавий қабрида турди-я тикка.

Улуғ Фирдавсийнинг «Шоҳномаси» кул,
Навоий, Лутфий ҳам аланга ичра.
Бобур қочиб чиқди миниб бир дулдул,
Бобораҳим Машраб шеър ўқир пичраб».

Чингиз оға деди: «Бу недир, нима?
Қимнинг араваси ўйнатур ларзон.
Қирғизни Ўзбекка сен ғаним дема,
Эртага ҳамма гап бўлади арзон.

Туркининг йнгитлари қай монанд деса,
Алпомиш, Манасни айтдик мутлақо.
Улар бургут эди, бургутлар эса
Бир-бирин кўзини чўқимас асло».

Юртбоши фикрида минг битта савол —
Муаммолар юзин очур бехато.
Айримлар бор, улар эмасдур ҳалол,
Уларга не керак, олтин ва мато.

Ҳамиша ҳамрўзи изма-из юриб,
Элга содиқман, деб онт ичганлар бор.
Улар метин сафда тинкаси қуриб,
Халқ ичра йўқотмиш виждон, номус, ор.

Яна ялтоқланур баъзи юзсиз зот,
Виждон либоси-ла ясанган шайтон.
Мансур, Мажиддинлар ҳали барҳаёт,
Уларнинг бошида синсайди осмон.

Дўстлар дўстман дейди, эмаслар ҳушёр,
Чангга бостирарлар турмуш ойнасин.
Ҳар қанча айтса ҳам Юртбоши такрор,
«Барака топгурлар, виждон қийнасин!»

Президент хонаси —мамлакат қалби,
Ҳужжатлар қалашган, кетма-кет хабар.
Турмуш ташвишлари: Ижобий, салбий,
Эртага бошлайди дунёга сафар.

Кеча тоғ қишлоғин сел қилди хароб,
Ғўза ниҳолларин уриб кетди дўл.
Орол тепасида ғужғондир сароб,
Денгиз асрамоққа борми бизда қўл?

Қондош Тожикистон тупроғида ўт,
Бир учқун аланга олмоғи мумкин.
Аму гирдоблари, сен оловни ют,
Унинг аждар тили фасод ҳамда кин.

Юртбоши ўрнидан турди астойдил,
Пойига пойандоз тўшади оқ тонг.
Қашқадарё бўйлаб отланди дадил,
Ғафлат қола берди бўлиб ҳангу манг.

Сўнг Сурхон кенглиги, Хоразм тараф,
Қорақалпоқ ери интиқ кутади.
Меҳнаткаш водийда дейди, нима гап,
Келгуси ҳафтада унга ўтади.

Мен эса шоирлик бурчим, деб яқсар,
Қаламим йўнаман илҳомга қониб.
Юксак туйғулардан юрагим титрар,
Достон давомини битгум тўлғониб.

Х

Самарқанд. Иш билан тугади кундуз,
Кеч кирди. Президент кўнгли чароғон.
Ҳавас-ла термулди. Кўк тўла юлдуз,
Пасайиб қолганга ўхшайди осмон.

Тип-тиниқ коинот. Сузар тўлин ой,
Тенгсиз жамолида бир доғ сезилди.
«Ойда ҳам доғ бор-а» — деди, ҳойнаҳой,
Ичга кириб кетди. Секин чўзилди.

Оппоқ пар болишга ёнбошлади у,
Киприклар учига уйқу илинди.
Туш кўрди. Тулпорнинг устида ёғду —
Амир Темур экан, аниқ билинди:

— Менинг шаввоз болам, юмушлар нечук?
Руҳият оламин тола айлангиз...
Ватан Сизга ҳамда мен битган тузук,
Миллатни, энди, Сиз дилга жойлангиз.

Қадимий душманлар ўлмаган ҳали,
Улуғ Турон юртни қилурлар ҳавас.
Тупроқ қонга тўлган бизлар маҳали,
Унинг вужудидан отилади сас:

Менга нажот беринг, ўзликни беринг,
Абадий чаманзор айланг қучоғим.
Эл аро эркинлаб, шодумон юринг,
Юксалсин, юксалсин қирларим, тоғим.

Эрталаб йиғилди кескин анжуман,
Нуқсонлар беаёв юзга айтилди.
Боболар ўгити, Ота халқ, Ватан,
Тақдир каломлари қатъий битилди.

Қайтмагай ортига ўтган замонлар:
Ой янглиғ юз очди қадим армонлар.
Келди Мустақиллик — даври давронлар,
Бу бахтни кўрмаган не-не хоқонлар.
Халқимни оламда бор қил, худойим,
Асил фарзандларни асрагил доим!

Ўзлигин кўрсатур энди ўзбегим,
Амир Темури эди менинг ўзлигим.
Улуғ Навоийдек улуғ сўзлигим —
Беруний, Шоҳ Бобур, Шоҳ Улуғбегим,
Халқимни оламда бор қил, худойим.
Қодир фарзандларни асрагил доим.

Бухорий, Яссавий, Нақшбандга боқ:
Уларнинг ҳскидан уйгоқ бу тунроқ.
Тарихим қати — қон, қондир ҳар вароқ,
Ҳар битта сатрида алам, дард, фироқ.
Халқимни оламда бор қил, худойим,
Содиқ фарзандларни асрагил доим!

Байроғим ҳилпирар бахт, бардош бўлиб,
Ёғдуси қувончдан кўзда ёш бўлиб.
Жасур йўлбошчига у йўлдош бўлиб,
Мангу ярақлайди бир қуёш бўлиб.
Халқимни оламда бор қил, худойим,
Шонли фарзандларни асрагил доим!

Амиқою Олмон, Чинда овози,
Фаранг, Ёпон, Ҳинд ҳам ундан кўш рози.
Дўстлик садоқати — дилда эъзози,
Лочиндай шиддаткор, юксак парвози.
Халқимни оламда бор қил, худойим,
Хақгўй фарзандларни асрагил доим!

XI

Ҳасадгўй, ғаразгўй кимсалар ҳам бор,
Ҳамиша уларда кўп ёлғон шнор.
Ислом оға бордур — тинчлик барқарор!
Ўзбекистон пойдор, эли бахтиёр!
Халқимни оламда бор қил, худойим,
Ботир фарзандларни асрагил доим!

Саробга айланди ганимлар фоли,
Элга маълум бўлди уларнинг ҳоли.
Аслида ким улар, нима аъмоли?
Мардона ўғиллар Ватанга тоъле!
Халқимни оламда бор қил, худойим,
Жасур фарзандларни асрагил доим!

Дехқонга меҳрибон, боғбонга ҳамдам,
Шоирга илҳому олимга чидам.
Гўдаклар тинч ухлар, она кўрмас ғам,
Чоллар мамнун яшар, йигитлар ўктам.
Халқимни оламда бор қил, худойим,
Ғамхўр фарзандларни асрагил доим!

Эркин юракларга имон Ватандир,
Тоза кўнгилларга дармон Ватандир.
Ҳалоллик қасрига посбон Ватандир,
Озод, ҳур Туркистон, Турон — Ватандир.
Халқимни оламда бор қил, худойим,
Толмас фарзандларни асрагил доим!

Элим деб, юртим деб яшагил ёниб, —
— Дейди йўлбошчимиз тўлиб, қувониб.
Мен уни тинглайман, англайман қониб,
Ҳар куни сўрайман тонгда уйғониб:
Халқимни оламда бор қил, худойим,
Нодир фарзандларим асрагил доим!

Она Ўзбекистон, бошингда Ҳумо,
Меҳру муҳаббатинг юрагимга жо.
Сен борсан — мен борман, тирикманки то —
Кўксимда Қуръоним, қилгум илтижо:
Халқимни оламда бор қил, худойим,
Менинг Юртбошимни асрагил доим!

1994—1996 йиллар

«НИЯТИМ ЗУР, КАСБИМ — ЯХШИЛИК...»

Ижодкор одам ёши бир жойга етганда, ўтган йўлига назар ташлашга, йиллар мобайнида яратган асарларини саралаб кўришга эҳтиёж сезади. Бунинг ажабланидиган жойи йўқ — вақт учқур, шиддаткор, чархи фалак тиним билмай айланаверади, замон тегирмони эса шафқатсиз — у тошлари орасига тушган нарсани аёвсиз эзади, янчади, кукунга айлантиради. Ёзганининг ҳаммаси эмас, лоақал бир қисмигина, атиги бир ҳовучигина бу тегирмондан бутун чиқса, дўппингни осмонга отиб қувонсанг арзийди. Демак, умринг бекор ўтмабди, машаққатлар чекиб қилган меҳнатнинг қумга сингган ёмғир сувидай беҳуда кетмапти. Ахир, бировга нафи тегмайдиган, ҳеч ким қайрилиб қарамайдиган ёстиқдай-ёстиқдай китоблардан кўра одамларнинг юрак мулкига айланган, қалбларга нур ато этадиган бир даста шеър яхши-да!

Қўлингиздаги китоб қирқ йиллик ижод хирмонини саралаш оқибатида туғилган. Китобни шоир ўта ҳасослик билан тартиблаган — тўпламга ўзи яхши кўрадиган, бинобарин, бошқаларга ҳам манзур бўлиши мумкин бўлган асарларнигина киритган. Бу инжа шеъринг гулдастаси шоир Тўлан Низом қаламига мансуб.

Тўлан Низом юртимизда доврўқли одам. Айниқса, Фарғона водийсида, у туғилиб ўсган Андижон вилоятида Тўлан Низомни танимайдиган одам кам топилди. Дўстлари, жўралари, мухлислари Тўлан Низомнинг шеърини ҳақида гапиришдан олдин унинг инсоний фазилатларини тилга олишади, камсуқумлиги, ҳалоллиги, меҳнаткашлиги, қўли гуллиги, саховатпешалигини айтишади. Дарҳақиқат, бугун олтмишни қоралаб келаётган бу ажойиб инсон бутун онгли ҳаётини тева-рак-атрофидаги одамларга яхшилик улашиб ўтказмоқда. Тўлан Низом шеърларидан бирида ўзи тўғрисида «ниятим зўр, касбим — яхшилик» деган эди. Бу шун-

чаки айтилган бир шеърӣ ташбеҳ эмас, балки айни ҳақиқатдир. Бу ҳақиқат Тўлан Низомнинг ўнлаб ва балки юзлаб ишларида ўзининг исботини тошган. Шу ишларнинг ҳаммасини эмас, фақат биттасини айтай.

Тўлан Низом истиқомат қиладиган Бўз шаҳрида Саида Зуннуова номида педагогика билим юрти бор. Оддий билим юрти. Бир қарашда бошқа ўқув юртларидан ҳеч нарса билан фарқ қилмайди. Аммо бу билим юртининг донғи водийдан ташқари олис-олисларга тарқаган. Унинг дарвозасидан ичкари киришингиз билан ўзингизни адабиёт бўстониغا кириб қолгандай ҳис қиласиз. Шоирлар хиёбонида атоқли қалам соҳибларининг ҳайкаллари. Уларнинг пойида — сари гуллар. Ҳайкал теварагида йигит-қизлар шеърхонлик қилади. Бу ерда ҳамма нарсада гўзаллик муҳри бор. Бунда таҳсил олаётган ҳар бир талабадан шеър иси келади. Бу билим юртига анчадан бери Тўлан Низом раҳбарлик қилади. Айни унинг ташаббуси ва ҳаракати билан оддийгина билим юрти водийдаги адабий марказлардан бирига айланди. Бундай ишлар Тўлан Низомнинг чиндан ҳам «атиргулдек нозик дил» эгаси эканини тасдиқлайди. Бунинг устига бу ташаббускор, тиниб-тинчимас Инсон — шоир. Кўчма маънода эмас, тўғри маънода. У салкам қирқ йилдан бери шеър ёзади, ўнлаб катта-кичик шеърӣ тўпламлар муаллифи. Унинг биринчи тўплами «Сенинг эртақларинг» 1970 йилда босмадан чиққан эди. Шундан бери ўтган чорак аср мобайнида Тўлан Низом росмана шоир даражасига кўтарилди.

Мен Тўлан Низом билан биринчи марта ўша кезларда — илк тўплами эндигина нашрдан чиққан пайтда учрашган эдим. Табиийки, биринчи учрашганимизда камтарин ва камсуқум бу йигитнинг ҳамма фазилатларини кўриб, билиб ололган эмасдим. Қолаверса, унинг фазилатлари Бобур айтган таҳ-батаҳ гул гунчасидек йиллар мобайнида бирин-кетин очила борди. Унинг шоирлигига келсак...

Ростини айтсам, у кезларда Тўлан Низомнинг шеърлари ҳали очилмаган бир гунча мисоли эди. Гунча ҳар қанча гўзал бўлмасин, барибир, гунча-да! Тўланнинг илк шеърларида истеъдод нишонлари ялтиллаб кўриниб туради. Лекин шунга қарамай, шеърларининг анча-мунчаси ҳали гўр, умумий гаплар доирасидан чиқиб кетмаган, ёрқин образлар кам, шеърни шеър қила-

диган юксак руҳ сустроқ эди. Буни биргина мен эмас, бошқа мунаққидлар ҳам пайқашган ва матбуотда анчагина жиддий танқидий мақолалар билан ҳам чиқишган эди. Кейинчалик ўйлаб қарасам, илк шеърларидаги қусурлар учун Тўлан Низом кўп ҳам айбдор эмас экан. Авваламбор, мусулмончилик аста-секин деган гап бор. Ҳамма ҳам бирданига тайёр шоир бўлиб бино бўлмайди — ижод йўлига қадам қўйганлар ўқийди, ўрганadi, ўз устида муттасил меҳнат қилади, изланади, адашади, яна йўлини топиб олади — шу тарзда аста-секин Шоир туғилади. Албатта, шоир бўлмоқ учун туғма истеъдод керак. Бироқ истеъдод олмосдай гап, у муайян ишловдан кейингина бриллиантдай ярқираб очилади. Масаланинг иккинчи томони шундаки, Тўлан Низом шеърятга кириб келган пайтларда, биргина у эмас, бошқа кўпгина шоирлар ҳам шеърятни ҳали жўн тушунишар эди. У пайтларда туғма истеъдод ҳақида, шеърятнинг илоҳийлиги тўғрисида гапириш расм эмас эди. Олий шеърят, руҳият шеъряти билан назмбозлик ўртасидаги фарққа унча эътибор берилмасди. «Колхозчи мард, баҳодир, ҳайдаётир трактор» деган мисрани ўқиб, «О, қандай гўзал! Замондошимизнинг ёрқин образи чизилипти» деб мадҳиялар ўқиларди. Табиийки, Тўлан Низом ҳам бошқа тенгқурлари каби ана шундай қолиплар асоратидан ташқарида қолган эмас, ҳатто илҳомини турли-туман сийқа андозалар талабига мослашга ҳам мажбур бўлган. Фақат замонлар ўтиб, шеърятга қарашлар ўзгаргандан кейин, шоирнинг ҳаётини тажрибаси бойиб, кўпгина устозлар сабоқларини пухта ўзлаштиргандан сўнг ижоддаги юзакилик чекинди, унинг ўрнини чинакам нафосат эгаллай бошлади. Айниқса, сўнгги ўн йил ичида Тўлан Низом шеъряти янги сифатлар касб этди. Шу тарзда ўзбек шеърятининг қудратли дарёсига «Тўлан Низом шеъряти» деб аталмиш янги бир ирмоқ келиб қўшилди. Кичик бўлса-да, жўшқин ирмоқча, ўзининг куйига, ўзининг нафасига эга бўлган ирмоқча. Шундай ирмоқчаки, усиз катта дарё кемтикроқ бўлиб қолади, унинг тароватидаги бир жило камаяди.

Хўш, бу ирмоқнинг куйи қандай? У нима деб қувонади-ю, нима деб ҳасратланади? Унинг одамларга улашмоқчи бўлган нурли туйғулари қанақаю юрагини ўртайдиган дардлари қанақа? Бошқача айтганда, Тўлан Низомнинг қўлига қалам тутқазган сабаб нимада? Шоир-

лик дардига чалинган Тўлан Низом нима учун қирқ
инилдан бери «соғ қалбимни ҳар кун ўзим тиламан»
дея изтироблар чека-чека шеър амғиб келмоқдаг Бу-
нинг босиси битта — табиаг тулан Низомга улуғ бир
ишқ ато қилган. Бу ишқ шоир юрагини тўла эгалла-
ган, юрагигина эмас, бутун вужудини чулғаб олган.
Унинг оташи шоирга тинчлик бермаиди, уни ҳамиша
оедор булишга, узини ҳамиша сафароарлик ҳолатида
ҳис қилишга ундаиди. Бу ишқ — Ватан ишқи. Элу юрт
ишқи, Она ишқи, Ер ишқи, дўстлар ва қариндошлар
ишқи, Инсон ишқи.

Фарёдимни эшитсин жумла жаҳон,
Қўлда қалам, тилда шеърим, бағрим қон.
Ишқим — Ватан, Ишқим — тувроқ, ишқим —
халқ,
Дўстим эса дунёдаги Ҳақ Инсон!

Шоир қалби кенг — у бутун жаҳонни сиғдиради.
Бир шеърда Пушкиннинг бағри кенглигига ҳавас қи-
либ, «менинг кўзларимга сиғади жаҳон» дея хитоб қи-
лади шоир, аини чоқда, узининг узбек шоири эканли-
гини, халқи олдида бurchли эканини ҳам унутмаиди ва
«мен ҳам ўзбегимни кура олсам бас» део уз олдига
олижаноё вазифа қўяди.

Тулан Низом юрагида ёлқинланган Ишқ унинг кўп
шеърларида Ватан мадҳи тарзида намоён булади. У
Ватан ҳақида куйлар экан, Она юрти жонажон Ўзбе-
кistonнинг сувратини чизишга ҳаракаат қилади. Бу
юртнинг тенгсиз гўзаллигини шоир жуда нозик ҳис
қилади — унинг тоғлари ҳам, водийлари ҳам, дарёю
енгизлари ҳам, боғу бустонлари ҳам шоир қалбида бир
дуне ҳис-ҳаяжон уйғогади. Кейинги ишларда шоир
шеърларида она юрт жамолини конкрет манзаралар, эсда
қоладиган ҳаётини деталлар орқали чизишга мониллик
сезилмоқда. У ҳатто улканнинг кичик бир бўлагини,
юртнинг бир парчасини қаламга олганда ҳам, ундан
бутун ўлканнинг муаттар ҳиди анқиб туради:

Саратон чоғида қавжирар япроқ,
Най чалар ариқча,
Ҳовуз жимиллар.

Кўчманчи кўланка кўлдай имиллар.
Бунда боғ на қилсин?
Шабада сарин.
Кетмон. Этик. Яна гўза қаторлар...
Қуёшдан қизғониб қари чинорлар
Бағрига тортади деҳқон қизларни.

Ўзбекистон мустақилликка эришгандан сўнг ёзилган шеърларда Ватан сувратини чизишда янги тамойиллар пайдо бўла бошлади. Шоир энди кўпроқ Она юртининг тарихдаги ўрни, инсоният маънавиятини шакллантиришдаги хизматлари ҳақида фикр юритади, ўтмишда ўтган улуғ бобокалонларимизнинг руҳларига тавалло қилади, улар билан фикрлашади. Энди унинг шеърларида Она юртимиз — кўҳна Туркистон юксак ва покиза имон ўлкаси сифатида тасвирланади. Энди шоир Ватан жамолини Ватан юрагининг суврати орқали чизишга интиладики, бу шеърятда муайян даражада янги қадам бўлди.

Тўлан Низом шеърларида Ватан мавзун табий равишда Она мавзун билан бирлашиб кетади. Она ҳам Ватан каби шоир учун энг олий мавжудот. Шоир Онага жуда кўп шеър бағишлаган — уларнинг анча-мунчаси автобиографик характерга эга. Лекин шоир ўз онасига ҳурмат-эҳтиромини, унинг хотираси билан боғлиқ туйғуларини фақат шахсий кечинмадаридек тасвирламайди. Она — шоир учун энг табарруқ зот, инсоннинг Инсон бўлишида, унинг маънавиятини шакллантиришда Онанинг хизматлари бениҳоя катта. Тўлан Низом шеърларининг кўпчилигида Она ўз меҳри билан одамларга нур улашувчи, уларнинг қалбини яхшилик ва олижаноолик билан илитувчи буюк муруват соҳибаси тарзида кўринади. Муҳими шундаки, бу фикрларнинг барини ва улар билан боғлиқ туғилган ҳис-туйғуларни шоир эҳтиросли бир самимият билан ифодалайди. Онага бағишланган шеърлардаги қуйма мисраларни ўқиб, шоирнинг туйғулари чинлигига ишонасиз, улар шоир қалбининг энг теран жойларидан чиқаётганига амин бўласиз. Бу туйғулар ҳар қанча маънос бўлмасин, ҳар қанча ҳижрон ва фироқ аламларига йўғрилган бўлмасин, сизнинг қалбингизда алланечук майин бир ёруғлик ҳосил қилади. Сиз шоирнинг

қалбида жўш урган муқаддас туйғуларга шерик бўлаётганингизни сезмай ҳам қоласиз:

Улушинг бор дастурхонда, ўзинг йўқ,
Кўз олдимда сувратинг бор, сўзинг йўқ.
Кўзларимга қараб турган кўзинг йўқ,
Ифламаган ўглинг билан қизинг йўқ,
Рўзгоримда шамдай ўчган онам-а!

Тўлан Низом шеърларини ҳозирги шеъриятимиз билан боғлаб турган яна бир риншта бор. Маълумки, ҳозирги шеъриятимиз ривожланиши жараёнида шўролар даврида танасига ёпишган хас-хашаклардан, ортиқча ҳашамлардан, жимжимадор безаклардан тобора халос бўлиб бормоқда. Бир замонлардаги гат-гутлар, кўпириб-тошишлар, саждалар ва таваллолар ҳозир анча камайиб қолди. Бу эса, ўз навбатида, шеъриятда инсоний мазмуннинг чуқурлашишига йўл очмоқда, шеърларда инсоний жозоба кучайиб, улар китобхон қалбига яқинроқ бўлиб қолмоқда. Ҳозирги шеъриятни синчиклаб кузатган одам бизда аллақачон янги типдаги лирик қаҳрамон шаклланиб етганлигини кўрмаслиги мумкин эмас. Бу қаҳрамон дунёга реал одамнинг кўзи билан қарайди, ҳаётни бутун зиддиятлари билан, қувончларни дарду аламлари билан идрок этишга ҳаракат қилади. Шу сабабдан унинг юрагида кечадиган ҳис-ҳаяжонлари, туйғулари ҳам чинроқ, фикрлари ҳам ҳаётгирок. Тўлан Низом ҳам фақат Ватан ва Она ҳақида ёзиш билан чекланмайди. у инсон ҳаётининг ҳамма қирраларини қамраб олишга, инсонга хос бўлган фазилатларини ҳам, нуқсонларини ҳам акс эттиришга интилади. Шоир висол ва ҳижрон, садоқат ва хиёнат ҳақида ёзар экан, дунёга реал одамнинг кўзи билан қарашга, реал одамнинг туйғуларини ифодалашга ҳаракат қилади. Юқорида айтганимиздек, шоир қалби одамларга муҳаббат туйғусига тўлиқ. У бу муҳаббатдан ҳаммани баҳраманд қилишни истайди ва бу эзгу ниятини шеърларида қайта-қайта тилга олади:

Мен гулхона бўлсайдим,
Ҳеч ким гулсиз ўтмасди.
Ишқ ойидай тўлсайдим,
Ошиқлар қон ютмасди.

Чиндан ҳам шоирнинг нияти эър — у хаммани гўлга кўмишни, нафосатга ошно килишни истайди, одамларни гўзаллик салтанатига бошлашни орзу қилади. Аммо, минг афсуски, реал ҳаёт бошқа — унда шоирнинг эзгу тилаклари ҳаммавақт ҳам вожиб бўлавермайди. Одамларнинг табиати шунчаки, уларга гўллан гапирсанг, улар пўлни ўйлайди, гўзаллик ҳақидаги хитобларга уларнинг юрагидан жой топилавермайди. Ахир, ўзингиз ўйланг — ўнлаб асрлар мобайнида ҳам Шаркнинг, ҳам Ғарбнинг неча юзлаб даҳо шоирлари, буюк алломалари, мутафаккирлари инсониятни яхшиликка ундаб келди, олижанобликка, эзгуликка чакирди, комиллик йўлига бошламоқчи бўлди. Ахир, одамлар бу хитобларнинг мингдан биринга «лаббай» деганларида, бу чақириқларнинг озгинасига ямал қилганларида бутун ер юзи аллақачон жаннат бўлиб кетмасмиди? Қирғинбаротлар, хиёнатлар, разилликлар, пасткашликлар барҳам топмасмиди? Афсуски, бундай бўлмади. Афсуски, шоирлар ҳам, мутафаккирлар ҳам яхшилик уруғларини сеппин йўлидаги ҳаракатлари беҳуда кетганидан зорлана-зорлана ҳамон ичсонни қомил қилиш, унинг ҳаётини бахтиёр қилиш йўлида вориб кетмоқдалар. Шу шоирлар сафила Тўлан Низомнинг ҳам камтарона ўрни бор. У ҳаётни ўргана-ўргана, одамларни кўзата-кўзата «кўз ёшларга замин ҳеч тўйма» деган ҳақиқатни кашф этди ва ўзи кашф этган ҳақиқатдан сўнгсиз изтиробга тушади. У ҳаётнинг номукаммаллигидан зорланади:

Дўстлар дўстман дейди, лек эътибор йўқ,
Садоқат бобида битта қарор йўқ.
Ишқда миннатдор йўқ, бир бахтиёр йўқ,
Ошиққа оламда ҳеч ғамгузор йўқ,
Юрак садо қилди, кўзим намланди.

Шоир ҳаётнинг носозлигини, сайёрамиз «қувончлар учун унча мослашмаганини» таъкидлар экан, бунинг сабабларини излайди. Бу сабаблар шундаки, жамиятда эътиқод сусайди, имондан путур кетди, виждон мудроқ ҳолга кирди, ҳалоллик қадрланмай қўйилди. Шоир бу ҳақда ўртаниб, ёниб ёзади:

Ислом қани, иймон қани?
Виждон истар инсон қани?
Ҳалол топган бир нон қани?
Бағри кабобимдир менинг!

Бу сатрлар 1992 йилда — республикамиз эндигина мустақиллик йўлига қадам қўйган кезларда ёзилган эди. Бундай парчалар Тўлан Низом шеърларида кўп. Улар шоирнинг эзмон даражасида фикрлашга ҳаракат қилаётганини, бугунги инсон дунёсини имкони борича тўлароқ ифодалашга уринаётганини кўрсатади. Бу эса унинг шеърларига, айниқса, сўнгги йилларда яратилган шеърларига инсоний жозиба бағишлайди.

Тўлан Низом шеърларига бадиний жиҳатдан пухта ишлов беришга ҳаракат қилади. У кўп ҳолларда оригинал сифатлашлар, ёрқин истиоралар, қутилмаган ўшагишлар қўллаб, мумтоз шеърятимиз хазинасидаги тасвир воситаларидан ҳам кенг ва унумли фойдаланади. Албатта, буларнинг ҳаммаси ҳақида кенг тўхталиш мумкин эди, конкрет мисоллар келтириб, батафсил таҳлил қилса бўларди. Бироқ мен бундай қилмоқчи эмасман, бунинг ўрнига шоир лирикасининг битта фазилати ҳақида тўхташ билан kifояланаман. Маълумки, лирик шеър одатда ихчамликка интилади. У қанча қисқа бўлса, шунча яхши. Шоир сўзларни ўта тежамкорлик билан қўллаб, имкони борича мухтасар шаклда теран мазмунни ифодалайди. Бунда шоир кўпинча бирон конкрет ҳаётий деталга мурожаат қилади-да, унинг айрим сифатларини бошқа буюмларга ёхуд ҳодисаларга кўчириб, умумлашмалар чиқаради. Натижада шоир айтмоқчи бўлган фикр янада ҳаётийроқ салобат касб этади. Мана, шоир йўл бўйида ўтган йили кесилиб кетган қайрағочни кўрди. Бу йил баҳорда унинг илдизида нозик ниҳоллар униб чиқибди. Бу ҳол шоирга бошқа бир ҳақиқатни эслатади — у энди довдарахтларнигина эмас, умуман, навқиронликни, унинг ҳимояга ва парваришга муҳтожлигини ўйлай бошлайди. Натижада бор-йўғи 14 мисралик кичик бир шеърда шоирнинг ибратли ўйлари одамларга хитоб шаклида янграйди:

Қайирмангиз уларни, еллар,
Баргларига қўндирманг ғубор.

Илдиэлари ювмасин жала,
Бошларидан кетмасин қуёш!

Шоир аминки, шундай қилинса бир кун келиб «улуғликни дилга туйган» шу ниҳоллар дунё бағрини тўлдиради. Тўлан Низомда бундай шеърлар кўп. Мухтасарликка интилиш лирикада яна бир ҳодисани туғдиради — шоирда ўз фикрларини ҳикматлар шаклида айтиш майли кучаяди. Шоирнинг истеъдоди қанчалик зўр бўлса, унинг лирикасидаги ҳикматлар ҳам шунча баркамол ва мазмундор бўлади. Тўлан Низом шеърларида биз шу ҳодисага дуч келамиз. У мисраларни шу қадар ихчам қиладики, сўзларни шу қадар тежаб ишлатадики, натижада айтмоқчи бўлган фикрлари ҳикмат шаклига киради. «Кунларни кўзга илмай, йиллар кетар индамай» дейди шоир. Еки:

Минг афсуски, Чўлпон каби истеъдоднинг бозори йўқ,
Қай миллатда ғурур бўлмас, виждони йўқ ҳам ори йўқ.

Бу сатрларда ҳам жуда теран фикр ифодаланган — унда шоирнинг ҳаётини кузатишлари умумлаштирувчи хулоса тарзида ўз аксини толган. Бошқа бир шеърда шоир «Бу тупроқ чарчаган зулм туфайли» дейдики, бу ҳикмат ҳам ғоят ибратли ва янгичадир.

Тўлан Низом шеърларида шундай парчалар ҳам борки, уларда айрим сатрлар эмас, балки бутун-бутун бандлар ҳам чуқур маъноли ҳикмат характерини касб этади:

Дунёнинг севгани олтин, ганж экан,
Доно манглайида доим ранж экан.
Доною нодони билмаган дунё
Аҳволи шундан-да оч, аянч экан.

Шундай парчалар шеърларнинг таъсир кучини оширади, уларга бадний тўқислик бахш этади. Умуман Тўлан Низом баъзан классик шоирлар тажрибасидан ўрганиб, баъзан халқ оғзаки ижоди аъёнларига таяниб, шеърларининг бадний шаклини такомиллаштиришга интилади ва бунда ҳам кўпинча муваффақиятга

эришади. Натижада, унинг қалами остидан пишиқ-пухта бандлар чиқа бошлайди, айрим шеърлари ўз-ўзидан қўшиқча айланиб кетаётгандай туюлади:

Пиллар ўтди қиё боқмасдан,
Тутолмадим этакларидан.
Тортиб олиб йигитлигимни,
Бериб кетди эртакларидан.

Халқ қўшиқлари оҳангида ёзилган қуйидаги парчаларнинг қуйма характериға, оҳангдорлигиға, ритмик жиҳатдан бекаму кўстлигиға эътибор беринг:

Осмондаги бўзтўрғай,
Бўзламасанг на бўлғай?
Тузалмаган бағримни
Тузламасанг на бўлғай?

Яна бир парча:

Жон санам, жонон санам,
Жонимда ҳар он санам,
Сен учун мен ёнаман,
Мен учун сен ён, санам.

Бундай парчалар Тўлан Низом ижодида кўплаб топилади. Улар шоирнинг лирика сирларини анча пухта ўзлаштириб олганидан, маҳорат пиллапояларидан мутасил кўтарилиб бораётганидан далолат беради.

Тўлан Низом ижоди ҳақидаги тасаввуримиз тўла бўлмоғи учун унинг дostonлари ҳақида ҳам мулоҳаза юритмоқ даркор. Дoston ҳам худди драма каби ғоят мураккаб жанр ҳисобланади. Бу соҳада бирон-бир жиддий муваффақиятға эришмоқ учун шоир астойдил меҳнат қилмоғи, кўп изланмоғи зарур. Тўлан Низом бу жанрға обдон тажриба орттиргандан кейин — 90-йилларда қўл урди ва қисқа муддат ичида бир неча дoston эълон қилди. Булар 1991 йилда ёзилган «Мажнун-тол йиғиси» деб аталган лирик қисса, яна ўша йили яратилган «Чўлпон» дostonи, 1992 йилда ёзилган «Гиря» дostonи ва 1993 йилда эълон қилинган «Руҳи равоним» дostonидир. Буларнинг ҳаммаси лирик дostonлардир.

Яъни уларда яхлит бир воқеа йўқ ҳисоби. Уларнинг марказида шоир танлаб олган бирон шахснинг сиймоси туради-да, муаллиф унга нисбатан ўз муносабатини ифодалайди ва шу йўл билан қаҳрамоннинг руҳий портретини чизади. Бу дostonларда ҳам биз инсон ҳаётининг мазмуни, унинг меҳнати, инсон бахти, кураши, ижоди ва, айниқса, инсон бахтининг мушкуллиги, инсон ва ижодкор тақдирининг ҳамиша, ҳамма замонларда оғир кечиши ҳақидаги теран ўйлар билан танишамиз. Булар, албатта, фақат Тўлан Низом томонидан кашф этилган ҳақиқатлар эмас, аммо бу ҳақиқатлар шоир қаҳрамонлари тимсолида теран очилгани учун бизга жуда ардоқли ва ибратли туюлади.

Бу дostonларнинг яна бир муштарак томони бор — уларнинг барчаси ҳам муваффақиятли чиққан ва юксак бадий фазилатларга эга. Шунинг учун ҳам улар китобхонлар ўртасида қисқа муддатда ҳурмат ва эътибор қозонди ва Республиканинг нуфузли мукофоти билан тақдирланди.

Дostonлар билан яқинроқдан танишайлик.

«Мажнунтол йиғиси» деб аталмиш лирик қисса шоир Миртемирга бағишланган. Маълумки, Миртемир ҳукмрон коммунистик мафкура таъсирида баъзан замона-созлик билан асарлар ёзган бўлса-да, аслида у улў шоир эди. Унинг шеърий истеъдоди жуда юксак бўлиб, шоирнинг ўткинчи майллардан устун бўлишини, вақт синовига бардош берадиган шеърлар битишини таъминланган. Айни шу фазилати, туғма шоирлиги, бегакрор самимияти, чинакам ўзбакийлиги уни ҳаётлигидаёқ устоз шоирлар қаторига қўйганди. Тўлан Низом ҳам Миртемирнинг кўп сонли шогирдларидан бири бўлган ва йиллар давомида унинг мактабидан ихлос билан дарс олган. Тўлан Низом «Мажнунтол йиғиси»нинг ижодий тарихи ҳақида шундай дейди: «Мен Миртемир домлани жуда-жуда эъозлайман. У кишининг суҳбатлари насиб этганидан, шогирдларидан бири бўлганимдан бахтиёрман. Домла раҳматли ўзгача бир шоир, ўзга бир олам эдилар. Адабиётимизда у кишидек шоирлар жуда кам учрайди. Айниқса, у кишининг шеъриятидаги маҳзунлик кучли таъсир этди менга. Том маънодаги кўнгил шоири эдилар-да домла. Шеърларимдаги маъюслик ҳам устоздан ўтган бўлса ажабмас».

Миртемир умрининг сўнгида яратган шеърларидан

бирида «Мажнунтол тагига ўтқазинг мени. Мен учун йиғласин, мен йиғлаб бўлдим» деган мўъжизавий таъсир кучига эга бўлган ажойиб сатрларни ёзган эди. Шу сатрлар Тўлан Низомга қаттиқ таъсир қилган. У устоз айтган Мажнунтол сиймосида унинг шоғирдларини, бу шоғирдлар қаторида ўзини ҳам кўрган ва устозини учун «йиғлаш»ни зиммасидаги бурч деб ҳисоблаган. Шундан дoston туғилган. Лекин бундай лирик қисса шоирнинг Миртемирга муҳаббат изҳор қилишидан иборат экан деган ҳулоса чиқмаслиги керак. Йўқ. «Мажнунтол йиғиси» улўғ ижодкор инсон ҳақида, унинг машаққатли ҳаёт йўли тўғрисидаги дostonдир. Унда ижодкорнинг бурчи, шеърят ва нафосатнинг ҳаётда тутган ўрни ҳақида кўйланади, Айни чоқда дoston ажиб бир ҳазинлик билан суғорилган. Унда устоз дийдорига тўймаган, ўз вақтида уни ёлчитиб суя олмаган юрак дарди ифодаланган. Бундаги ҳазин пушаймон фақат Тўлан Низомнинг эмас, барча шеър мухлисларининг дардилек туюлади.

«Мажнунтол йиғиси» ҳазин лиризм билан суғорилган дoston бўлса, «Чўлпон» фожиавий охангларга тўлиқ драматик дostonдир. Айтиш керакки, Тўлан Низом ўзини Чўлпоннинг ҳам шоғирди деб билади, уни шун қадар яхши кўрадики, биллиб-билмай ўз ижодида Чўлпон таъсирига кенг ўрин беради. У Чўлпон мавзуларида, Чўлпон охангларидан фойдаланиб ёзишдан, шеърларида Чўлпон мисраларини келтиришдан чўчимайди. Тўлан Низомнинг «Унутилган кўча», «Ишк», «Йиғлайди ёруғ юлдуз», «Тоғ дарахтлари» каби шеърлари тўғрилдан-тўғри Чўлпон руҳига сизиниб ёзган шеърларидир. Тўлан Низом Бўзлик адиб, марҳум Мирза Қарим билан қилган суҳбатида «Чўлпон» дostonининг қандай вужудга келганини ҳам яхши изоҳлаган: «Улўғ Чўлпон ҳақида янги-янги маълумотлар чиққани сари мен тобора эзила бошладим. Эзилишимнинг боиси халқимиз шундай етук фарзандидан эрта жудо бўлганлигини англаш бўлди. Бўйнимда бир улкан қарз тургандек хис қилавердим ўзимни. Икки йил ўйланиб бош қотириб юрдим. Бу орада бир неча бор устоз Чўлпон тўшларимга кирди, у киши билан ғойибона суҳбатлар қурдим. Шу тариқа ўша дostonим дунёга келди».

Бу дostonда ҳам шоир Чўлпон биографиясини батафсил ёритиш вазифасини қўймайди, аксинча, унинг ҳаётидаги айрим эпизодларни олади-да, улар баҳонаси-

да ўзининг атоқли ижодкорга муносабатини ифодалайди, шу ижодкорни сиғдирмаган замон ҳақидаги ўйлари баён қилади. Шу тарзда Чўлпоннинг айрим чизгилардан ташкил топган тугал лирик образи намоён бўлади. Биз бу буюк шахснинг на фақат ижодкорлигини кўрамиз, аини чоқда, у ўз миллатини, ўз она юртини улуғ бир севги билан севадиган, унинг озодлиги йўлида жонини фидо қилган Инсон сифатида ҳам намоён бўлади.

«Гиря» достони ҳақида икки оғиз гап: бу дostonнинг автобиографик илдизи бор. 1992 йилда шоирнинг умр йўлдоши Ҳикматхон тўсатдан вафот этади. Бу оғир жудалик шоирни қаттиқ изтиробга солади. У дard-аламларини, соғинчини, муҳаббатини қоғозга тўкади. «Гиря» — Тўлан Низом асарлари ичнда энг самимийларидан бири, жуда чуқур инсоний мазмун билан сугорилган. Унда ҳам фожиавий руҳ кучли бўлса-да, умидсизлик йўқ, аксинча, шоир энг оғир дамларда ҳам севги, вафо, садоқат инсонга таянч бўлишини тасдиқлайди.

«Руҳи равоним» достонидан сўнг шоир мозийнинг янада олисроқ манзилларига — Заҳириддин Муҳаммад Бобур яшаган даврга адабий саёҳат қилиб, бу улуғ шоҳ ва шоир ҳақида «Уч сўз» достонини яратди. Достонда Тўлан Низом Бобур умрини бошдан-охир миридан сиригача ҳикоя қилиб беришни мақсад қилиб қўймайди, фақат бу мағлубият ва зафарларга, қувонч ва қайғуларга тўла ҳаётнинг энг муҳим ўринларини акс эттириш орқали яхлит поэтик образ яратишга муваффақ бўлади. Тўлан Низом Бобурнинг буюк салтанат тузишдан кўзлаган инсоний мақсадларини, ёрга, онага, Ватанга муҳаббатини, шоҳ, шоир, ота сифатидаги инсоний фазилатларини теран таҳлил этадики, натижада кўз олдимизда бобоси Амир Темур қони вужудида гувлаб оқётган дилбар бир сиймо намоён бўлади.

Тўлан Низом ана шундай Инсон ва Шоир.

У сизга тақдим этаётган шеърний гулдастасида унинг шоирлик сифатлари ҳам, инсоний фазилатлари ҳам акс этган. Ҳа, Тўлан Низом Бўз деб аталмиш олис бир гўшадан туриб, бутун республикамиздаги шеърят ихлосмандларига татийдиган асарлар яратишда давом этмоқда. Унга ялғи-янги илҳомлар тилаймиз.

Озод ШАРАФИДДИНОВ

МУНДАРИЖА

Эл мадорим — ашъор битдим мен, /
дилда борин изҳор этдим мен

Менинг ишим	6
Мулоқот	7
Яна Навоий ҳайкалига боқиб	8
Юрак садо қилди, кўзим намланди	9
Пушкин ҳақида икки шеър	11
1. Куз	11
2. Шоир жасади	11
Кўнгил дафтари	13
Менинг жавобим	14
Ўлим	16
Адиб Ўткир Ҳошимовга	17
Бобур туғилган кун	19
Қолган умрим	20
Жаҳон шоирларига	22
Дўстим Муҳаммад Алига	24
Омон қолдим	26
Мовароуннаҳр фарзандлари	28
Она ҳақида шеърлар	30
Онам руҳи	30
Йиғи	31
Онам сурати	32
Шеър айтгим келяпти, онажон	33
Тушимга кирди онам	35
Онам-а	36
Она товус ноласи	38
Фотима	40
Бобур таваллоси	43
Мен юракни қўзғасам	44
Сенинг эртақларинг. Туркум	46
Монолог	46
Ўпич	48
«Йиллар ўтди қиё боқмасдан...»	49
Кўнгил	51
«Ярим кеча...»	53

«О, иқрор бўлдим...»	55
«Учрашардик утли ишқ аро...»	57
«Севишганда ерминг...»	58
Унутилган кўча	59
1 акроп яшайман	61
Интизорлик	62
Тоғларга қор тушибди	63
Кўнгил қуши	64
Бўзтўрғай	65
Санам	66
Азиз. Қўшиқ	67
*Бир шода гул	68
*Ишқ	69
Ой қизлар	71
«Мен гулхона бўлсайдим...»	72
Қиш қуёши	74
Йиғлайди ёруғ юлдуз	75
Тингла, денгиз	76
Каклик	77
Муқаддас руҳ	79
Сайра, қушим	81
Тоғ дарахтлари	83
Саъдий ғазалига мухаммас	85
Бобур ғазалига мухаммас	86
Машраб ғазалига мухаммас	87
Адиб Собир Термизий ғазалига мухаммас	89
Ҳазиний ғазалига мухаммас	90
Рубойлар	92
Илтижо	98

Дард-шодлигим бешик-бешик тўлқинланиб уммон бўлди.

Бир чеккадан айтаверсам ҳар тўлқин бир дoston булди

Мажнунтол йиғиси. Лирик қисса	100
Чўлпон. Дoston	115
Гиря. Қирқ кун дostonи	145
Рухи равоним. Дoston	206
Уч сўз (Бобур). Дoston	251
*Ҳумо. Дoston...	
«Ниятим зўр, касбим — яхшилиқ...» Озод Шарафиддинов	344

* © Тўлан Низом, 1996 й.

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти

Адабий-бадший нашр

Тўлан Низом

ВАТАН СУРАТИ

Шеърлар, достонлар

Муҳаррир *У. Қўчқор*
Рассом *А. Бобров*
Расмлар муҳаррири *А. Кива*
Техн. муҳаррир *Т. Смирнова*
Мусаҳҳиҳ *Ш. Собирова*

ИБ №5514

Босмахонага 16.05.96 да берилди. Босишга 12.06.96 да рухсат этилди. Бичими 70×90^{1/32} 1-нав босмахона қоғози. Адабий га-
нитура. Юқори босма. 13,16, шартли босма тобоқ. 13,5
нашр босма тобоғи. Жами 5000 нусха. 292 буюртма. Баҳоси
шартнома асосида. 11—96 рақамли шартнома.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг Ға-
фур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. Тошкент
700129, Навоий кўчаси, 30.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг Тош-
кент китоб-журнал фабрикасида чоп этилди. Тошкент, Юнус-
обод даҳаси, Муродов кўчаси, 1-уй.

Низом, Тўлан.

Ватан сурати: Шеърлар ва дostonлар//Сўнг-сўз муаллифи О. Шарафиддинов/.— Т.: Ф. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1996.—360 б.

Ватан сурати.. Бу — кўз қорачўғи. У кўзга жойлашган. Меҳри эса юракда. Инсон боласи борки, у Ватан, Ватан, деб яшайди. Агар шоир бўлса-чи? У Ватан орзу-армонлари билан умр кечиради, дунёдан унинг ишқи билан ёниб-ёниб ўтади. Тўлан Низомнинг ушбу китобига кирган асарлари бунинг исботи бўлса не ажаб.

Уз2